

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI**

**MARDİN'DE DİNÎ MÛSİKÎ
(HÂFİZ MEHMET ALİ DEMİR ÖRNEĞİ)**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Egecan AYDIN

ŞANLIURFA-2018

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

**MARDİN'DE DİNÎ MÛSİKÎ
(HÂFİZ MEHMET ALİ DEMİR ÖRNEĞİ)**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Egecan AYDIN

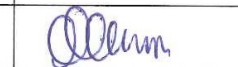
**Danışman:
Doç. Dr. Hüseyin AKPINAR**

ŞANLIURFA-2018

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitümüz İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı 145226003 numaralı Egecan Aydın'ın hazırladığı "Mardin'de Dinî Müsikî (Hâfız Mehmet Ali Demir Örneği)" konulu **yüksek lisans** tezi ile ilgili tez savunması, 12/07/2018 tarihinde, saat 11.00'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

12/07/ 2018

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Doç. Dr. Hüseyin AKPINAR	Başarılı	
Üye	Prof. Dr. Murat AKGÜNDÜZ	Başarılı	
Üye	Doç. Dr. Ali TAN	Başarılı	

Bu tezin İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

12/07/2018
11.07.2018
Prof. Dr. Abdullah ÇELİK
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntılar, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı: Egecan AYDIN
Öğrenci Numarası: 145226003
Enstitü Anabilim Dalı: İslâm Tarihi ve Sanatları
Programı: Tezli yüksek lisans
Başlık (Türkçe): Mardin’de Dinî Müsikî (Hâfız Mehmet Ali Demir Örneği)

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen “Mardin’de Dinî Müsikî (Hâfız Mehmet Ali Demir Örneği)” çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 248 sayfalık kısmına ilişkin, 12/07/2018 tarihinde şahsım/danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 15’tir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntılarının bilimsel atf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

11/09/2018

Egecan AYDIN

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 11/09/2018

Doç. Dr. Hüseyin AKPINAR

ÖNSÖZ

Günümüz Mardin dinî mûsikîsinin -çağdaşları tarafından- en önemli sîması kabul edilen Mevlidhân Hâfız Mehmet Ali Demir'in icrâ şeklini konu alan bu çalışma, 2018 yılının haziran ayında, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde, İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı programında, Doç. Dr. Hüseyin Akpınar gözetiminde tamamlanmıştır.

“Mardin’de Dinî Mûsikî (Hâfız Mehmet Ali Demir Örneği)” başlıklı çalışmanın öznesini oluşturan Mevlidhân Hâfız Mehmet Ali Demir’e uzun süren çekimlerdeki sabrı, her zaman gülen yüzü ve bana olan desteği için teşekkür ederim.

Çalışmaya katkıda bulunan Artuklu Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi öğrencileri İkleme Aydın, Zeliha Sarı, Sidret Yıldız’a; Ceylan Aydın’a; Mevlidhân Hâfız Mehmet Ali Demir’i bize anlatan, Cevat Aygüler, Zeki Çalka, İsmail Yazgan, Hasan Yenigün, Adnan Oyman, Murat Bumanhan, Remzi Yağmurcu, Mehmet Fidan, Abdülaziz Ay, Mehmet Sıddık Tatlıdede, Uğur Aydınöz, Mehmet Halil Işiker, Alaaddin Sezer, Murat Şavur, Abdüllatif Bilgin, Ahmet Sırdaş, Mürtaza Saruhan ve Mustafa Ali Işık’a teşekkür ederim.

Bugüne kadar çalışılmayan Mardin’de var olan dinî mûsikî geleneğinin akademik olarak çalışılmasının gerekliliğini vurgulayan, bu konuda beni teşvik eden, çalışmadaki Arapça metinlerin yazımı, tercümesi ve kontrolü konusunda hiçbir zaman desteğini esirgemeyen Dr. Öğretim Üyesi Muhammet Fatih Kılıç’a; çalışmanın başlangıcından itibaren izlemem gereken yol haritasını çizip alan araştırmalarımnda her zaman yanımda olan Dr. Öğretim Üyesi Mahir Mak’a; icrâların notaya alınmasında yardımlarını esirgemeyen Yavuz Akalın, Öğretim Görevlisi Murat Birer ve Safa Kağnıcı’ya; üzerimde büyük emeği olan ustam Sedefkâr Mümin Orhan’a; çalışmayı büyük bir titizlikle kontrol eden Emine Erol’a; çalışmanın her adımında desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, çalışmanın her safhasında kütüphanesiyle, eleştirileriyle ve

birikimiyle bana yol gösteren hocam Doç. Dr. Ali Tan'a; çalışma ortamımı her zaman aynı şekilde bulmamı sağlayan kardeşim Tolga Aydın'a; beni bugünlere getiren babam Ceyhan Aydın ve annem Nermin Aydın'a teşekkür ederim.

En önemli teşekkürü, danışmanım Doç. Dr. Hüseyin Akpınar'a sunmak isterim. Dört yıllık süreyi kapsayan çalışma içerisinde tez konusu seçiminde, konuya dikkatimi çeken, konunun ilerlemesini sağlayan, konu ile ilgili tüm kaynaklara ulaşmamı kolaylaştıran, tez ile alakalı vakitli-vakitsiz aramalarımı her zaman güler yüzle karşılayan değerli danışmanım Doç. Dr. Hüseyin Akpınar'a teşekkür ederim.

Şanlıurfa-2018

Egecan AYDIN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR	VII
ÖZET	X
ABSTRACT	XI
GİRİŞ	1
1. Çalışmanın Amaç ve Konusu	2
2. Literatür Değerlendirmesi	3
3. Çalışmada Kullanılan Yöntem ve Teknik	5
4. Çalışmanın Kaynakları	7
5. Çalışmada Sınırlar ve Kısıtlılıklar	8
1. BÖLÜM: MARDİN'E GENEL BAKIŞ	10
1.1. Tarihte Mardin	10
1.1.1. Mardin'de İslâm Eserleri: Câmî, Külliye, Medrese, Zâviye ve Türbeler .	12
1.1.1.1. Mardin'de Câmiler	12
1.1.1.2. Mardin'de Külliyeler	14
1.1.1.3. Mardin'de Medreseler	15
1.1.1.4. Mardin'de Zâviyeler	16
1.1.1.5. Mardin'de Türbeler	17
1.2. Mardin'de Çok Kültürlülük	17
1.3. Mardin'de Mûsikî Kültürü	19
2. BÖLÜM: MARDİN'DE DİNÎ MÛSİKÎ	30

2.1. Mardin Dinî Mûsikîsinde Türler	31
2.1.1. Câmî Mûsikîsi	32
2.1.1.1. Ezan	33
2.1.1.1.1. Sabah Ezanı	36
2.1.1.1.2. Öğle Ezanı	38
2.1.1.1.3. İkinci Ezanı	40
2.1.1.1.4. Akşam Ezanı	42
2.1.1.1.5. Yatsı Ezanı	44
2.1.1.2. Kamet	46
2.1.1.3. Mahfel Sürmesi	48
2.1.1.4. Salâ	53
2.1.1.4.1. Cuma Salası	53
2.1.1.4.2. Cenaze Salâsı	57
2.1.1.5. Salât	59
2.1.1.5.1. Salât-ı Ümmiye	59
2.1.1.5.1. Salât-ı Kemâliye	60
2.1.1.5.3. Salât-ı Aşr	70
2.1.1.6. Salâvat	74
2.1.1.6.1. Teravîh Salâvatı	76
2.1.1.6.1. Mevlid Salâvatı	78
2.1.1.7. Tekbir	81
2.1.1.8. İstiğfar	83
2.1.1.9. Tilâvet-Kıraat	86
2.1.1.10. Temcid	87
2.1.1.11. Ferâciye	89
2.1.1.12. Mevlid	93
2.1.1.13. Tevşih	138
2.1.1.14. İlâhi	161
2.1.2. Tekke Mûsikîsi	166
2.2. Mardin Dinî Mûsikîsinde Tavrı	172
2.3. Mekân Bağlamında Mardin’de Dinî Mûsikî	174
2.4. Kültürel Yapı İçinde Mardin’de Dinî Mûsikî	176

3. BÖLÜM: GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE MARDİNLİ MÛSİKÎŞİNASLAR . 180

3.1. Ali Mardinî	180
3.2. Karatoğanoğlu Mehmed	180
3.3. Safiyyuddîn el-Hillî	180
3.4. Abdullah Mardinî	181
3.5. Şemseddin Mardinî	181
3.6. Yûsuf el-Mardinî	181
3.7. Kara Mehmed	182
3.8. Sırrı Zâde Ali İçinsel	182
3.9. Abdurrahman İnan	182
3.10. Abdülkerim Atasayar	183
3.11. Kemal Heve	183
3.12. Mehmet Ürün	183
3.13. Mehmet Esad Aydmöz	184
3.14. Halil Bilgin	184
3.15. Şeyhmus Tatlıdede	185
3.16. Cevat Aygüler	185
3.17. Zeki Çalka	186
3.18. Hasan Yenigün	186
3.19. Adnan Oyman	186

4. BÖLÜM: HÂFİZ MEHMET ALİ DEMİR'İN MARDİN

DİNÎ MÛSİKÎSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ	187
4.1. Hâfız Mehmet Ali Demir'in Hayatı	187
4.1.1. Eğitimi	188
4.1.2. Mûsikî Tavrı	189
4.2. Hâfız Mehmet Ali Demir Hakkında Çağdaşlarının Görüşleri	189

4.2.1 Cevat Aygüler	190
4.2.2. Zeki Çalka	190
4.2.3. İsmail Yazgan	190
4.2.4. Hasan Yenigün	191
4.2.5. Adnan Oyman	191
4.2.6. Murat Bumanhan	192
4.2.7. Remzi Yağmurcu	192
4.2.8. Mehmet Fidan	193
4.2.9. Hüseyin Akpınar	194
4.2.10. Abdülaziz Ay	195
4.2.11. Mehmet Sıddık Tatlıdede	195
4.2.12. Uğur Aydınöz	195
4.2.13. Mehmet Halil Işıker	197
4.2.14. Alaaddin Sezer	197
4.2.15. Murat Şavur	197
4.2.16. Abdülatif Bilgin	198
4.2.17. Ahmet Sırdaş	198
4.2.18. Mürtaza Saruhan	199
4.2.19. Mustafa Ali Işık	199
4.2.20. Muhammet Fatih Kılıç	200
SONUÇ	202
KAYNAKÇA	206
EKLER	214
EK 1: MARDİN	214
EK 2: HÂFİZ MEHMET ALİ DEMİR	215
EK 3: MEVLİDHANLAR	218
EK 4: NOTALAR	222

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
(c.c.)	: Celle celaluhu
çev.	: Çeviren
<i>DİA</i>	: <i>Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi</i>
Ed./ed.	: Editör
H.	: Hicrî
Hz.	: Hazreti
M.Ö.	: Milâttan önce
(r.a.)	: Radiyallahu anh
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
(s.a.s.)	: Sallallahu aleyhi ve sellem
TRT	: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
vb.	: Ve benzeri
v.d.	: Ve diğerleri

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1 Sabâ Sabah Ezanı	36
Şekil 1.2 Segâh Öğle Ezanı	38
Şekil 1.3 Uşşâk İkinci Ezanı	40
Şekil 1.4 Segâh Akşam Ezanı	42
Şekil 1.5 Rast Yatsı Ezanı	44
Şekil 2.1 Hüseyinî Kamet	47
Şekil 3.1 Hüseyinî Salât-ı Münciye	49
Şekil 3.2 Hüseyinî Mahfel Sürmesi 1	50
Şekil 3.3 Hüseyinî Mahfel Sürmesi 2	51
Şekil 3.4 Hüseyinî Mahfel Sürmesi 3	52
Şekil 4.1 Hüseyinî Cuma Salâsı	55
Şekil 4.2 Hüseyinî Cenaze Salâsı	58
Şekil 5.1 Segâh Salât-ı Ümmiye	60
Şekil 5.2 Uşşâk Salât-ı Kemâliye	65
Şekil 5.3 Hüzzam Salât-ı Kemâliye	69
Şekil 5.4 Uşşâk Salât-ı Aşr	73
Şekil 6.1 Rast Salâvat	75
Şekil 6.2 Hüseyinî Teravîh Salâvatları	77
Şekil 6.3 Segâh Teravîh Salâvatı	78
Şekil 6.4 Uşşâk Mevlid Salâvatı	79
Şekil 6.5 Çargâh Mevlid Salâvatı	81

Şekil 7.1 Uşşâk Tekbir	83
Şekil 8.1 Hüseyinî İstiğfar	84
Şekil 8.2 Sabâ İstiğfar	85
Şekil 8.3 Sabâ İstiğfar Duası	86
Şekil 9.1 Sabâ Temcid	89
Şekil 10.1 Uşşâk Ferâciye	92
Şekil 11.1 (Sabâ) Tevşih 1	140
Şekil 11.2 (Hicaz) Tevşih 2	142
Şekil 11.3 (Hüseyinî) Tevşih 3	144
Şekil 11.4 (Uşşâk) Tevşih 4	146
Şekil 11.5 (Hüzzam) Tevşih 5	149
Şekil 11.6 (Segâh) Tevşih 6	150
Şekil 11.7 (Hicaz-Hümâyun) Tevşih 7	151
Şekil 11.8 (Uşşâk) Tevşih 8	154
Şekil 11.9 (Uşşâk) Tevşih 9	156
Şekil 11.10 (Uşşâk) Tevşih 10	157
Şekil 11.11 (Bûselik) Tevşih 11	158
Şekil 11.12 (Sabâ) Tevşih 12	160
Şekil 12.1 Uşşâk İlâhi	162
Şekil 12.2 Uşşâk İlâhi (Merhaba)	163
Şekil 12.3 Uşşâk İlâhi (Elvedâ)	165
Şekil 13.1 Uşşâk Kasîde	170

ÖZET

MARDİN'DE DİNÎ MÛSİKÎ (HÂFİZ MEHMET ALİ DEMİR ÖRNEĞİ)

Bu çalışmanın konusu, Mardin'de var olan dinî mûsikî kültürüdür. Mardin'de dinî mûsikî kültürünün en önemli unsuru şüphesiz câmi mûsikîsidir. Hâfız Mehmet Ali Demir, câmi mûsikîsi formlarının önemli bir uygulayıcısıdır. Mehmet Ali Demir, aynı zamanda Mardin'deki “mevlidhanlık” geleneğinin yaşayan son temsilcisidir. Çalışmanın hedefi, bugüne kadar kayıt altına alınmamış dinî mûsikî geleneğini Hâfız Mehmet Ali Demir örneğiyle yazılı ortama aktararak kalıcı hale getirmektir.

Çalışma, Mardin'deki dinî mûsikî geleneğini, bu gelenek içerisinde Mehmet Ali Demir'in yerini, icrâlarının geniş bir yelpazesini ve çağdaşlarıyla olan ilişkilerini konu almaktadır. Dolayısıyla araştırmacılar tezde Mehmet Ali Demir'in okuduğu çeşitli formları hem güfte hem de nota üzerinde görerek, onun Mardin dinî mûsikîsine kazandırdığı farklı perspektifi müşahede edebileceklerdir. Mehmet Ali Demir'in temsil ettiği geleneği de icrâ tavrında, eğitim tarzında, yöresel motiflerde tespit etmek mümkün olacaktır.

Anahtar Sözcükler: Mardin kültürü, Mardin mûsikîsi, dinî mûsikî, tavır, Hâfız Mehmet Ali Demir.

ABSTRACT

RELIGIOUS MUSIC IN MARDİN (THE CASE OF HÂFİZ MEHMET ALİ DEMİR)

The scope of this study is the culture of religious music in Mardin. The most important element of religious music in Mardin is undoubtedly the mosque music. Mehmet Ali Demir is an important representative of all forms of the mosque music. Demir is also the living representative of the tradition of “mawlidkhanlik” in Mardin. The aim of the study is to make the religious music tradition that has not been recorded so far permanent by putting it in writing with the example of Hafiz Mehmet Ali Demir.

This study deals with the religious music tradition in Mardin, the place of Demir in this tradition, a wide spectrum of music and his relations with his contemporaries. Hence, by means of this research, the researchers can and therefore they can observe the different perspectives that he has brought in Mardin’s religious music. Thus, the researchers will be able to observe the different perspectives that Mehmet Ali Demir brought in Mardin’s religious music by considering the various forms performed by Demir on both the lyrics and the notes. Additionally, the tradition represented by Demir will be able to be examined in terms of the performance, educational style and local motifs.

Key Words: Mardin culture, music in Mardin, religious music, performance style, Hafiz Mehmet Ali Demir.

GİRİŞ

Eski Yunanlıların, “Mezopotamya” olarak adlandırdığı Dicle ve Fırat Nehirleri arasındaki bölge Nuh Tufanı, İdris Peygamber ve Gilgamiş efsanelerine mekân olmuştur.¹ Tarihsel süreçte birçok uygarlığın bu bölgede bulunması, farklı kültürlerin bir arada yaşamasını ve kaynaşmasını sağlamıştır. Bu kaynaşma, aynı zamanda kendine özgü yeni kültürlerin oluşmasına sebep olmuştur. Her toplum, bu kültüre kendi kültüründen izler bırakmıştır. Böylece Mardin, medeniyetlerin kültürlerinin buluştuğu ve birleştiği bir kesişim noktası haline gelmiştir.

Mardin farklı kültürleri içinde barındıran yapısıyla Türkiye'nin karakteristik şehirlerinden biri olarak gösterilebilir. Mardin tarihi ve kültürel mirası, mimarî dokusu ve geçmişte olduğu gibi farklı inançlardan oluşan insanların hoşgörü ortamında ve uyum içinde yaşadığı bir kent olmasıyla dikkat çekmektedir. Mardin'in sahip olduğu bu kültürel ve tarihi doku sadece Mardin için değil aynı zamanda dünya kültür mirası için de bir zenginliktir. Mezopotamya ovalarına bakan bir dağın tepesinde kurulmuş olan Mardin mimarî, etnografik, arkeolojik, tarihi ve görsel değerleri ile zamanın durduğu izlenimini veren güneydoğunun kültürel kentlerinden biridir.²

Mardin, dinlerin buluştuğu bir merkez konumundadır. Mardin, stratejik bir öneme sahip İpek Yolu güzergahında bulunduğu için, Mardin'den tarihsel süreçte farklı dinlere mensup birçok insan gelip geçmiştir. Ticaret yolu üzerinde bulunan bu kadim kente gelen insanlar burada bir kültür mozaiki oluşturmuş; dinlerini bu mozaik içinde yaşamış ve yaşatmışlardır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak birbirinden farklı dinî inanca mensup birçok insan, bu topraklarda bir arada yaşamıştır. Tarihin

¹ Kenan Gökdoğan, *Mardin'i Dinlerken Müzeyle Başlayan Değişim*, İstanbul, Sabancı Vakfı, 2012, s.21.

² Selma Çoban, *Mardin'de Yaşayan Yetişkinlerin Tarihi ve Kültürel Mirasa İlişkin Bilinçlilik Durumu*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2014, s. 3.

akışı içinde yerini semavî³ dinlere bırakan ilkel inançlar dikkate alındığında “Yahudilik, Hıristiyanlık, İslâmiyet” dinleri bu topraklarda merkezi bir konuma sahip olmuştur. Bütün bunların paralelinde bazı bâtil itikatlarla birlikte hak dinî olmayan “Yezidilik” gibi inanışlar da yayılmıştır.⁴

Mardin ve civarı tarihsel süreçte önemli ticari ağlar ve kültürel ağların birleştiği noktada bulunmuş bir merkezdir. Mardin, ilk çağlardan bugüne kadar kuzey-güney ve doğu-batı kültür ilişkisinin kavuştuğu ve bu coğrâfi yönlerin temsil ettiği kültürlerin birbirlerine karıştığı yer olmuştur. Bunun en önemli nedeni, Mardin’in ve içinde bulunduğu “Tur Abdin” veya “Masius” bölgesinin coğrâfi konumudur. Güneyde alabildiğine uzanan Mezopotamya ovası ile kuzeydeki Diyarbakır düzlüğü arasındaki tek geçit noktası Mardin eşiği üzerindedir.⁵

Giriş bölümü çalışmanın amaç ve konusu, literatür değerlendirmesi, çalışmada kullanılan yöntem ve teknik, çalışmanın kaynakları, çalışmada sınırlar ve kısıtlılıklar başlıklarıyla devam edecektir.

1. Çalışmanın Amaç ve Konusu

Mardin kültüründe mûsikî, kadim yapının içinde önemli bir yer tutar. İnsanların birbirlerine hoşgörü ile yaklaştığı, ezan sesinin çan sesine karıştığı Mardin’de mûsikî, kültürlerin etkileşimi sonucu manevî bir münâsebe bürünmüştür. Mardin merkezde Arap kültürünün baskınlığı ve şehrin Arap kültürünün yaşandığı topraklara yakın olması mûsikîde de bu kültürü öne çıkarmıştır.

Mardin’in çok dilli ve çok dinli yapısı göz önünde bulundurulunca kültürdeki çeşitlilik daha iyi anlaşılabilir. Mûsikînin bu yapıdan ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Bu nedenle çalışmada, Mardin kültürünün önemli bir unsuru olan, “Mardin

³ Semavî, Allah’tan (c.c.) gelen demektir. Bkz.: İlhan Ayverdi, *Asırlar Boyu Târihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 4. baskı, İstanbul, Kubbealtı Yayınları, 2011, c. 3, s. 2760.

⁴ Tahir Demir, *Mardin ve Çevresindeki Halk İnanışları ve Bu Bölgedeki Diğer Dinler Üzerine Bir Araştırma*, Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara, 1977, s. 8.

⁵ Sadettin Noyan, *Bir Şehir Bir Malikane Sıra Dışı Evler Mardin*, Ankara, Bizim Büro Basımevi, 2008, s.15.

Mûsikîsi” konu edilmiştir. Mardin mûsikîsi ise, bir yüksek lisans çalışması için geniş olacağından konunun sınırları “Mardin’de Dinî Mûsikî (Hâfız Mehmet Ali Demir Örneği)” olarak belirlenmiştir.

Mardin’de var olan dinî mûsikî kültürü alanında kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Geçmiş yıllara ait kayıtlar bulunsa da bunlar akademik düzeyde değildir. Buradaki dinî mûsikî kültürü kayıt altına alınmazsa bu kültür zamanla değişecek ve unutulacaktır. Bütün bu sebeplerden dolayı alandaki malzeme, çalışmaya geniş bir zemin hazırlamıştır.

Bölgedeki dinî mûsikî kültürü de halen derlenmemiştir. Bu kültüre hâkim olan mûsikîşinasların sayısı ise günden güne azalmaktadır. Bilindiği üzere dinî mûsikî, geleneksel bir mûsikîdir. Kuşaktan kuşağa “usta-çırak” ilişkisiyle meşk⁶ usûlü öğretilir. Bu çalışmanın amacı, Mardin dinî mûsikîsinde mevlidhanlık geleneğinde, meşk halkasının son temsilcisi olan Mevlidhân Hâfız Mehmet Ali Demir⁷ tarafından icrâ edilen dinî mûsikî formlarının kayıt altına alınıp notaya aktararak kalıcı hale getirilmesi ve bu geleneğin unutulmasını önlemektir.

2. Literatür Değerlendirmesi

Çalışmamıza başlamadan önce konumuz ile ilgili literatür taraması yaptık. Literatürde, Mardin ile ilgili yazılmış ulaşabildiğimiz kaynakları incelemeye çalıştık. Bu kapsamda, konumuz çerçevesinde Mardin mûsikî kültürü ile alakalı şu dört çalışmaya ulaştık: Abdülkerim Çuha tarafından 2006 yılında yayımlanan “Mardin Halk Müziği” isimli kitap, Ahmet Çınarbaş tarafından 2012 yılında yayımlanan “Geçmişten Günümüze Mardin Müzisyenleri” isimli kitap, Dr. Muhammet Fatih Kılıç tarafından 2016 yılında yayımlanan “Mardin’de Bir Salât-ı Kemâliyye Örneği” adlı makale ile Dr. Mahir Mak tarafından 2017 yılında yayımlanan “Müziğin Çokkültürlü Kodları; Mardin” adlı doktora tezi. Bu çalışmaların öncüsü niteliğinde olan ve Doç.

⁶ Mûsikîde meşk, bir üstad tarafından mûsikî parçasının tedricen çalınması ve okunması sûretiyle talebeye öğretilmesi ve talebe tarafından öğrenilmesidir. Bkz.: Yılmaz Öztuna, “Meşk,” *Büyük Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi*, 1. baskı, c. 2, s.47.

⁷ Hâfız Mehmet Ali Demir, yazım kolaylığı olması açısından çalışmanın bundan sonraki bölümünde “Hâfız Ali” olarak ifade edilecektir.

Dr. Hüseyin Akpınar tarafından 2011 yılında yayımlanan “Şanlıurfa’da Dinî Mûsiki” isimli kitap, yöntem bakımından çalışmamıza ışık tutmuştur. Bölge için diğer önemli bir eser ise, Dr. Öğretim Üyesi Muhammet Fatih Kılıç ve Uzman Muhammed Aydın tarafından 2017 yılında yayımlanan “XIV./XV. Asır Hasankeyf’inde Bir Müzikoloji Risalesi: Muzaffer Haskefi’nin *El-Keşşâf Fi’İlmi’l-Engâm* Adlı Eseri” başlıklı makaledir.

Bahsedilen çalışmaların haricinde literatürde Mardin ile ilgili hazırlanan tezler şu şekildedir: Emine Füsün Alioğlu tarafından 1989 yılında yayımlanan “Geleneksel Mardin Şehir Dokusu ve Evleri Üzerine Bir Deneme” konulu doktora tezi, Mustafa Serin tarafından 1998 yılında yayımlanan “Şerif Mardin ve Din Sosyolojisi” konulu yüksek lisans tezi, Evin Seyhan tarafından 1999 yılında yayımlanan “Şerif Mardin ve Din Sosyolojisi” konulu yüksek lisans tezi, Necmettin Doğan tarafından 2000 yılında yayımlanan “Şerif Mardin ve Türk Modernleşmesi” konulu yüksek lisans tezi, Ahmet Mümtaz Maden tarafından 2001 yılında yayımlanan “Oliver’e Göre Anadolu (Birecik, Şanlıurfa, Mardin, Nusaybin)” konulu yüksek lisans tezi, Veysi Günal tarafından 2006 yılında yayımlanan “Mardin İlinde Kültürel Çekicilikler ve Turizm Amaçlı Kullanım Olanakları” konulu doktora tezi, Ali Özenç tarafından 2006 yılında yayımlanan “Şerif Mardin’e Göre Modernleşme ve Din” konulu yüksek lisans tezi, Yusuf Koçoğlu tarafından 2006 yılında yayımlanan “Mardin İlinin Turizm Potansiyeli” konulu yüksek lisans tezi, Sefer Yıldırım tarafından 2006 yılında yayımlanan “Şerif Mardin’de Din ve Modernizm” konulu yüksek lisans tezi, Vahap Uluç tarafından 2007 yılında yayımlanan “Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin Toplumsal ve Siyasal Yapısı: Mardin Örneğinde Siyasal Katılım” konulu doktora tezi, Engin Sarı tarafından 2007 yılında yayımlanan “Kültür, Kimlik, Politika: Mardin’de Kültürlerarasılık” konulu doktora tezi, Abdürrauf Aydın tarafından 2007 yılında yayımlanan “Mardin İlinin İktisadi ve Sosyal Açından Gelişimi (1950-2000)” konulu doktora tezi, Nuriye Sancak tarafından 2008 yılında yayımlanan “Mardin Efsaneleri” konulu yüksek lisans tezi, Bilgihan Akbaba Bozok tarafından 2009 yılında yayımlanan “Mardin Süryani Cemaati Önderliğinde Kültürel İfâde ve Anlam Üretme Alanı Olarak Ritüeller ve Müzik” konulu yüksek lisans tezi, Mehmet Rağıp Ete tarafından 2010 yılında yayımlanan “Mardin Süryânîlerinin Halk Kültürü Üzerine Monografik Bir İnceleme” konulu yüksek lisans tezi, Çiğdem Erdolu tarafından 2010 yılında yayımlanan “Turizmin

Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Önemi: Mardin Örneği” konulu yüksek lisans tezi, Mehmet Mahsun Demir tarafından 2010 yılında yayımlanan “Mardin Şehri” konulu yüksek lisans tezi, Veysel Gürhan tarafından 2012 yılında yayımlanan “XVIII. Yüzyılda Mardin Şehri” konulu doktora tezi, Sabahattin Bala tarafından 2012 yılında yayımlanan “Bir Eğitim Kurumu Olarak Şark Medreseleri: Mardin Yöresi Örneği” konulu yüksek lisans tezi, Ali Ünal Ayan tarafından 2010 yılında yayımlanan “Mardin Folkloru” konulu yüksek lisans tezi, Hasan Hüseyin Palabıyık tarafından 2013 yılında yayımlanan “Yaygın Din Eğitim Kurumu Olarak Camilerin Sosyo-Kültürel Hayata Etkileri: Mardin Örneği” konulu yüksek lisans tezi, Müslüm Yıldırım tarafından 2013 yılında yayımlanan “Mardin Yöresi Süryanî Müziği” konulu yüksek lisans tezi, Selahattin Acar tarafından 2016 yılında yayımlanan “Mardin Tarihi Bibliyografyası” konulu yüksek lisans tezi, Hakan Asan tarafından 2016 yılında yayımlanan “Kırım ve Kafkasya’dan Diyarbakır ve Çevresine Göçler (1876-1914): Elâzığ, Malatya, Mardin ve Diyarbakır örneği” konulu doktora tezi, Ahmet Arslan tarafından 2017 yılında yayımlanan “19. Yüzyıldan Günümüze Mardin’de Tasavvuf Kültürü” konulu yüksek lisans tezi, Mehtap Nasıroğlu tarafından 2010 yılında yayımlanan “Batılı Seyyahların Gözüyle Mardin ve Çevresi (Mardin, Nusaybin ve Hasankeyf)” konulu yüksek lisans tezi.

3. Çalışmada Kullanılan Yöntem ve Teknik

Hâfız Ali tarafından Mardin’de yöreye özgü okunan ve kendisinin icrâ ettiği câmi mûsikî formlarını, bu formların okundukları vakitlerde, kayıt altına aldık. Çalışmamızı, kalıcı hale getirmek için aldığımız kayıtları notaya aktardık. Aldığımız kayıtlardan Öğretim Görevlisi Murat Birer ve Safa Kağnıcı ile kâğıda döktüğümüz notaları, Doç. Dr. Ali Tan, Yavuz Akalın ve Doç. Dr. Hüseyin Akpınar’a kontrol ettirdik. Çalışma içinde Mardin mûsikî kültürü ile ilgili röportajlar, sesli/görüntülü kayıtlar aldık. Bu arşivi derlemede “meta-data” adı verilen yöntemi kullandık. Kayıtlarımızın büyük bölümünü vaktinde ve icrâ edildikleri zamanlarda “Canon 60d” model cihaz ile görüntülü olarak kaydettik. Notaları ise, “mus2 2.1” programında dijitalize ettik. Çalışma kapsamında alınan Arapça kayıtların transkripsiyonunu Dr. Öğretim Üyesi Muhammet Fatih Kılıç ile birlikte yaptık.

Çalışmamızda genelden özele doğru bir anlatım yöntemini kullandık. Hazırladığımız çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Bu başlıklar şu şekildedir: Mardin'e genel bakış, Mardin'de dinî mûsikî, geçmişten günümüze Mardinli mûsikîşinaslar, Hâfız Mehmet Ali Demir'in Mardin dinî mûsikîsindeki yeri ve önemi.

Birinci bölümde Mardin'e genel bakış başlığı altında üç başlık bulunmaktadır. Bu başlıklar şu şekildedir: Tarihte Mardin, Mardin'de çok kültürlülük, Mardin'de mûsikî kültürü. Tarihte Mardin başlığının altında, Mardin'de İslâm eserleri: câmi, külliye, medrese, zâviye ve türbeler vardır. Bu başlık da kendi içinde beş alt başlığa ayrılmaktadır. Bu başlıklar şu şekildedir: Mardin'de câmiler, Mardin'de külliyeler, Mardin'de medreseler, Mardin'de zâviyeler, Mardin'de türbeler.

İkinci bölümde Mardin'de dinî mûsikî ana başlığı altında, Mardin dinî mûsikîsinde türler, Mardin dinî mûsikîsinde tavır, mekân bağlamında dinî mûsikî ve kültürel yapı içinde dinî mûsikî başlıkları vardır. Mardin dinî mûsikîsinde türler başlığı câmi mûsikîsi ve tekke mûsikîsi olarak iki alt başlığa ayrılmaktadır. Câmi mûsikîsi başlığı on dört alt başlığa ayrılmaktadır. Bu başlıklar şu şekildedir: Ezan, kamet, mahfel sürmesi, salâ, salât, salâvat, tekbir, istiğfar, tilâvet-kıraat, temcid, ferâciye, mevlid, tevşih, ilâhi. Ezan başlığı sabah ezanı, öğle ezanı, ikindi ezanı, akşam ezanı ve yatsı ezanı olmak üzere beş alt başlığa ayrılmaktadır. Salâ başlığı cenaze salâsı ve cuma salâsı olarak iki alt başlığa ayrılmaktadır. Salât başlığı salât-ı ümmiye, salât-ı kemâliye ve salât-ı aşr olarak üç alt başlığa ayrılmaktadır. Salâvat başlığı teravîh salâvatı ve mevlid salâvatı olarak iki alt başlığa ayrılmaktadır.

Üçüncü bölümde geçmişten günümüze Mardinli mûsikîşinaslar başlığının altında on dokuz alt başlık vardır. Bu başlıklar şu şekildedir: Ali Mardinî, Karatoğanoğlu Mehmed, Safiyyuddîn el-Hillî, Abdullah Mardinî, Şemseddin Mardinî, Yûsuf el-Mardinî, Kara Mehmed, Sırrı Zade Ali İçinsel, Abdurrahman İnan, Abdulkerim Atasayar, Kemal Heve, Mehmet Ürün, Mehmet Esad Aydınöz, Halil Bilgin, Şeyhmus Tatlıdede, Cevat Aygüler, Zeki Çalka, Hasan Yenigün, Adnan Oyman.

Dördüncü bölümde Hâfız Mehmet Ali Demir'in Mardin dinî mûsikîsindeki yeri ve önemi başlığının altında, Hâfız Mehmet Ali Demir'in hayatı ve Hâfız Mehmet Ali Demir hakkında çağdaşlarının görüşleri başlığı vardır. Hâfız Mehmet Ali Demir'in hayatı başlığının altında eğitimi ve mûsikî tavrı başlıkları yer almaktadır. Hâfız Mehmet Ali Demir hakkında çağdaşlarının görüşleri başlığı altında yirmi alt başlık vardır. Bu başlıklar şu şekildedir: Cevat Aygüler, Zeki Çalka, İsmail Yazgan, Hasan Yenigün, Adnan Oyman, Murat Bumanhan, Remzi Yağmurcu, Mehmet Fidan, Hüseyin Akpınar, Abdülaziz Ay, Mehmet Sıddık Tatlıdede, Uğur Aydınöz, Mehmet Halil Işiker, Alaaddin Sezer, Murat Şavur, Abdüllatif Bilgin, Ahmet Sırdaş, Mürtaza Saruhan, Mustafa Ali Işık ve Muhammet Fatih Kılıç.

Çalışmamız içerisinde aldığımız notaları şekil listesinde, çalışmamızın genel bir değerlendirmesini sonuç kısmında sunduk. Çalışmamızı kaynakça ve ekler bölümleriyle tamamladık. Ekler bölümünde Mardin, Hâfız Mehmet Ali Demir, mevlidhanlar ve notalar başlıkları yer almaktadır. Mardin başlığında, kayıtlar sırasında çektiğimiz Mardin ile ilgili resimler; Hâfız Mehmet Ali Demir başlığında, Hâfız Ali ile birlikte kayıtlar sırasında ve diğer zamanlarda çektiğimiz resimler; mevlidhanlar başlığında, Mardin dinî mûsikî kültürü içerisinde geçmişten günümüze ulaşabildiğimiz mevlidhanların fotoğrafları; notalar başlığında, Mardin mûsikî kültürü içerisinde öne çıkan eserler yer almaktadır.

4. Çalışmanın Kaynakları

Çalışmanın odağı ve dolayısıyla en önemli kaynağı Hâfız Ali'dir. Hâfız Ali'den câmi mûsikîsine ait beş vakit ezan, kamet, cenaze salâsı, cuma salası, salât-ı ümmiye, salât-ı kemâliye, salât-ı aşr, salâvat, teravîh salâvatları, tekbir, ilâhi, tevşih, mahfel sürmesi, istiğfar, istiğfar duası, temcid, ferâciye, kasîde kayıtları alınmıştır. Kayıtların tümü esas icrâ edildikleri vakitlerde alınmıştır. Bu kayıtların yanında 2013-2018 yılları arasında Ramazan ayında sekiz adet teravîh namazı; 2015-2018 yılları arasında ise üç adet mevlid kayıt altına alınmıştır.

Çalışmada, 2008-2018 yılları arasında Hâfız Ali'den alınan yüz yirmi adet kayıttan istifâde edilmiştir. Bu kayıtlardan on tanesi 2008-2013 yılları arasında Dr.

Öğretim Üyesi Muhammet Fatih Kılıç ve Dr. Öğretim Üyesi Mahir Mak tarafından; diğer kayıtlar ise 2015-2018 yılları arasında tarafımızdan alınmıştır.

Çalışma kapsamında, 2014-2018 yılları arasında Hâfız Ali'yi tanıyan birçok kişi ile görüşülmüştür. Bu kişilerin mûsikî geleneğini bilen kimseler olmasına gayret gösterilmiştir.

Çalışmamız kapsâmında Ulu Câmii başta olmak üzere, Kasım Tuğmaner Câmii, Reyhaniye Câmii, Kuba Câmii ve Kasımiye Medresesi'nden mekân bağlamında istifâde edilmiştir.

Çalışmamızda yer alan âyetler ve tercümelere hakkında ayrıntılı bilgiler için, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın "Bilgisayar Hatlı 5'li Kur'an-ı Kerim ve Meâlî" adlı kitabından istifâde edilmiştir.

Çalışmamızda yer alan kasîde beyitleri ve tercümelere için, Mahmut Kaya'nın, "Kasîde-i Bürde'yi Türkçe Söyleyiş" adlı kitabından istifâde edilmiştir.

5. Çalışmada Sınırlar ve Kısıtlılıklar

Çalışmamız, Mardin merkezde geçmişten günümüze intikal eden, genelde dinî mûsikî özelde ise câmi mûsikîsi ve bu zeminin odağında Hâfız Ali ile sınırlandırılmıştır.

Hâfız Ali'nin mûsikî ile olan ilişkisi, mûsikînin amelî (pratik ve uygulama) yönü ile ilgilidir. Hâfız Ali, yaşamı boyunca birden fazla hoca ile meşk etmiştir. Bunun yanında, diğer mevlidhânlarla birlikte katıldığı mevlidler ve diğer câmi mûsikîsi formlarındaki cumhur icrâları sırasında da dolaylı olarak bir meşk halkası içerisinde yer almıştır.

Çalışmamızdaki bir diğer sınırlılık da Mardin merkezde genelde dinî mûsikî özelde ise câmi mûsikîsi kültürüne Hâfız Ali'den daha yetkin birisinin olmamasıdır.

Çalışmamızın kısıtlılığı ise, Hâfız Ali'nin âmâ olmasıdır. Fakat, bu engelin Hâfız Ali'nin gündelik yaşantısında herhangi bir olumsuzluğa sebep vermemesiyle çalışma bu kısıtlamadan doğrudan etkilenmemiştir.

1. BÖLÜM: MARDİN'E GENEL BAKIŞ

1.1. Tarihte Mardin

El- Cezire'nin "Diyar-ı Bekir" bölgesinde yer alan Mardin şehrinin ne zaman ve nasıl kurulduğu hakkında kesin bir bilgi yoktur.⁸ Mardin adı Süryânî kaynaklarında "Marde", Arapça kaynaklarda "Maridin" şeklinde geçmektedir. Modern araştırmacılar Mardin kelimesinin savaşçı bir kavim olan "Mardeler" ile ilgili olduğunu, Mardeler'in İran hükümdarlarından Erdeşir (226-240) tarafından buraya yerleştirildiğini ifade eder. Mardin'in gerçek adının "Merdin" olarak halk arasında yayıldığı ve "Kaleler" anlamına geldiği de öne sürülen görüşler arasındadır. Şehrin bugünkü adı Arapça kaynaklarda geçen "Maridin"den gelmiştir. Mardin adını ilk defa dördüncü yüzyıl Roma tarihçilerinden Ammianus Marcellinus ifade etmiştir. İslâmiyet'in bölgeye yayılışına kadar olan dönemde Mardin bir kale konumunda kalmıştır.⁹

Mardin, önemli bir açık hava müzesidir. Bölgede yapılan kazılarda, Mardin tarihinin M.Ö. 4500 yılına kadar gittiği görülür.¹⁰ Mardin'e tarihsel süreçte hüküm süren devletler şu şekilde sıralanabilir:

"Subariler: M.Ö. 4500-M.Ö. 3500.

Sümerler: M.Ö. 3500-M.Ö. 2820.

Akadlar: M.Ö. 2820-M.Ö. 2500.

Sümerler: M.Ö. 2500-M.Ö. 2200.

İlk Babil Devleti: M.Ö. 2200-M.Ö. 1925.

Hititler: M.Ö. 1925-M.Ö. 1924.

Midiler: M.Ö. 1924-M.Ö. 1367.

⁸ Demir, s. 3.

⁹ Mehmet Taşdemir, "Mardin," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1. baskı, c. 28, s.43.

¹⁰ Metin Ahunbay, *Taşın Belleği Mardin, Tarihçe*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2005, s.78.

Asuriler: M.Ö. 1367-M.Ö. 800.
Urartu Devleti: M.Ö. 800-M.Ö. 754.
Asuriler: M.Ö. 754-M.Ö. 646.
Sityaniler: M.Ö. 646-M.Ö. 612.
Midyaniler: M.Ö. 608-?.
İkinci Babil Devleti: ?-M.Ö. 539.
Persler: M.Ö. 539-M.Ö. 366.
Makedonyalılar: M.Ö. 366-M.Ö. 311.
Slokiler: M.Ö. 311-M.Ö. 237.
Partlar: M.Ö. 237-M.Ö. 131.
Abgarlar: M.Ö. 131-249.
Romalılar: 249-607.
Persler: 607-?.
Rumlar: ?-640.
Araplar: 640-?.
Emeviler: 692-749.
Abbasiler: 798-824.
Kundaçoğulları: 880-885.
Hamdaniler: 885-978.
Buveyhliler: 978-990.
Mervaniler: 990-1063.
Selçuklular: 1077-1101.
Artukoğulları: 1110-1409.
Karakoyunlular¹¹: 1409-1432.
Akkoyunlular: 1433-1473.
Safeviler: 1499-1514.
Osmanlılar¹²: 1514-1621.”¹³

¹¹ Mardin, bu dönemde sadece Karakoyunlular’ın değil, bundan başka birçok emir ve aşiretlerin idareleri altında olmuştur. Bkz.: Metropolit Hanna Dolebeni, *Tarihte Mardin*, İstanbul, Resim Ofset Yayınları, 1972, s.66.

¹² Mardin, Osmanlı idâresine bağlandıktan sonra Cumhuriyet devrine kadar (1923) çeşitli kişiler tarafından yönetilmiştir. Bkz.: Dolebeni, s. 75-111.

¹³ Dolebeni, s. 21-74.

1.1.1. Mardin’de İslâm Eserleri: Câmî, Külliye, Medrese, Zâviye ve Türbeler

İlkçağlardan günümüze kadar çok sayıda uygarlığa ev sahipliği yapan Mardin, kalıcı eserler bakımından zengin bir şehirdir. Tarihte birçok uygarlık, Mardin’de bulunduğu süreçte kendi kültürlerini yansıtan eserlerini yapmışlardır. Yapılan eserlerin çoğu günümüzde de işlevini sürdürmekte ve Mardin’e zenginlik kazandırmaktadır.

1.1.1.1. Mardin’de Câmiler

Câmî, toplayan anlamındadır.¹⁴ Müslümanları belirli vakitlerde bir araya getirir. Mardin, câmî açısından zengin bir kenttir. Merkezde bulunan Ulu Câmii ile Kızıltepe ilçesinde bulunan Ulu Câmii, Mardin’i tarih boyunca önemli bir merkez yapmıştır. Mardin’de bulunan câimler şu şekildedir:

“Elasfar Câmii: Artuklu hükümdarı Necmeddin Elgazi (1106-1122) tarafından 1111’de yaptırılmıştır.

Hüsamiye Câmii: Artuklu hükümdarı Melih Timurtaş (1122-1152) tarafından 1123’te yaptırılmıştır.

Câmii Kebir: Bu isimle de anılan Mardin Ulu Câmii, Artuklu hükümdarı Melik Kutbeddin Elgazi (1176-1184) tarafından 1176’da yaptırılmıştır. Mardin’in en büyük ve en kadim câmisidir.

Sıtır Ziya Câmii: Halk arasında buna Hatuniye Câmii de denir. Artuklu hükümdarı Melik Kutbeddin Elgazi tarafından 1177’de yaptırılmıştır.

¹⁴ Ahmet Önkal-Nebi Bozkurt, “Cami,” *DİA*, 1. baskı, c. 7, s.46.

Nizamettin Begaş Câmii: Artuklu hükümdarı Melik Kutbeddin Elgazi'nin veziri Nizamettin Begaş tarafından 1186'da yaptırılmıştır.

Süleyman Paşa Câmii: Artuklular döneminde Vezir Kutbeddin Bin Emir Ali Bin Alaattin Sincari tarafından 1195'te yaptırılmıştır.

Kızıltepe Ulu Câmii: Mardin'in Kızıltepe ilçesinin kuzeybatısında inşa edilmiştir. Artuklular dönemine ait son klasik örnek olarak kabul edilmektedir. Anadolu'da Artuklu devri mimarîsinin önemli dinî yapılarından. Artuklu Beyi Hüsameddin Yoluk Arslan'ın (1184-1202) başlattığı câmînin inşası, kardeşi Artuk Arslan tarafından 1204 yılında tamamlanmıştır.

Şehidiye Câmii: Artuklu hükümdarı Melik Mansur Nasreddin (1193-1222) tarafından 1214'te yaptırılmıştır.

Kale Câmii: Artuklu hükümdarı Necmeddin Gazi (1294-1312) tarafından 1269'da onarıldığına dair bir kitabesi vardır.

Latifiye Câmii: Artuklu hükümdarı Melik Abdullatif (1312-1364) tarafından 1314'te yaptırılmıştır.

Hamidiye Câmii: Artuklular döneminde, Şeyh Zebuni tarafından 1347'de yaptırılmıştır.

Savur Kapı Câmii: Artuklu hükümdarı Melik Mansur Ahmed (1364-1368) tarafından 1364'te yaptırılmıştır.

Melik Mahmud Câmii: Artuklu hükümdarı Melik Mahmud (1367) tarafından 1367'de yaptırılmıştır.

Emineddin Câmii: Artuklu hükümdarı Necmeddin Elgazi'nin kardeşi tarafından yaptırıldığı söylenmektedir.

Küçük Sultan Hamza Mescidi: Akkoyunlu hükümdarı Sultan Hamza (1437-1444) tarafından 1443'te başlayan inşası, 1444'te oğlu tarafından tamamlanmıştır.

Tekiye Câmii: Akkoyunlu hükümdarı Cihangir Mirza'nın (1444-1453) oğlu Sultan Kasım'ın yeğeni İbrahim Tekiye tarafından 1445'te yaptırılmıştır.

Cihangir Câmii ve Türbesi: Akkoyunlular döneminde Sultan Ali Cihangirşah tarafından 1468'de yaptırılmıştır.

Reyhaniye Câmii: Ahmed Paşa'nın kızı Adile Hanım tarafından 1756'da yaptırılmıştır.

Şeyh Çubuk Câmii ve Türbesi: Yapıldığı tarih kesin olmamakla birlikte, câminin genel özelliklerinden Artuklular dönemine ait olduğu söylenebilir.”¹⁵

1.1.1.2. Mardin'de Külliye

Külliye, büyük bir câmi ve etrafında onunla birlikte yapılmış olan medrese, türbe, hastane, aşhane, mektep, kütüphane, çarşı, han, hamam, çeşme, sebil vb. binaların hepsine birden verilen isimdir.¹⁶ Şehirde bulunan külliye şu şekildedir:

“Emineddin Külliyesi: Mardin şehrinin “Mesken” mahallesinde bulunmaktadır. Külliye câmi, namazgah, medrese ve hamamdan

¹⁵ Abdulkadir Yuvalı, “Artukoğulları Döneminde Mardin'deki Maddi Kültür Unsurları,” *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, ed. İbrahim Özcoşar, Hüseyin Haşimi Güneş, Temmuz 2006, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi, http://acikerisim.ybu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/317/sempozyum_b15.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 15 Aralık 2017, s. 32.

¹⁶ Ayverdi, c. 2, s. 1847.

oluşmaktadır. Külliye'nin unsurları birbirinden farklı yükseklikte inşa edilmiştir. Hamamın batısında câmi, kuzeyinde medrese ve câminin doğusunda ise namazgâh bulunmaktadır. Külliye'nin Artuklular'dan Necmeddin Elgazi zamanında tamamlanmış olduğu bilinmektedir.

Necmeddin Külliyesi: Mardin'de Eminateddin Külliyesi yakınında inşa edilmiştir. "El-Asfar" olarak da bilinir. Mardin'deki ilk Artuklu yapılarından biridir."¹⁷

1.1.1.3. Mardin'de Medreseler

Mardin, tarihten günümüze birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Bu evsahipliği, Mardin'e kültürel anlamda katkı sağladığı gibi eğitim alanında da katkı sağlamıştır. Şehirde birçok ilim merkezi vardır. Mardin'de yer alan medreseler¹⁸ şu şekildedir:

"Hatuniye Medresesi: Medresenin inşası, Artuklular döneminde Necmeddin Alp'in (1153-1176) hanımı tarafından 1152-1176, Kutbeddin Elgazi'nin annesi tarafından 1176-1184 yılları arasında tamamlanmıştır.

Harzem Taceddin Mesud Medresesi: Artuklu hükümdarı Melik Taceddin Mesud (1222-1232) tarafından 1211'de yaptırılmıştır.

Zinciriye Medresesi: Artuklu hükümdarı Melik Sultan Tahir İsa (1376-1384) tarafından 1385'de yaptırılmıştır.

¹⁷ Yuvalı, s. 31.

¹⁸ Mardin'de, yazılı kaynaklarda geçen fakat şu anda mevcut olmayan medreseler de vardır. Bu medreseler Hüsamiye Medresesi, Muzafferiye Medresesi, İbrahim Bey Bin Bican Câmii ve Şah Sultan Hatun Medresesi'dir. Bkz.: Hüseyin Fazlı Ergül, Fatih Erdolu, "Cumhuriyete Kadar Türk Hakimiyeti Dönemlerinde Mardin'de Eğitim ve Eğitim Kurumları," *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, ed. İbrahim Özcoşar, Hüseyin Haşimi Güneş, Temmuz 2006, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi, http://acikerisim.ybu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/317/sempozyum_b15.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 23 Aralık 2017, s. 489.

Kasım Padişah Medresesi: Akkoyunlu hükümdarı Cihangir Mirza'nın oğlu Sultan Kasım tarafından 1445'te yaptırılmıştır.

Marufiye Medresesi: Artuklular döneminde inşa edilmiş, 1526 yılında da onarım görmüştür.

Sultan İsa Medresesi: Artuklu hükümdarı Melik Sultan Tahir İsa tarafından yaptırılmıştır.

Hıdır İlyas: Mardin kalesi içindedir.¹⁹

Şehidiye Medresesi: Artuklular dönemine ait en büyük medrese olarak bilinir.

Altunboğa Medresesi: Mardin'de Sultan İsa Medresesi yakınında bulunan medresenin temel kalıntıları mevcuttur. Artuklu hükümdarı Melik Mansur'un veziri Altunboğa tarafından yaptırılmıştır.²⁰

1.1.1.4. Mardin'de Zâviyeler

Sözlük anlamı olarak zâviye, Osmanlı Devleti'nin ilk devirlerinde genellikle yerleşim merkezleri dışındaki yollar üzerinde, derbentlerde kurulan ve dinî-tasavvufî inanç ve fikirleri yaymak, bölgenin güvenlik ve asayişini sağlamak, gelip geçenleri barındırmak, yedirip içirmek gibi işleri üstlenen, Anadolu'nun müslümanlaşmasında büyük rol oynamış olan dinî ve sosyal kurumdur.²¹ Şehirde bulunan zâviyeler şu şekildedir:

“Hamza-i Kebîr Zâviyesi, Cihangîr Bey Zâviyesi, Hamza-i Sagîr Zâviyesi, Baba Mahmûd Zâviyesi, Şeyh Abdülazîz Zâviyesi, Şeyh

¹⁹ Demir, s. 17, 18.

²⁰ Yuvalı, s. 33, 34.

²¹ Ayverdi, c. 3, s. 3524, 3525.

Davud Zâviyesi, Şeyh Tâceddin Zâviyesi, Şeyh Zolî Zâviyesi, Baba Hâki Zâviyesi, Zeynelâbidin Zâviyesi.”²²

1.1.1.5. Mardin’de Türbeler

Türbe, İslâm coğrafyasında tanınmış şahsiyetlerin mezar anıtlarına verilen isimdir.²³ Mardin’de bulunan türbeler şu şekildedir:

“Sultan Şeyhmus Türbesi: Bu türbe Diyarbakır yolu üzerindedir. Şeyh Musa Ezzuli, Abdülkadir Geylâni devrinde Mardin’de yaşamış, aynı zamanda talebeliğini yapmış, yine aynı şehirde vefat etmiş büyük bir evliyâdır.

Selman-i Pak Makamı: Selman-i Farisi makamı da denilmektedir. Makam, Kasımiye Medresesi’nin güneybatısındadır. Akkoyunlu hükümdarı Cihangir Mirza tarafından yaptırılmıştır.”²⁴

1.2. Mardin’de Çok Kültürlülük

Kültür, bir milletin inanç, fikir, sanat, âdet ve geleneklerinin, maddî ve mânevî değerlerinin bütünüdür.²⁵ Mardin’de asırlardır birbirinden farklı birçok kültür bir arada yaşamaktadır. Bu kültürlerin bir arada olması çok kültürlülüğü meydana getirmektedir.

Çok kültürlülüğün yaşandığı Mardin’de mûsikî eşliğindeki düğünler, genellikle salı günü başlayıp cumartesi sabahı biter.²⁶ Bayramlar, şenlik havasında geçer. Herkes birbirinin bayramına saygı gösterir. Bayram günleri dil ve din ayrımı

²² Nejat Göyünç, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1969, s.119-122.

²³ İsmail Orman, “Türbe,” *DİA*, 1. baskı, c. 41, s.464.

²⁴ Mehmet Yılmaz, *Mardin İlindeki Alternatif Turizm Potansiyellerinin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi Üzerine Araştırmalar*, Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2016, s. 21, 22.

²⁵ Ayverdi, c. 2, s. 1848.

²⁶ İbrahim Özçoşar, *Makalelerle Mardin Eğitim-Kültür-Edebiyat III*, 1. baskı, İstanbul, İmak Ofset Basım Yayın, 2007, c. 3, s.366, 367.

yapılmadan herkes birbirine bayramlaşmaya gider ve kabir ziyareti yapar. Ramazan ayı ise, şenlik içinde geçer. Müslümanlar iftardan sonra teravih²⁷ namazına gider, teravih sonrası halk genellikle sahur vaktine kadar ayakta olur. Bu süre zarfında kahvehaneler ve çay bahçeleri açık olur.²⁸

Çok kültürlülüğü oluşturan yapılardan biri olan toplum, ortak yasalara uyarak bir arada yaşayan insan topluluğudur.²⁹ Mardin’de aynı ortak yasalara uyan birbirinden farklı birçok insan topluluğu ve her topluluğun kendine ait bir kültürü bulunmaktadır. Bu topluluklar³⁰ şu şekildedir:

“Kürtler, Aleviler, Ermeniler, Domlar, Süryânîler, Araplar, Mahallemiler, Türkler, Çeçenler, Keldanîler, Süryânî Kadimler, Nasturiler, Şemsiler, Yezidiler, Yahudiler, Katolikler, Protestanlar.”³¹

Mardin’deki topluma nüfus açısından bakıldığında, merkezde ağırlıklı olarak Arap ve Türkmen topluluklarının yaşadığı görülür. Toplumdaki en kalabalık nüfusu Kürtler oluşturmaktadır. Kürtlerden sonra en kalabalık topluluk ise Araplar’dır. İslâmın Şâfî mezhebine bağlı olan Arap ve Kürtler Mardin merkez, Midyat, Savur, Nusaybin’de yaşamaktadır. Bugün Mardin merkezde kalabalık bir Arap nüfusu ve bunun sonucunda baskın bir Arap kültürü vardır.³²

²⁷ Teravih namazı, yirmi rekâttan oluşan uzun bir namazdır. Teravih, “rahatlandırmak, dinlendirmek” anlamına gelen “tervîha” kelimesinin çoğuludur. Teravih namazı dört rekâta bir selâm verip, oturup dinlenilerek kılınır. Kılınan bu dört rekât, ikindi namazının sünneti gibi, bütün rekâtlarında imamın sesinin duyulacağı şekilde kılınır. Zaman içinde her bir tervîhayı, yani her dört rekâtın sonundaki oturup dinlenme aşamasını, insanlar zikir ve salâvat gibi ibâdetlerle değerlendirmeye başlamıştır. Günümüzde de bu durum devam etmektedir. Bkz.: Saffet Köse, “Teravih”, *DİA*, 1. baskı, c. 40, s.482.

²⁸ Latif Öztürkatalay, *Mardin ve Mardinliler*, İstanbul, Seçil Ofset Matbaa, 1995, s.275-277.

²⁹ Ayverdi, c. 3, s. 3224.

³⁰ Bahsedilen toplulukların yanında şu topluluklar da vardır: Yezidi Kızılbaşlar, Çingeneler, Ermeni Gregoryenler, Ermeni Katolikler, Ermeni Protestanlar, Rum Ortodokslar, Rum Katolikler, Keldanî Katolikler, Süryânî Katolikler, Süryânî Yakubîler, İtalyan Kapuçinler, Fransız Françişler. Bkz.: İbrahim Özcoşar, “19. Yüzyılda Mardin Nüfusu,” *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, ed. İbrahim Özcoşar, Hüseyin Haşimi Güneş, Temmuz 2006, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi, http://acikerisim.ybu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/317/sempozyum_b15.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 25 Aralık 2017, s. 800.

³¹ Mahir Mak, *Müziğin Çokkültürlü Kodları; Mardin*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2017, s. 60-69.

³² Mak, s. 64.

Mardin’de yaşayan topluma mezhep açısından bakıldığında, Müslüman kesimin Sünnî olduğu görülür. Sünnî kesimin çoğu Hanefî, diğer bölümü Şâfî mezhebine bağlıdır. Hıristiyan halkın tamamı Süryânî’dir. Süryânîler Katolik ve Ortodoks mezheplerine bağlıdır. Yezidiler ağırlıklı olarak Midyat ilçesinde yaşamaktadır. Ermeniler ise Hıristiyan dinine mensup olup Katolik ve Ortodoks mezheplerine bağlıdır.³³

1.3. Mardin’de Mûsikî Kültürü

Mûsikî, kelimeler ve şekillerle ifâde edemediğimiz his ve düşüncelerimizi sesler yardımıyla ifâde edebilme sanatıdır.³⁴ Neyzen Niyazi Sayın³⁵’ın tabiriyle mûsikî, iki ses arasındaki manevî münâsebettir.³⁶ Pisagor³⁷’a (M.Ö. 570-M.Ö. 500) göre mûsikî, birbirine benzemeyen seslerden meydana gelen konserdir.³⁸ Sokrates³⁹’e (M.Ö. 470-M.Ö. 399) göre mûsikî, eğitimlerin en üstünüdür.⁴⁰ Çünkü ritim ve makam, ruhun içine işler. İnsan iyi eğitim görmüşse, o ritim ve makamdaki güzellik, ruhu da güzelleştirir. Ama iyi eğitim görmemişse tersi olur.⁴¹ Eflâtun⁴²’a (M.Ö. 427-M.Ö. 347) göre mûsikî, insanı güzellik sevgisine götürür.⁴³ Mûsikî ona göre, diğer sanatlarla aynı

³³ Öztürkatalay, s. 102.

³⁴ Edip Özışık, *Musiki Sanatı*, İstanbul, Nurgök Matbaası, 1963, s.10.

³⁵ 1927 yılında İstanbul’da doğmuştur. On dokuz yaşında iken babasının vefatı sonrası Mustafa Düzgünman’ın evinde yapılan mûsikî meşklerine katılmıştır. 1949 yılından itibaren Devlet Resim ve Heykel Müzesi Müdürü Halil Dikmen’den ders almaya başlamıştır. Üsküdar Mûsikî Cemiyeti İcrâ Heyeti ve Trt İstanbul Radyosu’nda neyzen olarak yer almıştır. Belediye Konservatuarı İcrâ Heyeti ve İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuarı’nda öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. Ney sazının yanında “spor, edebiyat, resim, ebru ve tesbih” ile ilgilenmiştir. Bkz.: Ali Tan, *Niyazi Sayın’ın Ney Tavrında Perde Pozisyonları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 5, 6.

³⁶ Tan, s. 21.

³⁷ Samos adasında dünyaya gelmiş ve yaklaşık otuz yaşına kadar orada yaşamıştır. Otuz yaşından sonra göç ettiği Güney İtalya’da yer alan Kroton’da felsefi, dinî ve siyâsî alanda bir okul kurmuştur. Pisagor’a göre, “Allah, evreni sayılar vasıtasıyla düzenlemiştir.” Babil’de yedi yıl yaşayan Pisagor, burada Mecûsîlerden “sayılar” ve “mûsikî teorisi” ile ilgili bilgiler öğrenmiştir. Oradan Yunanistan’a dönüp “geometri, fizik ve teoloji” öğretmiş, bunun yanında sayısal orantı esasına dayanarak mûsikîyi icat etmiştir. Bkz.: Melek Dosay Gökdoğan, “Pisagor,” *DİA*, 1. baskı, c. 34, s.292, 293.

³⁸ Nuri Özcan, Yalçın Çetinkaya, “Mûsikî,” *DİA*, 1. baskı, c. 31, s.257.

³⁹ Atina’da doğmuştur. İnsanlara bir şey öğretmek yerine konuştuğu kişilerden bir şeyler öğrenmeye çalışmıştır. Yaşamı boyunca hiçbir şey bilmeyen biri gibi görünmeyi tercih etmiştir. Bkz.: Sokrates, Sokrates Kimdir?, http://www.felsefe.gen.tr/sokrates_socrates_kimdir.asp, 16 Temmuz 2017.

⁴⁰ Yalçın Çetinkaya, *İhvân-ı Safâ’da Müzik Düşüncesi*, İstanbul, İnsan Yayınları, 2014, s.12.

⁴¹ Eflâtun, *Şölen*, çev.Hüseyin Demirhan, İstanbul, Hürriyet Yayınları, 1973, s.123.

⁴² Atina’da doğmuştur. Sokrates’in öğrencisidir. M.Ö. 387 yılında Atina’da “Akademi Okulu”nu kurmuştur. Eflâtun, “En akıllı kişinin neyi bilmediğini bilen” olduğunu savunmuştur. Bütün duyularımızın bedenimize bağlı olduğu için güvenilirmez olduğunu söylemiştir. Bkz.: Fahrettin Olguner, “Eflâtun,” *DİA*, 1. baskı, c. 10, s.469-476.

⁴³ Pehlul Düzenli, *İslâm Kültür Tarihinde Mûsikî*, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 2014, s.79.

durumdadır; kendi içinde ayrılan şeylerin uyuşmasıdır. Birbirinden ayrılan alçak ve yüksek sesler vardır. Mûsikî sanatındaki ahenk, bu seslerin uzlaşmasına dayanır. Ahenk, bir ses birliğidir. Ses birliği ise uyuşmadır. Mûsikî, ahenk ve ritim alanında sevgi olaylarının bilgisidir.⁴⁴ Fârâbî⁴⁵'ye (870-950) göre mûsikî sanatı genel olarak nağmeler ve nağmeleri daha güzel hale getiren her türlü çalışmayı kapsayan bir sanattır.⁴⁶ İbn-i Sînâ⁴⁷'ya (980-1037) göre mûsikî, birbiriyle uyumlu olup olmadığı yönünden sesleri ve bu sesler arasındaki zaman sürelerini araştıran riyâzî bir ilimdir.⁴⁸ Mevlânâ⁴⁹'ya (1207-1273) göre mûsikî, aşıkların gıdasıdır.⁵⁰ İbn-i Haldûn⁵¹'a (1332-1406) göre mûsikî ilmi, seslerin ve nağmelerin birbirlerine olan oranları ve bu oranları sayı itibarıyla tayin eden ve ölçme usûllerini inceleyen bir bilimdir.⁵² Abdülkâdir Merâgî⁵³ (1360-1435) mûsikîyi, “Îka” devirlerinden biriyle tertip edilip kulağa yumuşak gelen nağmelerin bir araya getirilmesi olarak tanımlar.⁵⁴ Evliya Çelebi⁵⁵'ye

⁴⁴ Eflâtun, *Şölen*, s. 38, 39.

⁴⁵ Felsefe dünyasında “Muallim-i Sâni” lakabıyla tanınan Fârâbî, mûsikî alanında “Muallim-i Evvel” olarak kabul edilmiştir. Mûsikî ile ilgili, “el-Mûsîka'l-kebîr, Kitâbü İhsâ'i'l-Îkâ'ât, Kitâb Fi'l-Îkâ'ât” olmak üzere üç eser yazmıştır. “el-Mûsîka'l-Kebîr” adlı eserinde Yunanlılar'ın nazariyatını şerhetmiş ve aynı zamanda eksik bilgileri tamamlayarak nazariyatın hatalarını düzeltmiştir. Fârâbî, mûsikî ilmini nazarî ve amelî olmak üzere ikiye ayırmıştır. Bkz.: Alâeddin Jebrini, “Fârâbî,” *DİA*, 1. baskı, c. 12, s.162, 163.

⁴⁶ Düzenli, s. 24.

⁴⁷ Mûsikîyi riyâzî ve eğitici bilimler arasında saymıştır. “eş-Şifâ” ve “en-Necât” adlı eserlerinde mûsikîye dair bilgilere yer vermiştir. Mûsikîde “ses”in önemine vurgu yapmış ve “ritmi” vazgeçilmez bir unsur olarak ele almıştır. Bkz.: Ahmet Hakkı Turabi, “İbn Sînâ,” *DİA*, 1. baskı, c. 20, s.336.

⁴⁸ Özcan, Çetinkaya, “Mûsikî,” c. 31, s. 257.

⁴⁹ Horasan'ın Belh şehrinde doğmuştur. Asıl ismi, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”dir. “Mevlevî” tarikatının kurucusudur. En meşhur eseri, “Mesnevî”dir. Mesnevî'nin ilk on sekiz beytinde “ney” sazına vurgu yapmıştır. Mevlânâ, mûsikîyi “Allah'a ulaştıran bir araç” olarak görmektedir. Bkz.: Reşat Öngören, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî,” *DİA*, 1. baskı, c. 29, s.441-448.

⁵⁰ Düzenli, s. 79.

⁵¹ Tunus'ta doğmuştur. Hayatının büyük bölümü Kuzey Afrika'da geçmiştir. “Mukaddime, el-İbar, Divân-ı Mübteda, el-Haber Fi Eyyamu'l-Arab, el-Acem, el-Berber” meşhur olan eserleridir. “Mukaddime” adlı eserinde mûsikîye oldukça geniş yer vermiştir. Mûsikînin yanında “astronomi, iktisat, tarih, mimarî, edebiyat, mantık, matematik” ile uğraşmıştır. Bkz.: Süleyman Uludağ, “İbn Haldûn,” *DİA*, 1. baskı, c. 19, s.538-543.

⁵² İbn Haldûn, *Mukaddime*, çev.Zâkir Kâdirî Ugan, İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1986, c. 2, s.566, 567.

⁵³ Azerbaycan'ın Meraga şehrinde doğmuştur. İslâm dünyasının en önemli besteci ve mûsikî bilginlerinden biridir. Mûsikîye dair bilgilerinin büyük bölümünü babasından öğrenmiştir. Mûsikînin yanında “şiir, resim, hat” ile uğraşmıştır. “Câmi'ül-Elhân, Mekaasidü'l-Elhân, Kenzü'l-Elhân, Şerhü'l-Edvâr, Zübdetü'l-Edvâr, Kitâbü'l-Edvâr, Fevâid-i 'Aşere, Telhîs-ı Câmi'ül-Elhân, Zikrû'n-Negam ve Usûlhâ”, mûsikî ile ilgili bilinen eserleridir. Bkz.: Seda Kent, *Abdülkâdir Merâgî Hayatı, Eserleri'nin Usûl ve Güfte Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995, s. 2-11.

⁵⁴ Özcan, Çetinkaya, “Mûsikî,” c. 31, s. 257.

⁵⁵ Gerçek ismi bilinmemektedir. Kırk yılı aşkın bir süre boyunca bütün Osmanlı toprakları ve diğer memleketleri dolaşarak, seyahat hatıralarını topladığı on ciltlik “Seyahatnâme” adlı eseri yazmıştır. Bkz.: Mücteba İlgürel, “Evliya Çelebi,” *DİA*, 1. baskı, c. 11, s.529-533.

(1611-1682) göre mûsikî, ruhun gıdasıdır.⁵⁶ Jean Jacques Rousseau⁵⁷'ya (1712-1778) göre mûsikî, sesleri kulağa hoş gelecek şekilde tertib etmektir. Kimilerince de mûsikî, ölçülü sesler vasıtası ile estetik bir tesir ve heyecan meydana getirebilme sanatıdır.⁵⁸ İsmâil Dede Efendi⁵⁹'ye (1778-1846) göre mûsikî, insanlığın ahlâkını tesfiye eden kutsal bir bilimdir.⁶⁰ Dimitrie Cantemir⁶¹'e (1673-1723) göre mûsikî, seslerin ölçülü bir zamanda bir usûlün düzenine uyarak hareket edip belirli bir yerde karar durması ve işitme gücümüze zevk vermesidir.⁶² Emmanuel Kant⁶³'a (1724-1804) göre mûsikî, sesler vasıtasıyla birbirini takip eden güzel hisleri ifade etmektir.⁶⁴ Şerif Muhittin Targan⁶⁵'a (1892-1967) göre, kâinatın bir dili vardır. O da mûsikîdir.⁶⁶

⁵⁶ Düzenli, s. 79.

⁵⁷ 1712 yılında Cenevre'de doğmuştur. Kendisinden önce yaşayan ünlü filozofların düşüncelerinden etkilenmiştir. Yaşadığı yüz yılın en önemli lirik şairlerinden biri olarak kabul edilmiştir. "Protestanlık" mezhebini bırakıp "Katoliklik" mezhebini benimseyerek mûsikî alanında yapmış olduğu bir nota çalışmasını Paris Bilimler Akademisi'ne sunmuştur. Mûsikînin yanında "tiyatro, insan hakları, toplum, eğitim" gibi alanlarda eserler vermiştir. Bkz.: Şenol Durmuş, *Jean Jacques Rousseau'da Bazı Temel Kavramlar ve Doğal Din Anlayışı*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2010, s. 11-17

⁵⁸ Ahmed Muhtar Ataman, *Mûsikî Tarihi*, 2. baskı, İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1928, c. 1, s. 1.

⁵⁹ İstanbul'da doğmuştur. Mevlevî tarikatına mensuptur. Babasının hamam işletmeciliğiyle meşgul olmasından dolayı kendisine, "Hamâmîzâde" denilmiştir. Öğrencilik yıllarında sesinin güzelliği fark edilince Mehmed Emin Efendi'den mûsikî dersleri almaya başlamıştır. "Ney" sazını ise Abdülbâki Nâsır Dede'den meşk etmiştir. Hayatı, mûsikî içinde geçen İsmâil Dede Efendi, "hanendelik, hocalık, bestekârlık" gibi özellikleriyle tanınmıştır. Türk mûsikîsinin hemen her formunda eser bestelemiştir. Kendisinden sonra Türk mûsikîsinde önemli katkılar sunan birçok mûsikîşinas yetiştirmiştir. Bkz.: Nuri Özcan, "İsmâil Dede Efendi," *DİA*, 1. baskı, c. 23, s.93, 94.

⁶⁰ Nail Kesova, *Mûsikî Meselleri*, İstanbul, Mayataş Matbaacılık ve Neşriyat, 1975, s.14.

⁶¹ Vaslui ilinin Silişteni köyünde doğmuştur. 1688 yılında İstanbul'a yerleşmiştir. Mûsikînin yanında "felsefe, coğrafya, matematik" ile uğraşmıştır. Türk mûsikîsinde olan sevgisi ağır bastığı için "tanbur" sazına önem vermiştir. Bkz.: Mihai Maxim, "Kantemiroğlu (Dimitrie Cantemir)," *DİA*, 1. baskı, c. 24, s.320, 321. Kantemir, aynı zamanda Türk mûsikî nazariyecisi, bestecisi ve tanbur icrâcısı olarak ün salmıştır. Türk mûsikîsinde, "Kitâbü İlmi'l-Mûsikî Alâ Vechi'l-Hurûfât" adlı önemli bir eseri kazandırmıştır. Kendi bulduğu "Ebcedî" ve "Adedî" nota sistemi ile mûsikî eserlerinin kaybolmasını önlemek istemiştir. Bkz.: Eugenia Popescu Judetz, "Kantemiroğlu (Dimitrie Cantemir)," *DİA*, 1. baskı, c. 24, s.322, 323.

⁶² Özcan, Çetinkaya, "Mûsikî," c. 31, s. 257.

⁶³ Almanya'da doğmuştur. Mûsikî ve felsefenin yanında, "fizik, matematik, coğrafya" ile ilgilenmiştir. Königsberg'de, "ordinaryus profesörü" olarak eğitimlik yapmıştır. Bkz.: Fadime Rukiye Bayındır, *Kant'ın Ahlâk Yasasının Kutsal Metinlere Göre Temellendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2018, s. 31-35.

⁶⁴ Özcan, Çetinkaya, "Mûsikî," c. 31, s. 257.

⁶⁵ İstanbul'da doğmuştur. Asıl ismi, "Fehametli Şerif Muhittin Bin Ali Haydar"dır. Soyu, Hz. Muhammed'e (s.a.s.) dayanmaktadır. Mûsikî kültürünü, ailesinin evlerinde düzenlediği mûsikî toplantılarından almıştır. Bu sayede mûsikî ile çok küçük yaşta tanışma imkânı bulmuştur. Altı yaşında başladığı "ud" sazının yanında, "viyola, keman, lavta" sazlarını da icrâ etmiştir. Mûsikînin yanında, "tarih, coğrafya, matematik, resim" ile ilgilenmiştir. Elli sekiz yaşında iken ünlü ses sanatkârı Safiye Ayla ile evlenmiştir. Bkz.: Bilen Işıktaş, *Şerif Muhittin Targan'ın Ud Tekniğine Katkısı; 6 Ud Taksiminin Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, s. 3-9.

⁶⁶ Kesova, s. 33.

Mardin, XIII. ve XIV. yüzyılda Artuklu hükümdarları döneminde yöresel bir mûsikî merkezidir. İpek yolu ticaretinin XV. yüzyıldan sonra önemini kaybetmesiyle bölgesel önemini yitiren Mardin’de, XVII. yüzyılda Arap-Fars mûsikî geleneğinin etkileri görülmektedir.⁶⁷

Mardin’deki mûsikî kültürü, aynı zamanda Süryânî mûsikîsi⁶⁸, Kürt mûsikîsi ve Arap mûsikîsinin birleştiği bir kültürdür.⁶⁹ Hâkim dilin Arapça olduğu bu mûsikî kültürü, Mardin merkezde aynı yapıda bir özellik gösterir. Arapça, aynı zamanda merkezde yaşayan farklı dinlerden insanların da ana dilidir. Arapçanın yaygın oluşu ve merkezde yaşayan insanların Arap kültürüne olan yakınlıkları, mûsikî kültüründeki Arap etkisinin nedenini açıkça ortaya koymaktadır. Süryânî ve Ermeni kilise mûsikîsi, geleneksel Kürt mûsikîsi, Osmanlı-Türk mûsikîsi ve son dönem popüler mûsikî örnekleri, Mardin mûsikîsini besleyen diğer kollar arasında yer almaktadır.⁷⁰

Mardin’deki dinî mûsikî kültürü câmi, kilise, manastır, medrese, çoğu zaman evlerde ve türbelerde karşımıza çıkarken; din dışı mûsikî, özel günler ve düğünlerde⁷¹ görülür. Erkekler arasında yapılan ve “Fasıl” olarak ifâde edilen toplantılar Mardin mûsikî kültürünün önemli bir parçasıdır. Fasıl makamlarının birbirine bağlanarak söylenmesine “Devir” adı verilir. Bu terim aynı zamanda şarkıların ardışık olarak sıralanışı anlamında da kullanılmaktadır.⁷² Fasılın yanı sıra, akşam başlayıp gecenin bir vaktine kadar süren “Leyli”, yapılan uzun süren düğünlerden sonra gerdek gecesi sabahı kadınlar arası yapılan mûsikîli eğlence olan “Sabahi⁷³”, Allah’tan (c.c.) özel bir dilek için kadınların kendi aralarında yaptığı özel mûsikîli eğlence olan “Derderbaba”, diğer mûsikî etkinlikleridir. Bu eğlence zamanlarında Mardin mûsikîsine özgü, bazı mûsikî uygulamaları görülür. Bu uygulamalar arasında Osmanlı-Türk, İran ve Arap

⁶⁷ Cem Behar, *Şeyhülislâm’ın Müziği 18. Yüzyılda Osmanlı/Türk Musikisi ve Şeyhülislâm Es’ad Efendi’nin Atrabü’l-Âsâr’ı*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010, s.149.

⁶⁸ Bkz.: Bilgihan Akbaba Bozok, *Mardin Süryani Cemaati Önderliğinde Kültürel İfâde ve Anlam Üretme Alanı Olarak Ritüeller ve Müzik*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir, 2009, s. 80-102; Müslüm Yıldırım, *Mardin Yöresi Süryânî Müziği*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ, 2013, s. 23-30.

⁶⁹ Mak, s. 87.

⁷⁰ Mak, s. 81, 82.

⁷¹ Mardin ve çevresindeki düğünler davullu ve zurnalıdır. Düğünlerde büyük eğlenceler yapılır. Bkz.: Abdülkadir Güler, *Mardin Folkloru Gelenekler-Görenekler*, Ankara, Yorum Basın Yayın, 1998, s.59.

⁷² Özdem, s. 334.

⁷³ Süryânîlere ait bir gelenek olan sabahi, düğünün devamı olan eğlence demektir. Bkz.: Bozok, s. 70, 71.

mûsikîsinde kullanılan bazı formlara benzer peşrev⁷⁴, taksîm⁷⁵, şarkı⁷⁶, dîvan⁷⁷, gazel⁷⁸ adları yer alır. Ancak bütünüyle bu form özelliklerini taşımazlar. Peşrev, yörede icrâ edilen bir oyun havasının, ritmik olarak daha ağır çalınan haline denilir.⁷⁹

Mardin mûsikî kültüründe, icrâlarda kullanılan sazların başında ud⁸⁰, cümbüş⁸¹, keman⁸², cura⁸³ ve tanbur⁸⁴; ritim sazı olarak def⁸⁵ ve darbuka⁸⁶ vardır.⁸⁷ Günümüzde bu saz gurubuna kanun⁸⁸, rebap⁸⁹, bağlama⁹⁰, gitar⁹¹, org⁹² ve kaval⁹³ gibi

⁷⁴ Peşrev, Farsça'da, "önde giden" manâsına gelir. Türk mûsikîsinin en bilinen saz eseri formudur. Bkz.: Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikîsi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi*, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000, s.354.

⁷⁵ Taksîm, Türk mûsikîsinde saz veya sözle yapılan usûlsüz ve doğaçlama solodur. Bkz.: Öztuna, 2000, s. 463.

⁷⁶ Şarkı, Türk mûsikîsinin en bilinen kompozisyon şekli olup, küçük bir söz eseri formudur. Bkz.: Öztuna, 2000, s. 442.

⁷⁷ Dîvan, Türk mûsikîsinde şekil bakımından şarkı formuna benzeyen, güfte ve üslûp bakımından hususiyet taşıyan bir formdur. Bkz.: Öztuna, 2000, s. 97.

⁷⁸ Gazel, "Klasik İslâmi Şiir" in en tanınmış ve en çok kullanılmış şeklidir. Bkz.: Öztuna, 2000, s. 127.

⁷⁹ Mak, s. 86, 87.

⁸⁰ Uda, "Ut" da denilir. Teknesi yarım armudu andıran, büyük gövdeli, çalınmak üzere alındığı zaman tamamen kucağı dolduran bir sazdır. Maun, ceviz veya gürgenden 19 veya 21 çenber şeklinde tahtadan yapılır ve gövdenin içi boştur. Kalın ve kısa sap bu gövdeye bağlıdır. Bkz.: Öztuna, "Üd," c. 2, s. 458.

⁸¹ Ud ve banco örnek alınarak yapılmış, gövdesi banço gibi yuvarlak, teneke kaplı olduğu için sesi gür, göğüs tahtası deriden bir zarla kaplı mızraplı sazdır. Bkz.: Öztuna, "Cümbüş," c. 1, s. 188.

⁸² Keman, çene altına dayanıp sol kol üzerine yatırılarak sağ eldeki yayla çalınan dört telli çalgıdır. Yaylı sazların en ehemmiyetlisidir. Bkz.: Öztuna, "Keman," c. 1, s. 440.

⁸³ Şekil ve sapının uzunluğu bakımından bağlamadan biraz farklı, daha ufak ve daha tiz ses verecek şekilde düzenlenmiş, Anadolu'da kullanılan Türk halk mûsikîsine ait bir sazdır. Bkz.: Öztuna, "Cura," c. 1, s. 187.

⁸⁴ Yay ve mızrapla çalınan, ince uzun sapı perdeli, yuvarlak karınlı, telli, "Klasik Türk Mûsikîsi"nin en mâruf çalgısıdır. Bkz.: Öztuna, "Tanbûr," c. 2, s. 372-374.

⁸⁵ Defe, "tef" de denir. Parmakla vurulmak sûretiyle çalınan, bir tarafına ince bir deri gerilmiş ve etrâfına birkaç çift zil konmuş, yuvarlak bir kasnaktan ibâret olan Türk mûsikîsinde bir usûl vurma aletidir. Bkz.: Öztuna, "Def," c. 1, s. 209, 210.

⁸⁶ Darbuka, mûsikîmizde bir usûl vurma âleti, bir nevi dümbelektir. Bkz.: Ayverdi, c. 1, s. 643.

⁸⁷ Öztürkatalay, s. 253.

⁸⁸ Kanun, sol köşesi kesik dikdörtgen biçimindeki tahta bir tabla üzerine geçirilmiş tellerden meydana gelen ve yatık durumda dizler üzerine konarak iki elin işaret parmağındaki yüksüklere tutturulmuş birer mızrapla çalınan çalgıdır. Bkz.: Öztuna, "Kanun," c. 1, s. 424, 425.

⁸⁹ Rebap, sap kısmının ucunda Hindistan cevizinden yapılmış basık, yuvarlak, küçük bir kâsesi bulunan, dize veya bir yere dayanarak çalınan, çok yaygın telli ve yaylı bir sazdır. Bkz.: Öztuna, "Rebap," c. 2, s. 221.

⁹⁰ Bağlama, bir mızrapla tellere vurulmak sûretiyle çalınan, üç çift telli, armut biçiminde, uzun saplı, şişkin karınlı, orta boyda, tanbura ve kopuza benzeyen Türk halk mûsikîsi sazıdır. Bkz.: Öztuna, "Bağlama," c. 1, s. 139.

⁹¹ Gitar, altı telli olan ve telleri parmakla çekilmek sûretiyle çalınan, uda benzeyen, Araplar tarafından İspanya'ya götürülmüş ve zamanla İspanyollar'ın milli sazı olmuş mûsikî aletidir. Bkz.: Öztuna, "Gitar," c. 1, s. 308.

⁹² Org, basınçlı hava ile ses çıkarması sağlanan ve genellikle kiliselerde bulunan klavyeli çalgıdır. Bkz.: Ayverdi, c. 3, s. 2427.

⁹³ Kaval, yaklaşık 40-80 santim uzunluğunda, önde 7, arkada 1 perde deliği bulunan, ince bir boru şeklindeki dilli veya dilsiz üflemlî, Türk halk mûsikîsinde "çoban sazı" olarak bilinen halk çalgısıdır. Bkz.: Öztuna, "Kaval," c. 1, s. 435.

sazlar da katılmıştır. Kırsal bölge düğünlerinde davul ile zurna başlıca sazlar iken, rebap ile kemençe de Kürt halkının yaşadığı yerlerin başlıca sazlarındandır. Günümüzde rebap icrâcılarında aynı zamanda, “mıtrıp, mıtrıb, koçer” gibi adlar da verilmektedir.⁹⁴ Dinî törenlerde kullanılan sazlar, inançlar arasında değişkenlik gösterir. Hıristiyanlar, yaptıkları dinî törenlerde her türlü sazı kullanırken (özellikle Protestanlar)⁹⁵, Müslümanlar ise dinî törenlerinde halîle⁹⁶, erbane (def) ve zilleri⁹⁷ kullanır.⁹⁸

Mardin’de geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlayan insanların tarlalarda, bağlarda çalışırken, hayvan otlatırken oluşturduğu bir mûsikî kültürü vardır. Kürt aşiretlerinin mûsikîleri Arap, Acem, Süryânî ve Türk mûsikîlerinden daha farklı bir yapıya sahiptir.⁹⁹ Mardin ilçelerinde yaşayan Kürt aşiretlerinde erkeklerin söylediği “Lavik havaları” bunun en yaygın türüdür. Lavikler, genellikle acıklı bir olayı anlatır. Konuları arasında aşk ve sevgi vardır. Oyun havalarının ise belirli bir ritmik kalıbı vardır. “Halay” denilen oyun havaları bazen sözlü bazen de çalgısaldır. “Bablekan, şerizbin, cerani, çepikoy, halefi, şegavi, torivani, kaftar, keçike” bunlardan bazılarıdır. Kürt aşiretlerinde, gezgin halk hikâyecileri olan “Dengbej”ler¹⁰⁰ oldukça ilgi görürler. Dengbejler, eski hikâyeleri uzun uzun anlatırlar. Aralarda şarkı ve lavik havaları okurlar. Günümüzde Mardin’de dengbejlerin sayısı oldukça azdır.¹⁰¹

Mardin’de mûsikî kültürünü, sünnet merâsimlerinde de görebiliriz. Sünnet, çocuk yedi yaşına gelmeden, genellikle cuma günleri, cuma namazından sonraki bir vakitte yapılır. Salâvat ve tekbir ile çocuk sünnet edilir. Sünnet merâsimlerinde genellikle “İşşak” adı verilen saz heyetini olur. İşşak heyeti bir keman, bir cümbüş

⁹⁴ Mak, s. 85.

⁹⁵ Bkz.: Mak: s. 85.

⁹⁶ Halîle, tarikat mûsikîsinde kullanılan bir çeşit zildir. Bkz.: Öztuna, “Zil,” c. 2, s. 527.

⁹⁷ Zil, Türk mûsikîsinde mâdenden veya pirinçten yapılmış usûl vurma âletidir. Bkz.: Öztuna, “Zil,” c. 2, s. 527.

⁹⁸ Mak, s. 85,86.

⁹⁹ Özdem, s. 420.

¹⁰⁰ Bölgede varlıkları tespit edilmiş kadın icrâcılara “Dengebej” denilmektedir. Bu tanım, genellikle erkek icrâcılar için kullanılmaktadır. Kürtçede denge, “ses”; beje ise “söylemek” anlamına gelir. İki farklı kelimenin birleşiminden oluşan bu kelime, “ses söylemek” anlamına gelir. Bkz.: Mak, s. 11.

¹⁰¹ Özdem, s. 419.

veya ud ile darbukadan oluşabilir. Birkaç saat çalgı çalıp oynandıktan sonra akşam yemekleri yenilir ve sonrasında mevlid okutulur.¹⁰²

Mardin merkez mûsikî kültürü içinde kullanılan makam kavramı, anlam ve yapı olarak Türk mûsikîsi teorisi içinde kullanılanlardan oldukça farklıdır. Mardin mûsikîsinde Arap-Fars etkisinde kalınarak icrâ edilen makamlar görülür. Bu makamlar hicaz, sabâ, rast, uşşâk, hüseyinî ve hüzzamdır, çargâh ve buselikdir.¹⁰³ Bunun yanında yalnızca Mardin merkezde karşılaşılabilecek makam adları görülür. Bir kalıp ezgi görünümündeki bu makamlar Türk mûsikîsinde olduğu gibi teorize edilmemiştir. Mardin yöresine özgü makamlar¹⁰⁴ şu şekildedir:

Mensuri: Türk mûsikîsi makamları içinde hicaz ailesi makam grubuna benzemektedir. Türk mûsikîsinde olduğu gibi sistematik değildir. Hicaz duyulduğu için yörede “mensuri” denilir.¹⁰⁵

Şelgai (Şelgaili): Türk mûsikîsinde uşşak, hüseyinî, gülizar, bayâtî ve muhayyer makamlarının bir sentezi gibidir. Belirli bir sistematığe sahip değildir.¹⁰⁶

Hâkimi: Türk mûsikîsinde hüzzam makamına yapısal olarak benzerlik gösterir. Irak mûsikîsinden bölge mûsikî kültürüne taşınan hâkimi makamı, Irak'ta da olduğu gibi, tipik hüzzamdır.¹⁰⁷

Dîvan: Dîvan¹⁰⁸, uşşâk makamına benzemektedir.¹⁰⁹ Türk mûsikîsinde bir formdur. Şekil bakımından şarkı gibidir.¹¹⁰

¹⁰² Öztürkatalay, s. 273, 274.

¹⁰³ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 26 Haziran 2016.

¹⁰⁴ Bahsedilecek makamların dışında Mardin'de halk tarafından isimlendirilen başka makamlarda vardır. Bu makamlar “rebuni, varsak, nârî, subuhi, hadidi ve ebu hamdu”dur. Bkz.: Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 30 Haziran 2016. Aynı zamanda sabâ makamı da yörede “Hadidi olarak bilinmektedir. Bkz.: Ahmet Çınarbaş, *Geçmişten Günümüze Mardin Müzisyenleri*, Mardin, Soylu Matbaa Yayın, 2012, s.4.

¹⁰⁵ Mak, s. 83, 84.

¹⁰⁶ Mak, s. 83, 84.

¹⁰⁷ Mak, s. 83, 84.

¹⁰⁸ Mardin'de uşşâk ve hüseyinî özellik taşıyan icrâlara “dîvan” denilmektedir.

¹⁰⁹ Adnan Oyman, *Kişisel Görüşme*, 27 Haziran 2016.

¹¹⁰ Öztuna, “Dîvân,” c. 1, s. 228.

İbrâhîmî: Geçmişi XVII. yüz yıla kadar uzanan eski bir makamdır. Şekil bakımından uşşâk makamına benzemektedir. Anadolu'nun çoğu yerinde uşşâk makamı yerine bu isimle adlandırılmaktadır.¹¹¹ İbrâhîmî makamı, çıkıcı bir özellik gösterir.¹¹²

Zengûle: Sistemci okulun kurucuları Safüyiddin Urmevî¹¹³ (1216-1294) ve Abdulkadir Meragî'nin edvarlarında ana makamlar arasında sayılan ve aynı zamanda “zirgüle¹¹⁴” adı da verilen zengûle, Türk mûsikîsinin basit makamlarından biridir. XIII. asırdan daha önceki bir zamanda hicaz makamından ayrılarak meydana gelmiştir. Hicaz ailesi makam grubunda yer alan zengûle, en az kullanılan makamlardan biridir. Zengûle makamı, hicaz beşlisi ile hicaz dörtlüsünden oluşur.¹¹⁵

Mardin lâdinî mûsikîsi, büyük bölümü anonim olan kırık havaları, oyun havaları ve bestelenmiş türkülerden oluşmaktadır. Bu eserler şu şekildedir:

“Ah Gönül Yarası, Ah Lımın, Arabım Fellahi¹¹⁶, Arap Kızı Meryemo, Askerlik, Ay Gördüm Allah¹¹⁷, Bahar Geldi, Bas'luth E'mo Di'let'töğ¹¹⁸, Benim Yarım, Berde Berde, Bu Gece, Çaldığım Bağlama, Çapkın Hovarda, Dalal, Dalali Lo, Damdan Dolan Gel, Digel Yanıma, Dolanır Dolanır, Esmersin Çok Güzelsin, Esmerani, Esmer Güzeli, Gülüm Bana Baksana, Halaya Kalkmış, Hanımey,

¹¹¹ Öztuna, “İbrâhîmî,” c. 1, s. 380.

¹¹² Yakup Fikret Kutluğ, *Türk Musikisinde Makamlar*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2000, s.398.

¹¹³ Urûmiye’de doğmuştur. Asıl ismi, “Safiyüddîn bin Yusuf bin Fâhir el-Urmevî”dir. “el-Urmevî” olarak tanınmıştır. Mûsikînin yanında, “fıkıh, hat, matematik, fizik, edebiyat, riyâziyat, tarih, münâzara, münâkaşa, Arap dili” ile ilgilenmiştir. Mûsikî nazariyatı ile ilgili, “er-Risâletü’ş-Şerefiyye Fi’n-Nisebi’t-Te’lifiiyye” ile “Kitâbu’l-Edvâr” eserlerini yazmıştır. Bkz.: Fazlı Arslan, *Safiyüddîn Abdülmümin el-Urmevî er-Risâletü’ş-Şerefiyye’si*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, s. 16-25.

¹¹⁴ Kutluğ, s. 183.

¹¹⁵ Öztuna, “Zengûle,” c. 2, s. 521.

¹¹⁶ Bkz.: Mak, s. 166.

¹¹⁷ Bkz.: Mak, s. 165.

¹¹⁸ Bkz.: Mak, s. 167.

Hasen, Hınne¹¹⁹, Hizzi Yamo, Hzeli Barto Bu Hago¹²⁰, Iddıra¹²¹, Kara Gözlerin, Kirpiklerin Ok Mudur, Komşu Kız, Kum Mın Cembi, Mahbubıti Is Semre Esmer Yarım, Mahlenizden Geçende, Mardin Dağ Yamacında, Mardin'in Esmer Gülü, Mardin Kapı Şen Olur¹²², Mar Mar Zemeni, Meryeme, Mardinli Zeyno, Meryemti, Msakri A Hulme¹²³, Nurey, Oy Beni Beni, Oy Memo, Sabiha¹²⁴, Sallana Sallana Nece Ser Ave¹²⁵, Semire, Sensizlik, Şevko, Taey Kil Habbeytuki, Yola Çıktım Mardin'e¹²⁶, Al Asforiye, Cined Dar, Çiftetelli¹²⁷, Gelin Karşılması¹²⁸, Mardin Peşrevi¹²⁹, Nur Yasemin, Rast Gazel¹³⁰, O Nasıl Bakış Baktın, Raks El Havanım¹³¹, Rast Oyun Havası¹³², Reyhani¹³³, Sen Baharı Andırırısın, Sorarım Sorarım Çıbu

¹¹⁹ Bu eserin notası ekler bölümündedir. Bkz.: Şekil D.8 Hınne. Hınne türküsü Mardin kına gecelerinin vazgeçilmez eserlerinin başında gelir. Bu türkü eşliğinde gelin evine kına yakmaya gidilirken damat evinde de damada kına yakılır. Bu türkünün hikâyesine gelince, gelin evine giden kabile, Mardin'de sadece kına yoğurmak için imâl edilen kalaylanmış bakır leğeni ve kınayı orta yere serer ve yoğurmak için bekler. Gelin tarafı neden kınayı yoğurmaya başlamadıklarını güzel bir dörtlük ile dile getirir. Damat tarafı da gelin hanımı aralarına almadan başlamayacaklarını aynı şekilde bir dörtlük ile dile getirir. Böylece gelin de aralarına katılır ve kına töreni karşılıklı atışmalarla devam eder. Hem türkü söylenir hem de kına yakılır. Bkz.: Abdülkerim Çuha, *Mardin Halk Müziği*, Mardin, Mardin Valiliği Kültür Yayınları, 2006, s.57.

¹²⁰ Bkz.: Mak, s. 176.

¹²¹ Bkz.: Mak, s. 166.

¹²² Bkz.: Mak, s. 169, 170.

¹²³ Bkz.: Mak, s. 165.

¹²⁴ Bu eserin notası ekler bölümündedir. Bkz.: Şekil D.4 Sabiha. Sabiha, Mardin merkez mûsikî kültüründe toplu icrâ geleneği içinde yer alan ve en popüler eserlerinden biridir. Düğünlerde, diğer özel gün ve gecelerde yapılan mûsikîli eğlencelerde sıkça icrâ edilir. Dinleyenler buldukları yerden ya okuyarak ya da alkış ile eşlik ederler. Sabiha'nın Arapça, Kürtçe ve Süryânîce notaları Mahir Mak'ın "Müziğin Çokkültürlü Kodları" adlı doktora tezinde mevcuttur. Bkz.: Mak, s. 147-152.

¹²⁵ "Sallana Sallana Meçe Ser Ave", Türkiyeli Kürtler'in yaşadığı her coğrafyada icrâ edilir. Mardin kırsal mûsikî kültürü içinde icrâlarına sıkça rastlanır. Bkz.: Mak, s. 160, 161.

¹²⁶ Bu eserin notası ekler bölümündedir. Bkz.: Şekil D.5 Yola Çıktım Mardin'e.

¹²⁷ Bu eserin notası ekler bölümündedir. Bkz.: Şekil D.6 Çiftetelli.

¹²⁸ Bu eserin notası ekler bölümündedir. Bkz.: Şekil D.7 Gelin Karşılması. Gelin karşılması, gelin damat evine getirilirken icrâ edilen bir ezgidir. Gelin damat evine ilk ayak bastığında, bu en güzel ve en coşkulu ezgi ile karşılanır. Gelin de bu coşkulu nağmeleri duyarken az önce ayrıldığı baba evinden duyduğu üzüntünün yerini hemencecik sevinç alır ve damat evine gülererek ayak basar. Bkz.: Çuha, s. 121.

¹²⁹ Bu eserin notası ekler bölümündedir. Bkz.: Şekil D.1 Mardin Peşrevi. Bkz.: Mardin'de düğünler Mardin peşrevi diye bilinen eserle başlar. Bkz.: Çuha, s. 123.

¹³⁰ Bu eserin notası ekler bölümündedir. Bkz.: Şekil D.2 Rast Gazel.

¹³¹ Bu eserin notası ekler bölümündedir. Bkz.: Rast oyun havası diye bilinen bu oyun havası Mardin'de bayanların oynadığı bir ezgidir. Reyhani, bir erkek oyunu olarak bestelenmiştir. Bkz.: Çuha, s. 128.

¹³² Bu eserin notası ekler bölümündedir. Bkz.: Şekil D.3 Rast Oyun Havası.

¹³³ Bu eserin notası ekler bölümündedir. Bkz.: Şekil D.9 Reyhani. Reyhani, Mardin mûsikîsinin en klasik eserlerinden biridir. Peşrev formunda olduğu gibi dört bölümden oluşmaktadır. Geçmiş 1800 yıllarına dayanmaktadır. Bestecisi bilinmemektedir. Bkz.: Çuha, s. 135.

Hale Te¹³⁴, Subuhi, Tarco D-Marde Şaynoyo¹³⁵, Teri Ye Hamame, Tislemin, Yu Yu, Bak, Bir Güzel Gördüm, Gelin Hastayım Gözlerine, Havar, Gülme Ha Gülme, Mardin Dağlarında, Şu Mardin'in Kızları, Mardin'e Güz Geliyor, Mardinli, Peygamber Ocağı, Sabiha Mardin Gülü, Savurkapı Mahallesinde, Sen Olasan, Sorarım, Yağmur Yağar Dağlara, Zeko, Zeynebe.”¹³⁶

Anonim halk edebiyatının en yaygın türlerinden biri olan mâni, Türk halk şiirinde ekseriyetle hecenin yedili ölçüsü ile söylenen ve üçüncü serbest, diğerleri kafiyeli dört mısradan meydana gelen nazım şeklidir.¹³⁷ Mâni, doğrudan dile getirilemeyen duygu ve düşüncelerin dolaylı yoldan dile getirilebilmesidir. Mardin yöresine özgü manilerde genellikle aşk, sevgili, hasret gibi konular işlenir. Yöreye özgü mâni örneklerinden bazıları şu şekildedir:

“Halep'in çıbanı var
Mardin'in kavunu var
Gençlik damarlarında
Deliliğin kanı var

Çadır kurdum düzlere
Diken oldum gözlere
Ben buradan gideyim
Mardin kalsın sizlere

Yeni doğarken ay
Sevgilim günleri say
Haber getirdin bize
Merhaba mübarek ay

¹³⁴ Bu eserin icrâ mekânı özel eğlence zamanları ve düğün yerleridir. Bkz.: Mak, s. 157.

¹³⁵ Bkz.: Mak, s. 170.

¹³⁶ Çuha, s. 9-177.

¹³⁷ Ayverdi, c. 2, s. 1958.

Kaleden iniş olur
Şu dalda yemiş olur
Akşamdan söz verirken
Sabahtan geliş olur

Karşıda köy evlere
Yayılr inekleri
Oturmuş koyun sağar
Terlemiş bilekleri”¹³⁸

¹³⁸ Mehmet Çelik, İkbâl Orundaş, *Yaşayan Tarih Mardin*, İstanbul, Resim Matbaası, 1998, s. 136-138.

2. BÖLÜM: MARDİN'DE DİNÎ MÛSİKÎ

Dinî duygu ve düşünceleri ifâde etmek için dinî içerikli metinlerin mûsikî kuralları içerisinde sözlü ya da sözsüz icrâsına dinî mûsikî denir. Câmî ve tekke içinde icrâ edilen her tür, dinî mûsikî içerisinde değerlendirilir.¹³⁹

Türk din mûsikîsi yüzyıllar boyu yaşanan İslâmî hayatın doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kur'an-ı Kerîm'in prensipleri, Hz. Muhammed (s.a.s.) ve ashabının uygulamaları yanında tasavvufun ortaya çıkışından sonra bu doğrultuda teşekkül eden dinî hayat zamanla câmîlerde, tekkelerde -muhtelif tarîkat toplantılarında- yapılan ibâdetler ve zikir esnasında çeşitli vesilelerle mûsikî icrâ edilmesine zemin hazırlamıştır.¹⁴⁰ İslâm dünyasında ilk dinî mûsikî uygulamaları ise Kur'an-ı Kerîm tilâveti ve ezan icrâsıdır.¹⁴¹

Mardin'de dinî mûsikî içerisinde bayram günlerinin ayrı bir yeri vardır. Bayram sabahları Ulu Câmîi minâresinden sabah namazından önce âdetâ bir fasıl edasında yöreye özgü makam ve tavır içerisinde sırasıyla temcid, istiğfar, istiğfar duası, tekbir (üç defa), kasîde, tekbir (bir defa), ezan, salâvat ve ferâciye icrâ edilir.¹⁴²

Mardin'de özellikle Ramazan ayları boyunca Hâfız Ali başta olmak üzere öne çıkan karîler Kur'an-ı kerîm tilâvetinde bulunmaktadır. Reyhaniye Câmîi, bu geleneğin en yaygın olduğu yerlerden biridir. İcrâ sırasında yapılan kıraat, Mardin tavrı olarak adlandırılan yöreye özgü bir tavırdan oluşmaktadır.¹⁴³

¹³⁹ Ahmet Çakır, *Müziğe Giriş*, İstanbul, Dem Yayınları, 2009, s.13.

¹⁴⁰ Nuri Özcan, "Dinî Mûsikî," c. 9, s.359.

¹⁴¹ Mehmet Nuri Uygun, "Kur'an ve Musikî," *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları II*, S.34, (2001), s.14.

¹⁴² Buradaki formlara ayrıntılı bir şekilde 2.1.1. Câmî Mûsikîsi başlığı altında değinilecektir.

¹⁴³ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 30 Haziran 2016.

Mardin'deki cāmilerde namazlar yerine göre Hanefî yerine göre de Şâfiî mezhebine göre kılınır. Bir câminin cemaati ağırlıklı olarak hangi mezhepten oluşuyorsa namazlar genellikle o mezhebe göre kılınmaktadır.¹⁴⁴ Şâfiî mezhebine göre teravih namazında iki rekâta bir selâm vermek farzdır.¹⁴⁵ Teravih namazları, Mardin merkezde genellikle iki rekâta bir selâm verilerek kılınır. Bu durum, merkezde Şâfiî cemaatin daha yoğun olduğunun bir göstergesidir.

Mardin dinî mûsikîsinde aşr-ı şerifin önemli bir yeri vardır. Aşr-ı şerif, vakit namazlarının sonunda sıkça kullanılmaktadır. Aşr, Arapça'da "on" demektir. Aşr-ı şerif, Kur'an-ı Kerîm'den on âyetlik bir bölümün ezbere okunmasıdır. Tarihteki ilk uygulamaları Hz. Muhammed (s.a.s.) zamanında görülür. Aşr-ı şerif¹⁴⁶, cāmilerde cemaatle kılınan namazlardan sonra müezzin veya imam tarafından okunur¹⁴⁷. Câmi mûsikîsinde namaz sonrasında okunan bu aşr-ı şerife "Mihrâbiye" denilir. Mihrâbiye sabah ve akşam namazları sonunda "Haşr Sûresi"nin son üç âyeti, yatsı namazı sonunda ise "Bakara Sûresi"nin son iki âyetinin okunmasıdır.¹⁴⁸

2.1. Mardin Dinî Mûsikîsinde Türler

Türk din mûsikîsi, nitelik bakımından câmi mûsikîsi ve tekke mûsikîsi olmak üzere iki türe ayrılır. Câmi mûsikîsi ibâdet esnasında, ibâdet öncesinde ve sonrasında ortaya çıkar. Çoğunlukla doğaçlama nağmelerden meydana gelir.¹⁴⁹

Mardin'de cāmilerin tekkelerden sayıca çok fazla olması sebebiyle câmi mûsikîsinin icrâ alanının daha fazla olduğunu söyleyebiliriz.

¹⁴⁴ Ahmet Sırdaş, *Kişisel Görüşme*, 3 Temmuz 2016.

¹⁴⁵ Köse, "Teravih", c. 40 s. 483.

¹⁴⁶ Hâfız Ali, aşr-ı şerif okumaya başlarken, "eu'zü bi'l-lahi mine'ş-şeytâni'r-racîm (*kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a (c.c.) sığınırım*), eu'zü bi'l-lahi's-semî'i'l-'alîmi mine'ş-şeytâni'r-racîm (*kovulmuş şeytanın şerrinden her şeyi işiten ve bilen Allah'a (c.c.) sığınırım*)" ifâdelerini kullanır. Hâfız Ali, fahri olarak müezzinlik yaptığı Mardin merkezde yer alan Kuba Câmii'nde sabah namazından sonra Haşr suresinin 20.-24. âyetlerini, yatsı namazından ve Ramazan'da teravih namazından sonra ise Bakara suresinin 285.-286. âyetlerini icrâ etmektedir. Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 18 ve 25 Haziran 2016.

¹⁴⁷ Muhammed Eroğlu, "Aşr-ı Şerif," *DİA*, 1. baskı, c. 4, s.24.

¹⁴⁸ Ahmet Hakkı Turabi, v.d., *Türk Din Mûsikîsi El Kitabı*, Ankara, Grafiker Yayınları, 2017, s. 74.

¹⁴⁹ Özcan, "Dinî Mûsikî," c. 9, s. 359.

2.1.1. Câmi Mûsikîsi

Câmi, Arapça “Cem” kökünden türeyen, “toplayan, bir araya getiren” anlamlarına gelir.¹⁵⁰ Câmi, Müslümanların içinde vakit namazlarıyla cuma ve bayram namazını kıldıkları ve ibâdet ettikleri mihraplı, minberli, genellikle minâreli binadır.¹⁵¹

Câmi, İslâmiyet’in ilk zamanlarından itibaren müslümanların sosyal ve kültürel hayatlarında merkezi bir mekân konumundadır. Hastane, okul, medrese gibi yapılar câmilerin etrafındadır. Sosyal ve kültürel hayat, câmilerin etrafında şekillenmiştir. İstanbul’da Süleymaniye Câmii, Bursa’da Ulu Câmii gibi örneklerle, her şehirde bulunan büyük ve ulu câmiler o şehirlerin merkezleri konumunda olmuştur.

Müslümanların günde beş vakit ibâdetlerini yerine getirmek üzere geldikleri câmilerde yapılan ibâdetler sırasında nağmeli her okuyuş câmi mûsikîsi olarak ifade edilebilir. Câmi mûsikîsinde en önemli unsur, “ses”tir. Câmi mûsikîsi, yeryüzünde bulunan bütün câmilerde vardır. Câmi mûsikîsini imam ve müezzinler başta olmak üzere câmi içindeki herkes icrâ edebilir.

Mardin’de bulunan bütün câmilerde günde beş vakit mûsikî müşâhede edilebilir. İmamın okuduğu dua ve sûreler; müezzinin okuduğu ezan ve kametlerdeki nağmeler birer câmi mûsikîsi örneğidir.

Mardin’de bir gelenek olan câmi mûsikîsini besleyen unsurlar vardır. Ulu Câmii başta olmak üzere, Mardin’in eski câmilerinde geçmişte görev yapan müezzin ve imamlar bu kültürü taşıyan en önemli unsurlardan biridir.

Özellikle son zamanlarda ülkemizde bazı makamlar ön planda tutulmaktadır. Bu makamlar üzerinden ezan ve Kur’an-ı Kerîm’in okunması için baskı olmasa da bir talep vardır. Bu talep, Sadık Yay Câmii imamı Ahmet Sırdaş’a göre Mardin’e özgü

¹⁵⁰ Önkal, Bozkurt, “Cami,” c. 7, s. 46.

¹⁵¹ Ayverdi, c. 1, s. 456.

olan makamları geri planda tutmuştur. Yine ona göre yeni yetişen gençler de yöreye özgü bu makamlara kapalı bir tutumdadır.¹⁵² Geleneğin günümüzdeki şekli ve makamların yapıları sonraki bölümlerde irdelenecektir.

Bu bölümde câmi mûsikîsine ait mirâciye, münâcaat, tardiyye, telbiye, tevhid, tehliil, hutbe ve na't formlarına yer verilmemiştir. Bunun sebebi, hutbe formunun Hâfız Ali tarafından bir icrâ örneğinin olmaması, diğer formların ise Mardin câmi mûsikîsi içinde icrâ edildiğine dair bir tespitimizin olmamasıdır.

2.1.1.1. Ezan

Ezan, sözlük anlamı olarak, “bildirmek, duyurmak, çağrıda bulunmak, ilân etmek” anlamlarına gelir. Ezan, farz namazlarının vaktinin geldiğini müminlere duyurmayı ifâde eder.¹⁵³ Ezan, günde beş vakit olmak üzere, genellikle minârelerden okunur. Bayram, cenaze ve teravih gibi farz olmayan namazlar için ezan okunmaz. Ezan yedi cümleden oluşmaktadır. Bu cümleler şu şekildedir:

“1. Allahü ekber, Allahü ekber!

(Allah (c.c.) en büyüktür, Allah (c.c.) en büyüktür!)

Allahü ekber, Allahü ekber!

(Allah (c.c.) en büyüktür, Allah (c.c.) en büyüktür!)

2. Eşhedü en lâ ilâhe illallah!

(Allah'tan (c.c.) başka ilâh olmadığına şehâdet ederim!)

Eşhedü en lâ ilâhe illallah!

(Allah'tan (c.c.) başka ilâh olmadığına şehâdet ederim!)

3. Eşhedü enne Muhammede'r-resulûllah!

(Muhammed'in Allah'ın (c.c.) resulü olduğuna şehadet ederim!)

¹⁵² Ahmet Sırdaş, *Kişisel Görüşme*, 30 Haziran 2016.

¹⁵³ Abdurrahman Çetin, “Ezan,” *DİA*, 1. baskı, c. 12, s.36.

Eşhedü enne Muhammede'r-resulûllah!

(Muhammed'in Allah'ın (c.c.) resulü olduğuna şehadet ederim!)

4. Hayye ale's-salâh!

(Haydi, koşun namaza!)

Hayye ale's-salâh!

(Haydi, koşun namaza!)

5. Hayye ale'l-felâh!

(Haydi, koşun kurtuluşa!)

Hayye ale'l-felâh!

(Haydi, koşun kurtuluşa!)

6. Allahü ekber, Allahü ekber!

(Allah (c.c.) en büyüktür, Allah (c.c.) en büyüktür!)

7. Lâ ilâhe illallah!

(Allah'tan (c.c.) başka ilâh yoktur!)¹⁵⁴

Sabah ezanı için okunan ezanda altıncı cümle olan “hayye ale'l-felâh”tan sonra iki kere, “*namaz uykudan daha hayırlıdır*” anlamına gelen “es salâtü hayrun mine'n-nevm” denilir.¹⁵⁵ Bunun yanında bir de “iç ezan” vardır. İç ezan, cuma namazında hutbeden önce câmi içerisinde müezzin tarafından okunan ezandır.¹⁵⁶

Ezan, Hz. Muhammed (s.a.s.) zamanına dayanmaktadır. Hicretten sonra Medine'ye gelen sahabeler, namaz vakitlerini haber vermek için “es-salâh” gibi ifâdeler kullanmıştır. Sahabeler, hicretin ilk yıllarında Müslümanları namaza çağırmak

¹⁵⁴ Ramazan Kamiloğlu, “Türk Kültüründe Ezan ve Makamları,” *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, S.5, (2012), s.224, 225.

¹⁵⁵ Ömer Faruk Belviranlı, “Câmiî Mûsikîsi,” *Kadem Mûsikî ve Edebiyat Dergisi*, S.18, (2015), s.40, 41.

¹⁵⁶ Mustafa Ekrem Karadeniz, *Türk Mûsikîsinin Nazarî ve Esasları*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1979, s.164.

düşüncelerini Hz. Muhammed'e (s.a.s.) iletmiştir. Fakat Hz. Muhammed (s.a.s.), başka dinlere ait uygulamaları kabul etmemiştir. Bunun üzerine bir gece Abdullah bin Zeyd el-Ensârî ve bazı sahabeler rüyasında bir kişinin günümüzdeki ezanın sözlerini okuduğunu işitmiştir. Bu rüyanın Hz. Muhammed'e (s.a.s.) anlatılması ile tarihte ilk ezan Bilal-i Habeşî tarafından sabah vaktinde okunmuştur.¹⁵⁷

Ezanlar her yerde aynı makam ve usûlde okunmaz. Bunun nedeni, insanların oluşturduğu kültürdür. Mardin'deki çok kültürlü toplum yapısı, ezanı farklılaştıran temel faktörlerden biridir. Mardin'de icrâ edilen ezanlarda¹⁵⁸ yöreye özgü bir okuyuş tarzı vardır. Ağırlıklı olarak Arap tarzı ve tavrında ezanları duymak mümkündür.

Türk mûsikisinde ezan, okunduğu vakte göre belirli bir makam sırası çerçevesinde okunur. Sabah ezanları saba, öğle ezanları uşşâk, ikindi ezanları rast, akşam ezanları segâh, yatsı ezanları ise genellikle hicaz makamlarında okunur.¹⁵⁹ Mardin'de genellikle sabah ezanı sabâ, öğle ezanı segâh, ikindi ezanı uşşâk, akşam ezanı segâh, yatsı ezanı ise rast makamında okunur.

Hâfız Ali tarafından beş vakit ezan kaydı, ezanların okunduğu vakitlere dikkat edilerek, alınmıştır.

¹⁵⁷ Veysel Nargül, "Tarihi Süreçte Ezan," *Diyanet Aylık Dergi (Ezân Özel Sayısı)*, S.226, (2009), s.1-6.

¹⁵⁸ Mardin'de Hâfız Ali tarafından 18, 22, 25, 26 ve 27 Haziran 2016 tarihlerinde Kasımiye Medresesi, Kuba Câmii ve Reyhaniye Câmii'nde sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı ezan örnekleri kayıt altına alınmıştır. Kayıtların örnekleri ikinci ve dördüncü bölümde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

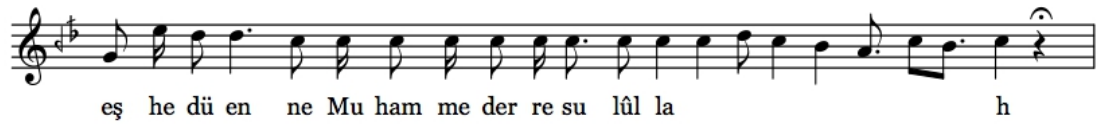
¹⁵⁹ Turabi, 2017, s. 76-80.

2.1.1.1. Sabah Ezanı

SABÂ SABAH EZANI

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya alan: Murat Birer

hay ye a les sa lâ h

hay ye a lel fe lâ h

hay ye a lel fe lâ h

es sa lâ tû hay run mi nen nev m

es sa lâ tû hay run mi nen nev m

Al la hü ek ber Al la hü ek ber

lâ i lâ he il lal la h

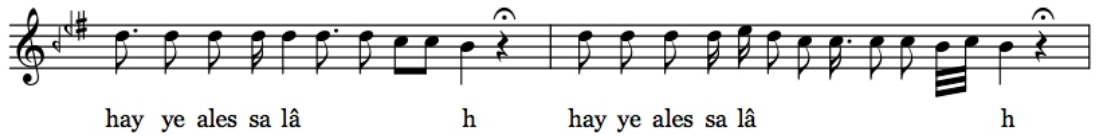
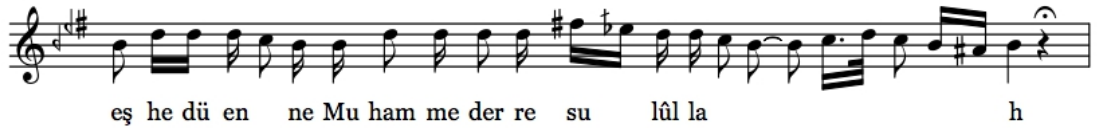
Şekil 1.1 Sabâ sabah ezanı, Hâfız Ali tarafından 18 Haziran 2016 tarihinde Kuba Câmii'nde icrâ edilmiştir.

2.1.1.1.2. Öğle Ezanı

SEGÂH ÖĞLE EZANI

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

hay ye alel fe lâ h

Al la hü ek ber Al la hü ek be r

lâ i lâ he il lal la h

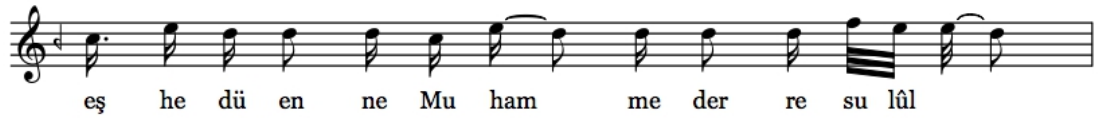
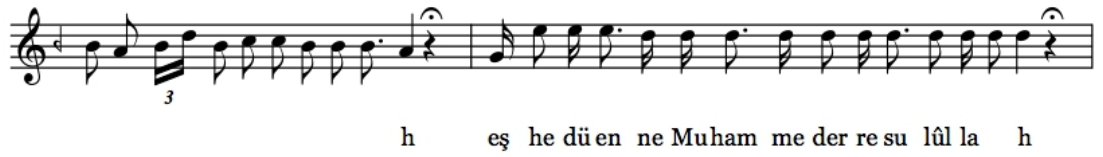
Şekil 1.2 Segâh gle ezanı, Hâfız Ali tarafından 26 Haziran 2016 tarihinde Kuba Câmii'nde icrâ edilmiştir.

2.1.1.1.3. İkinci Ezanı

UŞŞÂK İKİNDİ EZANI

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

hay ye a lel fe lâ h hay ye a lel fe lâ h

Al la hü ek ber Al la hü ek ber

lâ i lâ he il lal la h

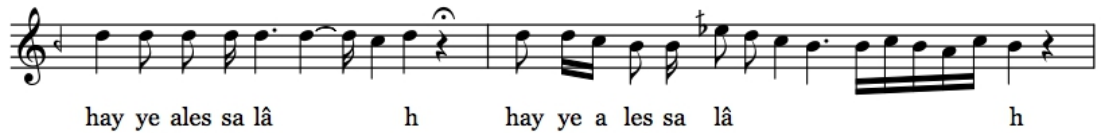
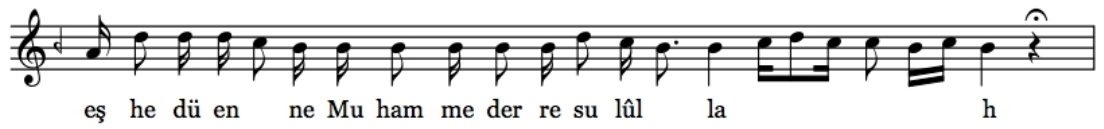
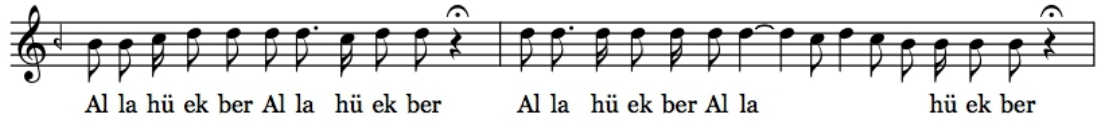
Şekil 1.3 Uşşâk ikinci ezanı, Hâfız Ali tarafından 26 Haziran 2016 tarihinde Kuba Câmii'nde icrâ edilmiştir.

2.1.1.1.4. Akşam Ezanı

SEGÂH AKŞAM EZANI

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

hay ye a lel fe lâ h

Al la hü ek ber Al la hü ek ber

lâ i lâ he il lal la h

The image shows a musical score for the Segâh akşam ezanı. It consists of three staves of music in 4/4 time, with a key signature of one sharp (F#). The lyrics are written below the notes. The first staff contains the lyrics 'hay ye a lel fe lâ h'. The second staff contains 'Al la hü ek ber Al la hü ek ber'. The third staff contains 'lâ i lâ he il lal la h'. There is a triplet of eighth notes under the word 'il' in the third staff.

Şekil 1.4 Segâh akşam ezanı, Hâfız Ali tarafından 26 Haziran 2016 tarihinde Kasımiye Medresesi'nde icrâ edilmiştir.

2.1.1.1.5. Yatsı Ezanı

RAST YATSI EZANI

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

hay ye ales sa lâ

h hay ye a lel fe lâ h

hay ye a lel fe lâ

h

Al la hü ek ber Al la hü ek ber

lâ i lâ he il lal lah

Şekil 1.5 Rast yatsı ezanı, Hâfız Ali tarafından 25 Haziran 2016 tarihinde Kuba Câmii'nde icrâ edilmiştir.

2.1.1.2. Kamet

Kamet, farz namazları başlamadan önce, “kad kameti’s-salât!” cümlesinin ilave edilerek okunduğu ezan metnidir.¹⁶⁰ İki kere okunan bu cümle, “*muḥakkak kalkın namaz kılmaya!*” anlamına gelir.¹⁶¹

Kameti câmide müezzinler okur. Kamet ayakta ve kıbleye dönülerek okunur. Kamet getirirken ezandaki gibi eller kulağa götürülmez. Kamet bitince farz namazına başlanılır.¹⁶² Kamet, ezana göre daha seri okunur.

Mardin’deki câmilerde farz namazlarından önce müezzinlerin okuduğu kamet, ülkemizin diğer bölgelerindeki okunan kametlerin aynısıdır. Buradaki farklılık, okuyuş tarzıdır. Hâfız Ali tarafından hüseyinî makamında icrâ edilen kametin notası şu şekildedir:

¹⁶⁰ Ayverdi, c. 2, s. 1562.

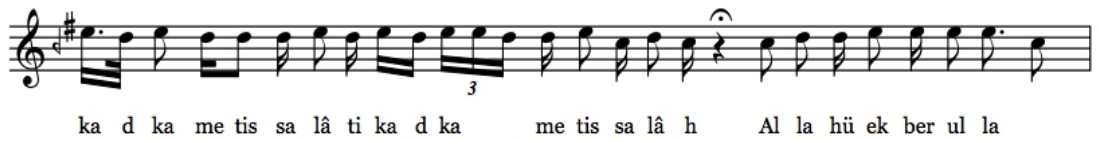
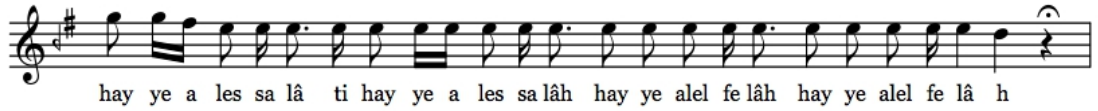
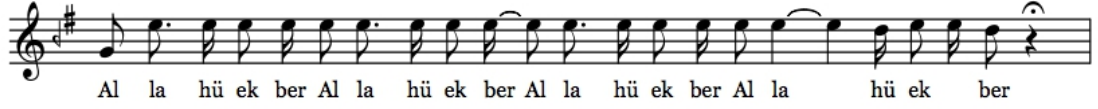
¹⁶¹ Haydar Seçkin, *Âyetlerin İfâdesiyle Türkçe Namaz*, İstanbul, Yelken Matbaası, 1980, s.14.

¹⁶² Erdoğan Ateş, *Türk Din Müsikîsi*, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2015, s.68.

HÜSEYNÎ KAMET

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

Şekil 2.1 Hüseynî kamet, Hâfız Ali tarafından 30 Haziran 2016 tarihinde Reyhaniye Câmii'nde icrâ edilmiştir.

2.1.1.3. Mahfel Sürmesi

Mahfel sürmesi, mübârek gün ve gecelerde namazdan sonra bir veya birden fazla müezzin tarafından icrâ edilen câmi mûsikîsi türüdür. Dua, Âyete'l-Kürsî, tesbihler, ilâhî, dua olmak üzere beş bölümden oluşur.¹⁶³

Mardin'de Mahfel sürmesi, hüseyinî makamında icrâ edilen salât-ı münciye duası ile başlar. Hâfız Ali tarafından okunan duanın sözleri ve notası şu şekildedir:

“Allahümme salli alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âli seyyidinâ Muhammedin salâten tuncinâ bihâ min cemî'il-ehvâli ve'l âfât! Ve takdı lenâ bihâ cemî'alhacât ve tütahhirunâ bihâ min cemî'is-seyyi'ât ve terfeunâ bihâ 'indeke a'led-derecât ve tübelligunâ bihâ aksa'l gayâti min cemî'il-hayrâti fi'l-hayâti ve ba'del-memât! Birahmetike yâ erhamerrahîmîn! Hasbunallâhü ve ni'mel vekîl ni'mel mevlâ ve ni'men nasîr.

(Allahım (c.c.)! Efendimiz Muhammed'e (s.a.s.) ve onun ehli beytine salât et! Bu salâvat o derece değerli olsun ki onun hürmetine bizi bütün korku ve belalardan kurtarsın! Bizim ihtiyaçlarımızı o salâvat hürmetine yerine getirsin, bizi bütün günahlardan bu salâvat hürmetine temizlesin, o salâvat hürmetine bizi derecelerin en üstüne yüceltsin, o salâvat hürmetine hayatta ve öldükten sonra düşünülebilecek bütün hayırlar konusunda gayelerin en sonuna kadar ulaştırsın! Ey merhametlilerin merhametlisi! Bize bunları merhametinle nasip et! Allah (c.c.) teâla bize kafidir ve ne iyi bir dost ne iyi bir vekildir. Ey Rabbimiz, senin mağfiretini dileriz, dönüş yalnız sanadır.”¹⁶⁴

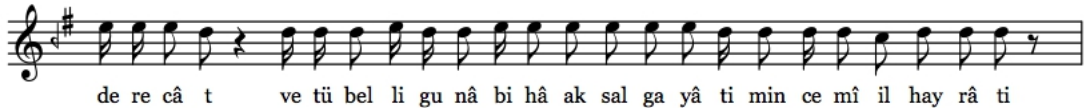
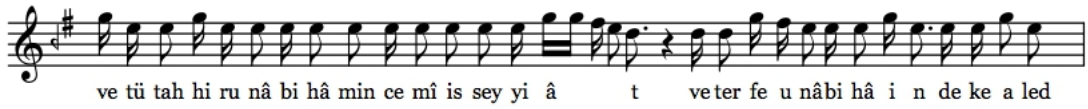
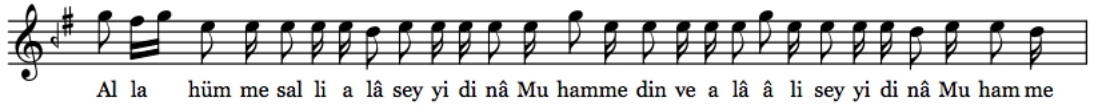
¹⁶³ Mehmet Tıraşçı, *İlahiyat Fakülteleri İçin Dinî Mûsikî Ders Notları*, İstanbul, Dört Mevsim Yayınları, 2015, s.89.

¹⁶⁴ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 18 Haziran 2016. Duanın çevirisi için bkz.: Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Yâsîn-i Şerîf*, İstanbul, Akra Neşriyat, 2015, s.63.

HÜSEYNÎ SALÂT-I MÜNÇİYE

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

Şekil 3.1 Hüseyinî salât-ı münçiyeye, Hâfız Ali tarafından 30 Haziran 2016 tarihinde Reyhaniye Câmii'nde icrâ edilmiştir.

Mahfel sürmesi, dua kısmından sonra hüseyinî makamında devam eder. Devam eden kısmın sözleri ve notası şu şekildedir:

“Sübhâna’l-lâhi ve’l-hamdü li’l-lâhi ve lâ ilâhe ille’l-lâhü ve’l-lâhü ekber!

(Allah (c.c.) tüm noksan sıfatlardan münezzehtir! Hamd Allah’a (c.c.) aittir! Allah’tan (c.c.) başka ilah yoktur ve Allah (c.c.) en büyüktür!)

Ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ bi’l-lâhi’l-‘alliyyi’l-azîm!

(Büyük ve Yüce olan Allah’tan (c.c.) başka hiçbir güç ve kuvvet yoktur!)

Eu‘zü bi’l-lahi mine’ş-şeytâni’r-racîm!

*(Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah’a (c.c.) sığınırım!)*¹⁶⁵

HÜSEYNÎ MAHFEL SÜRMESİ 1

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Yavuz Akalın

Süb hâ nal lâ hi vel ham dü lil lâ hi ve lâ i lâ he il lel lâ hü vel lâ hü ek be r

ve lâ hav le ve lâ kuv ve te il lâ bil lâ hil a liy yil a zî m

e u zü bil la hi mi neş şey tâ nir ra cî m

Şekil 3.2 Hüseyinî Mahfel Sürmesi 1, Hâfız Ali tarafından 18 Haziran 2016 tarihinde Kuba Câmii’nde icrâ edilmiştir.

¹⁶⁵ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 18 Haziran 2016.

Mahfel sürmesi, Âyete'l-kürsî okunduktan sonra hüseynî makamı ile devam eder. Devam eden kısmın sözleri ve notası şu şekildedir:

“Sübhanেকে য়া হালিম সুবহানা'l-lâh. Sübhâne'l-lâhi'l-azîm ve bi-hamdihî dâimen şükranî'l-lhamdü li'l-lâh. Elhamdü li'l-lâhi Rabbi'l-'âlemîne te'âlâ şe'nühü'l-lâhü ekber!

(Sen tüm noksan sıfatlardan münezzehsin ey hilim sahibi! Yüce olan Allah (c.c.) tüm noksan sıfatlardan münezzehtir! Hamd ve şükür daima O'nadır (c.c.)! Allah'a (c.c.) hamd olsun! Alemlerin Rabbi şanı Yüce Allah'a (c.c.) hamd olsun! Allah (c.c.), en büyüktür!)”¹⁶⁶

HÜSEYNÎ MAHFEL SÜRMEŞİ 2

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

Sü b ha ne ke yâ ha lî m sü b hâ nal lâ h

süb hâ nel lâ hil a zî m ve bi ham di hî dâ i men i şük ran

il ham dü lil lâ h el ham dü lil lâ

hi Rab bil a le mî ne te â lâ şe nü hül lâ hü ek ber

Şekil 3.3 Hüseyinî mahfel sürmesi 2, Hâfız Ali tarafından 18 Haziran 2016 tarihinde Kuba Câmii'nde icrâ edilmiştir.

¹⁶⁶ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 18 Haziran 2016.

Tesbihten sonra ilâhi bölümünün icrâ edilmediği mahfel sürmesi yine hüseynî makamında bitirilir. İcrâ edilen kısmın sözleri ve notası şu şekildedir:

“Lâ ilâhe ille’l-lâhu vahdehû lâ şerike leh! Lehü’l-mülkü ve lehü’l-hamdü ve hüve ‘alâ külli şey’in kadîr! Rabbenâ tekabbel minnâ inneke ente’s-semî‘u’l-‘alîm!

(Allah’tan (c.c.) başka hiçbir ilah yoktur! O (c.c.), birdir ve ortağı yoktur! Mülk O’nundur (c.c.)! Hamd O’nadır (c.c.)! O’nun (c.c.), her şeye gücü yeter! Ey Rabbimiz bizim ibâdetlerimizi kabul et! Kuşkusuz sen işiten ve bilensin!)¹⁶⁷”

HÜSEYNÎ MAHFEL SÜRMEŞİ 3

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer, Egecan Aydın

Lâ i lâ he il lel lâ hu vah de hû lâ şe ri ke leh
le hül mül kü ve le hül ham dü ve hü ve a lâ kül li şey in ka dîr
Rab be nâ te kab bel min nâ in ne ke en tes se mî ul a lî m

Şekil 3.4 Hüseyinî mahfel sürmesi 3, Hâfız Ali tarafından 18 Haziran 2016 tarihinde Kuba Câmii’nde icrâ edilmiştir.

¹⁶⁷ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 18 Haziran 2016.

2.1.1.4. Salâ

Salâ, Arapça namaz ve dua anlamlarına gelen, Hz. Muhammed’i (s.a.s.) anlatan, belirli bir beste veya serbest şekilde okunan, sözleri Arapça olan güftelerdir. Salâlar okundukları yere göre sabah salâsı, cuma salâsı, bayram salâsı, cenaze salâsı gibi adlandırılabilir.¹⁶⁸

Sabah salâsı, cuma sabahları ile Ramazan ve Kurban Bayramı günleri sabah ezanından önce minâreden okunan salâdır.¹⁶⁹ Cuma ve bayram salâsı, cuma ve bayram namazlarından önce genellikle minârede okunan salâdır.¹⁷⁰

2.1.1.4.1. Cuma Salası

Mardin özelinde salâ formunu değerlendirmek için Hâfız Ali’nin Kuba Câmii’nde cuma günü icrâ ettiği cuma salâsı incelenecektir. Cuma salâsı¹⁷¹ istiâze ve besmeleden sonra “Cuma Sûresi”nin dokuzuncu âyetiyle başlayarak insanları namaza davet eden sözlerle devam eder. Ardından, Allah’a (c.c.) işlerimizi yoluna koymasına ve günahlarımızı bağışlamasına için dua edilir. Salâ, hamdele ve salvele ile sona erer. Hâfız Ali tarafından hüseyinî makamında icrâ edilen salânın, sözleri ve notası şu şekildedir:

“E’ûzü bi’l-lâhi mine’ş-şeytâni’r-racîm, bismillâhirrahmânirrahîm!
(Kovulmuş şeytandan Allah’a (c.c.) sığınırım, Rahman ve Rahîm olan Allah’ın (c.c.) adıyla!)

Yâ eyyühe’l-lezîne âmenû izâ nûdiye li’s-salâti min yevmi’l-cumu’ati fe’s’av ilâ zikri’l-lâhi ve zeru’l-bey‘. Zâliküm hayrun leküm in küntüm ta‘lemûn.¹⁷²

¹⁶⁸ Özcan, “Salâ,” c. 36, s. 15.

¹⁶⁹ Ateş, s. 92.

¹⁷⁰ Ateş, s. 91.

¹⁷¹ Cuma salâsı Mardin’de, cuma günleri “Cuma namazı”ndan yaklaşık bir saat önce okunmaktadır. Bkz.: Hafız Ali, *Kişisel Görüşme*, 24 Haziran 2016.

¹⁷² Cuma Sûresi 9. âyet. Bkz.: Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Bilgisayar Hatlı 5’li Kur’an-ı Kerim ve Meâli*, İstanbul, Express Basımevi, 2012, s.553.

(Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağrıldığınız zaman hemen Allah'ın (c.c.) zikrine koşun ve alışverişi bırakın! İşte bu sizin için daha hayırlıdır. Keşke bilseniz!)

Sadeka'l-lâhü'l-'azîm!

(Muhakkak ki Allah (c.c.), doğru söylemiştir!)

Yâ kavmenâ! Ecîbû dâ'ie'l-lâh, fe's-'av ilâ zikrillâh!

(Ey kavmimiz! Allah'ın (c.c.) davetçisine icabet edin ve Allah'ın (c.c.) zikrine koşun!)

'İbâde'l-lâh! İle's-salâh... Tukarribu'l-'abde ile'l-lâh.

(Allah'ın (c.c.) kulları! Namaza... Çünkü namaz, kulu Allah'a (c.c.) yaklaştırır.)

Es-Salâh... Yerhamukumu'l-lah!

(Namaz... Allah (c.c.), size merhamet etsin!)

Yâ rahîme'l-halâik! Eslih umûranâ!

(Ey mevcudatın en merhametlisi! İşlerimizi yoluna koy!)

Mevlânâ! Yâ İlâhi! Bi 'afvike fe'ğfir zünûbenâ, bi-câhi seyyidinâ Muhammed!

(Sahibimiz! Ey Allah'ım (c.c.)! Efendimiz Muhammed'in (s.a.s.) yüzü suyu hürmetine affın ile günahlarımızı bağışla!)

Allahümme salli ve sellim ve zid ve bârik 'alâ seyyidi cemî'i'l-enbiyâi ve'l-murselîn!

(Ey Allah'ım (c.c.)! Bütün nebi ve resullerin efendisini (s.a.s.) rahmet ve merhametinle kuşat ve mübarek kıl!)

Ve'l-hamdu li'l-lâhi Rabbi'l-'âlemîn.

(Hamd alemlerin rabbi olan Allah'a (c.c.) mahsustur.)

İlâ rûhi'n-Nebiyi'l-'Arabiyi'l-Hâşimiyi'l-Kureyşî ve Bilâli'l-Habeşiyi'l-fâtihah!

(Arabî, Haşimî ve Kureyşî olan peygamberin ve Bilal-i Habeşî'nin ruhuna el-fatihah!)¹⁷³

HÜSEYNÎ CUMA SALÂSÎ

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

E û zü bil lâ hi mi neş şey tâ nir ra cüm bis mil lâ hir rah mâ nir ra hî m

yâ ey yü hel le zî ne â me nû i zâ nû di ye lis sa lâ ti min yev mil

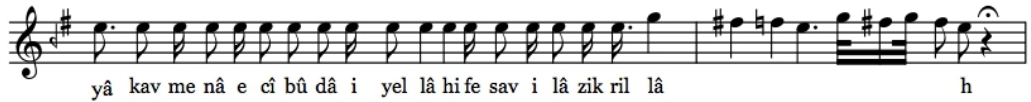
cu mu a i zâ nû di ye lis sa lâ ti min yev mil cu mu a ti fes av i lâ zik ril lâ

hi ve ze rul be y zâ li kûm hay run le kûm in kûntûm ta le mû n

sa de ka l lâ hül a zîm yâ kav me nâ e cî bû dâ i yel lâ h

yâ kav me nâ e cî bû dâ i yel lâ hi fe sav i lâ zik ril lâ h

i bâ del lâ h

¹⁷³ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 1 Temmuz 2016.

i le s sa lâ

h tu kar ri bul ab de i lel lâ h es sa lâ

h

yer ha mu ku mul la h yâ ra hí mel ha lâ ik

es lih û mû ra nâ Mev lâ nâ

yâ i lâ hi bi af vi ke feğ fir zü nû be nâ

bicâ hi sey yi di nâ Muham med Al la hüm me sal li ve sel lim ve zid bâ rik

a lâ sey yi di ce mî il en bi yâ i vel mur se lîn

vel ham du lil lâ hi Rab bil â le mî n

i lâ rû hin ne biy yil A ra biy yil Hâ şî miy yil Ku rey şî

ve Bi lâ lil Hâ be şiy yil fâ ti hah

Şekil 4.1 Hüseyinî cuma salâsı, Hâfız Ali tarafından 1 Temmuz 2016 tarihinde Kuba Câmii'nde icrâ edilmiştir.

2.1.1.4.2. Cenaze Salâsı

Cenaze salâsı, Müslüman bir insanın ölümünü haber vermek üzere, genellikle minâreden hüzünlü bir üslûpta okunur.¹⁷⁴ Mardin'de cenaze salâsı, cenaze kaldırılmadan yaklaşık bir saat önce câmi minârelerinden okunur.¹⁷⁵

Bir Mardin örneği olarak, Hâfız Ali tarafından hüseyinî makamında, üç defa tekrarlanarak icrâ edilen cenaze salâsının sözleri ve notası şu şekildedir:

“Salâten câmi‘an! Yerhamükümü’l-lâh! es-Salâh...

([Sizi] toplu olarak [kılınacak cenaze] namaz[ına davet ediyorum]!

Allah (c.c.) size merhamet etsin! Namaz...)¹⁷⁶

¹⁷⁴ Hüseyin Akpınar, *Şanlıurfa'da Dinî Mûsikî*, Ankara, Yayınevi Yayınları, 2011, s.64.

¹⁷⁵ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 26 Haziran 2016.

¹⁷⁶ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 26 Haziran 2016.

HÜSEYNÎ CENAZE SALÂSI

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

Sa lâ te n câ mi a n
yer ha mü kü mül lâ h e s sa lâ h
sa lâ te n câ mi a n
yer ha mü kü mül lâ h e s sa lâ h

Şekil 4.2 Hüseyinî cenaze salâsi, Hâfız Ali tarafından 26 Haziran 2016 tarihinde Kasımiye Medresesi'nde icrâ edilmiştir.

Cenaze salâsi icrâsının hemen sonrasında vefat eden kişinin birinci ve ikinci dereceden yakınlarına ilişkin bilgi verilerek kimliği belirginleştirilir. Ardından cenaze namazının kılınacağı yer ve cenazenin defnedileceği mezarlık bildirilir.¹⁷⁷

Mardin'deki cenaze salâsi, Türk din mûsikisinde aynı formula mukâyese edildiğinde, salânın nağmeli ve minâreden okunması bakımından benzer özellikler taşısa da salâ özellikle sözleri bakımından önemli ölçüde farklılık arz eder. Bu farklılık ise, daha önce de dile getirildiği gibi, Mardin'deki dinî mûsikînin temel kaynaklarından birini teşkil eden Arap kültüründen ileri gelmektedir. Nitekim Mardin'e yakın coğrafyalarda bulunan Suriye ve Irak'ta cenaze namazının duyurusu, nağmeli ve uzun bir güfteyle minâreden ilân edilmez. Bunun yerine cenaze namazını

¹⁷⁷ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 26 Haziran 2016.

kılmak üzere gelen cemaatin toplanması için imam tarafından yüksek sesle, “salâten câmi‘an” ifâdesiyle duyurulur. Öyle anlaşılıyor ki Mardin’de cenaze salâsı, bir yandan Türk din mûsikîsinde aynı forma benzer bir şekilde minâreden ve nağmeli bir tarzda okunurken bir yandan da Arap dünyasında görülen cenaze namazı duyurusundaki kısa çağrı sözlerini kullanır.¹⁷⁸

2.1.1.5. Salât

Salât, Arapça’da namazın¹⁷⁹ karşılığı olan “dua” anlamına gelir.¹⁸⁰ Miraç gecesinde farz kılınan salât; Allah’tan (c.c.) rahmet ve mağfiret, meleklerden istiğfar, peygamberlerden şefâat ve müminlerden duadır.¹⁸¹ Okudukları yere ve zamana göre salât-ı ümmiye, salât-ı kemaliye, salât-ı kutbiye, salât-ı münciye, salât-ı efdaliye gibi çeşitleri vardır¹⁸².

Salât, cuma hutbelerinde okunan “Ahzâb Suresi”nin elli altıncı âyetidir. Bu âyette, Müminlerin, Allah’ın (c.c.) Hz. Muhammed’i (s.a.s.) kendi katında yüceltmesi için ona duada bulunması emredilir. Allah (c.c.) ve melekleri, Hz. Muhammed’e (s.a.s.) salât eder.¹⁸³

2.1.1.5.1. Salât-ı Ümmiye

Salât-ı ümmiye Mardin’de genellikle segâh makamında icrâ edilir. Hâfız Ali tarafından icrâ edilen salât-ı ümmiyenin sözleri ve notası şu şekildedir:

“Allahümme salli ‘alâ seyyidinâ Muhammedinin’Nebiyil
Ümmiyyi ve ‘alâ âlihî ve sahbihî ve sellim!¹⁸⁴

¹⁷⁸ Muhammet Fatih Kılıç, *Kişisel Görüşme*, 26 Aralık 2017.

¹⁷⁹ Halk arasında, “Eski Mardin” diye tabir edilen, yaklaşık on beş bin nüfuslu, taş evlerin olduğu bölgede kırk beş adet câmiî vardır. Buradaki câmilerin cemaatlerinin sayıları vakit namazlarında genellikle azdır. “Yeni şehir” diye tabir edilen Mardin’in diğer kesiminde ise daha kalabalık bir nüfus vardır. Dolayısıyla burada bulunan câmilerde vakit namazlarında cemaatin daha kalabalık olduğu gözlenmiştir. Bkz.: Mustafa Ali Işık, *Kişisel Görüşme*, 9 Ocak 2018.

¹⁸⁰ Hüseyin Peker, *Psikolojik Açıdan Namaz ve Namaz Psikolojisi*, Ankara, Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 2012, s.16.

¹⁸¹ Mehmet Bayrak, *Namazın Maddî ve Manevî Faydaları*, İstanbul, Zafer Matbaası, 1991, s.13.

¹⁸² Akpınar, 2011, s. 70.

¹⁸³ Muhammet Fatih Kılıç, “Mardin’de Bir Salât-ı Kemâliyye Örneği,” *Mukaddime*, S.2, (2015), s.310.

¹⁸⁴ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 26 Haziran 2016.

(Allah'ım (c.c.)! Efendimiz, Nebiyy-i Ümmî Hz. Muhammed'e (s.a.s.) ve âline ashâbına salâtü selâm eyle!¹⁸⁵)”

SEGÂH SALÂT-I ÜMMİYE

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

Al la hüm me sal li a lâ sey yi di nâ Mu ham me di nin ne
biy yil üm miy yi ve a lâ â li hî ve sah bi hî ve sel lim
Al la hüm me sal li a lâ sey yi di nâ Mu ham me di nin ne
biy yil üm miy yi ve a lâ â li hî ve sah bi hî ve sel lim

Şekil 5.1 Segâh salât-ı ümmiye, Hâfız Ali tarafından 26 Haziran 2016 tarihinde Kasımiye Medresesi'nde icrâ edilmiştir.

2.1.1.5.1. Salât-ı Kemâliye

Salât-ı kemâliye, Kadirî ve Halvetî tarikatları ile Rıfâiyye tarikatının Elvaniye kolu ve kıyamî tekkelerde okunan bir salâvattır.¹⁸⁶ Salât-ı kemâliye, Hz. Muhammed'i (s.a.s.) övmek için yazılmıştır. Salât-ı kemâliye, Hz. Muhammed'e (s.a.s.) olan sevginin bir ürünüdür.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Yusuf Tavashlı, *Salâvat-ı Şerîfeler*, İstanbul, Tavashlı Yayınları, 2014, s.215.

¹⁸⁶ Akpınar, 2011, s. 70.

¹⁸⁷ Seda Düzyol Yılmaz, *Şanlıurfa'daki Teravîhlerde Okunan Salât-ı Kemâliyeler*, Sanatta Yeterlilik Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016, s. 12.

Mezkûr tarîkatların tekkelerinde zikir öncesinde yaygın biçimde okunan salât-ı kemâliye, ismini metnin içinde geçen "... adede kemâllillâhi ve kemâ yelîku bikemâlihî" ifâdesinden almaktadır.¹⁸⁸ Güftesi, Mustafa Kemâleddîn Bekrî Efendi'ye aittir. Salât-ı kemâliyenin metnini ise Rifaî şeyhi Nuri Efendi şerh etmiştir.¹⁸⁹

Mardin'de salât-ı kemâliyenin ayrı bir yeri vardır. Reyhaniye Câmii'nde her perşembe ikindi namazının farzının hemen bitiminde cemaat koro halinde salât-ı kemâliyeyi icrâ eder. Bunun nedeni ise, burada görev yapan imamların salât-ı kemâliyeye önem vermeleridir. Kasım Tuğmaner Câmii imamlarından Hâfız Şeymus Tatlıdede, görev yaptığı yıllarda bu geleneği devam ettirmiştir. Fakat vefatından sonra Kasım Tuğmaner Câmii'ndeki bu gelenek terkedilmiştir. Şeyh Abdülaziz Câmii, Hamidiye Câmii ve Kasimiye Câmii'nde de imamlar vefat edene kadar bu geleneği devam ettirmiştir.¹⁹⁰ Ayrıca, salât-ı kemâliyenin Reyhaniye Câmii'nde ne kadar zamandır okunduğu tam olarak bilinmese de uzun bir geçmişe sahip olduğu tahmin edilmektedir. Doç. Dr. Hüseyin Akpınar, Şanlıurfa'da araştırmış olduğu salât-ı kemâliyenin ise geçmişinin en az iki yüz yıla dayandığını ifâde etmiştir.¹⁹¹ Salât-ı kemâliye okuma geleneğini Hâfız Ali de Ulu Câmii'nde görevli olduğu süre içinde her gün devam ettirmiştir. Bunun yanında misafir olarak davetli olduğu câmilerde de bu geleneği sürdürmektedir.¹⁹² Salât-ı kemâliye, Mardin'de genellikle uşşâk ve hüzzam makamlarında icrâ edilir.¹⁹³

Salât-ı kemâliye, Mardin'deki merkezi câmilerde teravih namazında da icrâ edilir. Perşembe ve pazar günleri dördüncü, sekizinci ve on ikinci rekâttan sonra üçer kez olmak üzere icrâ edilir. Bu günlerin dışında kalan günlerde ise yalnızca on altıncı rekâttan sonra üç kez icrâ edilir. Perşembe ve pazar günleri dışında kalan günlerde on altıncı rekâttan sonra şu sözler icrâ edilir:

¹⁸⁸ Özcan, "Salâ," c. 36, s. 16.

¹⁸⁹ Kılıç, 2015, s. 310, 311.

¹⁹⁰ Remzi Yağmurcu, *Kişisel Görüşme*, 3 Temmuz 2016.

¹⁹¹ Akpınar, 2011, s. 72.

¹⁹² Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 26 Haziran 2016.

¹⁹³ Salât-ı kemâliyenin Mardin'de yerine göre bazen uşşâk bazen de hüzzam makamlarında icra edilmesi, Şanlıurfa'da salât-ı kemâliye icrasıyla benzerlik taşımaktadır.

“Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ seyyidinâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih!

(Allah’ım (c.c.)! Efendimiz Hz. Muhammed sallallâhu aleyhi ve selleme âline senin nezdindeki kemâlât adedince ve O’ndaki (s.a.s.) kemâlâta yaraşacak tarzda salâtu selâm ve bereketler ihsân eyle!)

Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ rasûlinâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih!

(Allah’ım (c.c.)! Resulümüz Hz. Muhammed sallallâhu aleyhi ve selleme âline senin nezdindeki kemâlât adedince ve O’ndaki (s.a.s.) kemâlâta yaraşacak tarzda salâtu selâm ve bereketler ihsân eyle!)

Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ nebiyyinâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih.

(Allah’ım (c.c.)! Nebiyimiz Hz. Muhammed sallallâhu aleyhi ve selleme âline senin nezdindeki kemâlât adedince ve O’ndaki (s.a.s.) kemâlâta yaraşacak tarzda salâtu selâm ve bereketler ihsân eyle!)”¹⁹⁴

Pazar ve perşembe günleri dördüncü rekâttan sonra şu sözler icrâ edilir:

“Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ seyyidinâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih!

Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ rasûlinâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih!

Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ nebiyyinâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih!”¹⁹⁵

¹⁹⁴ Kılıç, 2015, s. 315, 316.

¹⁹⁵ Kılıç, 2015, s. 315, 316.

Pazar ve perşembe günleri sekizinci rekâttan sonra şu sözler icrâ edilir:

“Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ seyyidinâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih!

Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ şemsi’ d-duhâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih!

(Allah’ım (c.c.)! Kuşluk vaktinin güneşi Hz. Muhammed sallallâhu aleyhi ve selleme âline senin nezdindeki kemâlât adedince ve O’ndaki (s.a.s.) kemâlâta yaraşacak tarzda salâtu selâm ve bereketler ihsân eyle!)

Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ bedri’ d-dücâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih!

(Allah’ım (c.c.)! Karanlığın aydınlığı Hz. Muhammed sallallâhu aleyhi ve selleme âline senin nezdindeki kemâlât adedince ve O’ndaki (s.a.s.) kemâlâta yaraşacak tarzda salâtu selâm ve bereketler ihsân eyle!)”¹⁹⁶

Pazar ve perşembe günleri on ikinci rekâtlardan sonra şu sözler icrâ edilir:

“Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ seyyidinâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih!

Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ hayri’l-verâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih!

(Allah’ım (c.c.)! Mahlûkâtın en hayırlısı Hz. Muhammed sallallâhu aleyhi ve selleme âline senin nezdindeki kemâlât adedince ve O’ndaki (s.a.s.) kemâlâta yaraşacak tarzda salâtu selâm ve bereketler ihsân eyle!)

¹⁹⁶ Kılıç, 2015, s. 316.

Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ nûri’l-hudâ Muhammedin
ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih!

*(Allah’ım (c.c.)! Hüdânın nuru Hz. Muhammed sallallâhu aleyhi ve
selleme âline senin nezdindeki kemâlât adedince ve O’ndaki (s.a.s.)
kemâlâta yaraşacak tarzda salâtu selâm ve bereketler ihsân
eyle!)”¹⁹⁷*

Hâfız Ali tarafından uşşâk makamında icrâ edilen salât-ı kemâliyenin notası şu
şekidedir:

¹⁹⁷ Kılıç, 2015, s. 316, 317.

UŞŞÂK SALÂT-I KEMÂLİYE

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

Al la hüm me sal li ve sel lim ve bâ
Al la hüm me sal li ve sel lim ve bâ
Al la hüm me sal li ve sel lim ve bâ
Al la hüm me sal li ve sel lim ve bâ
Al la hüm me sal li ve sel lim ve bâ
Al la hüm me sal li ve sel lim ve bâ
Al la hüm me sal li ve sel lim ve bâ
Al la hüm me sal li ve sel lim ve bâ
Al la hüm me sal li ve sel lim ve bâ
Al la hüm me sal li ve sel lim ve bâ

ri k a lâ sey yi di nâ Mu ham me din ve a lâ
ri k a lâ hay ril ve râ Mu ham me din ve a lâ
ri k a lâ nû ril hü dâ Mu ham me din ve a lâ
ri k a lâ be şî ri nâ Mu ham me din ve a lâ
ri k a lâ ne zi ri nâ Mu ham me din ve a lâ
ri k a lâ ken zil a tâ Mu ham me din ve a lâ
ri k a lâ şem sid du hâ Mu ham me din ve a lâ
ri k a lâ Ra sû sû nâ Mu ham me din ve a lâ
ri k a lâ ne biy yi nâ Mu ham me din ve a lâ
ri k a lâ bed rid du câ Mu ham me din ve a lâ

â li hî a de de ke mâ
â li hî a de de ke mâ
â li hî a de de ke mâ
â li hî a de de ke mâ
â li hî a de de ke mâ
â li hî a de de ke mâ
â li hî a de de ke mâ
â li hî a de de ke mâ
â li hî a de de ke mâ
â li hî a de de ke mâ

lil lâ hi ve ke mâ
lil lâ hi ve ke mâ
lil lâ hi ve ke mâ
lil lâ hi ve ke mâ
lil lâ hi ve ke mâ
lil lâ hi ve ke mâ
lil lâ hi ve ke mâ
lil lâ hi ve ke mâ
lil lâ hi ve ke mâ
lil lâ hi ve ke mâ

ye lî ku li ke mâ lih
ye lî ku li ke mâ lih
ye lî ku li ke mâ lih
ye lî ku li ke mâ lih
ye lî ku li ke mâ lih
ye lî ku li ke mâ lih
ye lî ku li ke mâ lih
ye lî ku li ke mâ lih
ye lî ku li ke mâ lih
ye lî ku li ke mâ lih

Şekil 5.2 Uşşâk salât-ı kemâliye, Hâfız Ali tarafından 30 Haziran 2016 tarihinde Reyhaniye Câmii'nde icrâ edilmiştir.

Reyhaniye Câmii’nde, perşembe günü ikindi namazının ardından Hâfız Ali tarafından icrâ edilen salât-ı kemâliyenin sözleri şu şekildedir:¹⁹⁸

“Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ seyyidinâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih!

Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ hayri’l-verâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih!

Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ nûri’l-hudâ¹⁹⁹ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih!”²⁰⁰

Hâfız Ali tarafından hüzzam makamında icrâ edilen salât-ı kemâliyenin sözleri ve notası şu şekildedir:

“Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ seyyidinâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih!

Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ beşirinâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih!

(Ey Allah’ım (c.c.), müjdecimiz Muhammed’i (s.a.s.) ve onun ehlini, ilâhi yetkinliğin sayısınca ve ilâhi yetkinliğe yaraştığı üzere rahmetinle kuşat, selâmete erdir ve mübârek kıl!)

Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ nezirinâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih!

(Ey Allah’ım (c.c.), uyarıcımız Muhammed’i (s.a.s.) ve onun ehlini, ilâhi yetkinliğin sayısınca ve ilâhi yetkinliğe yaraştığı üzere

¹⁹⁸ Hâfız Ali, salâti kemâliyeye başlamadan önce, “Ya eyyühellezine amenu sallahu aleyhi ve sellimu teslime! *(Ey iman edenler! O’na (s.a.s.) salât eden ve tam bir teslimiyetle selâm verin!)*” demiştir. Bundan sonra tek başına salât-ı kemâliye icrâ etmeye başlayan Hâfız Ali’ye câmidde bulunan cemaat eşlik etmiştir. Bkz.: Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 30 Haziran 2016.

¹⁹⁹ Bu sözün söylendiği sırada herkes aynı anda ellerini yüzüne götürerek “âmin” hareketini yapmıştır. Bkz.: Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 30 Haziran 2016.

²⁰⁰ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 30 Haziran 2016.

rahmetinle kuşat, selâmete erdir ve mübârek kıl!)

Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ kenzi’l-‘atâ Muhammedin
ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih!

(Ey Allah’ım (c.c.), ihsan hazinesi olan Muhammed’i (s.a.s.) ilâhi yetkinliğin sayısınca ve ilâhi yetkinliğe yaraştığı üzere rahmetinle kuşat, selâmete erdir ve mübârek kıl!)

Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ şemsi’d-duhâ Muhammedin
ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih!

Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ hayri’l-verâ Muhammedin
ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih!

Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ nûri’l-hudâ Muhammedin
ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih!’²⁰¹

²⁰¹ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 10 Haziran 2015.

HÜZZAM SALÂT-I KEMÂLİYYE

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Ali Tan

Şekil 5.3 Hüzzam salât-ı kemâliyye, Hâfız Ali tarafından 10 Haziran 2015 tarihinde Cihangirbey Zâviyesi'nde icrâ edilmiştir.²⁰²

²⁰² Bkz.: Kılıç, 2015, s. 313, 314.

2.1.1.5.3. Salât-ı Aşr

Salât-ı aşr, on defa icrâ edilen salâvat demektir.²⁰³ Salât-ı aşr, Mardin’de mevlidlerin “ed-Dibâce²⁰⁴” bölümünün bitiminde solo ve koro dönüşümlü olarak icrâ edilir.

Hâfız Ali tarafından uşşâk makamında icrâ edilen salât-ı aşrın sözleri ve notası şu şekildedir:

“Sallû ‘aleyhi ve sellimû teslimâ!
(Ona teslimiyetle salât ü selâm edin!)

Hattâ tenâlü cenneten ve ne‘îmâ!
(Böylece cennete ve nimete erişesiniz!)

Allahü yeczî men yusallî merreten.
(Allah (c.c.) bir kere salât edeni bile mükafatlandırır.)

‘Aşran ve yudhâ fi’l-cînâni mukîmâ.
(On kez salât edeni ise cennetlerde kalıcı kılar.)

Ya ‘âşikîne Muhammeden hayre’l-melâ!
(Ey seçkinlerin en hayırlısı olan Muhammed’e (s.a.s.) âşık olanlar!)

Sallû ‘aleyhi ve sellimû fi’l-evvele!
(Ona birinci kez salât ü selâm edin!)

Men kad rakâ seb‘a’t-tibâkî’l-‘âliyeh!
(Ey yedi kat yüce semaya yükselen!)

²⁰³ Hüseyin Akpınar, *Kişisel Görüşme*, 11 Şubat 2018.

²⁰⁴ “ed-Dibâce” bölümüne, “2.1.1.12. Mevlid” başlığında ayrıntılı olarak değinilecektir.

Sallû ‘aleyhi ve sellimû fi’ s-sâniyeh!
(Ona ikinci kez salât ü selâm edin!)

Fî na‘tîhî kütübü’l-ilâhi bâhisâ.
(Îlâhî kitaplar onu övme konusunda araştırma içindedir.)

Sallû ‘aleyhi ve sellimû fi’ s-sâliseh!
(Ona üçüncü kez salât ü selâm edin!)

Min keffihî ‘aynü’l-mekârimi nâbi‘â!
(Avcundan asalet pınarı çıkan!)

Sallû ‘aleyhi ve sellimû fi’ r-râbi‘ah!
(Ona dördüncü kez salât ü selâm edin!)

‘Aynü’l-vikâyeti lem tezel lehû hârisâ.
(Onu koruyucu gözü devamlı onun bekçisidir.)

Sallû ‘aleyhi ve sellimû fi’ l-hâmiseh!
(Ona beşinci kez salât ü selâm edin!)

Ve-bihî ru’ûsü’l-küfri adhat nâkisah.
(Ve onunla küfrün başları eksilir.)

Sallû ‘aleyhi ve sellimû fi’ s-sâdisah!
(Ona altıncı kez salât ü selâm edin!)

Âyâtühû mislü’l-bürûdi’ t-tâli‘a.
(Onun varlığının delilleri tıpkı doğan serinlik gibidir.)

Sallû ‘aleyhi ve sellimû fi’ s-sâbi‘ah!
(Ona yedinci kez salât ü selâm edin!)

Vallâhi lem telidi'n-nisâü ke-Âmine!
(Allah'a (c.c.) yemin olsun ki hiçbir
kadın Âmine gibi çocuk doğurmamıştır!)

Sallû 'aleyhi ve sellimû fi's-sâmineh!
(Ona birinci kez salât ü selâm edin!)

Ve rahmetü'l-lâhi'l-'azîmi'l-vâsi'ah.
(Yüce Allah'ın (c.c.) rahmeti geniştir.)

Sallû 'aleyhi ve sellimû fi't-tâsi'ah!
(Ona dokuzuncu kez salât ü selâm edin!)

Envâruhû tecli'l-'uyûne'n-nâzıra.
(Onun nurları bakan gözlere tecelli eder.)

Sallû 'aleyhi ve sellimû fi'l-'âşirah!
(Ona onuncu kez salât ü selâm edin!)"²⁰⁵

²⁰⁵ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 6 Ocak 2018.

UŞŞÂK SALÂT-I AŞR

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

Sal lû a ley hi ve sel li mû tes li mâ
Al la hü yec zî me n yu sal lî mer re ten
ya â şî kî ne Mu ha m me den hay re l me lâ
men ka d ra kâ seb a t ti bâ kıl â li yeh
fi na ti hî kü tü bü l i lâ hi bâ hi sâ
min ke f fi hî ay nü l me kâ ri mi nâ bi â
ay nû l vi kâ ye ti le m te zel le hû hâ ri sâ
vebi hî ru û sül kü f ri ad hat nâ ki sah
a yâ tü hû mis lü l bü rû dit tâ li a
val lâ hi lem teli di n ni sâ ü ke Â mi ne
ve ra h me tül lâ hil a zî mi l vâ si ah
en vâ ru hû tec lil u yû ne n nâ zı ra

hat tâ te nâ lû ce n ne ten ve ne î mâ
aş ra n ve yud hâ fi l cî nâ ni mu kî mâ
sal lû a ley hi ve sel li mû fil e v ve le
sal lû a ley hi ve sel li mû fis sâ ni yeh
sal lû a ley hi ve sel li mû fis sâ li sch
sal lû a ley hi ve sel li mû fir râ bi ah
sal lû a ley hi ve sel li mû fil hâ mi sch
sal lû a ley hi ve sel li mû fis sâ di sch
sal lû a ley hi ve sel li mû fis sâ bi ah
sal lû a ley hi ve sel li mû fis sâ mi neh
sal lû a ley hi ve sel li mû fit tâ si ah
sal lû a ley hi ve sel li mû fil â şî ra h

Şekil 5.4 Uşşâk salât-ı aşr, Hâfız Ali tarafından 6 Ocak 2018 tarihinde Kuba Câmii'nde icrâ edilmiştir.

2.1.1.6. Salâvat

Salâvat, salâ ve salât diye telaffuz edilen kelimelerin çoğuludur; salâlar, salâtlar demektir.²⁰⁶ Salât, Hz. Muhammed (s.a.s.) için Allah'a (c.c.) edilen dualardır. Bu dualara salât getirmek ya da salâvat getirmek denir.²⁰⁷ İslâm tarihi boyunca çeşitli salâvat cümleleri oluşturulmuştur. Süleyman el-Cezûlî²⁰⁸'nin (1404-1465), "Delâ'ilü'l-Hayrât" adlı eseri yüzlerce salâvatı içermektedir.

Hâfız Ali tarafından rast makamında icrâ edilen salâvatın sözleri ve notası şu şekildedir:

"Es-salâtü ve's-selâmü 'aleyk! 'Aleyke yâ seyyidenâ! Yâ Resula'l-lah!

(Salât ve selâm senin üzerine olsun! Senin, yakınlarının ve dostlarının üzerine olsun ey efendimiz! Ey Allah'ın (c.c.) resulü!)

Es-salâtü ve's-selâmü 'aleyk! 'Aleyke yâ seyyidenâ! Yâ habîbe'l-lah!

(Salât ve selâm senin üzerine olsun! Senin, yakınlarının ve dostlarının üzerine olsun ey efendimiz! Ey Allah'ın (c.c.) sevgilisi!)

Es-salâtü ve's-selâmü 'aleyk! 'Aleyke yâ seyyidenâ! Yâ hâteme'l-enbiyâi ve-rusüli'l-lah!

(Salât ve selâm senin üzerine olsun! Senin, yakınlarının ve dostlarının üzerine olsun ey efendimiz! Ey Allah'ın (c.c.) nebi ve resullerinin sonuncusu!)

²⁰⁶ Mustafa Özdamar, *İslâmbol Geleneğinde Sivil Merasimler ve Doğumdan Ölümüne Müzik*, İstanbul, Kırk Kandil Yayınları, 1997, s.146.

²⁰⁷ Ahmet Gürtaş, *Abdest Ezan Namaz Duaları ve Manaları*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999, s.39.

²⁰⁸ Fas'ın Cezûle bölgesindeki Simlâl köyünde doğmuştur. Kuzey Afrika tasavvufunun en önemli isimlerinden biri olan Cezûlî, "Şâzeliyye-Cezûliyye" tarikatının kurucusudur. "Dil ve din" ilimlerini tahsil etmiştir. "Delâ'ilü'l-Hayrât" adlı evradının yanında, "Hizbü'l-Hayrât" ve "Hizbü Sübhâni'd-Dâ'imî Lâ Yezâl" adlarında iki evradı daha vardır. Bkz.: Süleyman Uludağ, "Cezûlî," *DİA*, 1. baskı, c. 7, s.515, 516.

Es-salâtü ve's-selâm! 'Aleyküm yâ enbiyâe'l-lah!

(Salât ve selâm! Sizin üzerinize olsun ey Allah'ın (c.c.)

peygamberleri!)²⁰⁹

RAST SALÂVÂT

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

Es sa lâ tü ves se lâ mü a leyk a ley ke yâ sey yi de nâ yâ

re sul al lah es sa lâ tü ves se lâ mü a leyk a ley ke yâ

sey yi de nâ yâ ha bî bel lah

es se lâ tü ves se lâ mü a leyk a ley ke yâ sey yi de nâ

yâ hâ te mel en bi yâ i ve ru sü lil lah

es sa lâ tü ves se lâ m a ley küm yâ en bi yâ el la h

Şekil 6.1 Rast salâvat, Hâfız Ali tarafından 10 Haziran 2015 tarihinde Cihangirbey Zâviyesi'nde icrâ edilmiştir.

²⁰⁹ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 10 Haziran 2015.

2.1.1.6.1. Teravîh Salâvatı

Teravîh salâvatı, Mardin’de teravîh namazlarının ikinci, altıncı, onuncu, on dördüncü ve on sekizinci rekâtların sonunda selâm verilir verilmez, “Allahümme salli ala seyyidina Muhammed! (*Allah’ım (c.c.), efendimiz Muhammed’i (s.a.s.) rahmetinle kuşat!*)” şeklinde icrâ edilir. Bu rekâtlarla birlikte dördüncü, sekizinci, on ikinci ve on altıncı rekâtların sonunda tervîha yapılır. Belirtilen rekâtlardan sonra cemaat hem dinlenir hem de istiğfar, istiğfar duası, salât-i ümmiye, salât-i kemaliye, salâvat, merhaba ve elvedâ ilâhilerini icrâ eder.²¹⁰ Okunan bu formların hemen arkasından, “Allahümme salli ‘alâ seyyidinâ Muhammed!”, “Seyyidi’l-kâinati Muhammed! (*Kâinatın efendisi Muhammed (s.a.s.)!*)²¹¹”, “Hâteme’l-enbiyâi Muhammed! (*Peygamberlerin en sonuncusu Muhammed (s.a.s.)!*)²¹²” denilir. Yirminci rekâtın sonunda ise, “Rabbenâ tekabbel minnâ inneke ente’s-semî‘u’l-‘alîm. (*Ey Rabbimiz! İbadetlerimizi kabul buyur. Kuşkusuz sen her şeyi işiten ve bilensin.*)” denilerek teravîh duasına geçilir. Bu duadan sonra müezzin vitir namazına geçmek için şunları söyler: “Salâte’l-vitr, yerhamükümü’l-lah! Allahümme salli ‘alâ seyyidinâ Muhammed! (*Vitir namazı, Allah (c.c.) size merhamet eylesin! Ey Allah’ım (c.c.), efendimiz Muhammed’i (s.a.s.) rahmetinle kuşat!*)”²¹³

Hâfız Ali tarafından hüseyinî makamında icrâ edilen teravîh salâvatlarının notası şu şekildedir:

²¹⁰ İcrâ edilen bu form örnekleri ülkemizin diğer bölgelerinden farklı olarak günümüzde Mardin’de yaşatılan önemli bir câmi mûsikîsi geleneğidir.

²¹¹ Genellikle on altıncı rekâttan hemen sonra söylenir. Bkz.: Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 18 Haziran 2016.

²¹² Genellikle on sekizinci rekâttan hemen sonra söylenir. Bkz.: Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 24 Haziran 2016.

²¹³ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 21 Haziran 2016.

HÜSEYNÎ TERAVİH SALÂVATLARI

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

Al la hüm me sal li a lâ sey yi di nâ Mu ham med
sey yi dil kâ i na ti Mu ham med
hâ te mel en bi yâ i Mu ham med
Rab be nâ te kab bel min nâ in ne ke en tes se mî ul a lîm
sa lâ tel vitr yer ha mü kü mül lah Al la hüm me sal li a lâ sey yi di nâ Mu ham med

Şekil 6.2 Hüseyinî teravih salâvatları, Hâfız Ali tarafından 2016 yılı Ramazan ayı boyunca Kuba Câmii, Reyhaniye Câmii ve Kasımiye Medresesi'nde icrâ edilmiştir.

Kuba Câmii'nde kılınan teravih namazında sekizinci rekâta selâm verildikten sonra Hâfız Ali tarafından segâh makamında icrâ edilen salâvatın sözleri ve notası şu şekildedir:

“Allahümme salli ‘alâ seyyidinâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ve sahbihî ve sellim!

(Ey Allah’ım (c.c.)! Muhammed’i (s.a.s.), ailesini ve dostlarını rahmetinle kuşat ve onlara esenlik ver!)

Allahümme salli ‘alâ seyyidinâ Muhammed!

(Ey Allah’ım (c.c.), efendimiz Muhammed’i (s.a.s.) rahmetinle kuşat!)”²¹⁴

SEGÂH TERAVİH SALÂVATI

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Egecan Aydın

Al la hüm me sal li a lâ sey yi di nâ Mu ham
me din ve a lâ â li hî ve sah bi hî ve sel lim

Şekil 6.3 Segâh teravîh salâvatı, Hâfız Ali tarafından 24 Haziran 2016 tarihinde Kuba Câmii’nde icrâ edilmiştir.

2.1.1.6.1. Mevlid Salâvatı

Mardin’de mevlid salâvatı, mevlidin es-Sıffât²¹⁵ bölümü içinde icrâ edilir. Hâfız Ali tarafından uşşâk makamında icrâ edilen salâvatın sözleri ve notası şu şekildedir:

“Salle’l-lâhü ‘aleyke yâ resula’l-lah fî külli lemhatin ve nefesin
‘adede mâ vesi‘ahû ‘ilmü’l-lah!

²¹⁴ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 24 Haziran 2016.

²¹⁵ “es-Sıffât” bölümüne, “2.1.1.12. Mevlid” başlığında ayrıntılı olarak değinilecektir.

(Ey Allah'ın (c.c.) resûlü! Allah'ın (c.c.) salâti, Allah'ın (c.c.) bilgisinin içine aldığı her şey adedince her an ve nefeste, senin üzerine olsun!)²¹⁶

UŞŞÂK MEVLİD SALÂVATI

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

Sal lel lâ hü a ley ke yâ re sul al la h

fî kül li lem ha tin ve ne fe sin a de de mâ ve si a hû il mül lah

Şekil 6.4 Uşşâk mevlid salâvâtı, Hâfız Ali tarafından 28 Mayıs 2016 tarihinde Kuba Câmii'nde icrâ edilmiştir.

Mevlid salâvâtı, mevlidin el-Vâkıdî²¹⁷ bölümünün sonunda da çargâh makamında icrâ edilir. Hâfız Ali tarafından icrâ edilen salâvâtın sözleri ve notası şu şekildedir:

“es-Salâtü ‘aleyk es-selâmü ‘aleyk. Min bâbi’s-selâmi...

(Selâm kapısından... Sana salât, sana selâm olsun!)

es-Salâtü ‘aleyk es-selâmü ‘aleyk. Yâ nesle’z-zebîhi!

(Ey kurban edilmiş nesilden olan! Sana salât, sana selâm olsun!)

²¹⁶ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 28 Mayıs 2016.

²¹⁷ “el-Vâkıdî” bölümüne, “2.1.1.12. Mevlid” başlığında ayrıntılı olarak değinilecektir.

es-Salâtü ‘aleyk es-selâmü ‘aleyk! Ze’l-vechi’s-sabîhi!
(Güzel yüz sahibi! Sana salât, sana selâm olsun!)

es-Salâtü ‘aleyk es-selâmü ‘aleyk! Tâhâ, yâ habîbî!
(Tâhâ, ey sevgili! Sana salât, sana selâm olsun!)

es-Salâtü ‘aleyk es-selâmü ‘aleyk! Yâ miskî ve tîbî!
(Ey miskim ve güzel kokum! Sana salât, sana selâm olsun!)

es-Salâtü ‘aleyk es-selâmü ‘aleyk! Yâ ‘avne’l-garîbî!
(Ey gariplerin yardımcısı! Sana salât, sana selâm olsun!)

es-Salâtü ‘aleyk es-selâmü ‘aleyk! Yâ nûre’l-‘ibâdî!
(Ey kulların nuru! Sana salât, sana selâm olsun!)

es-Salâtü ‘aleyk es-selâmü ‘aleyk! Muzhire’r-reşâdî!
(Olgunluğu ortaya çıkaran! Sana salât, sana selâm olsun!)

es-Salâtü ‘aleyk es-selâmü ‘aleyk! Yâ nesle’l-halîlî!
(Ey Halil’in nesli! Sana salât, sana selâm olsun!)

es-Salâtü ‘aleyk es-selâmü ‘aleyk! Min bâbi’s-selâmi...
(Selâm kapısından... Sana salât, sana selâm olsun!)”²¹⁸

²¹⁸ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 28 Mayıs 2016.

ÇARGÂH MEVLİD SALÂVATI

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

Es sa lâ tü a leyk es se lâ mü a leyk min bâ bis se lâ mi
Es sa lâ tü a leyk es se lâ mü a leyk yâ nes lez ze bî hi
Es sa lâ tü a leyk es se lâ mü a leyk zel vec his sa bî hi
Es sa lâ tü a leyk es se lâ mü a leyk tâ hâ yâ ha bî bî
Es sa lâ tü a leyk es se lâ mü a leyk yâ mis kî ve tî bî
Es sa lâ tü a leyk es se lâ mü a leyk yâ av nel ga rî bi
Es sa lâ tü a leyk es se lâ mü a leyk yâ nû rel i bâ di
Es sa lâ tü a leyk es se lâ mü a leyk muz hi rer re şâ di
Es sa lâ tü a leyk es se lâ mü a leyk yâ nes lel ha lî li
Es sa lâ tü a leyk es se lâ mü a leyk min bâ bis se lâ mi

Şekil 6.5 Çargâh mevlid salâvâtı, Hâfız Ali tarafından 28 Mayıs 2016 tarihinde Kuba Câmii'nde icrâ edilmiştir.

2.1.1.7. Tekbir

Tekbir, İslâm dininde Allah'ı (c.c.) ululamak ve yüceltmek için söylenen "Allahu ekber! (*Allah (c.c.), en büyüktür!*)" sözüdür.²¹⁹ Her namaza tekbir alınarak başlanır. Tekbir, namazın farzıdır. Namazların her rekâtında rükûlarda ve secdelerde tekbir alınır.²²⁰ Bunun yanında tekbir hac esnasında, dinî bayramlarda, câmilerde, tekkelerde ve buna benzer toplu ibâdetin yapıldığı her yerde icrâ edilmektedir. İslâm aleminde bilinen ve söylenen bayram tekbirinin bestesi Buhûrîzâde Mustafa İtrî²²¹'ye (1640-1711) aittir.²²² Tekbirin sözleri şöyledir:

²¹⁹ Ayverdi, c. 3, s. 3126.

²²⁰ Gürtaş, s. 25-27.

²²¹ İstanbul'da doğmuştur. Asıl adı, "Mustafa"dır. IV. Mehmed döneminde (1648-1687) sarayda mûsikî hocası ve hânende olarak görev yapmıştır. İtrî, Türk mûsikîsinin en önde gelen isimlerinden biridir. Şairliği ve hattatlığından çok bestekârlığı ile tanınmıştır. Câmî mûsikîsi kapsamında segâh makamında bestelediği iki eseri "Tekbir" ve "Salât-ı Ümmiye", küçük bir ses alanı içindeki büyük ifade gücünün en güzel örneklerindedir. Bkz.: Nuri Özcan, "İtrî Efendi," c. 19, s. 220, 221.

²²² Gülçin Yahya Kaçar, *Türk Mûsikîsi Rehberi*, Ankara, Maya Akademi Yayın Dağıtım, 2009, s.322.

“Allahü ekber, Allahü ekber!
(Allah (c.c.), en büyüktür, Allah (c.c.), en büyüktür!)”

Lâ ilâhe illâllâhü ve'l-lâhü ekber!
(Allah'tan (c.c.) başka ilâh yoktur!)

Allahü ekber ve li'l-lâhi'l-hamd!
(Yemin ederim ki Allah (c.c.), en büyüktür! Hamd, Allah (c.c.) içindir!)”²²³

Tekbirin bir türü de teşrik tekbiridir. Teşrik tekbiri, yüksek sesle getirilen tekbir demektir. Bu tekbir, Kurban Bayramı'nın bir gün öncesi olan arefe günü sabah namazıyla başlar ve bayramın dördüncü günü ikindi namazında biter. Teşrik tekbiri, bu zaman diliminde farz namazlarının bitiminde icrâ edilir. Teşrik tekbirinin sözleri de bestesi Buhûrîzâde Mustaf İtri'ye ait olan tekbir ile aynıdır.

Ulu Câmii'nde Ramazan Bayramı namazı öncesi ve sonrası okunan tekbir, müezzinlik yapan Hâfız Ali tarafından sekiz defa tekrarlanmıştır. Hâfız Ali'ye câmide bulunan cemaat de eşlik etmiştir. Tekbir, Hâfız Ali tarafından, bestesi Buhûrîzâde Mustaf İtri'ye ait olduğu şekliyle icrâ edilmiştir.²²⁴

Mevlid merâsimlerinin sonunda da tekbir icrâ edilir. Hâfız Ali tarafından uşşâk makamında icrâ edilen tekbirin sözleri ve notası şu şekildedir:

“Lâ ilâhe ille'l-lâh ve'l-lâhü ekber Allahü ekber ve li'l-lâhi'l-hamd!
(Allah'tan (c.c.) başka ilâh yoktur! Allah (c.c.), en büyüktür! Allah (c.c.), en büyüktür ve hamd yalnızca Allah'adır (c.c.)!”²²⁵

²²³ Ateş, s. 88. Hâfız Ali, Buhûrîzâde Mustafa İtri'nin segâh makamındaki tekbirini aynı şekilde icrâ ettiği için tekbir, notaya alınmamıştır.

²²⁴ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 5 Temmuz 2016.

²²⁵ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 28 Mayıs 2016.

UŞŞÂK TEKBİR

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

Lâ i lâ he il lel lâ h ve l lâ
hü ek ber Al la hü ek ber ve li l lâ hil hamd

Şekil 7.1 Uşşâk tekbir, Hâfız Ali tarafından 28 Mayıs 2016 tarihinde Kuba Câmii'nde icrâ edilmiştir.

2.1.1.8. İstiğfar

İstiğfar, Allah'tan (c.c.) günahlarının bağışlanmasını istemektir.²²⁶ Farz namazlarının bitiminde verilen selâmdan hemen sonra istiğfar edilir. İstiğfar, namazdaki eksiklikleri tamamlar.²²⁷ İstiğfar namazların haricinde dinî gün ve gecelerde de okunabilir. İstiğfarın sözleri şu şekildedir:

“Estağfiru’llâhe’l-azîme’llezî lâ-ilâhe illâ hüve’l-hayye’l-kayyûme ve etübü ileyh!

(Kendisinden başka hiçbir ilâh olmayan, ezelî ve ebedî hayatla diri olan, kendi kendine var olup yaratıkların da varlığı kendi sayesinde mümkün olan ulu Allah'tan (c.c.) bağışlanmayı diler, ona tevbe ederim!)”²²⁸

²²⁶ Ayverdi, c. 2, s. 1467.

²²⁷ Gürtaş, s. 54.

²²⁸ Gürtaş, s. 54.

Hâfız Ali'nin müezzinlik yaptığı Reyhaniye Câmii'nde farz biter bitmez hüseynî makamında icrâ ettiği istiğfarın sözleri ve notası şu şekildedir:

“Estağfiru’llâhe’l-azîme’llezî lâ-ilâhe illâ hüve’l-hayye’l kayyûme
ve etûbü ileyh!”²²⁹

HÜSEYNÎ İSTİĞFAR

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

Es tağ fi rul lâ hel a zîme el le zî lâ i lâ he il lâ hü vel hay yel kay yû me ve e tû

1. 2.

bü i leyh bü i ley h es tağ fi rul lâ hel a zî mel le zî lâ

i lâ he il lâ hü vel hay yel kay yû me ve e tû bü i ley h

Şekil 8.1 Hüseyinî istiğfar, Hâfız Ali tarafından 26 Haziran 2016 tarihinde Reyhaniye Câmii'nde icrâ edilmiştir.

İstiğfar, aynı zamanda Mardin'de teravîh namazlarının genellikle dördüncü²³⁰, ve sekizinci²³¹ rekâtlarının bitimi (üç defa) ile temcidin sonunda (bir defa) genellikle sabâ makamında icrâ edilir. Hâfız Ali tarafından icrâ edilen istiğfarın sözleri ve notası şu şekildedir:

“Estağfirullâh ve etûbü ile’l-lâh ve neheytü nefsi ‘an mâ nehe’l-lâh!

²²⁹ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 26 Haziran 2016.

²³⁰ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 21 Haziran 2016.

²³¹ Ahmet Sırdaş, *Kişisel Görüşme*, 3 Temmuz 2016.

(Allah'a (c.c.) istiğfar ve tövbe ederim. Allah'ın (c.c.) yasakladığından kendimi men ederim!)"²³²

SABÂ İSTİĞFAR

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

Es ta ğ fi rul lâ h ve e tû bü i lel l lâ h

ve ne hey tü nef sî an mâ ne he l lâh

Şekil 8.2 Sabâ istiğfar, Hâfız Ali tarafından 21 Haziran 2016 tarihinde Kuba Câmii'nde icrâ edilmiştir.

İstiğfar okunduktan sonra duası da yapılır. İstiğfar duası Ramazan ayında kılınan teravih namazlarının genellikle sekizinci²³³ veya on ikinci²³⁴ rekâtlarının sonunda okunur.²³⁵ İstiğfar duasının en çok okunduğu vakit ise sabah ezanı öncesidir. Hâfız Ali tarafından Ramazan Bayramı sabahı Ulu Câmii'den sabâ makamında icrâ edilen istiğfar duasının sözleri ve notası şu şekildedir:

“Esteğfirullah el-Azîm min külli zenbin bedâ minnî! Ve Etûbü ile'-
lâhi'l-kerîm tevbeten hattâ ya'fü 'annî! Ve üsallî ve üsellim 'alâ
eşrafî halkıke Muhammeden salâten bihâ terhamunî!

(Yüce Allah'a (c.c.) benden sadır olan her günah için istiğfar ederim! Cömert olan Allah'a (c.c.) beni bağışlaması için tövbe

²³² Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 28 Haziran 2016.

²³³ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 3 Temmuz 2016.

²³⁴ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 24 Haziran 2016.

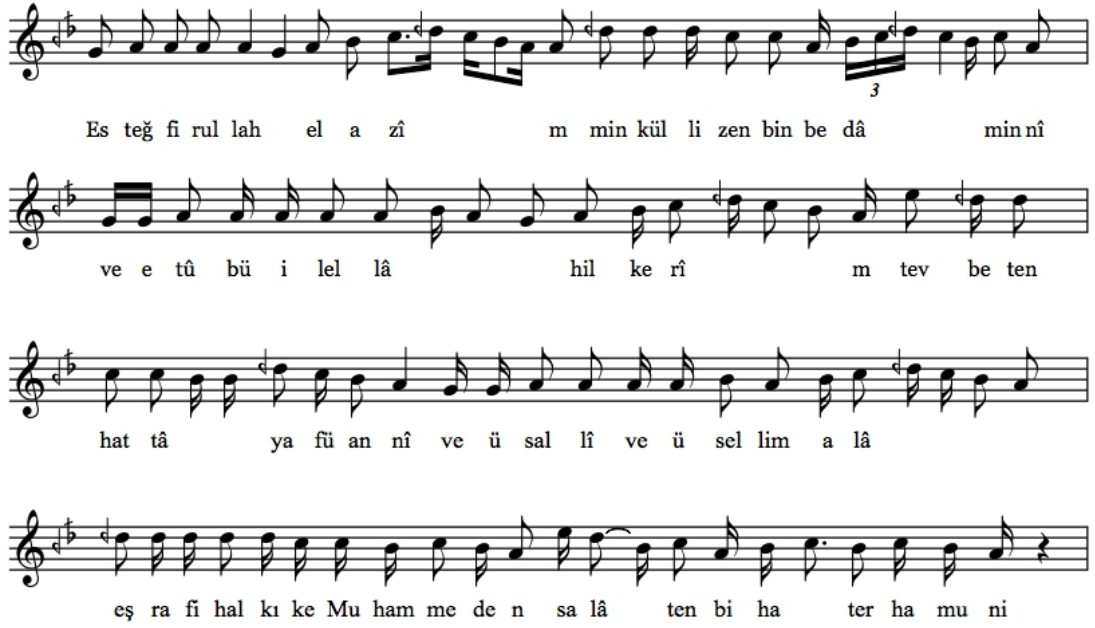
²³⁵ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 1 Temmuz 2016.

ederim! Yarattığın en şerefli varlık olan Muhammed'e (s.a.s.),
kendisiyle bana rahmet edeceğin salâtü selâm ederim!)”²³⁶

SABÂ İSTİĞFAR DUASI

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Yavuz Akalın

Es teğ fi rul lah el a zî m min kül li zen bin be dâ min nî
ve e tû bü i lel lâ hil ke rî m tev be ten
hat tâ ya fû an nî ve ü sal lî ve ü sel lim a lâ
eş ra fi hal kî ke Mu ham me de n sa lâ ten bi ha ter ha mu ni

Şekil 8.3 Sabâ istiğfar duası, Hâfız Ali tarafından 21 Haziran 2016 tarihinde Kuba Câmii’nde icrâ edilmiştir.

2.1.1.9. Tilâvet-Kıraat

Tilâvet, Kur’an-ı Kerîm’i belli bir usûl, edep ve kural çerçevesinde okumayı ifâde etmektedir. Kur’an-ı Kerîm, yavaştan hızlıya doğru “Tahkik, Tedvir ve Hadr” olmak üzere üç tilâvet çeşidiyle okunur. Tahkik, bir şeyin hakkını tam olarak vermeye özen göstermektir. Tedvir, bir şeyi sıra ile yaparak döndürüp çevirmektir. Hadr, Kur’an-ı Kerîm’i tecvid kurallarına uymak koşuluyla en hızlı şekilde okumaktır.²³⁷

²³⁶ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 5 Temmuz 2016.

²³⁷ Abdurrahman Çetin, “Tilâvet,” c. 41, s. 156.

Hâfız Ali, tilâvetin “Hadr” usûlünü çok nadir kullanmakla birlikte katıldığı dinî merâsimlerde “Tedvir” ve özellikle de “Tahkik” usûlüne ağırlık vermektedir.

Kıraat ise, tilâvet etmektir.²³⁸ Kur’an-ı Kerim’i tilâvet kuralları çerçevesinde okurken nağmeler meydana getirmektir. Kıraatte dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan biri, mûsikînin kıraatten geri planda olmasıdır. Kıraat esnasında anlamı bozacak yanlışlıklar yapmamaya özen gösterilmelidir.²³⁹

Kıraati yapan kişinin güzel sese ve iyi bir mûsikî bilgisine sahip olmasının yanı sıra bunları uygulayacak bir eğitim görmüş olması da gerekir. Mûsikîyi iyi bilmek, Kur’an-ı Kerim’i güzel okumak demek değildir.²⁴⁰ Hâfız Ali’yi Mardin dinî mûsikîsinde öne çıkaran ve farklı kılan noktalardan biri de kıraatidir. Mûsikî, fem-i muhsinden, yani güzel ağızdan öğrenilir. Gözlerinin âmâ oluşuna rağmen hocalarını dinleyerek onlardan istifâde etmeyi başaran Hâfız Ali çok farklı bir kıraate sahiptir. Günümüzde Mardin’de yapılan dinî kutlama ve törenlerde Hâfız Ali’nin halk tarafından sevilerek saygı görmesi, nereye giderse gitsin hocalık makamının kendisine verilmesi bunun en güzel kanıtıdır.

2.1.1.10. Temcid

Temcid, “ululama, ağırlama” demektir. Ezandan ayrı olarak yapılan duadır. Sözlükte, “yüceltme, hürmet ve saygı” anlamlarına gelen “tâzim” ile; övmek anlamına gelen “senâ” isimleriyle adlandırılır.²⁴¹ Guftesi Arapça olan ve Allah’ı (c.c.) öven bir duadır. Genellikle sahur vaktinde okunur.²⁴² Bu yüzden halk arasında temcide “sahur” denildiği de olur.²⁴³

²³⁸ Abdülhamit Birışık, “Kıraat,” *DİA*, 1. baskı, c. 25, s.426.

²³⁹ Abdurrahman Çetin, “Kur’an Kıraatında Mûsikînin Yeri,” *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.7, (1998), s.124.

²⁴⁰ Uygun, s. 50.

²⁴¹ Ubeydullah Sezikli, “Temcid,” *DİA*, 1. baskı, c. 40, s.410.

²⁴² Yalçın Tura, *Dinî Türk Mûsikîsi*, İstanbul, 1983, s.34.

²⁴³ Sezikli, “Temcid,” c. 40, s. 410.

Temcid yaklaşık olarak altı asırdır Mardin dinî mûsikî kültüründe vardır. Mardin’de temcid, önemli günlerde, sabah ezanından hemen önce icrâ edilir. Temcid bitiminde ise ezan okunur.²⁴⁴

Hâfız Ali tarafından Kuba Câmii²⁴⁵ ve Ramazan Bayramı sabahı Ulu Câmii’nde sabah namazı öncesi sabâ makamında icrâ edilen temcidin sözleri ve notası şu şekildedir:

“Allahümme ya Hayy ya Kayyûm!

(Hayy ve Kayyum olan ey Allah’ım (c.c.))!

Yâ Bedî‘a’s-semâvâti ve’l-ard!

(Ey gökleri ve yeri eşsiz bir şekilde yaratan!)

Yâ mâlike’l-mülki yâ ze’l-celâli ve’l-ikrâm!

(Ey mülkün yegâne mâliki! Ey azamet ve ikram sahibi!)

Allahümme ya müfettiha’l-ebvâb!

(Ey kapıları ardına kadar açan Allah’ım (c.c.))!

Ve yâ müsebbibe’l-esbâb!

(Ey sebeplerin ilk sebebi!)

Yâ kâdiye’l-hâcât!

(Ey ihtiyaçları karşılayan!)

İftah lenâ hayre’l-bâb.

(Bize hayırlı bir kapı aç.)

Yâ Allah (c.c.)!²⁴⁶

²⁴⁴ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 26 Haziran 2016.

²⁴⁵ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 26 Haziran 2016.

²⁴⁶ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 5 Temmuz 2016.

SABÂ TEMCİD

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

Al la hüme ya Hayy ya Kay yûm ya be dî as se mâ vâ ti vel ard
yâ mâ li kel mül ki yâ zel ce lâ li vel ik râm
Al la hüme ya mü fet ti hal eb vâ b
ve yâ mü seb bi bel es bâ b
yâ kâ di yel hâ câ t if tah le nâ
hay rel bâ b yâ Al la h

Şekil 9.1 Sabâ temcîd, Hâfız Ali tarafından 5 Temmuz 2016 tarihinde Ulu Câmii'nde icrâ edilmiştir.

2.1.1.11. Ferâciye

“Kurtuluş” ve “ferahlık” mânâlarına gelen ferâciye, Arapça “f-r-c” kökünden gelir. Ferâciyenin icrâ edilmesi için belli bir vakit yoktur. Doğum yapacak kadının

doğumunun rahat olması, hastanın iyileşmesi, hapisteki mahkûmun özgürlüğüne kavuşması, ölüm anındaki birinin son nefesini kolay vermesi, Allah'tan (c.c.) bir şey istemek gibi konular sebebiyle ferâciye icrâ edilebilir.²⁴⁷

Doç. Dr. Hüseyin Akpınar, ferâciyenin en az iki asırlık bir geçmişe sahip olduğunu belirtmektedir. Ferâciyenin güftesi Arapçadır. Fakat bu güftenin kime ait olduğu bilinmemektedir.²⁴⁸ Akpınar'ın makalesinde Mardin'de uşşâk ve hüseyinî makamlarında icrâ edilen ferâciye şu şekildedir:

“Allâhümme yâ fârice'l-ferac! Ve yâ men 'indehû mefâtihu'l-ferac!
İlâhi feracuke karîb. Ve kâsıduke lâ yahîb. Yâ Allah! Allâhümme
ferric an külli nefsin merîdah ve mahbûseh ve medyûneh ve nâfiseh
min ümmet-i Muhammed! Bi-hurmeti'l-Kur'âni'l-azîm! Ve
Nebiyike'l-Kerîm! Ferric 'anhû/'anhâ²⁴⁹ yâ Allah! Rahîmallâhü
limen de'â lehû/lehâ bi'l-fereci'l-'âcileh! Bi's-sıhhati ve's-selâmeti
ve'l-'âfiyeh!

*(Ey Allah'ım (c.c.), ey ferahlığın ferahlatıcısı! Ey ferahlığın
anahtarlarının kendisinde olduğu Allah'ım (c.c.)! Senin ferahlatman
yakındır. Vereceğin rahatlık boşa çıkmaz. Yâ Allah (c.c.)! Ey
Allah'ım (c.c.)! Kur'ân-ı azîmü'ş-şân ve şerefli peygamberin
hürmetine, ümmet-i Muhammed'den (s.a.s.) olan hasta, hapsedilmiş,
borçlu ve dardaki kimseleri feraha eriştir! O erkeği/kadını feraha
eriştir yâ Allah (c.c.)! Allah'ın (c.c.) merhameti, acilen ferahlık,
sıhhat, selâmet ve afiyetle birlikte kendisi için dua edilen
erkeğe/kadına olsun!)”²⁵⁰*

Ferâciye, Mardin'de halk arasında, “ferac, feraç, faraç, feraçlık, faraçlık” gibi isimlerle de ifâde edilmektedir.²⁵¹ Ferâciye'nin Mardin'de en çok okunduğu

²⁴⁷ Hüseyin Akpınar, “Bir Câmî Mûsikîsi Formu: Feraciye,” *İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi*, S.11, (2008), s.190.

²⁴⁸ Akpınar, 2008, s. 191.

²⁴⁹ Erkek için bu kelime kullanılmaktadır. Kadın için ise bu kelime yerine anhum/lehum denilir. Bkz.: Akpınar, 2008, s. 192.

²⁵⁰ Akpınar, 2008, s. 192.

²⁵¹ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 5 Temmuz 2016.

zamanlardan biri, sabah namazından hemen sonradır.²⁵² Hâfız Ali tarafından uşşâk makamında icrâ edilen ferâciyenin²⁵³ sözleri ve notası şu şekildedir:

“Allâhümme yâ fârice’l-kürab! Ve yâ men ‘indehû mefâtihu’l-ferac!
İlâhi feracüke karîb. Ve kâsîdüke lâ yahîb. Ya Allah! Allahüme
ferric ‘an külli merîdin ve gâibin ve mehmûmin ve megmûmin ve
medyûnin ve mescûnin ve dîkatin ve ‘usrin min ümmeti
Muhammed! Bi-câhi’l-Kur’âni’l-‘azîm! Ve nebiyyike’l-kerîm!
Ferric ‘anhüm yâ Allâh! Rahîme’l-lâhü li-men de’â lehüm. Bi’s-
sıhhati ve’s-selâmeti ve’l-‘âfiyeh!

(Ey Allah’ım (c.c.), ey sıkıntılardan ferahlatıcısı! Ey ferahlığın anahtarlarının kendisinde olduğu Allah’ım (c.c.)! Senin ferahlatman yakındır. Vereceğin rahatlık boşa çıkmaz. Yâ Allah (c.c.)! Ey Allah’ım (c.c.)! Kur’ân-ı azîmü’ş-şân ve şerefli peygamberin hürmetine, ümmet-i Muhammed’den (s.a. v.) olan her hasta, kaybolmuş, kederli, derli, borçlu, hapsedilmiş, darda ve sıkıntıda olan kimseleri feraha eriştir! Onları feraha eriştir yâ Allah (c.c.)! Allah’ın (c.c.) merhameti, sıhhat, selâmet ve âfiyetle birlikte kendisi için dua edilenlere olsun!)”²⁵⁴

²⁵² Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 26 Haziran 2016.

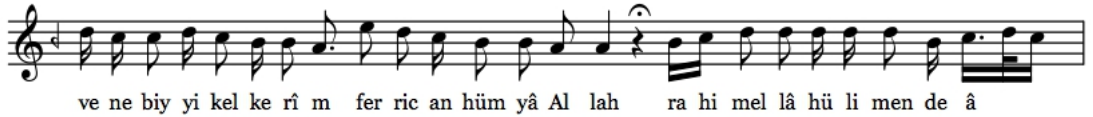
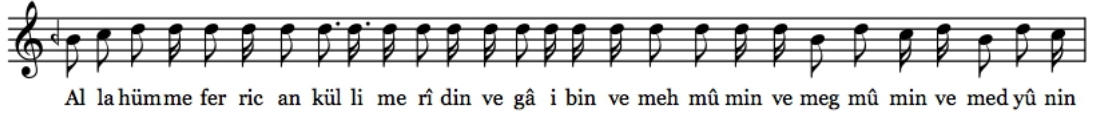
²⁵³ Hâfız Ali tarafından, 25/06/2016 tarihinde Kuba Câmii’nde kayıt altına aldığımız sabah ezanından sonra icrâ edilen ferâciyenin sözleri aynı olmasına karşın icrâdaki tavır farklıdır. Bkz.: Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 1 Temmuz 2016.

²⁵⁴ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 1 Temmuz 2016.

UŞŞÂK FERÂCIYE

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

Şekil 10.1 Uşşâk ferâciye, Hâfız Ali tarafından 1 Temmuz 2016 tarihinde Kuba Câmii'nde icrâ edilmiştir.

Remzi Yağmurcu tarafından Reyhaniye Câmii'nde ikinci ezanından sonra icrâ edilen ferâciyenin sözleri şu şekildedir:

“Allâhümme yâ fârice’l-kürab! Ve yâ men ‘indehû mefâtihu’l-ferac!
İlâhî feracüke karîb. Ve kâsîdüke lâ yahîbü ya Allâh! Allâhüme
ferric ‘an külli megmûmin ve merîdin ve medyûnin ve mu’sirin ve
gâibin ve mehmûmin min ümmeti Muhammed! Bi-câhi’l-Kur’âni’l-
‘azîm! Ve nebiyyike’l-kerîm. Ferric ‘anhüm yâ Allâh! Rahîme’l-
lâhü li-men de’â lehüm bi’l-feraci’l-‘âfiyeti ve’l-‘âcileti ve’l-‘âcileh!
(Ey Allah’ım (c.c.), ey sıkıntılarının ferahlatıcısı! Ey ferahlığın
anahtarlarının kendisinde olduğu Allah’ım (c.c.)! Senin ferahlatman
yakındır. Vereceğin rahatlık boşa çıkmaz yâ Allah (c.c.)! Ey
Allah’ım (c.c.), Kur’ân-ı azîmü’ş-şân ve şerefli peygamberin
hürmetine, ümmet-i Muhammed’den (s.a.s.) olan her dertli, hasta,
borçlu, sıkıntılı, kaybolmuş ve kederli olan kimseleri feraha eriştir!
Onları feraha eriştir yâ Allah (c.c.)! Allah’ın (c.c.) merhameti, acil
ve sonraya bırakılmış rahatlık ve afiyetle birlikte kendisi için dua
edilenlere olsun!)”²⁵⁵

2.1.1.12. Mevlid

“Doğmak” ve “doğuş” anlamlarına gelen mevlid, Arap ve Türk edebiyatında Hz. Muhammed’in (s.a.s.) doğumunu, hayatını, mucizelerini, gazâlarını, ahlâkını, vefatını anlatan eserlerdir.²⁵⁶ Mevlid, aynı zamanda “Hey’et ilmi”nde bir çocuk doğduğu zaman yıldızların bulunduğu durum anlamındadır.²⁵⁷ İslâmî literatürde ise mevlid, Hz. Muhammed’in (s.a.s.) doğum gününün yıldönümü münâsebetiyle yapılan kutlamalar ve bu konuda kaleme alınan manzûmelerdir. Bu manzûmelerin Hz. Muhammed’in (s.a.s.) doğumunu kutlamak amacıyla yapılan törenlerde okunmasına ise mevlid merâsimi denir.²⁵⁸

Hız. Muhammed’in (s.a.s.) yaşadığı süreçte mevlid merâsimi olmamıştır. Mevlid eserleri bir nevi manzum siyer kitaplarıdır. Tarihte ilk mevlidler Arap

²⁵⁵ Remzi Yağmurcu, *Kişisel Görüşme*, 27 Haziran 2016. Ferâciye, Hâfız Ali tarafından icrâ edilmediği için notaya alınmamıştır.

²⁵⁶ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara, Akçağ Yayınları, 1989, s.339.

²⁵⁷ Mehmet Fatih Köksal, *Mevlid-nâme*, Ankara, Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 2011, s.20.

²⁵⁸ Hüseyin Akpınar, *Urfa’da Mevlid ve İlâhiler*, Ankara, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2014, s.17.

dünyasında ortaya çıkmıştır. Bu isimle ortaya çıkan ilk eser Ebu'l-Ferec el-Cevzî'nin, "Mevlîdü'n-Nebî" isimli eseridir.²⁵⁹ Tarihte ilk merâsim Fatimî Devleti'nde Muiz-Lidînillâh döneminde (972-975) yapılmıştır.²⁶⁰ Osmanlı dönemindeki mevlid merâsimleri ise evlerde, saraylarda, konaklarda ve selatin câmilerde yapılmıştır.²⁶¹

H. Muhammed'in (s.a.s.) doğduğu eve "Mevlidü'n-nebî" denilmiştir. Bu evi, ilk defa Harun er-Reşid'in annesi Hayruzan mescid haline getirmiştir. Müminler, H. Muhammed'e (s.a.s.) karşı olan hürmetlerini göstermek için onun Medine'de bulunan kabrini ziyaret ettikleri gibi evini de ziyaret etmişlerdir.²⁶²

Türk kültüründe mevlid adıyla anılan iki yüz kadar eser yazılmıştır. Bu eserler arasında ülkemizde en çok icrâ edilen mevlid, Süleyman Çelebi'ye ait "Vesiletü'n-necat" adlı eserdir.²⁶³ Vesiletü'n-necat, adeta Türkçe'de "mevlid" ismiyle özdeşleşmiştir.²⁶⁴ Ülkemizde Arapların yoğun olarak yaşadığı bölgelerde ise Ahmed İbn-i Hacer el-Heytemî'ye ait Arapça, "en-Ni'metü'l-Kübrâ Ale'l-Âlem Fî Mevlidi Seyyidi Veledi Âdem" isimli eser okunmaktadır.²⁶⁵

Ahmed İbn-i Hacer el-Heytemî²⁶⁶'ye ait mevlidin konuları şu şekildedir: H. Muhammed'in (s.a.s.) nurunun yaratılışı ve diğer peygamberlerden ona ulaşması, annesinin hamile kalması, babasının vefatı, doğumu öncesinde, sırasında ve sonrasında yaşanan olaylar, Halime'nin yanına verilmesi ve onun şahit olduğu olaylar

²⁵⁹ Süleyman Eroğlu, "Edebî Bir Tür Olarak Mevlitler, Şekil Özelliklerine Dair Bazı Değerlendirmeler," *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.18, (2010), s.126,127.

²⁶⁰ Ahmet Özel, "Mevlid," *DİA*, 1. baskı, c. 29, s.475.

²⁶¹ Mehmet Şeker, "Mevlid," *DİA*, 1. baskı, c. 29, s.479.

²⁶² Köksal, s. 20.

²⁶³ Pala, s. 341.

²⁶⁴ Köksal, s. 20.

²⁶⁵ Mehmet Tıraşçı, "Güneydoğu ve Doğu Anadolu Çevresinde Arpça, Kürtçe, Zazaca Mevlidler ve Müzikal İcra Ediliş Tarzları," *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.2, (2013), s.229.

²⁶⁶ İslâm âlimlerinin büyüklerindedir. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Muhammed bin Ali bin Muhammed bin Hacer Heytemî'dir. Künyesi, Ebü'l-Abbâs; lakabı ise Şihâbüddîn'dir. H. 899 (1494) senesi Receb ayında, Mısır'da doğmuştur. On dört yaşında iken Kâhire'de Câmî'ul-Ezher Medresesi'ne girmiştir. Orada asrının meşhur âlimlerinden; sarf, nahiv, me'ânî, mantık, ferâiz, hesâb, usûl-i fıkıh, fıkıh, hadîs, tefsîr, kelâm ve tasavvuf ilimlerini öğrenmiştir. İbn-i Hacer ismiyle şöhret bulmuştur. H. 974 (1566) senesinde, Mekke'de vefat etmiştir. Bkz.: Ahmed İbn-i Hacer el-Heytemî, <http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/islam-Alimleri-Ansiklopedisi/Detay/IBN-I-HACER-I-MEKKI-HEYTEMI/3332>, 30 Mayıs 2018.

vasıfları, ahlâkı, nübüvveti ve bunun alametleri, mucizeleri, isrâ ve miraç, tebliği ve gazveleri, evlenmesi, çocukları.²⁶⁷

Mevlid okuma, Mardin’de bir gelenektir. Düğünlerde, kandil gecelerinde, cenazenin üçüncü ve dördüncü günlerinde icrâ edilir. Eskiden üç-dört saat süren mevlid merâsimleri insanların günümüzde sıkılmasından, mevlidi anlamamasından ve makamları bilmemesinden dolayı bir saate kadar düşmüştür.²⁶⁸

Mardin’de yapılan mevlid merâsimleri birden fazla kişinin katılımı ile birlikte yapılır. Bu sayede mevlidi icrâ eden insanlar yorulmaz. Bu insanlardan en tecrübeli ve bilgili olanı başkan olur. Başkan, mevlidin bahir dağılımını yapar. Mevlid merâsimlerinin başkanı genellikle Hâfız Ali olmaktadır.²⁶⁹

Mevlid, “bahr” adı verilen tevhid, veladet, mi’rac ve münacaat gibi farklı konuları ihtiva eden bölümlerden meydana gelir. Her bir bölüm farklı bir makamda icrâ edilir.²⁷⁰ Eskiden Mardin’de on bölüm halinde icrâ edilen mevlid, günümüzde dört bölüm olarak icrâ edilmektedir. Hâfız Ali’ye göre bunun sebebi, insanların artık sıkılması ve mevlidi anlamamasıdır. Her bölüm, ismini bölümün içinde geçen kelimelerden almaktadır.²⁷¹ Günümüzde icrâsı yapılmayan bölümler “Kâle Ebû Bekir”²⁷², “Ve ‘an Enes”²⁷³, “el-Mu‘cizat”²⁷⁴, “Kâle Hasen”²⁷⁵, “Ve Fî Haber”²⁷⁶, “Ve i‘lem yâ Ahî”²⁷⁷’dir. İcrâsı yapılan dört bölüm ise şu şekildedir:

ed-Dibâce: Başlangıç bölümüdür. Herhangi bir aşr-ı şerif ile başlanır. Sonrasında salâvat icrâ edilir. Bunun yanında “Kaside-i

²⁶⁷ İsmail Durmuş, “Mevlid,” *DİA*, 1. baskı, c. 29, s.481.

²⁶⁸ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 26 Haziran 2016.

²⁶⁹ Abdullatif Bilgin, *Kişisel Görüşme*, 6 Ocak 2018.

²⁷⁰ Akpınar, 2014, s. 17.

²⁷¹ Abdullatif Bilgin, *Kişisel Görüşme*, 6 Ocak 2018.

²⁷² Ahmed İbn-i Hacer el-Heytemî, *Arapça Mevlid-i Nebî*, İstanbul, Ayfa Basın Yayın Dağıtım, 1970, s. 7-12.

²⁷³ İbn-i Hacer, s. 12-16.

²⁷⁴ İbn-i Hacer, s. 16-20.

²⁷⁵ İbn-i Hacer, s. 20-25.

²⁷⁶ İbn-i Hacer, s. 26-30.

²⁷⁷ İbn-i Hacer, s. 37-40.

Bürde”den birkaç beyitle başlandığı da olur. Mevlid okumanın faziletleri anlatılır.²⁷⁸

es-Sıffât: Hz. Muhammed’in (s.a.s.) sıfatlarından bahseder.²⁷⁹

Bişâret: Hz. Muhammed’in (s.a.s.) annesi Hz. Âmine’nin gördüğü rüyalar, peygambelerin müjdesi ve doğum anındaki gelişmeler anlatılır.²⁸⁰

el-Vâkıdî: Hz. Muhammed’in (s.a.s.) doğduktan sonra meleklerin Hz. Âmine’nin yanına gelerek ona müjdeyi vermesi olayını anlatır.²⁸¹

Mardin’de mevlid, aşr-ı şerif ve sonrasında “Fatiha Sûresi”nin okunmasıyla başlar. Daha sonra Hâfız Ali önderliğinde sabâ makamında “Karşılama²⁸²” adı verilen tevşih icrâ edilir. Tevşihin bitiminde mevlid ed-Dibâce bölümü ile şu şekilde devam eder:

“E’ûzü bi’l-lâhi mine’ş-şeytâni’r-racîm, bismi’l-lâhi’r-rahmâni’r-rahîm!

(Kovulmuş şeytanın şerrinden Rahmân ve Rahîm olan Allah’a (c.c.) sığınırım!)

Elhamdü li’l-lezî nevvera ve kavvâ hezihi’l-ümmete’d-da’îfete bi-vücûdi Muhammedin seyyidi’l-murselîn!

(Hamd, bu zayıf ümmete gönderilmiş peygamberlerin önderi Muhammed’in (s.a.s.) varlığı ile nurlandıran ve kuvvetlendiren Allah’a (c.c.) olsun!)

²⁷⁸ İbn-i Hacer, s. 2-7.

²⁷⁹ İbn-i Hacer, s. 31-37.

²⁸⁰ İbn-i Hacer, s. 40-55.

²⁸¹ İbn-i Hacer, s. 55-64.

²⁸² Bkz.: 2.1.1.13. Tevşih/(Sabâ) Tevşih 1.

Ellezî elbesehü'l-lahü tâce'n-nübüvveti ve ce'alehû nebiyye'l-
enbiyâi ve Âdemü müncedilün mündemicün fi'd-dîn.

*(Allah (c.c.), peygamberlik tacını giydirip, onu nebilerin nebisi
kıldığı vakit Âdem henüz çamurla sarılmıştır.)*

İstafâhü habîben tabîben husûsan min beyni hâze'l-'umûmi ecma'în.
*(Onu, bu genelini tamamı arasından tabîp ve habîbi olarak
seçmiştir.)*

Fe kâle Rabbünâ tebâreke ve te'âlâ ve-hüve esdaku'l-kâilîn. "Ve mâ
erselnâke illâ rahmeten li'l-'âlemîn!²⁸³"

*(Rabbimiz buyurdu ki O (s.a.s.), kelâmların en doğrusunu
söyleyendir. "Resulüm, biz seni âlemlere ancak rahmet olarak
gönderdik!")*

Nevvehet bimecîhi'l-kütübü'l-münezzeletü mine'l-hayyi's-samed.
*(Allah (c.c.), O'nun (s.a.s.) geleceğinden indirilmiş kitaplarda söz
etmiştir.)*

"Ve mübeşşiran birasûlin ye'ti min ba'di'smühû Ahmed.²⁸⁴"

*(Ve sonradan gelecek olup ismi Ahmed (s.a.s.) olan peygamber ile
müjdelemiştir.)*

Fe eşâret ilâ tefdülihî bişümûli'l-müfeddallîn.

*(Seçilmiş olanların genelinin içinden onun seçkinliğine işaret
etmiştir.)*

Ve-lem yetedebber zâlike bimukteda'l-kâbiliyyeti sive'l-ümmeti'l-
Muhammediyyeti.

*(O, ümmet-i Muhammed'i (s.a.s.) yeteneği dışında bir gereksinime
ihtiyaç duymadan yönetmiştir.)*

²⁸³ Enbiyâ Sûresi 107. âyet. Bkz.: Yazır, s. 330.

²⁸⁴ Saff Sûresi 6. âyet. Bkz.: Yazır, s. 551.

“Ennâ lehümü’z-zikrâ ve kad câehüm rasûlün mübîn!²⁸⁵”

(Nerede onlarda öğüt almak? Oysa kendilerine gerçeği açıklayan bir elçi gelmişti!)

İhtesame’l-meleü’l-a’lâ fî gâyeti meblegi ‘ilmihî ve-lem yesîlî’l-enbiyâü ilâ ba’dı ta’rifihî bi-resmihî iz kâne sirre sücûdi Âdeme ve da’veti İbrâhîm.

(Mele-i a’lâ, onun ilminin miktarını öğrenmek maksadıyla onunla münâkaşa etmiştir. Ne var ki peygamberler bile onun bazı timsallerine ve bilgilerine ulaşamamışlardır. O zaman zarfında Âdem’in secdesi ile İbrâhîm’in daveti bir sır olmuştur.)

“Rabbenâ ve’b’as fihim rasûlen minhüm yetlû ‘aleyhim âyetike ve yû’allimühümü’l-kitâbe ve’l-hikmete ve yüzekkîhim inneke ente’l-‘azîzü’l-hakîm!²⁸⁶”

(Ey Rabbimiz! Onlara, içlerinden senin âyetlerini okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek, onları temizleyecek bir peygamber gönder! Çünkü üstün gelen, her şeyi yerli yerince yapan yalnız sensin!)

Nezzehehû mevlâhü ‘ammâ yekûlü’z-zâlimûn.

(Zâlimler konuştuğu vakit Allah (c.c.), onu onlardan uzak tutmuştur.)

Fekâle te’âlâ: “Ve-mâ sâhibüküm bi-mecnûn!²⁸⁷”

(Yüce Allah (c.c.), şöyle buyurmuştur: “Sahibiniz deli değildir!”)

Sümme akseme bi-‘umrihî fî’l-kur’âni’l-mehfûzi’l-mesûn.

(Sonra sağlam ve korunmuş olan Kur’an-ı kerîm’de onun ömrü üzerine yemin etmiştir.)

²⁸⁵ Duhân Sûresi 13. âyet. Bkz.: Yazır, s. 495.

²⁸⁶ Bakara Sûresi 129. âyet. Bkz.: Yazır, s. 19.

²⁸⁷ Tekvîr Sûresi 22. âyet. Bkz.: Yazır, s. 586.

Fe-tedeber habîbî! “Le-‘amrûke innehüm lefî sekretihim
ya‘mehûn.²⁸⁸”

*(Resulüm! “Hayatın hakkı için onlar, sarhoşlukları içinde
bocalıyorlardı.”)*

Hateme’ş-şerâi‘a bi-te’hîrihi’l-fâhır.

(Son şeriat onun son gelmesi ile şanlı olmuştur.)

Ve-kâne evvelü mâ haleka’l-lâhü nûre nebiyyike yâ câbir.

*(Allah’ın (c.c.) ilk yarattığı nebinin nûrudur, ey kırıkları kudretiyle
saran!)*

Fe-lizâ ce‘alehû fi’r-rütbeti’l-‘azmiyyeti’l-mukaddem.

(Ve bunun için Allah (c.c.), onun rütbesini yücelere taşımıştır.)

“Ve-iz ehaznâ mine’n-nebiyyîne misâkahüm ve minke ve min Nûhin
ve İbrâhîme ve Mûsâ ve ‘Îse’bni Meryem.²⁸⁹”

*(Hani biz peygamberlerden söz almıştık; senden, Nûh’tan,
İbrâhîm’dan, Mûsa’dan ve Meryem oğlu İsa’dan.)*

‘Ayni a’yâni’l-vücûdi ve-merkezi dâireti’l-‘ârifin.

(Âlimler halkasının merkezi, onun önde gelen varlığıdır.)

“Mâ kâne Muhammedün ebâ ehadin min ricâliküm ve lâkin rasûle’l-
lâhi ve hâteme’n-nebiyyîn.²⁹⁰”

*(Muhammed (s.a.s.), sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası
değildir. Fakat O (s.a.s.), Allah’ın (c.c.) resulü ve peygamberlerin
sonuncusudur.)*

²⁸⁸ Hicr Sûresi 72. âyet. Bkz.: Yazır, s. 265.

²⁸⁹ Ahzâb Sûresi 7. âyet. Bkz.: Yazır, s. 418.

²⁹⁰ Ahzâb Sûresi 40. âyet. Bkz.: Yazır, s. 422. Bu âyet okunduktan sonra Hâfız Ali tarafından hicaz makamında tevşih icrâ edilir. Bkz.: 2.1.1.13. Tevşih/(Hicaz) Tevşih 2.

Sırrü esrâri'l-mezâhiri ve melâzü's-sâdâti'l-efâhiri'l-lezî ce'ale'l-lâhü'nşirâha sudûri ehli'l-îmâni fi tahkîmihî ta'zîma.

(Allah'ın (c.c.) iman edenlerin göğüslerini genişletmesi, onlara hükmetmenin büyüklüğü için görünen gurur verici sırların sırrıdır.)

“Felâ ve-rabbike lâ yû'minûne hattâ yuhakkimûke fimâ şecere beynehüm sümme lâ yecidû fi enfüsihim haracen mimmâ kedayte ve yüsellimû teslîmâ.²⁹¹”

(Hayır! Rabbine and olsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiği hükümden içlerinde hiçbir rahatsızlık duymaksızın onu tam manasıyla kabul etmedikçe iman etmiş olmazlar.)

Hâze'l-habîbü vesîletü'l-müznibîne, kâle lenâ mülakkînü'l-hucyeti me'a't-tasrîhi ve't-tebyîni line'leme keyfe't-teşebbüsü bi-ezyâlihî ve-netevehhâ tefhîmâ.

(Günahkârların kurtuluş vesilesi olan bu peygamber, biz öğüt alalım diye, telkin verenin delili, ruhsatı ve açıklaması ile beraberdir.)

“Velev ennehüm iz zalemû enfüsehüm câûke fe'stegferu'l-lâhe ve'stegfere lehümü'r-rasûlü le-vecedü'l-lâhe tevvâben rahîmâ.²⁹²”

(Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan (c.c.) bağışlanmayı dileseler, resul (s.a.s.) de onlar için istiğfar etseydi Allah'ı (c.c.) ziyadesiyle affedici, esirgeyici bulurlardı.)

Ya kurrete 'ayni'l-'âsîne yâ habîbe'l-lâhi ente'l-lezî nâdeyte'l-hakke. “Kâbe kavseyni ev ednâ.²⁹³”

(Ey gözbebeği, ey Allah'ın (c.c.) habibi; sen ki Hakk ile konuştun. “Onunla arandaki mesafe, iki yay kadar yahut daha az idi.”)

²⁹¹ Nisâ Sûresi 65. âyet. Bkz.: Yazır, s. 87.

²⁹² Nisâ Sûresi 64. âyet. Bkz.: Yazır, s. 87.

²⁹³ Necm Sûresi 9. âyet. Bkz.: Yazır, s. 525.

Nâziren ilâ tecellîhi kemâ erâde ve keyfe erâde.

(Tecellisini arzu ettiği gibi ve arzu ettiği durumda gözetir.)

“Mâ zâga’l-besaru ve-mâ tagâ.²⁹⁴”

(Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı.)

Eterâke hîne yenâlûke ve-fâü ‘ahdi? “Ve-le-sevfe yu‘tîke rabbûke fe-terdâ!²⁹⁵”

(Hak ettiği zaman Allah’ın (c.c.) ahde vefasını gördün mü? “Pek yakında Rabbin sana verecek ve seni hoşnut kılacak!”)

E-tense’n-nâşiîne li’mtidâhike üli’l-kulûbi’l-merdâ?

(Hasta kalplerin sahipleri tecrübesiz olanlar senin Mehdi’nin şanını unuttu mu?)

Ve ente fî külli hâletin melhûzan merfûden lâ tezâlû. ““Asâ en yeb‘aseke rabbûke mekâmen mahmûdâ.²⁹⁶”

(Sen her halükârda sürekli olarak dikkate değersin. “Rabbinin seni övgüye değer bir makama göndereceğini umabilirsin.”)

Hayyâke’l-lâhü bi-mâ yesürrûke le-kad bellekte’r-risâlete ve-eddeyte’l-emânete ve-nesahte’l-ümmete ve keşefte’-gummete.

(Allah (c.c.) seni mutlu olacağın şeyle yaşatsın! Kuşkusuz risâleti tebliğ, emâneti eda etmiş; ümmetine nasihatte bulunmuş ve üzüntüyü ortadan kaldırmıştın.)

Fe-li’l-lâhi derrûke ente li-ümmetike’d-da‘îfeti erhamü mine’l-ebi’ş-şefiki’l-hamîmi li-kavlihî te‘âlâ: “Le-kad câeküm rasûlün min enfüsiküm ‘azizün ‘aleyhi mâ ‘anittüm harîsun ‘aleyküm bi’l-mü’minîne raûfün rahîm.²⁹⁷”

²⁹⁴ Necm Sûresi 17. âyet. Bkz.: Yazır, s. 525.

²⁹⁵ Duhâ Sûresi 5. âyet. Bkz.: Yazır, s. 596.

²⁹⁶ İsrâ Sûresi 79. âyet. Bkz.: Yazır, s. 289.

²⁹⁷ Tevbe Sûresi 128. âyet. Bkz.: Yazır, s. 206.

(Sen zayıf olan ümmetin için, bir babadan daha merhametli, şefkatli ve samimi olmuştun. Yüce Allah'ın (c.c.) âyet-i kerimede şöyle buyurmuştur: "And olsun, size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatidir, merhametlidir.")

“Fe in tevvelev fe-kul hasbiye'l-lâhü lâ ilâhe illâ hüve 'aleyhi tevekkeltü ve-hüve rabbü'l-'arşi'l-'azîm.²⁹⁸”

(Ey Muhammed (s.a.s.)! Yüz çevirirlerse de ki, Allah (c.c.) bana yeter. Ondan başka ilâh yoktur. Ben sadece ona güvenip dayanırım. O, yüce Arş'in sahibidir.)”²⁹⁹

ed-Dibâce bölümü bitiminde Hâfız Ali tarafından uşşâk makamında salât-ı aşr³⁰⁰ ve sonrasında hüseyinî makamında tevşih³⁰¹ icrâ edilir. Tevşihin bitiminde mevlid, es-Sıffât bölümü ile şu şekilde devam eder:

“Allahümme salli ve sellim 'aleyk!

(Ey Allah'ım (c.c.), onu rahmetinle kuşat ve ona esenlik ver!)

Ve 'an Ebî Hureyrete radiye'l-lâhü 'anhü ennehû kâle: Se'eltü 'Aliyye'bne Ebâ Tâlibin radiye'l-lâhü 'anhü 'an sıfeti Resûli'l-lâhi salle'l-lâhü 'aleyhi ve sellem.

(Ebî Hureyre'den (r.a.) rivâyetle şöyle buyurmuştur: Hz. Ali'ye (r.a.) Resulullah'ın (s.a.s.) sıfatlarını sormuştum.)

Fe kâle: İ'lem ennehû resûlü Rabbi'l-'âlemîn.

(Şöyle demiştir: Bil ki o âlemlerin Rabbi olan Allah'ın (c.c.) peygamberidir.)

Ve kâidü'l-gurri'l-muhaccelîn.

²⁹⁸ Tevbe Sûresi 129. âyet. Bkz.: Yazır, s. 206.

²⁹⁹ İbn-i Hacer, s. 2-5.

³⁰⁰ Bkz.: 2.1.1.5.3. Salât-ı Aşr.

³⁰¹ Bkz.: 2.1.1.13. Tevşih/(Hüseyinî) Tevşih 3.

(O, ışık saçanların en önde gelen lideridir.)

Ve seyyidü cemî'î'l-enbiyâi ve'l-murselîn.

(Bütün peygamberlerin efendisidir.)

Ve'l-lezî kâne nebiyyen ve Âdemü beyne'l-mâi ve't-fîn.

(O ki, peygamber iken Âdem, toprak ile su arasında bulunmuştur.)

Reûfün bi'l-mü'minîne şeff'un bi'l-müznibîn.

(Müminler için merhametli, günahkârlar için şefaattir.)

Ve Resûlün ilâ kâffeti'l-halkı ecme'în.

(Yaratılmışların hepsi için gönderilmiş olan bir elçidir.)

Kemâ kâle'l-lâhü te'âlâ fî kitâbihi'l-mübîn: "Mâ kâne Muhammedün ebâ ehadin min ricâliküm ve lâkin rasûle'l-lâhi ve hâteme'n-nebiyyîn.³⁰²"

(Yüce Allah (c.c.), Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur: "Muhammed (s.a.s.), sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın (c.c.) resulü ve peygamberlerin sonuncusudur.")

Sahibü'l-havdî'l-mevrûd.

(Gül havuzunun sahibidir.)

Ve'l-makamî'l-mahmûd!

(Övülmüş makamın!)

Ve'l-livâ'î'l-ma'kûd!

(Akdedilmiş İslâm sancağının!)

³⁰² Ahzâb Sûresi 40. âyet. Bkz.: Yazır, s. 422.

Ve ş-şefâ'ati'l-'uzmâ fi'l-yevmi'l-mev'ûd.
(Vadedilmiş günün en büyük şefahtisidir.)

İmâmün Hâşimiyyün.
(Hâşimi imamıdır.)

Ve resulün Kurayşiyün.
(Kureyş'in elçisidir.)

Ve nebiyyün Haramiyyün.
(Mescid-i Haram'ın peygamberidir.)

Mekkiyyün Medeniyyün.
(Hem Mekkeli hem Medinelidir.)

Ebtahiyün Tihâmiyyün.
(Abtahi ve Tihâmilidir.)

Aslühû Âdemiyyün.
(Aslı Âdemî'dir.)

Ve fer'uhû nizâriyyün.
(Torunu nizâridir.)

Ve hasebühû İbrâhimîyyün.
(Soyu İbrâhimîdir.)

Ve nesebühû İsmâ'iliyyün.
(Nesli İsmâilîdir.)

Ve şahsuhû 'aleviyyün.
(Kendisi yücedir.)

Ve nûrühû Kameriyyün.
(Nûru Ay'dandır.)

Ve lisânühû 'Arabiyyün.
(Dili Arapça'dır.)

Ve kalbühû Rahmâniyyün.
(Kalbi Rahmânîdir.)

Ve buk'atühû Hicaziyyün.
(Mevkisi Hicaz'dır.)

Resûlü's-sekaleyn.
(İnsanların ve cinlerin peygamberidir.)

Lâ bi't-tavîli'z-zâhib.
(Ne çok uzundur.)

Ve lâ bi'l-kasîri'd-dânî.
(Ne de çok kısadır.)

Ebyadu'l-levni.
(Beyaz tenlidir.)

Müşerrabün bi'l-humreti.
(Kırmızı ile doyurulmuştur.)

Akne'l-enfi.
(Burnu kemerlidir.)

Ed'acü'l-'ayneyn.
(Kara gözlüdür.)

Ezeccü'l-hâcibeyn.
(Kalem kaşlıdır.)

Eş'arü'z-zirâ'ayn.
(Bilekleri kullıdır.)

Berrâku'l-cebîn.
(Alnı parlaktır.)

Ekhalü'l-mukleteyn.
(Gözleri sürmelidir.)

Bâsıtu'l-yedeyn.
(Elleri uzundur.)

'Azîmü'l-menkibeyn.
(Omuzları heybetlidir.)

Şesnü'l-keffeyn.
(Avuçları geniştir.)

Kâmetühû beyne'l-kâmeteyn.
(Boyuna ne uzun ne kısa, iki boy arasındadır.)

İzâ kâme me'annâsi emmehüm bi'l-kıyâm.
(İnsanlarla birlikte ayakta durduğunda onlardan daha uzun görünür.)

Ve izâ meşâ me'ahüm ke-ennehû sehâbün muzallelün bi'l-gamâm.
(Onlarla yürüdüğü vakit, sanki bir bulut tarafından gölgelenir.)

'Aleyhi mine'l-lâhi te'âlâ efdalü's-salâti ve's-selâm!
(Allah'ın (c.c.) en güzel selâmı onun üzerine olsun!)

Nebiyyü'l-Harameyn!
(Haremeynin peygamberi!)

Sâhibü kâbi kavseyn!
(Miraçta Allah'a (c.c.) bir yay mesafesi kadar yaklamış olan!)

Nebiyyü'r-rahmeti!
(Rahmet peygamberi!)

'Aliyyü'l-himmeti!
(Yüce mevkii sahibi!)

Şeff'ü'l-ümmeti!
(Ümmetin şefaatchisi!)

Vâdihu'l-beyân!
(Açıklaması anlaşılır!)

Fasîhu'l-lisân!
(Dili açık ve akıcı!)

Tayyibü'l-'arak!
(Güzel kokulu!)

Cemîlü'z-zikr!
(Zikri güzel!)

Celîlü'l-kadr!
(Kadr ve kıymeti yüce!)

Hasenü'l-halk!
(Güzel huylu!)

Cemîlü'l-halk!
(Yaradılışı güzel!)

Hadîdü't-tarefeyn!
(Gözü pek!)

Lâ hicâbe lehû.
(Onun için perde yoktur.)

Ecmelü'l-enâm!
(Yaratılmışların en güzeli!)

Hulvü'l-keâm!
(Tath sözlü!)

Mübdi'ü's-selâm!
(Selâmetin başı!)

Rüknü'l-İslâm!
(İslâm'ın esası!)

Resûlü'l-meliki'l-'allâm!
(En iyi bilen hükümdarın resulü!)

'Aleyhi salevâtü'l-lâhi'l-meliki zi'l-celâli ve'l-ikrâm!
(Celâl ve ikrâm sahibi olan Allah'ın (c.c.) selâmı onun üzerine olsun!)

Mübtlü'l-bedâi'
(Bediyyatı fesheden!)

Ve muzhirü'ş-şerâi'
(Kanunları belirleyen!)

Nâsihu'l-milel.
(Milletlere nâsihat verendir.)

Ve Fâtihu'd-düvel.
(Devletlerin Fâtihidir.)

Kesîrü'l-hayâ'.
(Hayâsı çoktur.)

Vâsi'ü's-sadr.
(Göğsü geniştir.)

Dâimü'l-bükâ'.
(Gözü daima yaşlıdır.)

Kesîrü'z-zikr.
(Zikri çoktur.)

Emînü's-semâ'.
(Gökyüzünün emindir.)

Kâtimü's-sirr.
(Sırrı gizleyendir.)

Ve hâtemü'r-Rüsül.
(Resullerin sonuncusudur.)

Cezîlü'l-'atâ'.
(Kendisine bolca ihsan edilendir.)

Lem tu'ibhü tücletün.
(Ona saygıda kusur edilmez.)

Ve lem tüzrihî sa‘letün.
(Fakirlik onu değersizleştirmez.)

Ve ehbera’z-zi’bü ‘an risâletih.
(Kurt, onun risâletinden haber vermiştir.)

Ve’dda’bü ‘an nübüvvetih.
(Ve kertenkele peygamberliğinden haber vermiştir.)

Ve kâme’l-burâku iclâlen li-hurmetih.
(Burâk, onun hürmetine kalkmıştır.)

Hattâ ‘âde ilâ erkânihî lihey’etih!
(Görüntüsü aslına dönene kadar!)

Ve nebe‘a’l-mâü’t-tuhûru min beyni esâbi‘ih.
(Parmaklarının arasından temiz bir su çıkmıştır.)

Hattâ ihtâce’l’askerü ilâ menâfi‘ih!
(Ordunun ona ihtiyacı olunca!)

Ve tekelleme’l-hasâ fî yedih.
(Çakıltası onun elinde dile gelmiştir.)

Ve netaka lehü’r-radî‘u nutkâ.
(Kundaktaki bebek onunla konuşmuştur.)

Bi-ennehü’r-Resûlü’l-mürtedâ hakkâ hakkâ.³⁰³
(Gerçekten de o, razı olunan resuldür (s.a.s.).)

³⁰³ Burada Hâfız Ali tarafından uşşâk makamında tevşih icrâ edilir. Bkz.: 2.1.1.13. Tevşih/(Uşşâk) Tevşih 4.

Kâimün bi-emrillah.

(Allah'ın (c.c.) emriyle harekete geçendir.)

Mûfin biva'di'l-lah.

(Allah'ın (c.c.) vâdini ifâ edendir.)

Müşemmirün limerdâti'l-lah.

(Allah'ın (c.c.) rızasını kazanmak için çabalayandır.)

Mensûrün min 'indi'l-lah.

(Allah (c.c.) tarafından yardım olunandır.)

Sâtirü'l-'avrât.

(Kusurları örtendir.)

Ve gâfirü'l-'aserât.

(Hataları bağışlayandır.)

Kâmi'u's-şehvât.

(Arzuları baskılayandır.)

Kâtimü'l-musîbât.

(Belaları defedendir.)

Savvâmü'n-nehâr.

(Gündüzleri çokça oruç tutandır.)

Kavvâmü'l-leyl.

(Geceleri çokça kalkandır.)

Nâsirü'l-berereti.

(İyilere yardımcıdır.)

Ve vâkisü'l-kefereti.
(Kâfirlerin değerini düşürendir.)

Ve kâtilü'l-havârici ve'l-fecereti.
(Muhalipleri ve yalancıları yok edendir.)

Ve kâne sehlen 'inde'l-musâfehâti.
(Selâmlaşması kolaydır.)

'Adlen 'inde'l-mukâsemeti.
(Paylaşmada adildir.)

Sebbâkan 'inde'l-mu'âmeleti.
(Davranışlarda öne geçendir.)

Şucâ'an 'inde'l-mukâteleti.
(Savaşta cesurdur.)

Müfellece's-senâyâ.
(Geçitleri yarandır.)

Kalîle'd-dıhk.
(Gülmesi azdır.)

Kesire't-tebessüm.
(Tebessümü çoktur.)

Kalîle't-tene'um.
(Bolluk içinde yaşantısı az olandır.)

Şeciyye't-terennüm.
(Söyledikleri etkili olandır.)

Müşhısa't-tekaddüm.
(Lider olandır.)

Muhicce'l-kavl.
(Sözün dayanağıdır.)

Rezîne'l-'akl.
(Akl-ı selim davranandır.)

'Affe'n-nefs.
(İffetli olandır.)

Müdevvire'l-vech.
(Yüzü yuvarlaktır.)

Ec'ade'ş-şa'r.
(Saçları kıvrıktır.)

Sevâdühû ke'l-leyli'l-behîm.
(Saçlarının siyahı gece gibi kapkaranlıktır.)

Ve şa' ruhû nâzilün müserrah.
(Saçları taranmıştır.)

Müttesilün ilâ şahmetey üzüneyhi izâ vüffir.
(Çoğaldığında kulak memesiyle bitişiktir.)

Ve lehû şe'retâni fi cesedihî ke-ennehüme'l-miskü'l-ezfer.
(Bedeninde iki kıl vardır ve onların kokusu misk gibidir.)

Ve leyse fi cesedihî sivâhümâ.
(Bedeninde bu ikisi dışında başka hiç kıl yoktur.)

Salle'l-lahü 'aleyhi ve sellem!³⁰⁴

(Allah'ın (c.c.) selâmı onun üzerine olsun!)

Etyabü'n-nâsi rihan.

(İnsanların en güzel kokanıdır.)

Ve esme'u'n-nâsi keffen.

(En iyi işitenidir.)

Ve izâ selleme 'aleyhi ehadün ev sâfehahû vecede fâ keffihî
râihatü'l-firdevsi ilâ selâseti eyyâmin bi-leyâlihâ.

*(Ona selâm veren ya da onunla musafaha eden kişi, üç gün ve üç
gece ellerinde firdevs cennetinin kokusunu bulur.)*

Ve izâ reeytehû câlisen fî sahnî'l-mescidi keennehü'l-bedrü'l-
münîrû kad tale'a fî leyleti erbe'a 'aşrate.

*(Onu, mescitte otururken görürsen, ayın on dördündeki parlak
haline benzetirsin.)*

Ve cebînühû yetele'leü nûran bi-nûri'n-nübüvveti.

(Alnı peygamberlik nûruyla parlar.)

Kemâ yetele'leü'l-kamerü leylete'l-bedri!

(Tıpkı dolunayın parladığı gibi!)

Ce'alehü'l-lâhü Resûlen kerîmâ.

(Allah (c.c.), onu şerefli bir elçi kıldı.)

Kasîmen vesîmâ.

(Güzellikten pay sahibidir.)

³⁰⁴ Normal zamanlarda icrâ edilen mevlidlerde burada tevşih icrâ edilmez. Ramazan ayı içinde "Kadir" gecesinde teravîh namazından sonra icrâ edilen mevlidlerde burada Hâfız Ali tarafından hicaz-hümâyun makamında tevşih icrâ edilir. Bkz.: 2.1.1.13. Tevşih/(Hicaz-hümâyun) Tevşih 7.

Ve fi ‘ayneyhi de‘acün.
(Gözlerinde bir karalık vardır.)

Ve şefetâhü yesta‘u minhüme’n-nûr.
(Dudaklarından nûr çıkar.)

Ve beyne ketifeyhi hâtemü’n-nübüvveti.
(Omuzları arasında peygamberlik mührü vardır.)

Mektübün fihi: “Lâ ilâhe ille’l-lâh, Muhammedün rasûlüllâh”.
(Üzerinde şöyle yazar: “Allah’tan (c.c.) başka ilâh yoktur,
Muhammed (s.a.s.) de onun resulüdür.”)

Salle’l-lahü ‘aleyhi ve sellem!
(Allah’ın (c.c.) selâmı onun üzerine olsun!)

İsmühû fi’d-dünya Muhammedün li-ennehû mahmûdün ‘inde’l-lâhi
ve melâiketihî.
(Adı dünyada Muhammed’dir (s.a.s.). Çünkü o, Allah (c.c.) ve
melekleri tarafından övülmüştür.)

Ve ismühû Nezîrün li-ennehû yünzirü mine’n-nâr.
(Adı Nezîr’dir. Çünkü, ateşe karşı uyarır.)

Ve ismühû Beşîrün li-ennehû yübeşşirü bi’l-cenneti.
(Adı Beşîr’dir. Çünkü, onu cennetle müjdelir.)

Ve ismühû Sirâcün li-ennehû Sirâcün li-ümmetihî.
(Adı Sirâç’tır. Çünkü, ümmeti için bir ışıktır.)

Ve ismühü’l-Murtedâ li-enne’l-lâhe te‘âlâ yürdîhi yevme’l-
kiryâmeti.

(Adı Murtazâ'dır. Çünkü, kıyâmet günü Allah (c.c.), onu hoşnut kılacaktır.)

Ve yuşeffi'uhû fi ümmetih.
(Ümmetine şefaâtçi kılacaktır.)

Ve enzele'l-kur'âne'l-'azîme 'aleyhi.
(Kur'an-ı azîm ona indirilmiştir.)

Ve ezhera'l-İslâm.
(İslâm'ı ilân etmiştir.)

Ve nesaha ümmeteh.
(Ümmetine öğüt vermiştir.)

Ve 'abede Rabbehû hattâ etâhü'l-yakîn.
(Ölüm gelene kadar Rabbine kul olmuştur.)

Ve kâne lehû salle'l-lâhü 'aleyhi ve selleme mine'l-'umri selâsün ve sittüne seneten.
(Allah'ın (c.c.) selâmı onun üzerine olsun! Onun ömrü altmış üç yıldır.)

Ve kâne etve'a'l-enbiyâi li'l-lâhi te'âlâ.
(Nebilerin Allah'a (c.c.) en itaatkâr olanıdır.)

Ve kâne mevlid ühû leylete'l-isneyni li-isnetey 'aşrete leyleten halet min şehri rabî'i'l-evvel.
(Doğumu rebiülevvel ayının on ikinci gecesidir.)

Kad azhere'l-lâhü 'alâ yedeyhi'l-mu'cizâti'l-bâhirât.
(Allah'ın (c.c.) en etkileyici mucizeleri onun eliyle gerçekleşmiştir.)

Li-enne hâzihî lâ tekûnü illâ li-nebiyyin mürselin ilâ kâffeti'n-nâsi
ve'l-halkı ecme'în.

*(Çünkü, bu mucizeler bütün insanlara ve yaratılmışların hepsine
gönderilen bir resul dışında hiç kimsenin eliyle gerçekleşemez.)*

Allahümme salli 'aleyhi ve 'alâ âlihi ilâ yevmi'd-dîn!

*(Allah'ım (c.c.), kıyâmete kadar onun ve ailesinin üzerine selâm
olsun!)"³⁰⁵*

es-Sıffât bölümünün bitiminde Hâfız Ali tarafından hüzzam makamında
tevşih³⁰⁶ ve uşşâk makamında salâvat³⁰⁷ icrâ edilir. Salâvatın bitiminde mevlidin
Bişâret bölümü şu şekilde devam eder:

“Allahümme salli ve sellim aleyk!

(Ey Allah'ım (c.c.), onu rahmetinle kuşat ve ona esenlik ver!)

Kâle ba'du'l-'ulemâi radiye'l-lâhü 'anhü: Men kara'a mevlide'n-
nebiyyi salla'l-lâhü 'aleyhi ve selleme fî menzilin haffeti'l-
melâiketü zâlike'l-menzile seneten kâmileten ilâ zâlike'l-yevmi'l-
lezî kurie fîhi mevlidü'n-nebiyyi salla'l-lâhü 'aleyhi ve sellem.

*(Bazı alimler şöyle demişlerdir: “Her kim peygamberin (salât ve
selâm onun üzerine olsun) bu mevlidini bir evde okutursa; melekler,
peygamber (salât ve selâm onun üzerine olsun) mevlidinin
okutulduğu o evi, ertesi sene mevlidin okutulduğu güne kadar
kuşatır.”)*

Ve ruviye 'an ebi'lhaseni 'aliyy'ibni ebî tâlibin radiye'l-lâhü 'anhü
ennehü kâle inne'd-dü'âe lâ yas'adü ile's-semâi ve-lâ yenzilü ile'l-

³⁰⁵ İbn-i Hacer, s. 31-36.

³⁰⁶ Bkz.: 2.1.1.13. Tevşih/(Hüzzam) Tevşih 5.

³⁰⁷ Uşşâk makamında icrâ edilen salâvat, Ramazan ayı içindeki “Kadir” gecesindeki mevlidlere özel bir
durumdur. Bkz.: 2.1.1.6.1. Mevlid Salâvatı/Uşşâk Mevlid Salâvatı. Diğer zamanlardaki mevlidlerde
ise Hâfız Ali tarafından segâh makamında tevşih icrâ edilir. Bkz.: 2.1.1.13. Tevşih/(Segâh) Tevşih
6.

ardı hattâ tusalliye ‘alâ nebiyyike muhammedin salla’l-lâhu ‘aleyhi ve sellem.

(Ebü’l-Hasan Ali ibn Ebî Tâlib’den -Allah (c.c.) ondan razı olsun.- şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Dua, Muhammed’e (salât ve selâm onun üzerine olsun) salâvat getirilmedikçe gökyüzünde yükselmez, yere de inmez.”)

Kalet Âminetü lemmâ hameltü bi-habîbi muhammedin salla’l-lâhü ‘Aleyhi ve selleme fî evveli şehrin min hamli ve hüve şehri recebi’l-esammi beynemâ ene zâte leyletin fî lezzeti’l-menâmi iz dehale ‘Aleyye racülün melihu’l-vechi tayyibü’r-râihati ve envârühû lâihatün ve hüve yekûlü merhaben bike yâ muhammedü. Kultü lehû: Men ente? Kâle: Ene Âdemü ebü’l-beşeri. Kultü lehû: Mâ türîdü? Kâle: Ebşirî yâ Âminetü, fekad hamelti bi-seyyidi’l-beşeri ve fahri rabî‘ate ve müdare.³⁰⁸

(Âmine: “Sevgili Muhammed’e (salât ve selâm onun üzerine olsun) hamile olduğum zaman, hamileliğin ilk ayı olan Recep ayında bir gece uykunun en tatlı anında odama yüzü güzel, kokusu hoş, nûru göz alan bir adam girerek, “merhaba ey Muhammed!” demiştir. Ona, “kimsin sen?” demiştim. O, “insanlığın babası Âdem’im ben.” demiştir. Ona, “ne istiyorsun?” demiştim. O, “müjdelersun ey Âmine! Sen insanlığın efendisi ve Rebia ile Mudar’ın gururunu taşıyorsun.” demiştir.)

Ve lemmâ kâne’ş-şehri’s-sânî dehale ‘aleyye racülün ve-hüve yekûlü: Esselâmü ‘aleyke yâ rasûle’l-lâhi. Kultü lehû: Men ente? Kâle: Ene Şîsün. Kultü lehû: Mâ türîdü? Kâle: Ebşirî yâ Âminetü fekad hamelti bi-sâhibi’t-te’vîli ve’l-hadîs.³⁰⁹

(Hamileliğin ikinci ayında yanıma bir adam gelerek, “sana selâm olsun ey Allah’ın (c.c.) resulü!” demiştir. Ona, “kimsin sen?”

³⁰⁸ Burada Hâfız Ali tarafından uşşâk makamında tevşihin birinci dizesi icrâ edilir. Bkz.: 2.1.1.13. Tevşih/(Uşşâk) Tevşih 8.

³⁰⁹ Burada Hâfız Ali tarafından uşşâk makamında tevşihin ikinci dizesi icrâ edilir. Bkz.: 2.1.1.13. Tevşih/(Uşşâk) Tevşih 8.

demiştim. O, "ben şis'im." demiştir. Ona, "ne istiyorsun?" demiştim. O, "müjdeler olsun sana ey Âmine! Sen yorumun ve sözün efendisini taşıyorsun." demiştir.)

Ve lemmâ kâne'ş-şehrü's-sâlisü dehale 'aleyye racülün vehüve yekûlü: Esselâmü 'aleyke yâ nebiyye'l-lâhi. Kultü lehû: Men ente? Kâle: Ene İdrîsü. Kultü: Mâ türîdü? Kâle: Ebşirî yâ Âminetü fekad hamelti bi'n-nebiyyi'r-reîs.³¹⁰

(Hamileliğin üçüncü ayında yanına bir adam gelerek, "sana selâm olsun ey Allah'ın (c.c.) peygamberi!" demiştir. Ona, "kimsin sen?" demiştim. O, "ben İdrîs'im!" demiştir. Ona, "ne istiyorsun?" demiştim. O, "müjdeler olsun sana ey Âmine! Sen başkan peygamberin şahını taşıyorsun." demiştir.)

Ve lemmâ kâne'ş-şehrü'r-râbi'u dehale 'aleyye racülün ve-hüve yekûlü: Esselâmü 'aleyke yâ habîbe'l-lâhi. Kultü lehû: Men ente? Kâle: Ene Nûhun. Kultü lehû: Mâ türîdü? Kâle: Ebşirî yâ Âminetü fekad hamelti bisâhibi'n-nasri ve'l-fütûh.³¹¹

(Hamileliğin dördüncü ayında yanına bir adam gelerek, "selâm olsun sana ey Allah'ın (c.c.) sevgilisi!" demiştir. Ona, "kimsin sen?" demiştim. O, "ben Nûh'um." demiştir. Ona, "ne istiyorsun?" demiştim. O, "müjdeler olsun sana ey Âmine! Sen zafer ve fetihlerin sahibini taşıyorsun." demiştir.)

Ve lemmâ kâne'ş-şehrü'l-hâmisü dehale 'aleyye racülün ve-hüve yekûlü: Esselâmü 'aleyke yâ safvete'l-lâhi. Kultü lehû: Men ente? Kâle: Ene Hûdün. Kultü: Mâ türîdü? Kâle: Ebşirî yâ Âminetü fekad hamelti bi-sâhibi'ş-şefa'ati'l-'uzmâ fi'l-yevmi'l-mev'ûd.³¹²

³¹⁰ Burada Hâfiz Ali tarafından uşşâk makamında tevşihin üçüncü dizesi icrâ edilir. Bkz.: 2.1.1.13. Tevşih/(Uşşâk) Tevşih 8.

³¹¹ Burada Hâfiz Ali tarafından uşşâk makamında tevşihin dördüncü dizesi icrâ edilir. Bkz.: 2.1.1.13. Tevşih/(Uşşâk) Tevşih 8.

³¹² Burada Hâfiz Ali tarafından uşşâk makamında tevşihin beşinci dizesi icrâ edilir. Bkz.: 2.1.1.13. Tevşih/(Uşşâk) Tevşih 8.

(Hamileliğin beşinci ayında yanıma bir adam gelerek, “selâm olsun sana ey Allah’ın (c.c.) seçkin kulu!” demiştir. Ona, “kimsin sen?” demiştim. O, “ben Hûd’um.” demiştir. Ona, “ne istiyorsun?” demiştim. O, “müjdeler olsun sana ey Âmine! Sen kıyâmet gününde büyük şefaât sahibi olanı taşıyorsun.” demiştir.)

Ve lemmâ kâne’ş-şehrü’s-sâdisü dehale ‘aleyye racülün ve-hüve yekûlü: Esselâmü ‘aleyke yâ rahmete’l-lâhi kultü lehû: Men ente? Kâle: Ene İbrâhîmü’l-Halilü. Kultü lehû: Mâ türîdü? Kâle: Ebşîrî yâ Âminetü fekad hamelti bi’n-nebiyyi’l-celîl.³¹³

(Hamileliğin altıncı ayında yanıma bir adam gelerek, “selâm olsun sana ey Allah’ın (c.c.) rahmeti!” demiştir. Ona, “kimsin sen?” demiştim. O, “ben Halil İbrâhîm’im.” demiştir. Ona, “ne istiyorsun?” demiştim. O, “müjdeler olsun sana ey Âmine! Sen celâl sahibi olan peygamberi taşıyorsun.” demiştir.)

Ve lemmâ kâne’ş-şehrü’s-sâbi’u dehale ‘aleyye racülün ve-hüve yekûlü: Esselâmü ‘aleyke yâ men ihtârehü’l-lâhü kultü lehû: Men ente? Kâle: Ene İsmâ’îlü’z-zebîhu kultü lehû: Mâ türîdü kâle: Ebşîrî yâ Âminetü kad hamelti bi’n-nebiyyi’r-racîhi’l-melîh.³¹⁴

(Hamileliğin yedinci ayında yanıma bir adam gelerek, “selâm olsun sana ey Allah’ın (c.c.) seçtiği!” demiştir. Ona, “kimsin sen?” demiştim. O, “ben kurban edilen İsmâil’im.” demiştir. Ona, “ne istiyorsun?” demiştim. O, “müjdeler olsun sana ey Âmine! Sen çok sevilen güzel peygamberi taşıyorsun.” demiştir.)

Ve lemmâ kâne’ş-şehrü’s-sâminü dehale ‘aleyye racülün ve-hüve yekûlü: Esselâmü ‘aleyke ya hîrete’l-lâhi fe-kultü lehû: Men ente?

³¹³ Burada Hâfız Ali tarafından uşşâk makamında tevşihın altıncı dizesi icrâ edilir. Bkz.: 2.1.1.13. Tevşih/(Uşşâk) Tevşih 8.

³¹⁴ Burada Hâfız Ali tarafından uşşâk makamında tevşihın yedinci dizesi icrâ edilir. Bkz.: 2.1.1.13. Tevşih/(Uşşâk) Tevşih 8.

Kâle: Ene Mûse'bnü 'Îmrâne. Kultü lehû: Mâ türîdü? Kâle: Ebşîrî yâ Âminetü fekad hamelti bi-men yenzilü 'aleyhi'l-kur'ân.³¹⁵

(Hamileliğin sekizinci ayında yanına bir adam gelerek, “selâm olsun sana ey Allah'ın (c.c.) seçkini!” demiştir. Ona, “kimsin sen?” demiştim. O, “ben İmrân oğlu Mûsa'yım.” demiştir. Ona, “ne istiyorsun?” demiştim. O, “müjdeler olsun sana ey Âmine! Sen Kur'ân'ın kendisine indirilecek olanı taşıyorsun.” demiştir.)

Ve lemmâ kâne's-şehrü't-tâsi'u dehale 'aleyye racülün ve-hüve yekûlü: Esselâmü 'aleyke yâ hâteme'r-rüsûli'l-lâhi dene'l-kurbü minke yâ Resûle'l-lâhi kultü lehû: Men ente? Kâle: Ene 'Îse'bnü Meryeme kultü lehû: Mâ türîdü? Kâle: Ebşîrî yâ Âminetü fekad hamelti bi'n-nebiyyi'l-mükerremi ve'r-resûli'l-mu'azzem.

(Hamileliğin dokuzuncu ayında yanına bir adam gelerek, “sana selâm olsun ey resûllerin sonuncusu! Senin zamanın yaklaştı ey Allah'ın (c.c.) elçisi!” demiştir. Ona, “kimsin sen?” demiştim. O, “ben Meryem oğlu İsa'yım.” demiştir. Ona, “ne istiyorsun?” demiştim. O, “müjdeler olsun sana ey Âmine! Sen şerefli ve yüce olan peygamberi taşıyorsun.” demiştir.)

Salle'l-lâhü 'aleyhi ve sellem!

(Allah (c.c.), onu rahmetiyle kuşatsın ve ona esenlik versin!)

Ve zâle 'anki'l-bü'sü ve'l-'anâ ve'ssukmü ve'l-elem.

*(Senden hüznün, endişe, hastalık ve acı giderildi.)*³¹⁶

Bişâret bölümü bitiminde Hâfız Ali tarafından uşşâk makamında tevşîh³¹⁷ icrâ edilir. Tevşîhin bitiminde mevlidin el-Vâkîdî³¹⁸ bölümü şu şekilde devam eder:

³¹⁵ Burada Hâfız Ali tarafından uşşâk makamında tevşîhin sekizinci dizesi icrâ edilir. Bkz.: 2.1.1.13. Tevşîh/(Uşşâk) Tevşîh 8.

³¹⁶ İbn-i Hacer, s. 40-43.

³¹⁷ Bkz.: 2.1.1.13. Tevşîh/(Uşşâk) Tevşîh 9.

³¹⁸ Mevlidin “el-Vâkîdî” bölümü, yerine göre tamamı Arapça icrâ edilirken yerine göre de Arapça ve Türkçe icrâ edilir. Bununun en önemli nedeni, mevlidî yaptırın insanlar ve mevlidin yapılacağı yerde bulunan cemaattir.

“Allahümme salli ve sellim aleyk!

(Allah'ım (c.c.), onu rahmetinle kuşat ve ona esenlik ver!)

Kâle'l-Vâkıdıyyü rahîmehü'l-lâhü lemmâ kâne: Evvelü leyletin min rabî'î'l-evveli hasale li-ümmihî minhü's-sürûrû ve'l-henâ.

(Vâkıdî şöyle demiştir: “Rebûlevvel ayının ilk gecesinde, annesinde bir mutluluk ve sevinç başlamıştır.”)

Ve fi'l-leyleti's-sâniyeti büşşiret bi-neyli'l-münâ.

(İkinci gecede bir erişeceği nimetle müjdelenmiştir.)

Ve fi'l-leyleti's-sâliseti kîle li-Âminete: Yâ Âminetü hâne vaktü men yekûmü bi-hamdinâ ve-bi-şükrinâ.

(Üçüncü gecede Âmine'ye şöyle denilmiştir: “Ey Âmine! Hamd ve şükrimüzü gerekli kılanın vakti gelmiştir.”)

Ve fi'l-leyleti'r-râbî'ati semi'at Âminetü tesbîha'l-melâiketi mu'lenâ.

(Dördüncü gecede Âmine meleklerin tesbihini alenen duymuştur.)

Ve fi'l-leyleti'l-hâmiseti raet Âminetü fî menâmihe'l-Halîle ve-hüve yekûlü: Ebşirî bi-hâze'n-nebiyyi'l-celfî sâhibi'n-nûri ve'l-behâi ve'l-fadli ve'l-'izzî ve's-senâi!

(Beşinci gecede Âmine rüyasında Halîl'i şöyle söylerken görmüştür: “Azamet, nûr, güzellik, fazilet, izzet ve hamd sahibi bu peygamberi müjdele!”)

Ve fi'l-leyleti's-sâdiseti zaherati'l-envârü fi'l-aktâri li-sâhibi'l-medhi ve's-senâi.

(Altıncı gece övülmüş olanın nûru her tarafta görülmüştür.)

Ve fi'l-leyleti's-sâbi'ati hacceti'l-melâiketü beyte Âminete fe-mâ feterâ 'anhe'l-ferahu ve-lâ venâ.

(Yedinci gecede melekler Âmine'nin evini tavaf etmiştir. Âmine'nin mutluluğu dinmemiş ve kendisine bir bıkkınlık uğramamıştır.)

Ve fi'l-leyleti's-sâmineti nâde lisânü'l-ferahi ve's-surûri ve'l-henâ ve-kâle: Kad karube mîlâdühû ve-denâ.

(Sekizinci gecede mutluluk, sevinç ve tebrik diliyle ona seslenilmiş ve şöyle denilmiştir: "Onun doğum vakti yaklaşmıştır.")

Ve fi'l-leyleti't-tâsi'ati nâde münâdî'l-lutfi min sâhati'l-'atfi fe-zâle 'anhe'l-hemmü ve'l-'anâ.

(Dokuzuncu gecede şefkat yerinden lütf münâdîsi seslenmiş, Âmine'den kaygı ve zorluk giderilmiştir.)

Ve fi'l-leyleti'l-'âşirati istebşera'l-hayfü ve Mînâ.

(Onuncu gecede Mînâ müjdelenmiştir.)

Ve fi'l-leyleti'l-hâdiyete 'aşrate tebâşere bi-mîlâdihî ehlü'l-ardi ve's-semâi.

(On birinci gecede yer ve gök ehli birbirini onun doğumuyla müjdelemiştir.)

Ve fi'l-leyleti's-saniyete 'aşrete kalet Âminetü: Ve kânet leyleten mukmiraten ve leyse fihâ zulâmün.

(On ikinci gecede Âmine şöyle demiştir: "O gece mehtap vardı ve hiç karanlık yoktu.")

Ve kâne 'Abdü'l-muttalibi. Kad ehaze evlâdehû ve'ntaleka nehve'l-Harami yuslihu mâ tehdeme min cüdrânihi.

(Abdülmuttalib çocuklarını almış, Kabe'ye doğru yönelmiş ve Kabe'nin yıkılan duvarını onarmıştır.)

Ve lem yebka ‘indî ehadün lâ ünsâ ve-lâ zekerün febekeytü ‘alâ
vehdeti ve kultü: Vâ vehdetâh! Lâ imraetün tu‘addidünî ve-lâ hıllün
yüânisünî ve-la câriyetün tesnüdini!

*(Yanımda ne erkek ne kadın kimse kalmamıştır. Ben de yalnızlığım
ağlayıp şöyle demiştim: “Ah yalnızlık! Ne beni destekleyecek bir
kadın, bir dost var ne de dayanabileceğim bir câriye!”)*

Kâlet Âminetü: Sümme nezartü ilâ rükni’l-menzili fe-izâ hüve
kad’inşekka ve harace minhu erbe‘u nisvetin tivâli ke-ennehünne’l-
ekmârü ve-kad gaşiyethe’l-envârü mütezziratin bi-üzürin bîdın
yefûhu’l-miskü min erdiyethinne ke-ennehünne min benâti ‘abdi
menâfin.

*(Âmine: “Sonra evin sütunlarına bakmıştım. O yarılmış ve ondan
dört kadın çıkmıştır. Onlar sanki aya benzemiştir. Beyazlıklarından
dolayı onları nûrlar sarmıştır. Ridâlarından misk kokuları gelmiştir.
Sanki onlar Abdulmenaf kızlarına benzemişlerdir.”)*

Fetekaddemeti’l-ülâ minhünne vekâlet: Men mislûki yâ Âminetü?
Ve-kad hamelti bi-seyyidi’l-beşeri ve fahri Rabî‘ate ve Müdara
sümme celeset ‘an yemînî fe-kultü lehâ: Men enti? Kâlet Havvâü
ümmü’l-beşeri radiye’l-lâhü ‘anhâ.

*(Onlardan ilki öne çıkarak, “kim senin gibi olabilir ki ey Âmine? Sen
insanlığın efendisini taşıdın. O Mudar ve Rebîa’nın övünç
kaynağıdır.” demiştir. Sonra sağıma oturunca ve ona, “kimsin
sen?” demiştim. O, “ben insanlığın annesi Havvâ’yım.” demiştir.)*

Sümme tekaddemeti’s-sâniyetü minhünne ve-kâlet: Men mislûki ya
Âminetü? Ve-kad hamelti bi’t-tuhri’t-tâhiri ve’l-‘ilmi’z-zâhiri ve’l-
bahri’z-zâhiri ve’n-nûri’l-bâhiri ve’s-sirri’z-zâhiri, sümme celeset
‘an şimâlî fekultü lehâ men enti? Kalet ene Sârratü imraetü’l-Halîli
radiye’l-lâhü ‘anhâ.

*(Sonra ikincisi öne çıkarak, “kim senin gibi olabilir ki ey Âmine?
Sen temiz olanı, parlak ilim sahibini, taşkın denizi, nuru, göz alıcı*

olanı, sırrın sahibini taşıdın.” demiştir. Sonra soluma oturunca ona, “kimsin sen?” demiştim. O, “ben Halil’in -Allah (c.c.) ondan razı olsun- eşi Sâra’yım.” demiştir.)

Sümme tekaddemeti’s-sâlisatü minhünne ve-kâlet men mislûki yâ Âminetü? Ve-kad hamelti bi’l-habîbi’l-esnâ sâhibi’l medhi ve’s-senâ sümme celeset min verâi zahrî fe-kultü lehâ men enti? Kalet ene Âsiyetü bintü Müzâhimin radiye’l-lâhü ‘anhâ.

(Daha sonra üçüncüleri öne çıkararak, “kim senin gibi olabilir ki ey Âmine? Sen yüce olanı, övülen, övgü sahibi sevgiliyi taşıdın.” demiştir. Sonra arkama oturunca ona, “kimsin sen?” demiştim. O, “ben Müzâhim’in kızı Âsiye’yim.” demiştir.)

Sümme tekaddemeti’r-Râbi’atü minhünne ve-hiye ekseruhünne ve ehseñuhünne behceten ve-kâlet: Men mislûki ya Âminetü? Ve-kad hamelti bisahibi’l-berâhîni ve’l-mu’cizâti ve’l-âyeti ve’d-dilâlâti seyyidi ehli’l-ardı ve’s-semâvâti ‘aleyhi mine’l-lâhi te’âlâ efdalü’s-salavâti ve ekmelü’t-teslîmâti sümme celeset beyne yedeyye ve-kâlet yâ âminetü elkî bi-nefsiki ‘aleyye ve mîlî bi-külliki ileyye fe-kultü lehâ men enti? Kâlet ene Meryemü bintü ‘İmrâne radiye’l-lâhü ‘anhâ nehnü dâyatüki ve kavâbilü’l-Mustafâ salle’l-lâhü ‘aleyhi ve sellem.³¹⁹

(Sonra onların en güzel olan dördüncüleri öne çıkararak, “kim senin gibi olabilir ki ey Âmine? Sen delillerin ve mucizelerin sahibini, yeryüzünün ve gökyüzünün efendisini taşıdın. Allah’tan (c.c.) gelen en güzel salâvatlar ve selâmlamalar ona olsun!” demiştir. Sonra önüme oturunca, “ey Âmine! Kendini bana bırak ve tamamen bana yönel!” demiştir. Ona, “kimsin sen?” demiştim. O, “İmran’ın kızı Meryem’im. Biz senin ebelerin ve Mustafa’nın -Allah’ın (c.c.) selâmu onun üzerine olsun- doğurtucularıyız.” demiştir.)

³¹⁹ Burada Hâfız Ali tarafından uşşâk makamında tevşih icrâ edilir. Bkz.: 2.1.1.13. Tevşih/(Uşşâk) Tevşih 10.

Kâlet Âminetü feste'nestü bi-hinne vece'altü enzuru ile'l-eşbâhi
vehüm yedhulüne 'aleyye efvâcen ve nezartü ilâ menzilî feizâ hüve
kad i'tekera 'aleyye bi-esvâtin müştebihâtin ve-lügâtin muhtelifâtin
el-gâlibü 'aleyhe's-Süryâniyyetü.

*(Âmine, "onları cana yakın hissettim. Bana doğru geliyor oldukları
hâlde onların silüetine bakıyordum. Eve baktım, üzerime değişik
dillerde ve seslerde en çok da Süryânice'den birşeyler
söyleniyordu." demiştir.)*

Kâlet Âminetü sümme nezartü fi tilke's-sâ'ati feize's-şühübü
yete'tâyêrüne yemînen veşimâlen.

*(Âmine, "sonra bir baktım sağdan ve soldan ateş topları uçuşuyor."
demiştir.)*

Sümme inne'l-lâhe'l-kerîme emera'l-emîne Cibrâile 'aleyhi's-
selâmü en yâ Cibrâilü saffi râha'l-ervâhi fi ekdâhi's-şerâbi.

*(Sonra Kerem sahibi olan Allah (c.c.), eminlerin emiri olan
Cebrâil'e (selâm onun üzerine olsun) emrederek şöyle söylemiştir:
"Ey Cebrâil! İçecek kadehlerini ruhların geçidinden temizle!")*

Yâ Ridvânü zeyyini'l-kevâ'ibe'l-etrâbe ve'fteh nevâfiha'l- miski'z-
zekiyyeti li-zuhûri muhammedin seyyidi'l-beriyyeti!

*(Ey Rıdvân! Yaratılanların efendisinin ortaya çıkışı şerefine genç
kızları süsle ve temiz miskleri aç!)*

Yâ Cibrâilü ünşür seccâdâti'l-kurbi ve'l-visâli li-sâhibi'n-nûri ve'r-
rif'ati ve'l-ittisâl!

*(Ey Cebrâil! Yakınlık ve kavuşma halılarını nur, yükseklik ve ittisal
sahibi için yay!)*

Yâ Cibrâilü mür mâliken en yeglika ebvâbe'n-nîrân!

(Ey Cebrâil! Ateşlerin kapısını kapatmakla görevli olarak geç!)

Yâ Cibrâilü kul li-Ridvâne en yefteha ebvâbe'l-cenân!
(Ey Cebrâil! Rıdvân'a cennetlerin kapılarını açmasını söyle!)

Yâ Cibrâilü ilbes hullete'r-Rıdvân!
(Ey Cebrâil! Rıdvân'ın hüllesini giy!)

Yâ Cibrâilü ihbit ile'l-ardı bi'l-melâiketi's-sâffine ve'l-mükarrabîne
va'l-kerru biyyine ve'l hâffin!
(Ey Cebrâil! Saf saf meleklerle, yakın olanlarla yeryüzüne in!)

Yâ Cibrâilü nâdî fi's-semâvâti ve'l-ardı fî tûlihâ ve'l-ardı kad âne
evânü ictimâ'i'l-mühıbbi bi'l-mahbûbi ve't-tâlibi bi'l-ma'tlûb.
(Ey Cebrâil! Yerde ve gökte, uzunluğunda ve genişliğinde seslen
şöyle söyle: "Seven ve sevilenin, isteyen ve istenilenin toplanma
zamanı gelmiştir.")

Fe'mtese'e'l-emînü Cibrâilü 'aleyhi's-selâmü mâ emerahü'r-
rabbü'l-celîlü celle celâlühû ve evkafe'l-melâikete 'alâ cibâli
mekkete ve ahdekû bi'l-Harami ve ecnihatühüm ke-ennehâ
sehâbetün beydâü kâfûriyyetün.
(Cebrâil, Rabbinin buyruğuna uymuş ve melekler Mekke dağlarının
üzerinde durmuştur. Onlar kanatlarıyla Harem'i sarmışlardır. Sanki
onlar beyaz bulut olmuşlardır.)

Fe-terannemeti'l-etyâru ve hanneti'l-vuhûşü mine'l-kıfâri küllü
zâlike bi-emri'l-meliki'l-celîli'l-Cebbâr.
(Kuşlar terennüm etmiş ve vahşi hayvanlar çölden çıkmıştır.
Bunların hepsi Cabbar olan hükümdarın emriyle olmuştur.)

Kâlet Âminetü: Fe-keşefe'l-lâhü 'an besarî fe-raeytü kusûra Busrâ min ardi's-şâmi ve-raeytü selâsete a'lâmin mensûbâtin 'alemen bi'l-Meşriki ve 'alemen bi'l-Magribi ve 'alemen 'alâ sathı'l-Ka'beti.³²⁰ (Âmine, "Allah (c.c.), gözlerimdeki perdeyi kaldırdı ve Busrâ'nın Şam'daki saraylarını gördüm. Üç bayrak gördüm. Bunlardan biri Doğu'nun diğeri Batı'nın idi ve biri de Kabe'nin üstündeydi." demiştir.)

Kâlet Âminetü: Fe-beynemâ ene kezâlike ve izâ ene bi-tâifetin mine't-tuyûri menâkîrühüm humrûn ke'z-zehebi'l-ahmeri ve-ecnihatühüm ke'l-cevheri'l-ebheri fenecerû fî hucratî lü'lüen ve mercânen sümme vekafeti't-tuyûru yüsebbihûne'l-lâhe te'âlâ havlî ve ene utliku sâ'aten be'de sâ'atin ve'l-melâiketü tetenezzelü 'aleyye efvâcen efvâcen ve bi-eydîhim mebâhıru min zehebin ehmera ve-fiddatin beydâe ve etlekü'n-nedde ve'l-'ûde ve'l-'anbera ve'l- buhûra ve-rafe'û esvâtehüm bi's-salâti ve's-selâmi 'ale'r-rasûli'l-mükerrami ve'l-habibi'l-müfehhami salle'l-lâhü 'aleyhi ve selleme ve şerrafe ve 'azzame!

(Âmine, "ben bu haldeyken kuşlar tarafından kuşatılmışım. Gagaları kırmızı altın gibi kırmızıydı. Kanatları parlak mücevher gibiydi. Odama inci ve mercan saçtılar. Sonra kuşlar durdu ve benim etrafımda Allah'ı (c.c.) tesbih etmeye başladılar. Ben saat saat hareket ediyordum ve melekler üzerime grup grup iniyorlardı. Onların elinde kırmızı altından ve beyaz gümüşten tütsüler vardı. Davetlerini yenilediler. Tütsü, ud, anber ve buhur döktüler. Seslerini yükselterek kıymetli, şerefli, sevgili ve yüce elçiye salâvat getirdiler." demiştir. Allah (c.c.), onu rahmetiyle kuşatsın, ona esenlik versin, onu şereflendirsın ve yüceltsin!)

³²⁰ Burada Hâfız Ali tarafından bûselik makamında tevşih icrâ edilir. Bkz.: 2.1.1.13. Tevşih/(Bûselik) Tevşih 11. "Kadir" gecesinde icrâ edilen mevlidlerde ise yine Hâfız Ali tarafından sabâ makamında tevşih icrâ edilir. Bkz.: 2.1.1.13. Tevşih/(Sabâ) Tevşih 12.

Kâlet Âminetü: Ve'nteşera'l-kameru fevka ra'sî ke'l-hîmeti ve'staffeti'n-nücümü 'alâ ra'sî ke'l-kanâdîli'l-behiyyeti ve izâ ene bi-şûrbetin beydâe kâfûriyyetin eşedde beyâdan mine'l-lebeni ve ahlâ mine's-sükkeri ve'l-'aseli ve ebrade mine's-selci ve kâne kad lehikanî 'ataşün şedidün fe-tenâveltühâ ve-şeribtühâ fe-lem ecid şeyen elleze minhâ veedâe 'aleyye minhâ nûrun 'azîmün. "Sümme nezartü ve izâ ene bi-tayrin ebyeda kad dehale 'aleyye fî huçratî sümme merra bicenâhayhi 'alâ füadî fe-veda'tü'n-nebiyye'r-rasûle'l-hâdî."³²¹

*(Âmine, "ay, bir çadır gibi başımın üstüne yükselmiştir. Başıma parıldayan kandiller gibi yıldızlar inmiştir. O anda beyaz bir içecek içmiştim. Bu içecek, süttten daha beyaz, şekerden ve baldan daha tatlı, kardan daha soğuktur. Sonra birden beni şiddetli bir susuzluk yakalamıştır. O içeceği alıp içmiştim. Bugüne kadar ondan daha lezzetli birşey içmemiştim. Bu içecekten bana büyük bir nûr inerek beni aydınlatmıştır. Sonra bir de ne göreyim, beyaz bir kuş odama girmiştir. Sonra kanatlarıyla kalbimin üzerinden geçip gitmiştir. Ardından yol gösterici olan peygamberin sesini duymuştum." demiştir.)"*³²²

el-Vâkıdî bölümü yukarıdaki şekliyle icrâ edildikten sonra Hz. Muhammed'in (s.a.s.) dünyayı şerefliendirmesine hürmeten herkes ayağa kalkar ve Hâfız Ali tarafından çargâh makamında salâvat³²³ icrâ edilerek mevlid, hatim duası³²⁴ ile son bulur. Hatim duası şu şekildedir:

"E'uzü bi'l-lâhi mine'ş-şeytâni'r-racîm. Bismi'l-lâhi'r-rahmâni'r-rahîm!

³²¹ Tırnak içine alınan mevlidin "el-Vâkıdî" bölümünde, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) doğum anını belirten bu cümleleri okuyucular, O'na (s.a.s.) saygı gereği ayağa kalkarak icrâ etmektedir.

³²² İbn-i Hacer, s. 55-61.

³²³ Bkz.: 2.1.1.6.1. Mevlid Salâvatı/Çargâh mevlid salâvatı.

³²⁴ Hatim duası, ülkemizde âdet olduğu üzere genel olarak "İhlâs Sûresi", "Felâk Sûresi" ve "Nâs Sûresi"nin birer defa okunması ve aralarında tekbir getirilmesi, "Fatıha Sûresi" ve "Bakara Sûresi"nin ilk beş âyetinin okunması şeklinde gerçekleşir. Hâfız Ali, hatim duasını Mardin'deki dinî mûsikî mevlidhanlık geleneği çerçevesinde, farklı bir şekilde icrâ etmektedir. Bkz.: Hüseyin Akpınar, *Kişisel Görüşme*, 11 Şubat 2018.

(Kovulmuş şeytanın şerrinden Rahmân ve Rahîm olan Allah'a (c.c.) sığınırım!)

'Kul hüve'l-lâhü ehad. Allâhü's-samed. Lem yelid ve lem yûled. Ve lem yekün lehü küfüven ehad (3 defa).³²⁵
*(De ki: O Allah (c.c.), birdir. Allah (c.c.), o eksiksiz sameddir.³²⁶
Doğurmadı, doğurulmadı. Ona hiçbir şey denk de olmadı.)*

Tekbir.³²⁷

Bismi'l-lâhi'r-rahmâni'r-rahîm!
(Rahman ve Rahîm olan Allah'ın (c.c.) adıyla!)

'Kul e'üzü bi rabbi'l-felak. Min şerri mâ halak. Ve min şerri gasikın izâ vekab. Ve min şerri'n-neffâsâti fi'l-'ukad. Ve min şerri hâsidin izâ hased!³²⁸
(De ki: Ağaran sabahın Rabbine sığınırım. Yaratıklarının kötülüğünden, çöktüğü zaman kararının kötülüğünden ve düğümlere üfleyenlerin kötülüğünden ve kıskandığı zaman bir hâsidin³²⁹ kötülüğünden!)

Tekbir.³³⁰

Bismi'l-lâhi'r-rahmâni'r-rahîm!
(Rahman ve Rahîm olan Allah'ın (c.c.) adıyla!)

³²⁵ İhlâs Sûresi. Bkz.: Yazır, s. 604.

³²⁶ Samed, Allah'ın (c.c.) her zaman bir ve her şeyin kendisinin olmasıdır. Her dileğin yapıldığı, her şeyin kendisine yöneldiği zattır. Bkz.: Yazır, s. 604.

³²⁷ Bkz.: 2.1.1.7. Tekbir/Uşşâk Tekbir.

³²⁸ Felâk Sûresi. Bkz.: Yazır, s. 604.

³²⁹ Hâsid, başkasında gördüğü bir nimeti çekemeyip de ona göz diken, bunun kesinlikle elden çıkmasını arzulayan kişi. Bkz.: Yazır, s. 604.

³³⁰ Bkz.: 2.1.1.7. Tekbir/Uşşâk Tekbir.

Kul e'ûzü bi rabbi'n-nâs. Meliki'n-nâs. İlâhi'n-nâs. Min şerri'l-vesvâsi'l-hannâs. Ellezî yüvesvisü fî sudûri'n-nâs. Mine'l-cinneti ve'n-nâs!³³¹

(De ki: Sığınırım insanların Rabbine, insanların hükümdarına, insanların ilâhına, sinsice vesvese verenin o kötülüğünden. İnsanların sinelerine vesvese veren gerek cinlerden gerek de insanlardan!)

Tekbir.³³²

Bismi'l-lâhi'r-rahmâni'r-rahîm!

(Rahman ve Rahîm olan Allah'ın (c.c.) adıyla!)

Elhamdü li'l-lâhi rabbi'l-'alemîn. Er-rahmâni'r-rahîm. Mâliki yevmi'd-dîn. İyyâke na'büdü ve iyyâke neste'în. İhdine's-sırâta'l-müstekîm. Sırata'l-lezîne en'amte 'aleyhim. Gayri'l-magdûbi 'aleyhim vele'd-dâllîn!³³³

(Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın (c.c.) ismiyle. Hamd o âlemlerin Rabbi, o Rahmân ve Rahîm, o din gününün mâliki Allah'ın (c.c.). Ancak sana ederiz kulluğu, ibâdeti ve ancak senden dileriz yardımı, inâyeti ya Rab! Hidâyet eyle bizi doğru yola, o kendilerine nimet verdiğin mutlu kimselerin yoluna; gazaba uğramışların ve o sapmışların yoluna değil!)

Âmin!³³⁴

Bismi'l-lâhi'r-rahmâni'r-rahîm!

(Rahman ve Rahîm olan Allah'ın (c.c.) adıyla!)

³³¹ Nâs Sûresi. Bkz.: Yazır, s. 604.

³³² Bkz.: 2.1.1.7. Tekbir/Uşşâk Tekbir.

³³³ Fâtîha Sûresi. Bkz.: Yazır, s. 0.

³³⁴ Dualardan ve hayır temennilerinden sonra, "Allah (c.c.) kabul etsin, öyle olsun!" anlamında kullanılan sözdür. Bkz.: Ayverdi, c. 1, s. 133.

Elif lâm mîm. Zâlike'l-kitâbü lâ raybe fih. Hüden li'l-müttekîn. Ellezîne yü'minûne bi'l-gaybi ve yukîmûne's-salâte ve mimmâ razeknâhüm yünfikûn. Ve'l-lezîne yü'minûne bi-mâ ünzile ileyke ve mâ ünzile min kablik. Ve bi'l-âhireti hüm yûkinûn. Ülaike 'alâ hüden min rabbihim ve ülâike hümü'l-müflihûn.³³⁵

(Elif, Lam, Mîm. İşte o kitap, bunda şüphe yok, muttakiler (kötülükten korunacaklar) için hidâyettir. Onlar ki gayba iman edip namazı dürüst kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan -Allah (c.c.) yolunda- harcarlar. Ve onlar ki hem sana indirilene iman ederler hem senden önce indirilene. Ahirete de bunlar kesinlikle iman ederler. Bunlar, işte Rabblerinden bir hidâyet üzerindedirler ve bunlar işte felâha erenlerdir.)

“Ve ilâhüküm ilâhün vâhid. Lâ ilâhe illâ hüve'r-rahmânü'r-rahîm.³³⁶”

(Her halde hepinizin ilâhı, bir tek ilâhtır. O'ndan (c.c.) başka bir ilâh yoktur. O rahmân ve Rahîmdir.)

Li'l-lâhi mâ fi's-semâvâti ve-mâ fi'l-ard. Ve in tübdû mâ fi enfüsiküm ev tuhfûhü yühâsibküm bihi'l-lâh fe-yagfiru li-men yeşâü ve yü'azzibü men yeşâ' ve'l-lâhü 'alâ külli şey'in kadîr.³³⁷

(Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah'ındır (c.c.). Siz içinizdekileri açığa vursanız da gizli tutsanız da Allah (c.c.), onunla sizi hesaba çeker. Sonra dilediğini bağışlar, dilediğine de azab eder. Allah (c.c.), her şeye kadirdir.)

Âmene'r-rasûlü bi-mâ ünzile ileyhi min rabbihî ve'l-mü'minûn. Küllün âmene bi'l-lâhi ve melâiketihî ve kütübihî ve rusüh. Lâ nüferriku beyne ehadin min rusüh. Ve kâlû semî'nâ ve ata'nâ gufrâneke Rabbenâ ve ileyke'l-masîr.³³⁸

³³⁵ Bakara Sûresi 1-5. âyetler. Bkz.: Yazır, s.1.

³³⁶ Bakara Sûresi 163. âyet. Bkz.: Yazır, s. 23

³³⁷ Bakara Sûresi 284. âyet. Bkz.: Yazır, s. 48.

³³⁸ Bakara Sûresi 285. âyet. Bkz.: Yazır, s. 48.

(Peygamber, Allah'tan (c.c.) kendisine ne indirildiyse ona iman etti. Müminlerin de hepsi Allah'a (c.c.), meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman edip şöyle dediler: "Biz Allah'ın (c.c.) peygamberleri arasında ayırım yapmayız, duyduk ve itaat ettik. Ey Rabbimiz! Bağışlamayı dileriz; dönüş ancak sanadır.")

Lâ yükellifü'l-lâhü nefsen illâ vüs'ahâ. Lehâ mâ kesebet ve 'aleyhâ me'ktesebet. Rabbenâ lâ tüâhızna innesînâ ev ahta'nâ! Rabbenâ ve la tahmil 'aleynâ isran kemâ hameltehû 'ale'l-lezîne min kablînâ! Rabbenâ ve lâ tuhammilnâ mâ lâ tâkate lenâ bihi. Va'fü 'annâ, ve'gfir lenâ, ve'rhamnâ! Ente mevlânâ fe'nsurnâ 'ale'l-kavmi'l-kâfirîn!³³⁹

(Allah (c.c.), hiç kimseye gücünün yeteceğinden başka yük yüklemes. Herkesin kazandığı hayır kendisine, yaptığı kötülüğün zararı yine kendisinedir. Ey Rabbimiz, eğer unuttuk ya da yanıldıysak bizi tutup sorguya çekme! Ey Rabbimiz, bize bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yükler yükleme! Ey Rabbimiz, bize gücümüzün yetmeyeceği yükü de yükleme! Günahlarımızı affet, mağfiret et bizi, rahmet et bize! Sensin bizim Mevlamız, kâfir kavimlere karşı yardım et bize!)

Sadeka'l-lâhü'l-'azîm!

(Allah (c.c.), doğru söyledi!)

Bismi'l-lâhi'r-rahmâni'r-rahîm!

(Rahman ve Rahîm olan Allah'ın (c.c.) adıyla!)

el-Hamdü li'l-lâhi rabbi'l-'âlemîn!

(Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'adır (c.c.))

Ve's-salâtü ve's-selâmü 'alâ seyyidinâ/rasûlinâ muhammedin hâteme'n-nebiyyîne ve 'alâ âlihî ve eshâbihî ecma'in!

³³⁹ Bakara Sûresi 286. âyet. Bkz.: Yazır, s. 48.

(Salât ve selâm, peygamberlerin sonuncusu olan efendimiz/peygamberimiz Muhammed'in (s.a.s.), âlinin ve eshabının hepsinin üzerine olsun!)

Belliği'l-lâhümme ve evsıl ve tekabbel sevâbe mâ tehassale lenâ min hâzihi'l-kırâeti'l-hıtemi'ş-şerîfe ve't-tehlîlâtü'l-latîfe ve'l-yâsînâtü'ş-şerîfe, ve'l-mevlidi'ş-şerîf ziyâdeten fî şerefi nebiyyinâ muhammedin salle'l-lâhü te'âlâ 'aleyhi ve sellem, sümme fî şerefi âlihî ve eshâbihî ve ezvâcihî ve hulefâihî ve zürriyyetihî ve âle beytihi't-tayyibîne't-tâhirîn, rıdvânü'l-lâhi te'âlâ 'aleyhim ecma'în!
(Allah'ım (c.c.) bu hatm-i şeriflerden, kelime-i tevhitlerden, yasin-i şeriflerden ve mevlid-i şeriflerden hasıl olan ecr ü sevabı, peygamber efendimiz Muhammed (s.a.s.) -Allah (c.c.), onu rahmetiyle kuşatsın ve ona esenlik versin- hürmetine, onun âlinin, ashabının, eşlerinin, halifelerinin, zürriyetinin, ve iyi ve temiz olan ehl-i beytinin -Allah'ın (c.c.) rızası hepsinin üzerine olsun-hürmetine kabul eyle; ulaştır ve vasıl eyle!)

Sümme ilâ rûhi ebînâ âdeme ve ümminâ havvâ ve mâ tenâsele minhümâ mine'l-enbiyâi ve'l-mürselîn, salevâtü'l-lâhi ve selâmühü 'alâ nebiyyinâ ve 'aleyhim ecma'în!
(Sonra, bu sevabı, babamız Âdem ve annemiz Havvâ'ya, o ikisinden gelen peygamberlere vasıl eyle! Allah'ın (c.c.) rahmeti ve selâmeti, peygamberimize ve bütün peygamberlerin üzerine olsun!)

Ve sadekatün câriyetün min cenâbihi'l-mükerreremi salle'l-lâhü te'âlâ 'aleyhi ve sellem, ilâ rûhi ve darîhi men kânet hâzihi'l-kırâetü'l-hıtemi'ş-şerîfe ve'l-mevlidi'ş-şerîf li-eclihî ve sebebihî ve cihetihî ente ta'lemü bi'smihî minnâ hâsse!
(Şerefendirilmiş cenâb-ı peygamberden gelen bir sadaka-i câriye olarak, bu hatm-i şerif ve mevlid-i şerif kıraatının kendisi için, kendisi sebebiyle ve kendisine yönelik olduğu aramızdan ismini bildiğin bu şahsın ruhuna ve kabrine vasıl eyle!)

Ve ‘alâ kabrihî ve rûhihî min ihsânike nûrûn nâzilûn mevlânâ
Rabbe’l-‘âlemîn!

*(Âlemlerin Rabbi olan Mevlâmız, onun kabri ve ruhuna ihsanıyla bir
nur indir!)*

Evsılı’l-lâhümme hâzihi’t-tilâvetü minnâ ileyhi ve’c’alhâ nûren
nâzilen ‘aleyhi, câfi’l-erda ‘an cenbeyhi!

*(Ey Allah’ım (c.c.)! Bu tilâveti bizden ona ulaştır, bunu onun üzerine
inen bir nur kıl ve yerin katılığını ondan uzak eyle!)*

Ve’fsehi’l-lâhümme fî kabrihî medde besarayhi ve’rhamnâ ve’l-
hâdırîne izâ sirnâ ileyhi!

*(Ey Allah’ım (c.c.)! Kabrini göz alabildiğine genişlet ve ona
katıldığımızda bize ve buradaki haziruna da merhamet eyle!)*

Kezâlike’l-lâhümme lehû ve li-cârihî ve li-mücâvirihî ve li-sükkâni
ehli türbetihî/makberetihî bi-esrîha ve li-sâiri’l-mekâbiri’l-
müslimîne ecma‘în!

*(Aynı şekilde ona, kamşularına, etrafındaki kabir ehline ve diğer
bütün Müslüman kabirlerine de rahmet eyle!)*

Ve-lenâ ve li-vâlidînâ ve li-meşâyihînâ ve li-men ‘allemenâ ve li-
men ahsene ileynâ ve li-men lehû hakku’d-dü‘â’ ‘aleynâ ve li-men
evsânâ ve evsavnâhü bi-dü‘âi’l-hayri ve li-‘abîdike’l-cemâ‘ate’l-
hâdırîne’s-sâmi‘îne ve li-ervâhi vâlidîhim ve li-kâffeti ehli’l-îmâni
ecma‘în!

*(Bize, anne-babamıza, hocalarımıza, bize bunu öğretene, bize iyilik
edene ve bizim üzerimize dua hakkı olana, bize nasîhat edene, bizim
hayır dua ile nasihat ettiklerimize, burada hazır olan kullarına,
onların ana-babasının ruhlarına ve bütün müslümanlara merhamet
eyle!)*

Ve harrimnâ ve iyyâhü ‘ale’n-nâri ve teveffenâ müslimîne ve’dfe‘
‘annâ şerre’z-zâlimîne ve şâriknâ fî dü‘âi ihvâninâ mü’minîn ve’n-
surne’l-lâhümme ‘ale’l-kavmi’l-kâfirîn bi-câhi men tevesselet bihî
ileyke cem‘i’l-enbiyâi ve’l-murselîn!

*(Kendilerini duamıza vesile kıldığımız bütün peygamberler
hürmetine, bize ve ona cehennem ateşini haram kıl, bizi
Müslümanlar olarak vefat ettir, zalimlerin şerrini bizden uzaklaştır,
bizi mümin kardeşlerimizin duasına ortak et, kafir toplumuna karşı
bizi muzaffer eyle!)*

Sübhâne rabbike rabbi’l-‘izzeti ‘ammâ yesifûn ve selâmün ‘ale’l-
murselîn ve’l-hamdü li’l-lâhi rabbi’l-‘âlemîn!

*(Allah’ı (c.c.) sıfatlandırdıklarından tenzih ederim. Bütün resullere
selâm olsun. Âlemlerin Rabbine hamd olsun!)*³⁴⁰

el-Vâkıd bölümünün, “Velâdet bahri³⁴¹” kısmı bazı mevlidlerde Süleyman
Çelebi’nin “Vesiletü’n-Necat” adlı eserinden, Hâfız Ali tarafından Türkçe olarak şu
şekilde icrâ edilir:

“Âmine hâtûn Muhammed ânesi
Ol sedeften doğdu ol dür dânesi.

Çünkü Abdullâhdan oldu hâmile
Vakt erişdi hefte vü eyyâm ile.

Hem Muhammed gelse oldu yakın
Çok alâmetler belürdi gelmeden.

Ol Rebiül evvel âyin nîcesî
On ikinci gîce isneyn gicesî.

³⁴⁰ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 1 Temmuz 2016.

³⁴¹ Hâfız Ali, bu bahri bazı eklemeler yaparak icrâ etmektedir.

Ol gice kim doğdı hayrül beşer
Ânesî anda neler gördü neler.

Dedi gördüm, ol habibin ânesi
Bir aceb nûr kim, güneş; pervânesi.

Berk urup çıkdı evimden nâgehan
Göklere dek nûr ile doldu cihân.

Hem havâ üzre döşendi bir döşek
Adı sündüs döşeyen ânı melek.

Göklere açıldı ve feth oldu zulem
Üç melek gördüm elinde üç alem.

Biri meşrik biri mağrîbde anın
Biri damında dikildi Kâ'benin.

İndiler gökden melekler sâf sâf
Ka'be gibi kıldılar beytim tavâf ya Resulallah.

Geldi hûrîler bölük bölük buğur
Yüzleri nurundan evim doldu nûr.

Bildim anlardan ki ol halkîn beyi
Kim yakın oldu cihana gelmeyi.

Yarılp divâr çıkdı nâgehân
Geldi üç hûrî bana oldu ıyân.

Çevre yanıma gelip oturdular.
Muhammed Mustafa'yı birbirine muştular.

Bu senin oğlun gibi kadr-i cemil
Bir anaya vermemiştir ol celil.

Ûlu devlet buldun ey dildârı-sen
Doğiserdir senden ol hulk-ı hasen ya Resulallah.

Bu gelen aşkına devreyler felek
Yüzüne müştâkdürur ins ü melek.

Vasfînî bu resme tertib etdiler
Ol mübârek nuru terğib etdiler.”³⁴²

2.1.1.13. Tevşih

“Süslemek” ve “düzenlemek” gibi anlamlara gelen tevşih, dinî mûsikîde mevlid gibi büyük formdaki eserlerin bölümleri arasında okunmak üzere bestelenen eserlerdir. Arapça, Farsça ve Türkçe sözlerden oluşan tevşihler genellikle doğaçlama olarak icrâ edilir. Tevşih okuyan kişi, “tevşihhân” olarak adlandırılır. Mevlid aralarında okunan tevşihler, bir sonraki bölüm hangi makamda icrâ edilecekse genelde o makamda okunur.³⁴³ Tevşihler, Allah’a (c.c.) yakarmak, Hz. Muhammed’in (s.a.s.) vasıflarını övmek gibi konuları ele alır. Mardin’de tevşihe “Ta‘tila (dinlenme)” denilmektedir.³⁴⁴

Mardin’de geleneksel olarak icrâ edilen mevlidlerde Hâfız Ali, mevlidin gerek bölümleri arasında gerekse bölümleri içinde birçok tevşih³⁴⁵ icrâ etmektedir.

Mevlidin ed-Dibâce bölümüne başlanmadan önce “Karşılama” anlamına gelen ve “Merhib” olarak isimlendirilen tevşih, Kasîde-i Bürde’den alınan beyitlerin

³⁴² Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 1 Temmuz 2016.

³⁴³ Özcan, “Tevşih,” c. 41, s. 48.

³⁴⁴ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 23 Nisan 2018.

³⁴⁵ Mardin’de farklı zamanlarda alınan mevlid kayıtlarındaki tevşih farklılıkları, mevlid icrâlarında, yöredeki zenginliği göstermektedir.

oluşturduğu bir ilâhidir. Hâfız Ali tarafından sabâ makamında icrâ edilen tevşihin sözleri ve notası şu şekildedir:

“Mevlâye salli ve sellim dâimen ebedâ ‘alâ habîbike hayri’l-halki küllihimi!³⁴⁶

(Efendime (c.c.), sevgiline (s.a.s.), mahlukatın hepsinin en hayırlısına daimâ ve ebediyyen salâtü selam olsun!)

Muhammedün seyyidü’l-kevneyni ve’s-sekaleyn. Ve’l-ferîkayni min ‘urbin ve min ‘acemini.³⁴⁷

(Hz. Muhammed (s.a.s.) iki dünyanın, insanların ve cinlerin, Arap ve Arap olmayan her iki kesimin de efendisidir.)

Büşrâ lenâ ma‘şere’l-islâmi inne lenâ. Mine’l-‘inâyeti ruknen gayre münhedimi!³⁴⁸

(Ey İslâm toplumu! Allah’ın (c.c.) ezeli bir lütfu olarak bizim yıkılmayan bir dayanağımız vardır, ne mutlu bizlere!)

Mevlâye salli ve sellim dâimen ebedâ. ‘alâ habîbike hayri’l-halki küllihimi!³⁴⁹

(Ey sahibimiz bütün yarattıklarının en hayırlısı olan sevgilini Hz. Muhammed’e (s.a.s.) sürekli ve ebedi olarak rahmetinle kuşat ve ona esenlik ver!)”³⁵⁰

³⁴⁶ Muhammed bin Saîd el-Bûsayrî, *Kasîde-i Bürde*, çev.Ömer Faruk Hilmi, İstanbul, Fatih Yayınevi, 2005, s.146.

³⁴⁷ Mahmut Kaya, *Kasîde-i Bürde’yi Türkçe Söyleyiş*, İstanbul, Damla Yayınevi, 2014, s.50.

³⁴⁸ Kaya, 2014, s. 132.

³⁴⁹ Kaya, 2014, s. 146.

³⁵⁰ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 6 Ocak 2018.

(SABÂ) TEVŞİH 1

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer, Egecan Aydın

Mev lâ ye
Mu ham me
Büş râ le
Mev lâ ye

sa l li ve se l lim dâ i
dü n sey yi dü l kev ney ni
nâ ma şe re l is lâ mi
sal li ve se l lim dâ i

me n e be dâ ha bî bi ke hay
ve s se ka leyn vel fe rî kay ni min ur
in ne le nâ mi nel i na ye ti ruk
me n e be dâ a lâ ha bî bi ke hay

ril hal ki kül li hi mi
bin ve min a ce mi ni
nen gay re mün he di mi
ril hal ki kül li hi mi

Şekil 11.1 (Sabâ) tevşih 1, Hâfız Ali tarafından 6 Ocak 2018 tarihinde Kuba Câmii'nde icrâ edilmiştir.

ed-Dibâce bölümü içinde Hâfız Ali tarafından hicaz makamında icrâ edilen tevşih'in sözleri ve notası şu şekildedir:

“Canı dilden âşık oldum
Muhammed’e Muhammed’e.

Mevlâm layık eyle bizi
Muhammed’e Muhammed’e.

Akli olan arif olsun
Ciğer yansın püryan olsun.

Bir canım var kurban olsun
Muhammed’e Muhammed’e.

Rüyâda görüştür bizi
Murada eriştir bizi.

Mevlâm sen kavuştur bizi
Muhammed’e Muhammed’e.”³⁵¹

³⁵¹ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 28 Mayıs 2016.

HİCAZ TEVŞİH 2

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

Ca nı dil den a şık ol dum Mu ham me de
ak li o lan a rif ol sun ci ğer yan sın
rü ya da gö rüş tür bi zi mu ra da e

Mu ham me de Mev lâm la yık
pür yan ol sun bir ca nım var
riş tir bi zi Mev lâm sen ka

ey le bi zi Mu ham me de
kur ban ol sun Mu ham me de
vuş tur bi zi Mu ham me de

1. Mu ham med e Mu ham med e
Mu ham med e Mu ham med e
Mu ham med e Mu ham med e

Şekil 11.2 (Hicaz) tevşih 2, Hâfız Ali tarafından 28 Mayıs 2016 tarihinde Kuba Câmii'nde icrâ edilmiştir.

ed-Dibâce bölümünün bitiminde Hâfız Ali tarafından hüseyinî makamında icrâ edilen tevşihin sözleri ve notası şu şekildedir:

“Yâ hayre men düfînet fi't-türbi³⁵² a'zamühû, fe-tâbe min tîbihinne'l-kâ'u ve'l-ekemü.

(Ey toprağa defnedilenlerin en büyük ve en hayırlısı, onların yaydığı güzel kokulardan vadiler ve hurma bahçeleri kokar.)

Rûhi'l-fidâ li-ravdatin ente sâkinühû. Fîhi'l-'afâfû ve fîhi'l-cûdü ve'l-keremü.

(Ruhum senin meskûn olduğun bahçeye feda olsun. Orada iffet, orada cömertlik ve keramet vardır.)

Ente'l-habîbü'l-lezî türcâ şefâ'atühû yevme'z-zihâmi izâ mâ zelleti'l-kademü!

(Sen ki ayakların kaydığı kıyâmet günü şefaati umulan sevgilisin!)

Ya Rabb! Nevvir kalbe vu kabre men yusallî ve yüsellim 'aleyh sallû ve sellimû 'aleyh.

(Ey Rabbim! Efendimize salât-ü selâm getiren kimsenin kalbini ve kabrini nûrlandır. Peygamberimize salât-ü selâm getirin.)”³⁵³

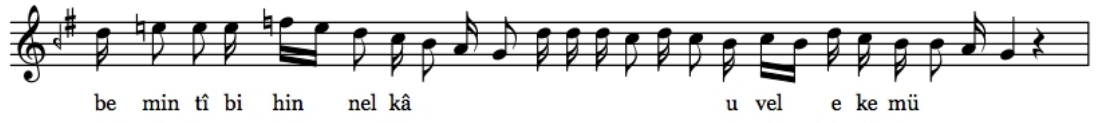
³⁵² Mardin'deki kayıtlarda bu kelime “turb” diye geçmektedir. Ancak, bu durum metnin bağlamına uymamaktadır. Bu nedenle toprak anlamına gelen “türb” kelimesi yazılmıştır.

³⁵³ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 1 Temmuz 2016.

(HÜSEYNÎ) TEVŞİH 3

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

Şekil 11.3 (Hüseyinî) tevşih 3, Hâfız Ali tarafından 1 Temmuz 2016 tarihinde Kuba Câmii'nde icrâ edilmiştir.

es-Sıffât bölümü içinde Hâfız Ali tarafından uşşâk makamında icrâ edilen tevşihin sözleri ve notası şu şekildedir:

“Keyfe terkâ rukiyyeke’l-enbiyâü yâ semâen mâ tâvelethâ semâü
innemâ messelü sıfâtike li’n-nâsi kemâ messele’n-nücûme’l-mâü.
Sallû ‘aleyhi, sallû ‘aleyhi ve ‘alâ âlihi’l-fusahâü!

(Peygamberler senin kat ettiğin mertebelere nasıl da yükselirler? Ey kendisiyle bir semanın yarıştığı sema! Kuşkusuz peygamberler, insanlar için senin sıfatlarını temsil eder. Tıpkı suyun yıldızları temsil etmesi gibi. Ona salât edin, ona ve onun arınmın âline salât edin!³⁵⁴)”³⁵⁵

³⁵⁴ Bu sözler, Hz. Muhammed’in (s.a.s.) diğer bütün peygamberlerden manevî mertebe bakımından üstünlüğünü ifâde etmektedir. İlk beyitte diğer peygamberlerin elde ettiği her bir mertebenin daha önce peygamberimiz tarafından kat edildiği belirtilmektedir. Bu durum, peygamberlerin semâya benzetilmesi, adeta semâların birbiriyle yarışması şeklinde anlatılmaktadır. İkinci beyitte, diğer bütün peygamberlerin Hz. Muhammed’in (s.a.s.) sıfatlarını insanlara gösterdiği belirtilmektedir. Burada bütün peygamberlerin bir araya gelerek Hz. Muhammed’in (s.a.s.) sıfatlarını topladıkları ifâde edilmektedir. Bu durum, gece suya yansıyan yıldızlar şeklinde betimlenmektedir. Yıldızların gece suya yansması gibi, Hz. Muhammed’in (s.a.s.) bütün sıfatları da diğer peygamberlerin tamamı tarafından temsil edilmektedir. Böylece Hz. Muhammed’in (s.a.s.) sıfatları gökteki yıldızlara, bu sıfatları yansıtan peygamberler de suya benzetilmektedir.

³⁵⁵ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 28 Mayıs 2016.

(UŞŞÂK) TEVŞİH 4

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

Key fe ter kâ ru kiy ye kel en bi yâ ü

yâ se mâ en mâ

tâ ve let hâ se mâ ü

in ne mâ mes se lü sı fâ ti ke lin nâ si ke mâ

ke mâ mes se len nü cû mel mâ ü

sal lû a leyhi sal lü a ley hi ve a lâ

â li hil fu sa hâ ü

Şekil 11.4 (Uşşâk) tevşih 4, Hâfız Ali tarafından 28 Mayıs 2016 tarihinde Kuba Câmii'nde icrâ edilmiştir.

es-Sıffât bölümünün bitiminde Hâfız Ali tarafından hüzzam, segâh ve hicaz-hümayûn makamlarında icrâ edilen tevşihlerin sözleri ve notaları şu şekildedir:

“Tale‘al- bedrü ‘aleynâ.
(Ay doğdu üzerimize.)

Min seniyyâti-il vedâ‘!
(Veda tepesinden!)

Vecebe’ş-şükrü ‘aleynâ.
(Şükür gerekti bizlere.)

Mâ de‘â li’l-lâhi dâ‘!
(Allah’a (c.c.) davetinden!)

Eyyühe’l-meb‘ûsü fînâ!
(Ey bizden seçilen elçi!)

Ci’të bi’l-emri’l-mutâ‘.
(Yüce bir davetle geldin.)

Ci’të şerrafte’l-Medîne.
(Sen bu şehre şeref verdin.)

Merhaben yâ hayra dâ‘!
(Ey sevgili hoş geldin!)

Ente bedrün fevka bedrin.
(Sen aydan yüce bir aysın.)

Ente nûrün ‘alâ nûr!
(Sen nûr üstüne nursun!)

Ente misbâhu's-Süreyyâ!
(*Sen Süreyyâ ışığıdır!*)

Yâ habîbî, yâ rasûl!
(*Ey sevgili ey resul!*)

Yâ habîbî yâ Muhammed!
(*Ey sevgili ey Muhammed (s.a.s.)!*)

Yâ imâme'l-haremeyn!
(*Ey iki haremîm imamı!*)

Havduke's-sâf'i'l-müberrad.
(*Suyun berrak ve soğuktur.*)

Eskînâ yevme'n-nüşûr.
(*Bize mahşer gününde su ver.*)³⁵⁶

³⁵⁶ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 28 Mayıs 2016. Hz. Muhammed (s.a.s.), ilk defa Medine'yi şereflendirdiği zaman kadınlar def çalarak mûsikî eşliğinde, "Tale'al- bedrû 'aleynâ" adlı meşhur beyiti okumuştur. Bkz.: Süleyman Uludağ, *İslam Açısından Müzik ve Semâ*, İstanbul, Kabalıcı Yayıncılık, 2012, s.64.

(HÜZZAM) TEVŞİH 5

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Beste: Lâ Edri

Ta le al bed rü a ley nâ min se niy
ey yü hel meb u sû fi nâ ci te bil
en te bed rûn fev ka bed rin en te nûr
yâ ha bî bî yâ Mu ham med yâ i mâ

yâ til ve dâ ve ce beş şük rü a
em ril mu tâ ci te şer raf tel Me
ün a lâ nûr en te mis bâh us Sü
mel ha re meyn hav du kes sa fil mü

ley nâ mâ de â lil lâ hi dâ
dî ne mer ha ben yâ hay ra dâ
rey yâ yâ ha bî bi yâ re sul
ber rad es kı nâ yev men nü şûr

Şekil 11.5 (Hüzzam) tevşih 5, Hâfız Ali tarafından 28 Mayıs 2016 tarihinde Kuba Câmii’nde icrâ edilmiştir.

“Yâ ehle beyte Resûli’l-lâhi! Hubbükümü ferdun mine’l-lâhi fi’l-kur’âni enzelehû yekfikümü min ‘azîmi’l-fehra ennekümü men lem yüsallî ‘aleyküm lâ salâte lehüm.

(Ey Allah’ın (c.c.) elçisinin ev ahalisi! Sizi sevmek Allah’tan (c.c.) gelen Kur’ân’da indirilmiş bir farzdır. Bu size en büyük övünç kaynağı olara yeter. Size salât etmeyene merhamet edilmez.)”³⁵⁷

³⁵⁷ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 1 Temmuz 2016.

(SEGÂH) TEVŞİH 6

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

Yâ eh le bey te re sù lil lâ hi hub bü kü mü

fer dun mi nel lâ hi fil kur â ni en ze le hû yek fi

kü mü yek fi kü mü min a zî mil feh ra en ne kü mü

men lem yü sal lî a ley kü m lâ sa lâ te le hü m

Şekil 11.6 (Segâh) tevşih 6, Hâfız Ali tarafından 1 Temmuz 2016 tarihinde Kuba Câmii'nde icrâ edilmiştir.

“Ve innenî ertecî yâ sâdeten bi-kümü, ellâü râmâ ve kalbî fi hubbikümü, hâşâ üreddü ve innî kad kasadtükümü ve ci'tüküm min kisâri'n-nahve bâbikümü, ercû'l-kabûl, fe-külü ente makbûlü.

*(Ey efendilerimiz! Ben sizden rica ediyorum. Kalbim sizin muhabbetinize atılmış. Size yönelmiş olduğum halde reddedilmeyeyim. Size kapınızın kırık tarafından geldim. Kabul bekliyorum. Deyin ki sen kabul edilenlerdensin.)*³⁵⁸

³⁵⁸ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 1 Temmuz 2016.

(HİCAZ-HÜMÂYUN) TEVŞİH 7

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Egecan Aydın

Ve in ne nî er te cî yâ sâ de ten bi kü mü

el lâ ü râ mâ ve kal bî fî hub

bi kü mü hâ şâ ü red dü ve in nî

kad ka sad tü kü mü ve ci tü küm min ki sâ

rin nah ve bâ bi kü mü er cül ka bül

fe kû lü en te mak bû lü

Şekil 11.7 (Hicaz-hümâyün) tevşih 7, Hâfız Ali tarafından 28 Mayıs 2016 tarihinde Kuba Câmii'nde icrâ edilmiştir.

es-Sıffât bölümünün bitiminde icrâ edilen tevşihlerden sonra Hâfız Ali tarafından uşşâk makamında salâvat³⁵⁹ icrâ edilerek Bişâret bölümüne geçilir. Bişâret

³⁵⁹ Bkz.: 2.1.1.6. Salâvat/Uşşâk Mevlid Salâvatı.

bölümünde Hâfız Ali tarafından uşşâk makamında icrâ edilen tevşihlerin sözleri ve notaları şu şekildedir:

“Merhaben ehlen ve sehlen bi’r-resûl! Merhaben yâ men bihî
nercü’l-kabûl!

(Merhaba, hoş geldin, safalar getirdin, ey peygamber! Merhaba, ey kendisi sayesinde dualarımızın kabulünü umduğumuz kişi!)

Merhaben fî men lehû Cibrîlü kâm hâdimen ve’l-küllü ebdev bi’s-
selâm!

(Merhaba, Cebrâil’in kendisi için hizmet etmek üzere kıyama durduğu ve herkesin selâma durduğu kimse!)

Merhaben yâ râkıyen a’le’r-rüteb! Merhaben yâ ‘ayne sâdâti’l-
‘Arab!

(Merhaba, ey mertebelerin en yücesine yükselen kişi! Merhaba, ey Arapların efendilerinin göz bebeği!)

Merhaben b’il-Mustafe’l-hâdi’n-nasûh! Merhaben yâ men bihî
nercü’l-fütûh!

(Merhaba, ey yol gösterici ve nasihatkâr olan Mustafa (s.a.s.)! Merhaba, ey kendisiyle fetihler umduğumuz kişi!)

Merhaben yâ rahmeten li’l-‘âlemîn! Merhaben yâ şâfi‘an li’l-
müznibîn!

(Merhaba, ey âlemlere rahmet olan! Merhaba, ey günahkârlara şefaatchi olan!)

Merhaben yâ Mustafâ yâ Müctebâ! Merhaben yâ cedde ashâbi’l-
‘abâ!

(Merhaba Ey Mustafâ, ey Müctebâ! Merhaba, ey nûrlu kimselerin atası!)

Merhaben yâ rûhî fidâ' zâke'l-cemâl! Merhaben yâ 'ayne sâdâti'r-ricâl!

(Merhaba, ey ruhumu kendisine fedâ ettiğim güzellik! Merhaba, ey adamların efendilerinin göz bebeği!)

Merhaben, sümme's-salâtü ve's-selâm fevka kabri'l-Mustafâ' hayri'l-enâm!

(Merhaba, sonra salât ve selâm yaratılmışların en hayırlısı olan Mustafâ'nın (s.a.s.) kabri üzerine olsun!)"³⁶⁰

³⁶⁰ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 28 Mayıs 2016.

(UŞŞÂK) TEVŞİH 8

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat birer

mer ha ben yâ rah me ten lil â le mîn mer haben ya
şâ fi an lil mü z ni bîn
mer ha ben ya Mus ta fâ yâ Mûc te bâ
mer ha ben yâ ced de as hâ bi l a bâ
mer ha ben yâ rû hî fi dâ zâ kel ce mâ l
mer ha ben yâ ay ne sâ da ti r ri câl
mer ha ben süm mes sa lâ tü ves se lâ m fev ka ka b ri
l Mus ta fâ ha y ri l e nâm

Şekil 11.8 (Uşşâk) tevşih 8, Hâfız Ali tarafından 28 Mayıs 2016 tarihinde Kuba Câmii'nde icrâ edilmiştir.

Bişâret bölümünün bitiminde Hâfız Ali tarafından uşşâk makamında icrâ edilen tevşihlerin sözleri ve notaları şu şekildedir:

“Selâmün, selâmün, selâmün... Selâm! ‘Alâ bi’ri zemzem esabne’l-
hıyâm. Hıyâmün, hıyâmün, hıyâmün hıyâm ve tehte’l-hıyâmi
ricâlün kirâm. Kirâmün, kirâmün, kirâmün kirâm ve fihim
Muhammed ‘aleyhi’s-selâm!

*(Selâm, selâm, selâm... Selâm olsun! Zemzem kuyusunda bir çadıra
rastladık. Çadır, çadır, çadır... O çadır ki onun altında şerefli
adamlar var. Şerefli, şerefli, şerefli, şerefli... Onların
içinde Muhammed (s.a.s.) var!)*³⁶¹

(UŞŞÂK) TEVŞİH 9

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

Se lâ mün se lâ mün se lâ mün se lâ
hı yâ mun hı yâ mun hı yâ mun hı yâ
ki râ mü ki râ mün ki râ mün ki râ

m a lâ bi ri zem zem e sabne l hı yâm
ve teh tel hı yâ mi ri câ lün ki râ
m ve fi him Mu ha m med a le y his se lâ

Şekil 11.9 (Uşşâk) tevşih 9, Hâfız Ali tarafından 1 Temmuz 2016 tarihinde Kuba Câmii’nde icrâ edilmiştir.

“Efhari mevcûdât, fî yevmi ‘arasât! Hazreti Ahmed-i Mahmud fahr-
i ‘âlem Muhammed Mustafâ-râ salâvat!

³⁶¹ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 1 Temmuz 2016.

(Arasat meydanında bütün mevcudatın en iftiharlısı! Âlemin iftiharî Ahmed-i Mahmud olan Hazreti Muhammed Mustafa'ya (s.a.s.) salâvat!)"³⁶²

(UŞŞÂK) TEVŞİH 10

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

Ef ha ri mev cû dâ t fî yev mi a ra sâ t
Haz re ti Ah me di Mah mu d fah ri â le m Mu ham med
Mus ta fâ râ sa lâ va vat

Şekil 11.10 (Uşşâk) tevşih 10, Hâfız Ali tarafından 1 Temmuz 2016 tarihinde Kuba Câmii'nde icrâ edilmiştir.

el-Vâkıdî bölümü içinde Hâfız Ali tarafından bûselik makamında icrâ edilen tevşih ile, bölüm bitiminde sabâ makamında icrâ edilen tevşihin sözleri ve notaları şu şekildedir:

“Men lî bi-en-ahdâ bi-efhari mev'idî ve ezûrühû ve'l-vehtü leyse bi-mus'idi, ve-metâü şâhidü nûre kabre Muhammedin, ve-yesîrû hazzî bi'ş-şehâi ne'imâ. Sallû 'aleyhi ve sellimû teslîma!

(Benim için çok kıymetli olan ve benim en şerefli buluşmâmin kendisiyle olduğu efendimizin kabrini ziyaret ederim. Peygamberin

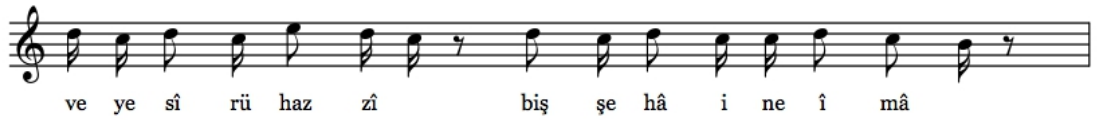
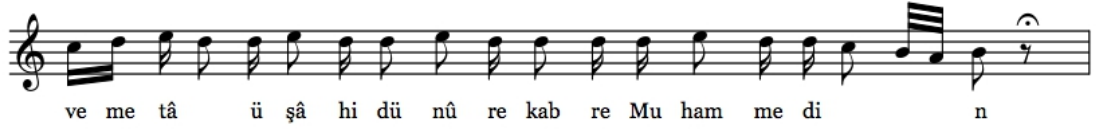
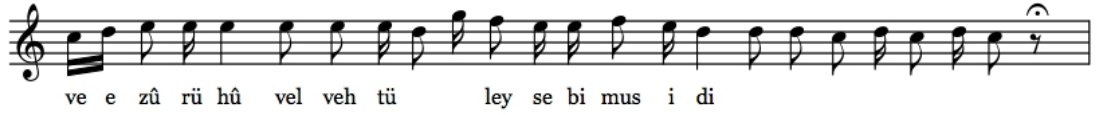
³⁶² Türkçe mevlidin girişindeki salâvat, Farsça icrâ edilmektedir. Bkz.: Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 1 Temmuz 2016.

*kabrinin nuruna şahit olanın sıkıntısı hafifler. Ona salât ü selâm ediniz!)*³⁶³

(BÛSELİK) TEVŞİH 11

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

Şekil 11.11 (Bûselik) tevşih 11, Hâfız Ali tarafından 28 Mayıs 2016 tarihinde Kuba Câmii'nde icrâ edilmiştir.

³⁶³ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 28 Mayıs 2016.

“Seeltü ilâhi kable mevtiye nazreten, erâ taybete'l-feyhâe ve'l-kubbete'l-hadrâ' ve edhulü min bâbi's-selâmi müsellimen 'ale'l-Mustafe'l-hâdî ve efrehu bi'l-büşrâ! Eyâ ravdaten fiki'n-nebiyyi Muhammeden! Haveyti melîhan kâmilên yeşrehu's-sadre dehîlek yâ ebe'z-Zehra'!

(Allah'ım (c.c.), ölümünden önce senden bir an istedim ki efendimizin istirahatgâhı olan o güzel kokulu bahçeyi ve yeşil kubbeyi göreyim, yol gösterici Mustafa'ya (s.a.s.) selâm ederek Selâm Kapısı'ndan içeri gireyim ve müjdeyle sevineyim diye! Ey içinde Muhammed (s.a.s.) peygamberin bulunduğu bahçe! Şefkatle ve yetkin bir şekilde himaye edersin ki bu gönülleri açar. Sana sığınırım, Ey Zehra'nın babası!)”³⁶⁴

³⁶⁴ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 28 Mayıs 2016.

(SABÂ) TEVŞİH 12

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

Se el tü i lâ hi kab le mev ti ye naz re te n

e râ tay be tel fey hâ e vel kub be tel had râ

ve ed hu lü min bâ bis se lâ mi mü sel li men a lel Mus ta fel

hâ dî ve ef re hu bil büş râ

e yâ rav da ten fi kin ne biy yi Mu ham me de n

ha vey ti me lî han kâ mi len yeş re hus sad re

de hî le k de hî lek yâ e bez Zeh ra

Şekil 11.12 (Sabâ) tevşih 12, Hâfız Ali tarafından 28 Mayıs 2016 tarihinde Kuba Câmii'nde icrâ edilmiştir.

2.1.1.14. İlâhi

İlâhî, dinî duyguları dile getiren bestedir.³⁶⁵ Aynı zamanda Türk mûsikîsinin makam ve usûlleriyle bestelenen ve dinî toplantılarda okunan şiirlere de ilâhî denilmektedir. Dinî mûsikî terimi olarak ise ilâhî, nazım şekilleriyle güftelerin genel adıdır. İlâhîler okundukları yerlere göre de câmi ve tekke ilâhîleri olmak üzere ikiye ayrılırlar.³⁶⁶

Mardin’de ilâhîler önemli dinî gün ve gecelerdeki merâsimler, mevlidler ile Ramazan ayındaki teravih namazlarında rekât aralarında icrâ edilir. İlâhîler teravih namazları içinde, Ramazan ayının ilk on beş gününde “merhaba ilâhîleri”, son on beş gününde ise “elvedâ ilâhîleri” olarak icrâ edilir.

Ulu Câmii’nde Ramazan ayının son teravih namazında dördüncü rekâtın sonra kısa bir formda olan istiğfar ilâhîsi icrâ edilir. Hâfız Ali tarafından uşşâk makamında icra edilen ilâhînin sözleri ve notası şu şekildedir:

“Sübhâne’l-lâhi ve bi-hamdihi. Sübhâne’l-lâhi’l-‘azîm. Ve bi-hamdihi esteğfirullâh. Sübhâne’l-lâhi ve bi-hamdihi. Sübhâne’l-lâhi’l-‘azîm. Ve bi-hamdihi esteğfirullâh. Sübhâne’l-lâhi ve bi-hamdihi. Sübhâne’l-lâhi’l-‘azîm. Ve bi-hamdihi esteğfirullâh.

(Allah (c.c.), tüm noksan sıfatlardan münezzehtir ve hamd onadır.

Yüce olan Allah (c.c.) bütün noksan sıfatlardan münezzehtir ve hamd

O’nadır (c.c.). Allah’a (c.c.) tövbe istiğfar ederim.)”³⁶⁷

³⁶⁵ Ayverdi, c. 2, s. 1400.

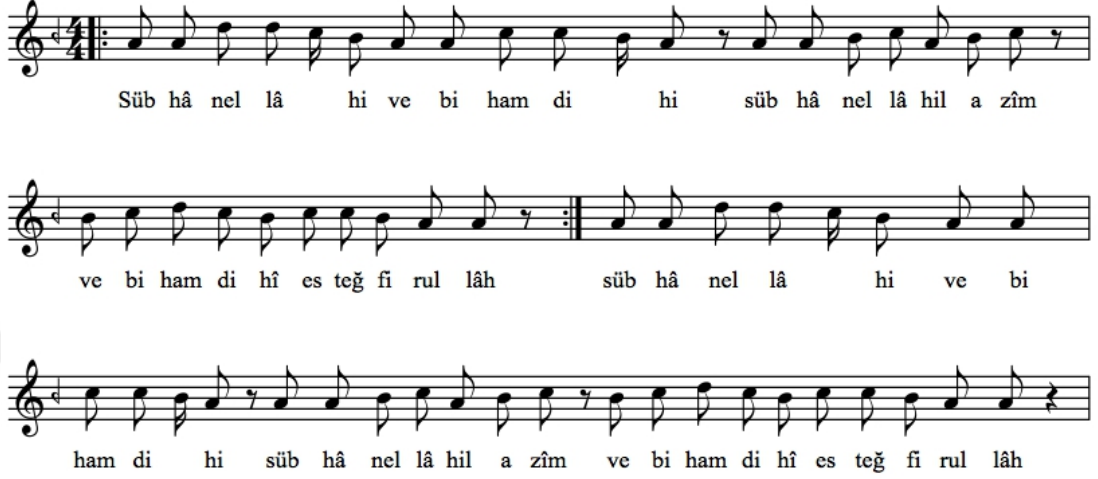
³⁶⁶ Mustafa Uzun, “İlâhi,” *DİA*, 1. baskı, c. 22, s.64, 65.

³⁶⁷ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 3 Temmuz 2016.

UŞŞÂK İLÂHİ

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Egecan Aydın

Süb hâ nel lâ hi ve bi ham di hi süb hâ nel lâ hil a zîm

ve bi ham di hî es teğ fi rul lâh süb hâ nel lâ hi ve bi

ham di hi süb hâ nel lâ hil a zîm ve bi ham di hî es teğ fi rul lâh

Şekil 12.1 Uşşâk ilâhi, Hâfız Ali tarafından 3 Temmuz 2016 tarihinde Ulu Câmii'nde icrâ edilmiştir.

Kuba Câmii'nde kılınan teravîh namazının on altıncı rekâtından sonra Hâfız Ali tarafından uşşâk makamında icrâ edilen merhaba ilâhisinin sözleri ve notası şu şekildedir:

“Sübhâne'l-hannân, el-mennân, sübhâne'd-deyyân, el-burhân, el-ma'rûf bi'l-ihsân, el-mevsûf bi'l-ğufrân, ma'rûfün, bi'l-ihsân, mevsûfün bi'l-ğufrân! Merhaba, merhaba! Fî şehri ramadân, merhaba, merhaba, merhaba! Fî şehri't-tevbeti ve'l-ğufrân, merhaba!

(İyilik sahibi olan şefkat sahibi bütün noksan sıfatlardan münezzehtir. Çokça bağışlayan, adalet sahibi bütün noksan sıfatlardan münezzehtir. Kendisine ihsan ile ibâdet edilen, çokça bağışlayıcı olarak nitelenen, ihsanla bilinen, çokça bağışlayıcı

olarak nitelenen! Merhaba, merhaba! Ramazan ayına merhaba,
merhaba, merhaba! Tövbe ve bağışlanma ayına merhaba!)”³⁶⁸

UŞŞÂK İLÂHİ (MERHABA)

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

Süb hâ ne l ha n nâ n
Süb hâ ne d de y yâ n

e l me n nâ n
e l bu f hâ n

e l ma rû f
bi l i h sâ n
ma rû fü n
bi l i h sâ n

e l me v sû f
mev sû fü n

³⁶⁸ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 21 Haziran 2017.

bi l ğu f râ n
bi l ğu f ra n

me r ha ba
me r ha ba

fî şeh ri ra ma dâ
fî şeh rit tev be ti vel ğuf râ

n me r ha ba
n me r ha ba

SON

Şekil 12.2 Uşşâk ilâhi (merhaba), Hâfız Ali tarafından 21 Haziran 2016 tarihinde Kuba Câmii’nde icrâ edilmiştir.

Kasım Tuğmaner Câmii’nde kılınan teravih namazının on altıncı rekâtından sonra Hâfız Ali tarafından uşşâk makamında icrâ edilen elvedâ ilâhisinin sözleri ve notası şu şekildedir:

“Sübhâne’l-hannân, el-mennân, sübhâne’d-deyyân, el-ğufrân, el-ma’bûd bi’l-ihsân, el-mevsûf bi’l-ğufrân, ma’rûfün bi’l-ihsân, mevsûfün bi’l-ğufrân! El-vedâ‘, el-vedâ‘! Min şehri ramadân, el-vedâ‘, el-vedâ‘, el-vedâ‘! Min şehri’t-tevbeti ve’l-ğufrân, el-vedâ‘!
(İyilik sahibi olan şefkat sahibi bütün noksan sıfatlardan münezzehtir. Çokça bağışlayan, adalet sahibi bütün noksan sıfatlardan münezzehtir. Kendisine ihsan ile ibâdet edilen, çokça bağışlayıcı olarak nitelenen, ihsanla bilinen, çokça bağışlayıcı

olarak nitelenen! Elvedâ, Elvedâ! Ramazan ayına elvedâ, elvedâ,
elvedâ! Tövbe ve bağışlanma ayına elvedâ!)”³⁶⁹

UŞŞÂK İLÂHİ (ELVEDÂ)

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

Süb hâ ne l ha n nâ n
Süb hâ ne d de y yâ n

e l me n nâ n
e l ğu f râ n

e l ma bû f
bi l i h sâ n
ma rû fü n
bi l i h sâ n

e l me v sû f
mev sû fü n

³⁶⁹ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 30 Haziran 2016.

bil l ğu f râ n
bil l ğu f râ n

e l ve dâ
e l ve dâ

min şeh ri ra ma dâ
min şeh rit tev be ti vel ğuf râ

n e l ve dâ
n e l ve dâ

SON

Şekil 12.3 Uşşâk ilâhi (elvedâ), Hâfız Ali tarafından 30 Haziran 2016 tarihinde Kuba Câmii'nde icrâ edilmiştir.

2.1.2. Tekke Mûsikîsi

Türk din mûsikîsinin iki kolundan biri olan ve aynı zamanda günümüzde tasavvuf mûsikîsi olarak adlandırılan tekke mûsikîsi, genellikle tarîkatların zikirlerinde ritme dayalı ortaya çıkan mûsikîye verilen addır. Tekke mûsikîsi formları şu şekildedir: Mevlevî âyini, mersiye, ism-i celal, durak, savt, nefes, nevbe, tesbih, tevşih, şuşul, ilâhi, kasîde.³⁷⁰ Bu formlardan Mardin³⁷¹'de icrâ edilen formlar ilâhi,

³⁷⁰ Özcan, "Tekke Mûsikîsi," c. 40, s. 384.

³⁷¹ Mardin'de tarîkat ve tekkelerin içinde icrâ edilen bazı tekke mûsikîsi formların câmilere aktarılmasında tasavvuf kültürünün bir etkisi olmamıştır. Tekke kültüründeki mûsikî, hep câmilerde

tevşih, şuğul³⁷² ve kasîdedir. Kasîde, Allah (c.c.), peygamber ve din büyüklerine gösterilmesi gereken sevgi ve saygı ile İslâm dinindeki tasavvufî meselelerden söz eden uyarıcı ve öğütleyici şiirlerin bir kişi tarafından saz eşliği olmadan makam ve usûl dairesi çerçevesinde veya doğaçlama olarak okunmasıdır.³⁷³

Tekke mûsikîsi formlarından ilâhi ve şuğul Ramazan ayında teravîh namazı aralarında ve tarîkat zikirlerinde; tevşih ise mevlidlerin bahirleri arasında icrâ edilir. Kasîde, genellikle mevlid formunun bahirleri arasında icrâ edilen tevşih güftelerinde görülür.

Kasîde, tekke mûsikîsinin bir türüdür. Mardin’de bayram sabahları Ulu Câmii minaresinden sabah namazı vaktinde Hâfız Ali tarafından genellikle uşşâk makamında icrâ edilir. Dinî mûsikî literatüründe “Kasîde-i Bürde (Hırka Kasîdesi)” olarak isimlendirilen, 1295 yılında vefat eden Mısırlı âlim ve Şazelî tarîkatı müntesibi Muhammed bin Said el-Bûsayrî’nin kasîdesi olup, doğaçlama olarak icrâ edilmektedir. Kasîde-i Bürde’nin içeriği Hz. Muhammed’in (s.a.s.) doğumu, mucizeleri, Kur’ân’ın fazileti, nefisle mücadelenin önemi, günahlardan pişmanlık, Allah’tan (c.c.) af ümidi, dua ve niyazdır.³⁷⁴

Hâfız Ali tarafından uşşâk makamında icrâ edilen kasîdenin sözleri ve notası şu şekildedir:

Yâ Ekreme’l-halkı mâ lî men elûzü bihî! Sivâke ‘inde hulûlî’l-
hâdisi’l-‘amemi.³⁷⁵

kalmıştır. Bin dokuz yüzlü yılların başında tekkelerin kapatılması, diyânet işleri başkanlığının kurulması bunun nedenlerinden biridir. Bu sebeple, tekke mûsikîsi, dolayısıyla Mardin’de gelişmemiş ve geri planda kalmıştır. Bunun yerine, tekke mûsikî kültürü, Mardin’de câmîi içlerinde yoğunlaşmıştır. Bkz.: Ahmet Sırdaş, *Kişisel Görüşme*, 3 Temmuz 2016.

³⁷² Şuğul, Türkler tarafından bestelenmiş Arapça güfteli ilâhidir. Bkz.: Öztuna, 2000, s. 459. Çalışmamızda şuğul için ayrı bir başlık açılmamıştır. Mevlid aralarında icrâ edilen Arapça güfteli ilâhiler “2.1.1.13 Tevşih” bölümünde, diğer Arapça güfteli ilâhiler ise “2.1.1.14 İlâhi” başlığı altında anlatılmıştır.

³⁷³ İsmail Hakkı Özkan, “Kaside,” *DİA*, 1. baskı, c. 24, s.566.

³⁷⁴ Mahmut Kaya, “Kasidetü’l-Bürde,” *DİA*, 1. baskı, c. 24, s.568, 569.

³⁷⁵ Kaya’nın neşrinde beytin başındaki “Yâ ekreme’l-halkı” ifâdesi, “Yâ ekreme’r-rusûlî” şeklinde geçmektedir. Bkz. Kaya, 2014, s. 169.

(Ey yaratılmışların en hayırlısı olan peygamber (s.a.s.)! Ölüm geldiğinde benim senden başka sığınacak kimsem yoktur.)

Ve len yedîka resûle'l-lâhi câhûke bî. İzi'l-kerîmü tecellâ bi'smi'l-müntekîmi!³⁷⁶

(Kerîm olan Allah (c.c.), kıyâmet gününde “Müntakim” ismiyle tecelli edince, ey Allah'ın (c.c.) resulü bana şefaât etmekle senin makam ve rütbene asla noksanlık gelmez!)

Muhammedün seyyidü'l-kevneyni ve's-sekaleyn. Ve'l-ferîkayni min 'urbîn ve min 'acemin.³⁷⁷

(Hz. Muhammed (s.a.s.) iki dünyanın, insanların ve cinlerin, Arap ve Arap olmayan her iki kesimin de efendisidir.)

Nebiyüne'l-âmirü'n-nâhî felâ ehadün. Eberra fî kavli lâ minhü ve lâ ne'ami.³⁷⁸

(Peygamberimiz (s.a.s.) iyilikleri emreden, kötülükten nehyedendir. “Evet” veya “hayır” diye karar veren hiçbir kimse onun kadar doğru karar vermiş değildir.)

Lemmâ de'a'l-lâhü dâ'înâ li-tâ'atihî. Bi-ekramî'r-rusûli künnâ ekrame'l-ümemi.³⁷⁹

(Allah (c.c.), bizleri peygamberlerin en şerefli olan Hz. Muhammed (s.a.s.) vasıtasıyla kendine itaate davet edince, biz de ümmetlerin en şerefli olduk.)

Hüve'l-habîbü'l-lezî türçâ şefâ'atühû. Li-küllî hevlin mine'l-ehvâli muktahîmi.³⁸⁰

³⁷⁶ Kaya, 2014, s. 170.

³⁷⁷ Kaya, 2014, s. 50.

³⁷⁸ Kaya, 2014, s. 51.

³⁷⁹ Kaya, 2014, s. 133.

³⁸⁰ Kaya, 2014, s. 52.

(O öyle sevgili bir peygamberdir ki, (kıyâmet günü) dehşetli korkulardan herhangi biri hücum ettiği zaman onun şefaati umulur.)

Yâ nefsü lâ taknetî min zelletin ‘azumet. İnne’l-kebâire fi’l-gufrâni ke’l-lememi.³⁸¹

(Ey nefis, büyük günahlardan dolayı Allah’ın (c.c.) rahmetinden ümit kesme! Çünkü Allah’ın (c.c.) mağfiretine nispetle büyük günahlar küçük hatalar gibidir.)

Le‘alle rahmete rabbî hîne yaksimühâ. Te’tî ‘alâ hasebî’l-‘ısyâni fi’l-kısemi.³⁸²

(Umulur ki Rabbim rahmetini taksim ederken, taksim günahların (çokluğuna göre) yapılır.)

³⁸¹ Kaya, 2014, s. 172.

³⁸² Kaya, 2014, s. 173.

UŞŞÂK KASÎDE

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat

Ya ek remel ha l kimâ lîmen e lû zü bi hî si vâ
ke si vâ ke in
de hu lû li l hâ di sil a me mi ve len ye dî ka re
sù lel lâ hi ve len ye dî ka re sù lel lâ hi câ hü ke bî
i zi l ke rî mü i zi l ke rî mü te cel lâ
bis mil mün te ki mi Mu ham me dün sey yi dü l
kev ney ni ves se ka ley n vel fe rî kay ni min

ur bin ve min a ce mi n ne biy yü nel â mi rün nâ hî

fe lâ e ha dü n e ber ra fi kav li lâ

min hü ve lâ ne a mi

lem mâ de al lâ hü dâ î nâ li tâ a ti hî bi ek ra mir

ru sü li kün nâ ek ra mel ü me mi

hü vel ha bî bü l le zî tür câ şe fâ a tü hü

li kü l li hev lin mi nel eh vâ li muk ta hi mi

yâ nef sü lâ tak ne tî mi n zel le ti n a zu met in nel

ke bâ i re fil guf râ ni kel le me mi

le al le rah me te rab bî hî ne yak si mü hâ te tî

a lâ ha se bil is yâ ni fil kı se mi

Şekil 13.1 Uşşâk kasîde, Hâfız Ali tarafından 5 Temmuz 2016 tarihinde Ulu Camii'nde icrâ edilmiştir.

2.2. Mardin Dinî Mûsikîsinde Tavır

Mûsikîde türler arasındaki farkları belirleyen bir öğelerden biri de tavırdır. Tavır kelime anlamı olarak, bir eserin yorumlanma tarzıdır.³⁸³ Mûsikîde yöreler ile ilgili icrâ biçimleri “Yozgat tavrı, Kırşehir tavrı, Konya tavrı” gibi örneklerle “tavır” kelimesi ile bahsedilir.³⁸⁴

Mûsikîde her türün ayrı bir tavrı vardır. Bir türü yumuşak bir tonda icrâ etmek gerekirken bir başka türü daha sert bir şekilde icrâ etmek gerekebilir. Dinî mûsikîde de durum böyledir. Tavır-tür ilişkisine dikkat edilmelidir.³⁸⁵ Tavır, aynı zamanda yorumlamaktır. Bir mûsikî eserinin yorumlanması da neden-sonuç ilişkisi içinde olmalıdır.³⁸⁶

³⁸³ Ayverdi, c. 3, s. 3094.

³⁸⁴ Türker Eroğlu, *Türk Dans Antropolojisine Giriş*, Ankara, Yurt Renkleri Yayınları, 2010, s.115.

³⁸⁵ Ali Tan, “Türk Müziğinde Türü Etkileyen İcra Problemleri: Tavır, Ritim ve Güfte İlişkisi,” *Akademikbakış Dergisi*, S.51, (2015), s.463.

³⁸⁶ Onur Akdoğu, *Türk Müziği'nde Türler ve Biçimler*, İzmir, Ege Üniversitesi Basımevi, 1996, s.129.

Mûsikîmiz tavrı yönünden oldukça zengindir. Şarkı ile ilâhi icrâsı arasındaki tavrı farkları bu zenginlikten doğar. Bir başka deyişle, ikisi de doğaçlama icrâ edilen kasîde ve gazel türlerinin biri dinî diğeri lâdinî iken icrâ edenin dikkat etmesi gereken farklı icrâ şekilleri vardır. Geçmişte, gazel icrâ eden birinin mahreçleri kasîde icrâ eden birine benzeyince -Mesut Cemil'in ifâdesiyle³⁸⁷- mecliste bıyık altından gülüşmeler başlar.³⁸⁸

Dinî mûsikînin güfteleri ezberletmeyi önceleyen havasında tavrı, lâdinî mûsikîye göre daha köşeli; gırtlak nağmeleri bir miktar serttir. Bu icrâ, tekkenin zikirle dolu havası içerisinde zikrin ritminde icrâcının mukabele etmesinin doğal bir sonucudur. Buradan hareketle tekkedeki ve câmideki icrâ tavrıları elbette birbirinden farklı olacaktır.

Hâfız tavrı, biraz abartılmış gırtlak nağmesi ve süslemenin hâkim olduğu Kur'an tilâveti ve dinî mûsikî izlerini taşıyan bir icrâdır. Hâfız olarak adlandırılan icrâcılar, tiz bölgelerdeki perdelere hâkim bir sese sahip, tiz akorttan okumayı tercih eden icrâcılardır.³⁸⁹

Türk mûsikîsi meşk geleneğinin temsilcilerinden biri olan Hâfız Sami, mûsikî tavrını meşk ettiği hocaları olan Müştakzade Hacı Edhem Efendi, Bolahenk Nuri Bey, Enderûnlu Hâfız Hüsnü Efendi, Hacı Kirami Efendi ve Bestenigar Ziya Bey ile yaptığı meşklerle kendindeki birikimi de katarak ilerlemiştir.³⁹⁰ Hâfız Sami gibi Hâfız Ali de yaptığı meşkler, kendi mûsikî kültürü ve istidadınca kendi tavrını ortaya koymuştur. Bu tavrı onun çağdaşları tarafından takip edilmektedir.

Çok kültürlü Mardin'de, birarada yaşayan farklı toplumların oluşturduğu tavrı farklılığı olması kaçınılmaz bir durumdur. Mardin'in farklı ilçelerinde yaşayan Arap

³⁸⁷ Mesut Cemil, *Hâfız Şaşı Osman Efendi*, https://www.youtube.com/watch?v=AseszKpB_ZQ, 23 Aralık 2017.

³⁸⁸ Tan, 2015, s. 462.

³⁸⁹ Özge Zeybek, *Türk Makam Müziği'nde Üslûp-Tavrı Görüşleri Doğrultusunda Münir Nurettin Selçuk, Alâeddin Yavaşca ve Bekir Sıdkı Sezgin İcrâlarının Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013, s. 18.

³⁹⁰ Sami Dural, *Türk Musikisi Meşk Geleneğinde Bir İcra; Hâfız Sami*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, s. 7-14.

toplumlarının bile yaşadıkları yerdeki kültür farklılığı dolayısıyla tavrı farklılıkları vardır. O sebeple tavrın oluşumunu belirleyen temel etkenlerden biri olan “çevre” çok önemlidir.

Mûsikînin temel karakteristiğini, yöredeki okuyuş özellikleri, sazların icrâ biçimini tavrı belirler.³⁹¹ Câmî mûsikîsinde saz kullanılmaz. Dolayısıyla yöredeki ağız özellikleri Mardin Câmî mûsikî tavrını belirleyen temel faktördür. Mardin’de icrâ edilen dinî mûsikî tavrını ele aldığımız zaman geçmişten günümüze kadar yaşayan bütün mûsikîşinasların icrâ biçimlerinin oluşturduğu bir kültür akla gelir. Tavrı denilen şey meşk usûlüyle öğrenilir ve her talebe kendisinden de bir şeyler katarak bu kültürü geliştirir. Mardin dinî mûsikî tavrı da bu şekilde oluşmuştur. Meşk zincirleri vasıtasıyla bu tavrı oluşturmuştur. Hâfız Ali örneğinde olduğu gibi, gözleri âmâ olduğu için hâfızlığı duyarak edinmiş; meşk ettiği, geliştirdiği tavrı edinirken yine duyumdan faydalanmıştır. Böylece Mardin dinî mûsikî kültürüne kendinden önce yaşayan mûsikîşinaslar gibi katkı yapmıştır.

2.3. Mekân Bağlamında Mardin’de Dinî Mûsikî

Mekân, oluşun meydana geldiği yer demektir.³⁹² Mekânı anlamlı kılan insanlar ve o insanların taşıdığı kültürleridir.

Mekânın önemini anlatan en güzel örneklerden biri İzmir ili Çamdibi semtidir. Bu semtte bin dokuz yüz seksenlerde Makedonya’dan göç ederek gelen insanlar yaşamaktadır. Hatta Burak Reis Caddesi’nin beş bin yüz kırk üç numaralı sokağı ünlüdür. Bu sokakta özellikle Ramazan ayları boyunca güneş etkisini yitirmeye başladıktan sonra sokakta mûsikî şenlikleri olur. Bu mekâna özel sazların bile bu şenlikler sırasında icrâ edildiği görülmektedir. Makedonya’dan yaklaşık otuz yıl önce

³⁹¹ Furkan Balategin Eroğlu, “Türk Halk Müziğinde Yöre, Üslûp ve Tavrı Kavramları Üzerine,” *Türük Dil Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, S.3, (2014), s.237.

³⁹² İlhan Kutluer, “Mekân,” *DİA*, 1. baskı, c. 28, s.550.

göç eden bu insanlar kendi kültürlerini hala sürdürmektedir. Bunun yanında aynı semtin başka mahallelerinde de bu kültürün devam ettiği bilinmektedir.³⁹³

Birey, toplum ya da mekânların sahip olduğu birtakım değişmez özellikler kişiler ile özdeşleşebilir. Kültürel kaynaklar ile oluşturulan yapı her zaman değişken niteliktedir. Bu niteliği belirleyen en temel öge kültür ve o kültürün taşıyan insanların oluşturduğu toplumdur.³⁹⁴

Meslek hayatının tamamını Ulu Câmii'nde müezzin göreviyle geçiren Hâfiz Ali, Ulu Câmii ile bütünleşmiştir. Gerek mevlidhanlığı gerekse diğer dinî mûsikî icrâlarının büyük bölümünü Ulu Câmii'nde gerçekleştirmiştir. Hâfiz Ali, âmâ gözleriyle, Ulu Câmii minâresinin içinde kaç basamak merdiven olduğundan şehrin herhangi bir yerinden Ulu Câmii'ne nasıl gideceğine kadar birçok insandan daha bilgilidir. Bu durum Ulu Câmii'ni mekân bağlamında dinî mûsikî açısından önemli kılmaktadır. Bununla birlikte geçmişte müftülüğün avlusunda yer aldığı Şehidiye Câmii de mekân bağlamında dinî mûsikî açısından önemli bir konumdur.

Mardin'de Kâdirî ve Rifâî tarikatlarına mensup olan insanlar vakit namazları için genellikle Kasım Tuğmaner Câmii'ne gider. Bu câmi, özellikle bu tarikatlara mensup kişilerce daha çok ziyaret edilmektedir. Bu da bu câminin bu tarikatlar açısından ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır.³⁹⁵ Bunun yanında Sadık Yay, Kuba, Fuat Yağcı gibi merkezi câmiler de Nakşibendî tarikatına mensup kişilerce daha çok ziyaret edilmektedir. İbâdet maksatlı yapılan bu ziyaretler bu ve benzeri câmilerin mekân bağlamında dinî mûsikî açısından önemini vurgulamaktadır.³⁹⁶

Önemli dinî gün ve gecelere en çok ev sahipliği yapan câmilerden Mardin merkezde bulunan Kuba Câmii, mekân bağlamında dinî mûsikîye en güzel örnektir. Vakit namazlarında diğer câmilere oranla cemaatin en kalabalık olduğu Kuba Câmii'nde dinî mûsikî formlarından mevlid, genellikle bu câmide icrâ edilir. Buradaki

³⁹³ Hande Devrim, "Mekan, Müzik ve Kimlik İlişkisi Ekseninde Çamdibi Müzisyen Kırathanesi ve 'Arefe Çalgısı' Uygulaması," *Ege Üniversitesi Devlet Türk Müzik Konservatuvarı Dergisi*, S.11, (2017), s.94.

³⁹⁴ Devrim, s. 95.

³⁹⁵ Şahin Biltekin, *Kişisel Görüşme*, 15 Mayıs 2016.

³⁹⁶ Hıdır Yükseloğlu, *Kişisel Görüşme*, 14 Mayıs 2016.

mevlid merâsimine başta Hâfız Ali olmak üzere Zeki Çalka, Adnan Oyman gibi önemli isimler iştirak ederler. Mevlid icrasının yanında temcid, ferâciye, salâ gibi diğer formlar da Kuba Câmii'nde sık sık icrâ edilir. Bu icrâları en çok yapanlar dinî mûsikîşinaslardan biri Hâfız Ali'dir. Reyhaniye Câmii de mekân bağlamında dinî mûsikîye önemli bir örnektir. Ne zamandan beri olduğu tam olarak bilinmese de uzun yıllardır süren bir gelenek olarak, perşembe günleri ikindi namazından sonra cemaat ile birlikte cumhur halde icrâ edilen salât-ı kemâliye, Reyhaniye Câmii'ni mekân bağlamında dinî mûsikînin icrâ edildiği önemli bir konuma getirmiştir.

Yaz mevsimine denk gelen Ramazan aylarında Kasımiye Medresesi'nin avlusunda kılınan teravîh namazları ve bu namazın tervîha denilen aralarında icrâ edilen salât-ı ümîye, salât-ı kemâliye, merhaba ve elvedâ Ramazan ilâhileri, ezan, kamet, mahfel sürmesi gibi formlar ile önemli dinî gün ve gecelerde yapılan dinî merâsimler, mekân bağlamında dinî mûsikî açısından bu medresenin önemini ortaya koymaktadır.

2.4. Kültürel Yapı İçinde Mardin'de Dinî Mûsikî

Kültür içerisinde dinî mûsikî alanına değinmeden önce, dinî mûsikî çerçevesinin kavramsal olarak çizilmesi yerinde olacaktır. Dinî mûsikî denildiğinde dine uygun, dinî çizdiği çerçevenin dışına taşmayan, tamamen İslâmî olan gibi bir mana anlaşılmaktadır. Oysaki dindışı -lâdinî- olarak adlandırılan mûsikîde de İslâmî kurallara uyan İslâm'a dair herhangi bir sözü veya ifâdeyi içermeyen birçok eser vardır. Dolayısıyla bu iki alanı kesin ve kalın bir çizgiyle birbirinden ayırmak doğru değildir. Türlerin dinî ya da lâdinî sınıflandırılmasından ziyâde kendi yapıları arasında şarkı, ilâhi gibi şekillerle ayrılması akademik açıdan ve icrâ-pratik ilişkileri açısından yerinde olacaktır.³⁹⁷ Dolayısıyla dinî mûsikînin çerçevesi hakkında böyle bir girişten sonra dinî mûsikînin kültür içindeki yerine geçebiliriz.

³⁹⁷ Ali Tan, *Kişisel Görüşme*, 24 Şubat 2018.

“Kültür” kelimesi, Almanca’da “medeniyet”in karşılığıdır.³⁹⁸ Her kültürün kendine göre bir mûsikî hareketi vardır ve her hareketin arkasında bir yaşanmışlık vardır. Bu yaşanmışlığı belirleyen faktör ise medeniyettir.³⁹⁹ Mûsikîyi yapan ise, onun kaynaklandığı ruhtur.⁴⁰⁰

Kültürel kimlik ise, sürekli üretim sürecinin içinde olan, hiçbir zaman tamamlanmayan sürekli değişime ve gelişime açık bir olgudur.⁴⁰¹ Türkler, sekiz ve dokuzuncu yüzyıllarda Anadolu ve Mezopotamya topraklarına geldiklerinde binlerce yıllık kültüre sahip milletlerin tarihi ile karşılaşmıştır. Aynı topraklar üzerinde birden çok toplumun varlığı, ortak bir kimlik oluşmuştur. Oluşan ortak kimlik, kendine özgü bir kültürel kimliği ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan bu kimlik folklorda, sanatta, mimarîde, felsefede ve mûsikîde kendini göstermiştir.⁴⁰² XI. yüzyılda Rum topraklarında yaşayan Türk kökenli insanların bir kısmı, o topraklardaki kültürü benimsemiştir. Kimliğini taşıyan Türk toplumunun yaşadığı yerin kültürünü benimsemesiyle yeni bir kültürel kimlik oluşmuş ve değişmiştir.⁴⁰³

İnsan, kültürü oluşturan en önemli faktördür. Kimlik ise kültürel ortamın edindirdiği bir davranıştır.⁴⁰⁴ Her kültürel kimliğin doğup geliştiği bir yer vardır. Kültürel kimlik, insanların yaşamları boyunca kazandığı davranışlar bütünüdür. İnsan, kültürel kimliğin taşıyıcısıdır.⁴⁰⁵

Mardin’in kültürel yapısının çeşitliliği, dinî mûsikîde de zenginlik oluşturmuştur. Toplumların kendi kültürel yapısı içinde farklı dinî mûsikîler gelişebilir. Örneğin Mardin’de İslâmî kültür zemininde yükselen Süryânî mûsikîsi, Kürt mûsikîsi, Arap mûsikîsi buna güzel bir örnektir. Mardin merkezde Arap toplumunun yoğunlukta olması dinî mûsikî kültüründe Arap mûsikîsini öne çıkarmış

³⁹⁸ Nobert Elias, *Uygurluk Süreci*, çev.Ender Ateşman, İstanbul, İletişim Yayınları, 2016, s.74-75.

³⁹⁹ Rıdvan Şentürk, *Müzik ve Kimlik*, İstanbul, Küre Yayınları, 2016, s.90.

⁴⁰⁰ Şentürk, s. 218.

⁴⁰¹ Aysel Ay, “Çokkültürlülük Bağlamında Türkiye’de Çokkültürcü Medya ve TRT Kürdi,” *İnsan ve İnsan Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi*, S.9, (2016), s.38.

⁴⁰² Şentürk, s. 25-30.

⁴⁰³ Cemal Kafadar, *Kendine Ait Bir Roma Diyar-ı Rum’da Kültürel Coğrafya ve Kimlik Üzerine*, İstanbul, Metis Yayınları, 2017, s.39.

⁴⁰⁴ Derya Karaburun Doğan, *Kültürel Kimlik Çerçevesinde Antakya Arap Ortodokslarının Dinsel Müzik Uygulamaları*, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2015, s. 37.

⁴⁰⁵ Doğan, s. 38.

ve özellikle câmi mûsikîsi içinde farklı bir tavır oluşmuştur. Kültürel çeşitlilik açısından Türkiye'nin birçok şehriden önde olan Mardin bu farklı tavırları bünyesinde toplar.

Mardin'de dinî mûsikînin kültürel yapısı içinde, Mardin'e özgü bir tavır çerçevesinde icrâ edilen "Yusuf Kıssası"⁴⁰⁶, Mardin kültürel yapısı içinde örnek olarak verilebilecek dinî mûsikî örneklerinden biridir.⁴⁰⁷ Bu form, Kur'an-ı Kerîm'in çeşitli kıraat usûllerinden farklı bir tarzda icrâ edilir. Bu farklılık, tilâvetin gereği olan tecvid gibi hususlardan ziyâde kıssanın anlatısını ön plana çıkarmasında kendisini ortaya koyar. Öyle ki kârî, Kur'an-ı Kerîm tilâvetinden çok, genişlemeyen ve birbirini takip eden daha dar bir makamsal bir örüntü içinde bir öykü anlatır gibi bir icrâda bulunmaktadır. Bu formun Mardin'de ortaya çıkmasında, bir yandan şehirdeki "Hikâye Geceleri"⁴⁰⁸ geleneğinin öbür yandan da şehrin Arap popülasyonunun etkisiyle varlığını güçlü bir şekilde sürdüren Kur'an kültürünün önemli bir etkisi vardır. Ancak yerel kültürün giderek zayıflamasıyla, tıpkı "Hikâye Geceleri" geleneği gibi "Yusuf Kıssası" icrâsına da günümüzde pek az rastlanmaktadır.

Kültürel yapı içinde dinî mûsikîye örnekle olarak "mevlid" verilebilir. Mevlidlerin insanları birleştirci ve bütünleştirci bir özelliği vardır. Vefat, bayram, düğün gibi önemli zamanlarda insanların toplanmasıyla icrâ edilen mevlid, Mardin'de bir kültür oluşturmaktadır. Her vefattan sonra, her düğünde, her bayramda mevlid okutmak ve bunun için toplanmak Mardin'de kültürel bir olaydır.

Kültürel yapı içinde dinî mûsikî örneği olarak verilebilecek, ülkemizin diğer şehirlerinde unutulmaya yüz tutmuş olan ferâciye ve temcid⁴⁰⁹ formları, Mardin câmi

⁴⁰⁶ "Yusuf Kıssası", Kur'an-ı Kerîm'deki "Yusuf Sûresi"ni kapsar. Bkz.: Yazır, s. 34-247.

⁴⁰⁷ "Yusuf Sûresi"nin belli âyetlerinin okunduğu bu kıssada Hâfız Ali, hikâyeli icrâsıyla dikkat çekmektedir. "Kur'an'ı seslerinle süsleyiniz!" hadisi bu duruma örnektir. Hz. Muhammed (s.a.s.), güzel sesli kimselerin okuduğu Kur'an'dan bambaşka bir zevk almıştır. Bkz.: Süleyman Uludağ, *İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ*, Bursa, Uludağ Yayınları, 1992, s.106-111.

⁴⁰⁸ Bkz.: Ahmet Abdülhadioğlu, "Mardin'deki Arapça Sözlü Kültürünün Korunmasında Hikâye Gecelerinin Rolü," *Mukaddime*, S.7, (2016), s.243-257.

⁴⁰⁹ Zamanla unutilan temcid formu, TRT sanatçısı Ahmed Şahin'in "2010 İstanbul Dünya Başkenti" etkinliği kapsamında düzenlediği "Enderun Teravihi" projesinde yeniden canlandırılmıştır. Bu form, Şahin'in uzun yıllardır sürdürdüğü televizyon programlarında icrâ edilmektedir.

mûsikîsinde günümüzde yaşatılmaktadır. Mardin’de halkın oluşturduğu kültürel kimlik, bu kültürün yaşamasını sağlayan en önemli faktörlerden biridir.

Dinî mûsikînin kültürel yapıdaki yansımalarından bir başka örneği de icrâ edilen salâ ve salâvatlardır. Mardin’de bu formlar ülkemizin diğer bölgelerinden farklı şekilde icrâ edilmektedir. Bu farklılık kendini tavırda göstermiştir. Bölgenin Arap kültüründen beslenen çok kültürlü yapısı bu türlerde de farklı bir tavıra zemin hazırlamıştır. Her ne kadar bölgede salâ ve salâvatların makamları farklı adlandırılrsa da esas itibariyle ülkemizin her yerinde olduğu gibi segâh makamında icrâ edilmektedir. Salâ ve salâvatı canlı tutan, câmide bu türleri birlikte icrâ eden Mardin halkıdır.

Kısaca, kültürel kimlik içerisinde dinî mûsikînin Mardin kültürel yapısında önemli bir yeri vardır. Türkiye’nin diğer bölgelerinde unutulmaya yüz tutmuş bazı türlerin Mardin’de hala icrâ edilmesi kültür içinde dinî mûsikînin yerinin ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir. Kültürel yapının direkleri olarak tasavvur edilecek mûsikîşinaslar da bu yapının gözdeleleridir.

3. BÖLÜM: GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE MARDİNLİ MÛSİKÎŞİNASLAR

Bu bölümde Artuklular döneminden günümüze Mardin mûsikî kültürüne katkı sağlayan tespit edebildiğimiz Mardinli mûsikîşinaslar kronolojik sıra içinde yer almaktadır.

3.1. Ali Mardinî

Mardin Artukluları kölelerinden biri olan udi Ali Mısır'daki Memlukler sultanına hediye edilmiştir. Ali, sultanının ölümü üzerine kederinden udunu kırmıştır.⁴¹⁰

3.2. Karatoğanoğlu Mehmed

Mardin Artukluları sarayında “çengi” lakabıyla şöhret bulan Karatoğanoğlu Mehmed, XIII. yüzyılda Mısır sultanı Nasır tarafından Kahire'ye davet edilmiş, sarayda mûsikî öğretimiyle vazifelendirilmiştir. Çeng çalmada ustadır.⁴¹¹

3.3. Safiyyuddîn el-Hillî

Artuklu devletiyle yakın ilişkisi bulunan ve sultanlara yazdığı methiye şiirleriyle meşhur olan Safiyyuddîn, Hz. Muhammed'i (s.a.s.) övdüğü bir kasîdesinde mevlid formunun özelliklerini kullanmıştır.⁴¹²

⁴¹⁰ Recep Uslu, *Selçuklu Topraklarında Müzik*, Konya, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2011, s.175.

⁴¹¹ Uslu, s. 178.

⁴¹² Selâmi Bakırcı, *Mevlid Doğuşu ve Gelişmesi*, İstanbul, Akademik Araştırmalar Yayınları, 2003, s.127.

3.4. Abdullah Mardinî

Artuklu hükümdarı Necmeddin Gazi'nin oğlu Kara Arslan, mûsikîye meraklıdır. Mısır ve Şam'a yetişmesi için pek çok kimseyi yollamıştır. Bunların başında Abdullah Mardinî gelir. Abdullah'ın sesi, nağmesi ve ud çalmaktaki hüneri pek meşhurdur.⁴¹³

Asıl ismi, “Cemâleddin Ebû Muhammed Abdullah bin Halil bin Osman el-Mardinî”dir. Dmaşk'ta müezzinlik yapmıştır. Mûsikînin yanında astronomi ve matematikle de ilgilenmiştir. Mûsikî hakkında yazdığı şiir formundaki eseri “Urcûze Fî'l Musika”, Süleymaniye Kütüphanesi'nde mevcuttur. “Mukaddime Fî Kavânîni'l-Engam⁴¹⁴” ve onun açıklamasını yaptığı “Urcûze Fî Şerhi'n-Nağamat⁴¹⁵” eserleri mevcuttur. 1406 yılında vefat etmiştir.⁴¹⁶

3.5. Şemseddin Mardinî

Anadolu Selçukluları din âlimlerinden biri olan Mardinli Şemseddin, tanburunu evinde ve başucunda asılı tutan bir müzisyendir. Kendisini bu yüzden eleştirenlere, onun Allah'ı (c.c.) övdüğünü söylemiştir.⁴¹⁷

3.6. Yûsuf el-Mardinî⁴¹⁸

Mardinli bir aileye mensuptur. Doğum yeri ve tarihi bilinmemektedir. Asıl ismi, “Abdullah İbni Halil İbni Yusuf Cemaleddin el-Mardinî⁴¹⁹”dir. Mûsikîşinas olan babası tarafından Şam'da Kur'an okuyucusu olarak yetiştirilmiştir. Öğrenimi bitince

⁴¹³ Metropolit Hanna Dolapönü, *Tarihte Mardin*, İstanbul, Hilal Matbaacılık, 1972, s.54.

⁴¹⁴ Bkz.: Özcoşar, Güneş, s. 260.

⁴¹⁵ Turabi, 2017, s. 45.

⁴¹⁶ Uslu, s. 211.

⁴¹⁷ Uslu, s. 186.

⁴¹⁸ Aynı şahıs, “Abdullah bin Halil el-Mardinî” ismiyle de bilinmektedir. Bkz.: Behar, s. 149.

⁴¹⁹ İsmâil Râci el-Fârûkî, Luis Lâmia el-Fârûkî, *İslâm Kültür Atlası*, çev.Mustafa Okan Kibaroglu, Zerrin Kibaroglu, İstanbul, İnkılâb Yayınları, 1997, s.478.

Emeviyye Câmii'nde müezzinlik yapmıştır. Astronomi, matematik ve mûsikî ile ilgilenmiştir. Yûsuf el-Mardinî'nin mûsikî sahasında iki eseri mevcuttur. Bunlardan “El-Lafzu'r-Râ'ik Fî Mevlidi Hayri'l-Halâ'ik”⁴²⁰, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) doğum günü törenlerinde icrâ edilecek mevlid benzeri nazım ve nesir karışımı bir çalışmadır. “Mukaddime Fî Kavânîni'l-Engam”⁴²¹ ise mûsikî makamlarını Fars sisteminden farklı biçimde takdim eder. Eser Arap mûsikî kültüründe büyük ilgi görmüştür. 1406 yılında vefat etmiştir.⁴²²

3.7. Kara Mehmed

Mardin'de doğmuştur. 1640 yılında tahta çıkan Osmanlı hükümdarı Sultan İbrahim Han döneminde İstanbul'da yaşamıştır. Mûsikîde üstün bir yeteneğe sahiptir. Dönemin en başta gelen mûsikî üstadlarından dersler almıştır. Bestelediği bilinen on iki eseri vardır.⁴²³

3.8. Sırrı Zâde Ali İçinsel

1860 yılında Mardin'de doğmuştur. Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı olan İçinsel, devletin çeşitli kademelerinde görev almıştır. Yazdığı lirik şiirler ve mûsikîşinaslığı ile tanınmıştır. 1914 yılında vefat etmiştir.⁴²⁴

3.9. Abdurrahman İnan

Mardinliler kendisine kısaca “Hâfız Abde” demiştir. 1896 yılında Mardin'de doğan Abde, on bir yaşında Kur'an-ı hatmetmiş ve babasının teşvikiyle hâfızlığa başlamıştır. On dört yaşında hâfız olmuştur. Abdurrahman İnan'ın makam bilgisi iyi seviyededir. Kur'an-ı Kerîm'i makamla icrâ ettiği zaman seslere hatasız basmasıyla

⁴²⁰ Bkz.: Özcoşar, Güneş, s. 260.

⁴²¹ “Mukaddime Fî Kavânîni'l-Engam” adlı mûsikî eseri, Yûsuf el-Mardinî'ye nispet edildiği gibi Abdullah Mardinî'ye de nispet edilmiştir. Bu konuda kesin bir bilgi elde edilememiştir.

⁴²² İhsan Fazlıoğlu, “Mardin Ulucamii,” *DİA*, 1. baskı, c. 28, s.52.

⁴²³ Behar, s. 264.

⁴²⁴ Çınarbaş, s. 1.

ün salmıştır. Ulu Câmii’de Kur’an ve eski Türkçe hocalığı yapmıştır. 1982 yılında Mardin’de vefat etmiştir.⁴²⁵

3.10. Abdulkerim Atasayar

1905 yılında Mardin’de doğmuştur. Halk arasında “Kermo İzzayid” olarak tanınmıştır. Ulu Câmii’nde müezzinlik yapmıştır. İcrâcılığının yanında, ritim ve def de çalmıştır. İcrâ ettiği tüm makamları ahengi ölçüsünde ve makamların özelliklerini bozmadan yorumlamıştır. 1975 yılında Mardin’de vefat etmiştir.⁴²⁶

3.11. Kemal Heve

Mardin’de doğmuştur. İyi bir makam icrâcısıdır. Genellikle özel mûsikî oturumlarında bulunmuştur. Hâfız Kemal, yaşadığı dönemde, halk arasında mevlidhan olarak bilinmektedir.⁴²⁷ Ulu Câmii’nde müezzinlik ve imamlık görevlerinde bulunmuştur. İcrâlarında mikrofon kullanmamıştır. Sesi herkesi etkilemiştir.⁴²⁸ Emekli olduktan sonra İstanbul’a yerleşmiş, orada vefat etmiştir.⁴²⁹

3.12. Mehmet Ürün

Mûsikî çevrelerinde “İmhammed II Akra” veya “Ebu Aziz” olarak da anılan Mehmet Ürün, 1919 yılında Mardin Medrese Mahallesi’nde dünyaya gelmiştir.⁴³⁰ Mûsikîye ilgisi çocukluk yıllarında başlayan Mehmet Ürün, ruhunun dinginliğini ve olgunluğunu mûsikîde bulmuştur. Tef ve darbuka çalmayı çocukluk yıllarında öğrenden Mehmet Ürün, mûsikî üstatlarından Mıksi Rezzuk⁴³¹, un çocukları Zeki Tume

⁴²⁵ Çınarbaş, s. 2, 3.

⁴²⁶ Çınarbaş, s. 4.

⁴²⁷ Çınarbaş, s. 5.

⁴²⁸ Uğur Aydınöz, *Kişisel Görüşme*, 17 Ocak 2018.

⁴²⁹ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 3 Haziran 2018.

⁴³⁰ Çuha, s. 183.

⁴³¹ Mıksi Rezzuk, yörede mûsikîşinas kimliği ile takdir görmüştür. Mıksi Rezzuk’un üç evladı olan Tuma, Zeki ve Cemil Mardin’de, Arap-Fars etkisinin görüldüğü makamları en ince ayrıntısına kadar ve en güzel yorumlarla icrâ etmişlerdir. Bkz.: Mak, s. 114.

Tüfenkçi⁴³², Cemil Tüfekçi⁴³³, Cercis Heço (Uslubaş) ve Corç Eriyer ile düğünlere gitmiştir. Arap ve Türk mûsikîsinin usûl ve makamlarını hem hanende hem de sazende olarak, ustalıkla icrâ eden Mehmet Ürün, oturduğu semt sakinlerinin ısrarıyla Medrese Câmii'nde fahri olarak, öğle ve ikinci vakitlerinde ezan icrâ etmiştir. 1996 yılında Mardin'de vefat etmiştir.⁴³⁴

3.13. Mehmet Esad Aydınöz

1920 yılında Mardin'de doğmuştur. Ulu Câmii'nde otuz üç yıl imamlık yapmış bir mevlidhandır. Hâfız Ali, Zeki Çalka ve Adnan Oyman gibi günümüzde Mardin dinî mûsikîsinde öne çıkan mûsikîşinasların hocasıdır. Türk mûsikîsi basit makamlarını iyi derecede bilmektedir. En sevdiği ve en çok icrâ ettiği makam ise yöreye özgü bilinen mensurî makamıdır. Ulu Câmii'nde sürekli talebe yetiştirmiştir. Talebelerine dinî eğitimin yanında mûsikî eğitimi de vermiştir. Yaşadığı dönemde Hâfız Kemal Hava, Hâfız Şeyhmus Ensari, Hıdır Kedino başta olmak üzere talebelerinden öne çıkanlar ile birlikte yaklaşık yirmi kişilik bir ekip olarak mevlidlere katılmıştır. Zamanında katıldıkları mevlidler iki-dört saat aralığında sürmüştür. Hocası Şeyh Yusuf Ensâri'dir. 1983'te Mardin'de vefat etmiştir.⁴³⁵

3.14. Halil Bilgin

1923 yılında Mardin'de doğmuştur. Askere gitmeden önce Mardin'de bir çay ocağı işletmiştir. Çay ocağında bir yandan çay servisi yapmış bir yandan da yanında bulunan Kur'an-ı Kerîm'i ezberleyerek hâfız olmuştur. Cizre Ulu Câmii'nde göreve başlamıştır. Mardin merkezde çeşitli câmilerde görev yapmıştır. Yaşadığı dönemde çok sık olmamakla birlikte mevlidlere katılmıştır. Katıldığı mevlidlerde de genellikle

⁴³² Zeki Tume Tüfenkçi, yaşadığı yıllarda kardeşleriyle kurmuş olduğu mûsikî topluluğu ile yörede ün salmıştır. Kurdukları mûsikî topluluğunda, kendisi keman, ağabeyi Cemil cümbüş, diğer kardeşleri Zeki ise tef çalmıştır. Tuma ve Zeki kardeşlerin solist olduğu topluluk düğünler ve mûsikîli özel organizasyonların vazgeçilmez topluluğu olmuştur. Bkz.: Mak, s. 114.

⁴³³ Cemil Tüfenkçi, Mardin Keldanîlerinden Katolik Mor Hirmiz Kilisesi muhasebecisidir. Bkz.: Mak, s. 114.

⁴³⁴ Sadettin Noyan, *Mezopotamya (El Cezire)'da Kültür, Kimlik, Dil ve Politika*, Ankara, Feryal Matbaacılık, 2013, s.133, 134.

⁴³⁵ Uğur Aydınöz, *Kişisel Görüşme*, 17 Ocak 2018.

başlangıç bölümünü icrâ etmiş ve bitiş bölümündeki duayı yapmıştır. Mûsikî eğitimi aldığı belirli bir hocası yoktur. Halil Bilgin, Şehidiye Câmii'nde görevdeyken 1987 yılında vefat etmiştir.⁴³⁶

3.15. Şeyhmus Tatlıdede

1934 yılında Mardin'de doğmuştur. Anne ve baba tarafından peygamber soyundan gelmektedir. Dinî mûsikî eğitimi ile mevlidhanlık icâzetini hocası Abdurrahman İnan'dan meşk ederek almıştır. Hâfızlığını, Diyânet İşleri Başkanlığı'nın Bolu ilinde yapılan bir sınavıyla almıştır. Mardin'de çeşitli câmilerde görev yapmıştır. Abdurrahman İnan, Mehmet Emin Aydınöz, Hâfız Ali ile birlikte mevlidlere katılmıştır. 1990 yılında Kasım Tuğmaner Câmii'nde görevde iken vefat etmiştir.⁴³⁷

3.16. Cevat Aygüler

1939 yılında Mardin'de doğmuştur. Yaklaşık elli yıldır Mardin'deki mevlidlere mevlidhan olarak katılmaktadır. Günümüzde çok seyrek olmakla beraber mevlidlere iştirâk etmektedir. Birlikte mevlidlere katıldığı isimler şu şekildedir: Abdurrahman İnan, Kermo İzzayid, Kemal Heve, Mehmet Ürün, Mehmet Esad Aydınöz, Halil Bilgin, Şeyhmus Tatlıdede, Hâfız Ali.⁴³⁸

Cevat Aygüler, Hâfız Ali ile birlikte Mardin'de yaşayan iki mevlidhandan biridir. Aygüler'in gelenek içinde belli bir hocası olmamıştır. Mevlidlere birlikte iştirâk ettiği mevlidhanlardan görüp öğrendiği kadarıyla bilgisi vardır. Mehmet Ali Demir kadar makam bilgisi ve icrâ kabiliyetine sahip değildir.⁴³⁹

⁴³⁶ Abdullatif Bilgin, *Kişisel Görüşme*, 6 Ocak 2018.

⁴³⁷ Mehmet Sıddık Tatlıdede, *Kişisel Görüşme*, 9 Ocak 2018.

⁴³⁸ Cevat Aygüler, *Kişisel Görüşme*, 18 Şubat 2018.

⁴³⁹ Cevat Aygüler, *Kişisel Görüşme*, 18 Şubat 2018.

3.17. Zeki alka

1944 yılında Mardin’de doğmuştur. Mehmet Esad Aydınöz’den dinî mûsikî eğitimi almıştır. Hâfız Ali ve Adnan Oyman ile birlikte mevlidlere katılmaktadır. Mardin’de çeşitli câmilerde imam olarak görev yapmıştır.⁴⁴⁰

3.18. Hasan Yenigün

1957 yılında Mardin’de doğmuştur. Fuat Yağcı Câmii’nde imam olarak görev yapmaktadır. Mardin’de çeşitli câmiler olmak üzere Ulu Câmii’nde uzun yıllar görev yapmıştır. Dinî mûsikî bilgisini Mehmet Esad Aydınöz’den almıştır. Çok sık olmamakla birlikte genellikle görev yaptığı câmide mevlidlere katılmaktadır.⁴⁴¹

3.19. Adnan Oyman

1958 yılında Mardin’de doğmuştur. Mardin’de çeşitli câmilerde olmak üzere Reyhaniye Câmii’nde uzun yıllar görev yapmıştır. Arkadaşlarının sesinin güzel olduğunu söylemesi üzerine mevlidlere katılmaya başlamıştır. Günümüzde Hâfız Ali ve Zeki alka ile birlikte mevlidlere katılmaktadır. Dinî mûsikî bilgisini Zeki alka, Hâfız Ali ve Cevat Aygüler ile katıldığı mevlidlerden edinmiştir.⁴⁴²

⁴⁴⁰ Zeki alka, *Kişisel Görüşme*, 6 Ocak 2018.

⁴⁴¹ Hasan Yenigün, *Kişisel Görüşme*, 8 Ocak 2018.

⁴⁴² Adnan Oyman, *Kişisel Görüşme*, 6 Ocak 2018.

4. BÖLÜM: HÂFIZ MEHMET ALİ DEMİR'İN MARDİN DİNÎ MÛSİKÎSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Geçmişten günümüze Mardin'de birçok mevlidhan yaşamıştır. Hâfız Ali, Mardin dinî mûsikîsinde mevlidhanlık geleneğinin yaşayan son temsilcilerinden biridir. Mevlidhanlık, usta-çırak ilişkisiyle meşk usûlü öğrenilir. Mardin'de bu meşk, hocanın talebe veya talebeleriyle katıldıkları mevlidlerde talebelerinin hocalarını görüp ondan istifâde etmesiyle ve zamanı gelince hocalarından icâzet almasıyla gerçekleşmektedir.

Hâfız Ali'nin yetiştirdiği bir talebesi yoktur. Lâkin onun çevresinde olup ondan istifâde eden mûsikîşinaslar olmuştur. Çağdaşlarıyla yaptığımız görüşmelerde bu detaylar ortaya çıkmıştır.

Mevlidlerine katılıp mevlidhanlığına şahitlik ettiğimiz Hâfız Ali, mevlidin nasıl icrâ edilmesi gerektiği ve mevlidin işleyişi hakkında bize uygulayarak bilgi vermiştir.

Hâfız Ali, günümüzde yapılan mevlidlerin neredeyse tamâmina halk tarafından davet edilmektedir. Onun tavrı, yöreye özgü makamları kullanışı halk tarafından çok sevilmektedir. Dolayısıyla halk ile bütünleşen Hâfız Ali, Mardin dinî mûsikî kültürü açısından oldukça önemli bir konumdadır.

4.1. Hâfız Mehmet Ali Demir'in Hayatı

5 Nisan 1943 tarihinde Mardin/Kabala'da doğmuştur. Babasının ismi Abdurrezzak Demir, annesinin ise Zekiye Demir'dir. Dört erkek, bir kız olarak beş kardeşten üçüncüsüdür. Doğduktan altı ay sonra geçirdiği bir rahatsızlık sebebiyle

gözlerini kaybederek âmâ olmuştur. Hâfız Ali küçük yaşta annesini kaybetmiştir. Bunun üzerine babası iki evlilik daha yapmıştır. Evlidir ve iki kızı vardır.⁴⁴³

Hâfız Ali Mardin halkı tarafından çok sevilir. 2008 yılında İstanbul'da geçirdiği kalp ameliyatı sonrasında İstanbul'da bulunduğu üç aylık süre içinde, orada yaşayan Mardinliler'in büyük çoğunluğu kendisini ziyarete gelmiştir.⁴⁴⁴

4.1.1. Eğitimi

İlk ve orta öğrenimini açık öğretim okuyarak tamamlamıştır. Hâfızlık eğitimine 10-12 yaş arasında, ücretsiz olarak, anne-babasının teşvikiyle başlamıştır. Hâfızlık eğitimine babasının işi sebebiyle Siirt ve Bitlis'te de devam etmiştir. Hocası Mehmet Esad Aydınöz'dür. Hâfızlığı, Mehmet Esad Aydınöz'ün icâzetiyle Mardin'de 1 Şubat 1961 tarihinde, "iyi" dereceyle almıştır.⁴⁴⁵

Hâfızlık eğitimi süresince Siirt ve Bitlis'te gördüğü kötü muamelenin aksine Mardin'de hocası Mehmet Esad Aydınöz'ün naif kişiliği ve kudretli öğreticiliği ile karşılaşmış; böylece hâfızlık eğitimi Mardin günlerinde daha rahat geçmiştir.⁴⁴⁶

Hâfızlık eğitimi hocalarından bir âyet dinlemek ve bu âyeti yüz defa okumak suretiyle hocalarına ezber vererek sürmüştür. Derslerin belli bir süresi olmuştur. Süreyi uzatan faktör ise Hâfız Ali'nin hocalarına verdiği ücrettir.⁴⁴⁷

Yirmi dokuz yıl, üç ay süreyle Ulu Câmii'nde müezzinlik görevinde bulunmuştur. Talebeliği de aynı yerde geçmekle birlikte Hâfız Ali'nin Ulu Câmii ile yaklaşık elli yıllık bir münâsebeti olmuştur. Hâfız Ali, 2006 yılında emekli olmuştur.⁴⁴⁸

⁴⁴³ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 4 Ocak 2017.

⁴⁴⁴ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 30 Haziran 2016.

⁴⁴⁵ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 4 Ocak 2017.

⁴⁴⁶ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 4 Ocak 2017.

⁴⁴⁷ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 30 Haziran 2016.

⁴⁴⁸ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 4 Ocak 2017.

Hâfız Ali, birden fazla hocadan meşk etmesinin yanı sıra, mûsikî eğitimini hocalarıyla birlikte katıldığı mevlidlerde, onlardan meşk ederek öğrenmiştir. Birlikte mevlide gittiği hocaları arasında en yetkin hoca mevlidi diğer arkadaşlarına taksim etmiştir. Birlikte meşk ettiği hocaları Şeyhmus Tatlıdede, Abdurrahman İnan, Kemal Heve, Halil Bilgin ve Mehmet Esad Aydınöz'dür. Hocaları arasında en çok Mehmet Esad Aydınöz'ün etkisinde kalmıştır. Günümüzde ise mevlid icrâlarına genellikle Abdullatif Bilgin, Zeki Çalka, Adnan Oyman ile birlikte katılmaktadır. Hoca konumunda olan Demir, mevlidin taksimini yapmaktadır.⁴⁴⁹

4.1.2. Mûsikî Tavrı

Hâfız Ali'nin icrâları genellikle birkaç ses aralığındadır. İcrâlarında belli bir makam dizisi yoktur. Yöreyle özgü bir tavır ve sesini dalgalandırması icrâlarının en bilinen özelliğidir. Tok ve gür bir sese sahiptir. Kur'an-ı Kerîm okurken tecvit kurallarına uymaktadır.⁴⁵⁰

İcrâlarında en çok kullandığı makamlar rast, dîvan, nârî, segâh, hicazdır.⁴⁵¹ İcrâ ettiği formlar ise sabah ezanı, öğle ezanı, ikindi ezanı, akşam ezanı, yatsı ezanı, kamet, mahfel sürmesi, cenaze salâsı, cuma salâsı, salât-ı ümmiye, salât-ı kemâliye, salât-ı aşr, salâvat, teravih salâvatları, tekbir, istiğfar, istiğfar duası, temcid, ferâciye, tevşih ve ilâhidir.

Özellikle mevlid icrâlarında bölümler arasında farklı makamları kullanmaktadır. Makam geçişlerini ise tevşihlerle sağlamaktadır.⁴⁵²

4.2. Hâfız Mehmet Ali Demir Hakkında Çağdaşlarının Görüşleri

Hâfız Ali'nin, Mardin dinî mûsikîsindeki yerini anlayabilmek için bu bölümde çağdaşlarının görüşlerine yer verilecektir. Yirmi kişi ile yapılan ve yaklaşık otuz saat

⁴⁴⁹ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 4 Ocak 2017.

⁴⁵⁰ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 4 Ocak 2017.

⁴⁵¹ Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 30 Haziran 2016.

⁴⁵² Hâfız Ali, *Kişisel Görüşme*, 4 Ocak 2017.

süren röportajlar deşifre edilmiştir. Röportajlar, Mardin dinî mûsikî çevrelerinin Hâfız Ali hakkındaki görüşlerini içermektedir. Hâfız Ali hakkında çağdaşlarının görüşleri, görüşme yapılanların doğum tarihine göre sıralanmıştır.

4.2.1 Cevat Aygüler

Cevat Aygüler Hâfız Ali'nin, Mardin dinî mûsikisinde önder, hâfızın en güzel icrâ ettiği formun ise mevlid olduğunu söylemektedir. Hâfızla birlikte geçmişte birçok mevlide katıldığını ifâde eden Aygüler, hâfızın, mevlidin yanı sıra ezanları ve ferâciye formunu da ustalıkla icrâ ettiğini söyler. Bu icrâlarında mensurî, nârî, dîvan makamlarının hâfızın icrâsında önemli bir yeri olduğunu da ekler.⁴⁵³

4.2.2. Zeki Çalka

Hâfız Ali ile olan arkadaşlığı 1965 yılından beri devam eden Zeki Çalka çocukken aynı Kur'an kursunda okuduklarını söyler. İkisi de Mehmet Esad Aydınöz'den iki yıl ders almıştır. Çalka, Hâfız Ali ile birlikte yirmi yıldan daha uzun süredir mevlidlere katılmaktadır. Çalka'ya göre Hâfız Ali, Mardin dinî mûsikîsi açısından önemli bir konumdadır. Çalka, onun rehberliğinde mûsikî ve makamları öğrendiğini; hâfızın sesinin çok güzel olduğunu ve sabah ezanını çok güzel icrâ ettiğini söyler.⁴⁵⁴

4.2.3. İsmail Yazgan

İsmail Yazgan 1955 yılında Mardin'de doğmuştur. Emekli öğretmendir. Hâfız Ali'yi uzun yıllardır tanımaktadır. Yazgan ilginç bir anısını aktarmıştır. Yazgan'ın aktardığına göre Hâfız Ali, görev yaptığı Ulu Câmii'nde bir olaya şahit olmuştur. Bunun üzerine onu mahkemeye çağırmışlardır. Hâfız Ali, mahkemeye giderken İsmail Yazgan'a kendisine eşlik etmesini istemiştir. Mahkeme salonunda hâkim, Hâfız Ali'ye olayla ilgili neler gördüğünü sormuştur. Bunun üzerine Hâfız Ali, "ne görebilirim?"

⁴⁵³ Cevat Aygüler, *Kişisel Görüşme*, 18 Şubat 2018.

⁴⁵⁴ Zeki Çalka, *Kişisel Görüşme*, 6 Ocak 2018.

demiştir. Hâkim, bu söylemin sonrasında onun âmâ olduğunu fark edip özür dilemiştir.⁴⁵⁵

4.2.4. Hasan Yenigün

Hâfız Ali ile birlikte görevli olduğu Ulu Câmii'nde yaklaşık yirmi yıl imam olarak görev yapan Yenigün, bu süre zarfında hâfızla aralarında hiçbir zaman sorun çıkmadığını, kırgınlık dahi olmadığını söyler. Yenigün'ün aktardığına göre hâfız emekli olduktan sonra bile günümüzde de özellikle cuma günleri, Ulu Câmii'nde ezan icrâ etmekte ve müezzinlik yapmaktadır.⁴⁵⁶

Yenigün'e göre Hâfız Ali'nin kendine özgü bir icrâ tavrı vardır. Makamları kullanışı etkilidir. Hâfız Ali'nin en güzel icrâ ettiği formlar, bayram günleri sabah namazından önce fasıl olarak icrâ ettiği formlardır. Bunun yanında Kur'an-ı Kerîm'i okuduğu sıradaki ses tonu da Yenigün'e göre çok güzeldir.⁴⁵⁷

Yenigün ilginç bir hatırasını şöyle aktarır: "Bir gün kendisiyle bir tâziyeye gidecektik, fakat adresi bilmiyorduk. O, bize gözleri âmâ olmasına rağmen evin yerini tam olarak tarif etmiştir."⁴⁵⁸

4.2.5. Adnan Oyman

Adnan Oyman, Hâfız Ali ile ilk defa 1978 yılında Ulu Câmii'nde tanışmıştır. Oyman'a göre Hâfız Ali, Mardin dinî mûsikisinde önemli bir yere sahiptir. Hâfız, kendisine hocalık yapmıştır. Oyman, onun önderliğinde mevlidlere katılmaktadır. Oyman, onun hâfız olduğu için halk arasında çok sevilip sayıldığını; icrâlarından en çok, saba makamında icrâ ettiği sabah ezanını beğendiğini söyler.⁴⁵⁹

⁴⁵⁵ İsmail Yazgan, *Kişisel Görüşme*, 10 Mart 2018.

⁴⁵⁶ Hasan Yenigün, *Kişisel Görüşme*, 8 Ocak 2018.

⁴⁵⁷ Hasan Yenigün, *Kişisel Görüşme*, 8 Ocak 2018.

⁴⁵⁸ Hasan Yenigün, *Kişisel Görüşme*, 8 Ocak 2018.

⁴⁵⁹ Adnan Oyman, *Kişisel Görüşme*, 6 Ocak 2018.

4.2.6. Murat Bumanhan

1960 yılında Mardin’de doğan Murat Bumanhan, esnaflık yapmaktadır. Bumanhan, yaklaşık yirmi yıldır Nakşibendî tarikatının Mardin’deki vekillerinden biridir. Hâfız Ali’yi kırk yıla yakın bir süredir tanımaktadır. Çocukluğundan beri hâfızın sesine hayranlık duyan Bumanhan, hâfızın cuma günleri icrâ ettiği salâ ile okul vaktinin geldiğini anlamakta ve o sesinin yankısını hala kulağında duyduğunu ifâde etmektedir.⁴⁶⁰

Bumanhan, hâfızla abi-kardeş gibi bir dostlukları olduğunu söyler. Ona göre hâfız, insanların ders alması gereken olağanüstü bir insandır. Hâfızın insanlara karşı olağanüstü bir muhabbeti vardır. Onun gözleri âmâ olmasına rağmen Bumanhan onun yüzünü bir kere bile asık görmemiştir. Onu Mardin’de herkes sevip saydığını ifâde eder.⁴⁶¹

Bumanhan’a göre Hâfız Ali, “Yusuf kıssası”nı çok güzel icrâ etmektedir. Çünkü, Mardin’de yaşayan halkın büyük bölümü Arap kökenli olduğu için bu kıssa icrâ edilirken halk, anlamakta ve duygulanmaktadır. Hâfız, kendine özgü icrâ tarzıyla dinleyenleri derinden etkilemektedir.⁴⁶²

Bumanhan, onun temsil ettiği mevlidhanlık geleneğinden şu şekilde bahseder: “Onun olmadığı bir mevlidin tadı hiçbir zaman olmaz. Özellikle mevlidin son kısımlarını bazen Türkçe olarak icrâ edilmesi o mecliste bulunan insanların tamamını hoşnut etmektedir.”⁴⁶³

4.2.7. Remzi Yağmurcu

Remzi Yağmurcu, Hâfız Ali ile birlikte uzun zamandır mevlidlere katılmakta ve bu mevlidler sırasında hâfızı gözlemleyerek kendisinden meşk etmeye çalıştığını

⁴⁶⁰ Murat Bumanhan, *Kişisel Görüşme*, 13 Ocak 2018.

⁴⁶¹ Murat Bumanhan, *Kişisel Görüşme*, 13 Ocak 2018.

⁴⁶² Murat Bumanhan, *Kişisel Görüşme*, 13 Ocak 2018.

⁴⁶³ Murat Bumanhan, *Kişisel Görüşme*, 13 Ocak 2018.

ifâde etmektedir. Yağmurcu'ya göre Hâfız Ali, Mardin dinî mûsikîsinde yaşayan en usta insandır. Günümüzde onun seviyesine ulaşacak kadar bilgili bir başka insan yoktur. Yağmurcu, hâfızın Ulu Câmii'nde uzun yıllar müezzinlik yapıp emekli olduktan sonra bile, Ulu Câmii, Reyhaniye Câmii, Latifiye Câmii ve Kuba Câmii'nde fahri olarak bu görevine devam edip ve önemli dinî gün ve gecelerdeki merâsimlerde yer aldığını söyler. Hâfızın en güzel icrâ ettiği formların ise mevlid, vakit ezanları ve ferâciye olduğunu ifâde eder.⁴⁶⁴

4.2.8. Mehmet Fidan

1963 yılında Mardin'de doğan Mehmet Fidan Mardin Artuklu Üniversitesinde spor bölümünde şube müdürü olarak görevine devam etmektedir. Fidan, Hâfız Ali'yi yaklaşık elli yıldır tanımaktadır. Fidan'ın çocukluğu döneminde hâfız, Ulu Câmii'nde müezzinlik yapmıştır. Fidan, hâfızın unutulmaya yüz tutmuş dinî mûsikîyi yaşatmaya çalışan mevlidhanlık geleneğinin son temsilcisi olduğunu ifâde eder. Ona göre hâfız, Arapça mevlidin yanında günümüzde Türkçe mevlidi de çok güzel bir kıraatle icrâ etmektedir. Fidan, hâfızın icrâların insanların kalplerine işlediğini ve onları etkilediğini; yöresel isimlerle adlandırılan makamlardan hadidi, subuhi, rebuni, nârî makamlarını da çok güzel bir şekilde icrâ ettiğini söyler. Fidan'a göre hâfızın icrâ ettiği en güzel teravîh salâvatlarını icrâ etmektedir.⁴⁶⁵

Fidan'a göre hâfız, insanlara kolay kolay darılmaz. Hayata hep olumlu bakar. Fidan, hâfızla olan duygulandığı bir anısını şöyle anlatmaktadır: “Bundan yaklaşık otuz yıl önce kış mevsimine denk gelen bir Ramazan ayında Mardin'de aşırı yoğun bir kar yağışı olmuştu. İnsanların çok zor ayakta durabildiği bir zamandı. Teravîh namazı kılındıktan sonra elektrik kesilmişti. İnsanlar eve gitmeden önce hâfız şalterleri kapatmıştı. İnsanların hâfıza, ‘biz eve nasıl gideceğiz?’ demesi üzerine o da ‘bana ne’ diyerek karşılık vermişti. Karanlıkta kalan insanları o gün hâfız evine götürmüştü.”⁴⁶⁶

⁴⁶⁴ Remzi Yağmurcu, *Kişisel Görüşme*, 8 Ocak 2018.

⁴⁶⁵ Mehmet Fidan, *Kişisel Görüşme*, 24 Şubat 2018.

⁴⁶⁶ Mehmet Fidan, *Kişisel Görüşme*, 24 Şubat 2018.

Fidan, hâfızla olan başka bir anısını ise şöyle anlatmaktadır: “Yengemin vefatından sonra bir mevlid yapılmıştı. Mevlidi hâfızla birlikte icrâ etmiştik. Küçük bir işim çıktığı için mevlide geç katılmıştım. Hâfız, mevlidin ilk iki bölümünü yalnız başına icrâ etmişti. Üçüncü bölüme geçmeden önce icrâ edilen salâvatlarda gelmiştim. Hâfız, o sırada salâvat icrâ ediliyordu. Ben de icrâyâ katılmaya başlayınca sesimi duyan hâfız, çocuklar gibi sevinmişti.”⁴⁶⁷

Fidan’a göre hâfız hem fiziksel hem sızinsel hem de ruhsal anlamda nadir bulunan kişilerden biridir. Ondaki sevgi ve heyecan başka bir insanda yoktur. Yaptığı her işi içtenlikle yapar. Kimseyi kıramaz. Davet edilen her yere heyecanla ve istekle gider. Bu sebeplerden dolayı Mardin halkının gönlüne taht kurmuştur.⁴⁶⁸

4.2.9. Hüseyin Akpınar

1964 yılında Hatay’da doğan Doç. Dr. Hüseyin Akpınar, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğretim üyesidir. Akpınar, 2008 yılında yayımlanan makalesinde⁴⁶⁹ Hâfız Ali’nin icrâ ettiği ferâciyenin güftesine yer vermiştir.⁴⁷⁰

Akpınar, hâfızın Mardin dinî mûsikisinde söz sahibi bir zat olduğunu, câmi mûsikî türlerinde daha çok ön plana çıktığını ve icrâlarında yöresel unsurları en güzel şekliyle kullandığını ifâde eder.

Akpınar’a göre, bir yerde oluşan kültür, uzun yılların birikimidir. Hâfızın temsil ettiği gelenek olan mevlidhanlık kültürü, Mardin’de uzun yıllardır süregelen bir kültürdür. Onun devam ettirdiği icrâlar, geçmişten gelen Mardin dinî mûsikî kültürünün bir geleneğidir. Bu icrâları günümüzde de sürdürmesi onun bu kültürün gelecek nesillere aktarımında bir köprü olduğunun en önemli göstergesidir. Ayrıca hâfız, icrâ ettiği bütün formlarda geleneği sürdürmekte ve yöreye özgü tavrı göstermektedir.

⁴⁶⁷ Mehmet Fidan, *Kişisel Görüşme*, 24 Şubat 2018.

⁴⁶⁸ Mehmet Fidan, *Kişisel Görüşme*, 24 Şubat 2018.

⁴⁶⁹ Hüseyin Akpınar, “Bir Cami Mûsikîsi Formu: Feraciye,” *İslâm San’at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi*, S. 11, (2008), 189-194.

⁴⁷⁰ Hüseyin Akpınar, *Kişisel Görüşme*, 11 Şubat 2018.

4.2.10. Abdülaziz Ay

1965 yılında Mardin’de doğan Abdülaziz Ay, Halid Bin Velid Câmii’nde imam olarak görev yapmaktadır. Ay, Hâfız Ali’yi uzun yıllardır tanıdığını, onun Mardin dinî mûsikîsinin temel direği olduğunu ve insanlara hocalık yaptığını ifâde eder. Hâfızın sayesinde günümüzde eski geleneklerin uygulanıp yaşatıldığını söyleyen Ay’a göre hâfız, icrâ ettiği ezan ve salâların sedalarını, özellikle katıldığı mevlidlerdeki sedayı insanların gönlüne nakşetmektedir. Ay, hâfızın en güzel icrâ ettiği formun ise mevlid olduğunu söylemektedir.⁴⁷¹

4.2.11. Mehmet Sıddık Tatlıdede

1965 yılında Mardin’de doğan Mehmet Sıddık Tatlıdede, babasının Hâfız Ali ile yakın arkadaşı ve aynı zamanda komşu olmaları dolayısıyla Hâfız Ali’nin yanında büyümüştür. Tatlıdede’ye göre hâfız, Mardin’de yaşayan en tecrübeli dinî mûsikîşinastır. Tatlıdede, hâfızın sanatının yanında ahlâki yönünden de istifade ettiğini, en güzel icrâ ettiği formun ise, mevlid olduğunu ifâde etmektedir.⁴⁷²

4.2.12. Uğur Aydınöz

1965 yılında Mardin’de doğan Uğur Aydınöz, merhum mevlidhan Mehmet Esad Aydınöz’ün oğludur. Aydınöz, çocukluğu döneminde Hâfız Ali’nin, babasına talebelik yaptığını, hâfızın talebeliği yıllarında hocasının verdiği dersleri en ince ayrıntısına kadar dinleyip ödevlerini eksiksiz olarak verdiğine şahitlik etmiştir. Aydınöz, hâfızın ses kalitesinin diğer talebelerden daha üstün ve gözlerinin âmâ olması sebebiyle hocası Mehmed Esad Aydınöz’un onu diğer talebelerinden daha çok sevdiğini ifâde etmektedir. Aydınöz’e göre hâfız, müthiş bir zekaya sahiptir. Aydınöz, hâfızın Mardin dinî mûsikîsinde önemli bir konumda ve aynı zamanda babasından gelen mevlidhanlık geleneğinin yaşayan son temsilcisi olduğunu ifâde eder.⁴⁷³ Aynı zamanda hâfız, geçmişten günümüze yaşayan mevlidhanlar arasında makamlar arası

⁴⁷¹ Abdülaziz Ay, *Kişisel Görüşme*, 8 Ocak 2018.

⁴⁷² Mehmet Sıddık Tatlıdede, *Kişisel Görüşme*, 4 Ocak 2018.

⁴⁷³ Uğur Aydınöz, *Kişisel Görüşme*, 17 Ocak 2018.

geçişi en iyi uygulayanlardan biridir.⁴⁷⁴ Aydınöz, hâfızın mevlid yapılacak her yere davet ile iştirak ettiğini ve karşılığında da hiçbir şey talep etmediğini ifâde etmektedir.⁴⁷⁵

Aydınöz, hâfızın babası Mehmed Esad Aydınöz ile birlikte çok vakit geçirdiğini, câmi ve dersler dışında hocasının koluna girdiğini ve sürekli onunla birlikte dolaştığını, özellikle babasının onu yanından hiç ayırmadığını ifâde etmektedir.⁴⁷⁶

Aydınöz, hâfızın hocası Mehmed Esad Aydınöz'ün talebelerine Kur'an-ı Kerîm meşk ederken sıra ile okuttuğunu söyler. Bu sıranın ise her talebesi için masaya belli bir sayı miktarınca vurduğunu, sırasının geldiğini masaya vurulan sayı ile anlayan talebelerin Kur'an okuduğunu, hâfızın okuyacağı zaman ise babasının masaya iki defa vurduğunu ifâde etmektedir.⁴⁷⁷

Aydınöz, hâfızla olan bir anısından şu şekilde bahsetmektedir: “Yıllar önce Ulu Câmii'ne babamın yanına tecvit ödevimi vermeye gitmişim. Câmiye gittiğimde babam henüz orada yoktu. O sırada câmide bulunan Hâfız Ali ise bana ödevimi okumamı söyledi. Ben ödevimi okurken bir yerde yanlışlık yapmışım. Bunun üzerine hâfız bana tokat atmıştır. Aynı hatayı birkaç kere daha yapmama rağmen her hatamda hâfızdan tokat yemişim. Hâfız bu tokatları beni kendime getirmek için ve babama vereceğim ödevi hatasız vermem için attığını söylemişti. O gün hâfız aslında bana çok güzel bir ders vermiştir.”⁴⁷⁸

Aydınöz, babasının kalp krizi geçirdikten sonra hâfızın çok üzüldüğüne, onun âmâ haliyle hocasının evine kadar gelip ve saatlerce ağladığına şahitlik etmiştir. Hâfızın bu hali Aydınöz'ü derinden etkilemiştir.⁴⁷⁹

⁴⁷⁴ Uğur Aydınöz, *Kişisel Görüşme*, 24 Şubat 2018.

⁴⁷⁵ Uğur Aydınöz, *Kişisel Görüşme*, 24 Şubat 2018.

⁴⁷⁶ Uğur Aydınöz, *Kişisel Görüşme*, 17 Ocak 2018.

⁴⁷⁷ Uğur Aydınöz, *Kişisel Görüşme*, 17 Ocak 2018.

⁴⁷⁸ Uğur Aydınöz, *Kişisel Görüşme*, 17 Ocak 2018.

⁴⁷⁹ Uğur Aydınöz, *Kişisel Görüşme*, 24 Şubat 2018.

4.2.13. Mehmet Halil Işiker

1967 yılında Mardin’de doğan Mehmet Halil Işiker, Şeyh Abdulaziz Câmii’nde imam görev yapmaktadır. Işiker, hâfızı çocukluğundan beri tanımaktadır. Hâfızın dinî mûsikî yönü Işiker’i derinden etkilemekte örnek olmaktadır. Işiker, her yörenin kendine ait bir boyutu olduğunu söyler. Mardin’e ait olan bu boyutu da hâfız en güzel şekliyle temsil etmektedir. Işiker’e göre, hâfızın en güzel icrâ ettiği formlar saba makamındaki sabah ezanı ile ferâciyedir.⁴⁸⁰

4.2.14. Alaaddin Sezer

1970 yılında Mardin’de doğan Alaaddin Sezer, Aşşolar Câmii’nde imam olarak görev yapmaktadır. Sezer, Hâfız Ali’yi çocukluğundan beri tanımaktadır. Sezer’e göre hâfız, mevlid icrâ ederken hicaz makamını çok güzel icrâ etmektedir. Hâfızın en güzel, saba makamındaki sabah ezanını icrâ etmektedir. Sezer, hâfızın Mardin için büyük bir kazanım ve Mardin dinî mûsikîsinde en üst seviyede olduğunu ifâde etmektedir.⁴⁸¹

4.2.15. Murat Şavur

1971 yılında Mardin’de doğan Murat Şavur, Kuba Câmii’nde imam olarak görev yapmaktadır. Şavur, Hâfız Ali’nin evinin bu câmiye yakın olması sebebiyle, kendisi buraya sık sık geldiğini söyler. Kuba Câmii’nde yapılan ve hâfızın da katıldığı mevlidlere Şavur da iştirak etmektedir. Şavur’un, hâfızdan görüp öğrendiği kadarıyla dinî mûsikî bilgisi vardır. Şavur’a göre hâfız, Mardin dinî mûsikîsinde çok önemli bir yere sahiptir. Çünkü halk, bütün önemli dinî gün ve gecelerde yapılan törenlere her zaman hâfızı davet etmektedir. Şavur, hâfızın Kur’an-ı Kerîm’i ve saba makamındaki sabah ezanını çok güzel icrâ ettiğini ifâde etmektedir.⁴⁸²

⁴⁸⁰ Mehmet Halil Işiker, *Kişisel Görüşme*, 8 Ocak 2018.

⁴⁸¹ Alaaddin Sezer, *Kişisel Görüşme*, 8 Ocak 2018.

⁴⁸² Murat Şavur, *Kişisel Görüşme*, 6 Ocak 2018.

4.2.16. Abdüllatif Bilgin

1972 yılında Mardin’de doğan Abdüllatif Bilgin, Şakir Nuhoglu Câmii’nde imam olarak görev yapmaktadır. Bilgin, Merhum mevlidhan Hâfız Halil Bilgin’in oğludur. Hâfız Ali’yi uzun yıllardır tanıdığını söyleyen Bilgin, 1992 yılından itibaren hâfızla birlikte görevli olduğu câmide yapılan bütün mevlidlere katılmıştır. Bilgin, hâfızın âmâ oluşunun, onu kendisine manevî bağlamda daha da yakınlaştırdığını söylemektedir. Bilgin’e göre hâfız, hocadır ve örnek aldığı bir büyüğüdür. Hâfız Ali, Mardin’de mevlidhanlık geleneğinde yaşayan bir ekoldür. Bilgin, hâfızın icrâ ettiği en güzel formun, salâ olduğunu ifâde etmektedir.⁴⁸³

4.2.17. Ahmet Sırdaş

1972 yılında Mardin’de doğan Ahmet Sırdaş, Mardin’de iki yılı Alımlı Câmii olmak üzere yirmi iki yıl Ulu Câmii’nde imam olarak görev yapmıştır. Halen Sadık Yay Câmii’nde imam olarak görev yapmaktadır. Sırdaş, Ulu Câmii’nde Hasan Yenigün ve on iki yıl boyunca da Hâfız Ali ile birlikte görev yapmıştır. Sırdaş’ın hâfıza yaklaşık yirmi dört yıldır devam eden bir dostluğu vardır. Sırdaş’a göre, hâfızın icrâ ettiği en güzel form, nârî makamında ikinci vakitlerinde icrâ ettiği ezandır. Bunun yanında hâfız, Cuma salâsını çok güzel icrâ etmekte, Ramazan ayında teravîh namazları arasında icrâ edilen tervîhalarda insanları hem rahatlatmakta hem de Mardin’e özgü olarak icrâ edilen salâvatlarla insanlara hangi rekâta olduklarını hatırlatan bir insandır. Hâfız Ali, mevlidhan olduğu için mevlid konusunda uzmanlaşmış bir isimdir. Sırdaş, hâfızın halk tarafından uzun yıllardır mevlidlere sürekli davet edildiğini ve hâfızın Mardin dinî mûsikîsini yaşatan en tecrübeli insan olduğunu ifâde etmektedir.⁴⁸⁴

⁴⁸³ Abdüllatif Bilgin, *Kişisel Görüşme*, 6 Ocak 2018.

⁴⁸⁴ Ahmet Sırdaş, *Kişisel Görüşme*, 8 Ocak 2018.

4.2.18. Mürtaza Saruhan

1972 yılında Mardin’de doğan Mürtaza Saruhan, Mardin Sultan Şeyhmus Kur’an kursunda öğretmen olarak görev yapmaktadır. Saruhan, Hâfız Ali’yi uzun yıllardır tanımaktadır. Saruhan’a göre hâfız, Mardin’de bir ekoldür. Ama onun ardından bu ekolü sürdüreceği biri yoktur. Bu yüzden yaşayan son mevlidhan olarak çok kıymetlidir. Saruhan, hâfızın çok etkileyici, yürekleri titreten bir sesi, icrâ ettiği en güzel formun ise mevlid olduğunu ifâde eder.⁴⁸⁵

4.2.19. Mustafa Ali Işık

1973 yılında Kütahya’da doğan Mustafa Ali Işık, beş yıldır Mardin’de yaşamaktadır. Işık, üç yılı il müftü yardımcısı olmak üzere, iki yıldır Artuklu ilçe müftüsü olarak görev yapmaktadır. Işık, Hâfız Ali’yi beş yıldır tanımaktadır. Mardin’e ilk tayin olduğunda hâfızın ismini çok duymuştur. Kendisini görmeden bu kadar çok merak eden Işık, onunla tanışmadan önce onun icrâ ettiği ezan ile salâları duyarak etkilenmiştir. Tanıştıkları zaman da âmâ olduğunu görmüş ve böyle bir insanın kendini bu kadar geliştirip Mardin halkının gönlüne taht kurmasının nedenlerini daha iyi anlamıştır. Işık’a göre hâfız, Mardin dinî mûsikîsi açısından oldukça büyük öneme sahip bir kişidir. Çünkü, hâfızdan sonra onun kadar bilgili ve yerine gelecek bir dinî mûsikîşinas yoktur. Hâfız, Mardin’de bütün önemli dinî gün ve gecelerde baş davetlidir. Hâfızın yer almadığı bir dinî mûsikî töreni eksik kalmaktadır. Mevlidler onun icrâ ettiği kasîdelerle, bayram sabahları onun Ulu Câmii minâresinden icrâ ettiği fasıllarla başlar. Hâfız, en güzel Ramazan ayında teravihlerin içindeki ilâhiler ve mevlidin içindeki kasîdeleri ve ezanları çok güzel icrâ etmektedir.⁴⁸⁶

⁴⁸⁵ Mürtaza Saruhan, *Kişisel Görüşme*, 8 Ocak 2018.

⁴⁸⁶ Mustafa Ali Işık, *Kişisel Görüşme*, 8 Ocak 2018.

4.2.20. Muhammet Fatih Kılıç

1982 yılında Trabzon’da doğan Kılıç, Şubat 2009’dan bu yana Artuklu Üniversitesi Felsefe Bölümünde çalışmaktadır. Kılıç, Mardin’e geldiği ilk zamandan itibaren bu bölgedeki bazı dinî mûsikî formlarının ve tavrının diğer bölgelerden farklı ve kendine has bir niteliğe sahip olduğunu fark etmiştir. Bu ise Kılıç’ı bölgenin dinî mûsikîsi üzerine araştırma yapmaya sevk etmiştir. Bu çerçevede Kılıç, 2015 yılında, “Mardin’de Bir Salât-ı Kemâliyye Örneği” başlıklı bir makale yayımlamıştır. Makalesinde, Hâfız Ali’den derlediği salât-ı kemâliyyenin yapısal ve müzikal analizlerini sunmuştur.⁴⁸⁷

Kılıç’ın tespitine göre Hâfız Ali’nin temsil ettiği Mardin dinî mûsikîsinde, Türk mûsikîsiyle olduğu kadar makam ve tavrı bakımından, Arap mûsikîsi özellikle de Suriye (Şam ve Halep) bölgesiyle belirgin bir benzerlik kendisini göstermektedir. Kılıç’a göre bunu, coğrâfî ve kültürel yakınlığın tabii bir sonucu olarak değerlendirmek gerekir. Makamsal yapı benzerliklerine örnek olarak Kılıç, Mardin’deki salât-ı kemâliyyenin, Arap hüzzâmındaki perdeleri kullanmasını gösterir. Tavrı benzerlikleri açısından da Şam Emevî Câmii müezzinlerinin cemaî icrâlarındaki vurgulu ve coşkulu icrâsını bir örnek olarak sunar.⁴⁸⁸

Kılıç’a göre Hâfız Ali’nin icrâlarına ve Mardin dinî mûsikîsine rengini veren sadece Arap mûsikîsi değildir. Bunun yanında Kılıç, özellikle İstanbul tekke ve câmî mûsikîsindeki pek çok formun ortak olduğunu belirtmektedir. Buna örnek olarak da salât-ı kemâliyye ve temcid gibi ortak formların varlığını göstermektedir. Sonuç olarak Kılıç, Mardin’in bulunduğu coğrâfî ve kültürel havzanın beraberinde getirdiği zenginliği ve çeşitliliği dinî mûsikîde görebileceğimizi düşünmektedir. Kılıç’a göre bu çeşitliliğin birlikte bulunduğu tipik bir örnek Mardin’deki cenaze salâsıdır. Bu salâ, Türk din mûsikîsinde aynı formla mukayese edildiğinde, salânın nağmeli ve minâreden icrâ edilmesi bakımından benzer özellikler taşıdığı görülür. Ancak salânın sözlerine bakıldığında önemli ölçüde farklı olduğu anlaşılır. Bu farklılık da Arap

⁴⁸⁷ Muhammet Fatih Kılıç, *Kişisel Görüşme*, 25 Mayıs 2018.

⁴⁸⁸ Muhammet Fatih Kılıç, *Kişisel Görüşme*, 25 Mayıs 2018.

kültüründen gelir. Dolayısıyla Kılıç'a göre, Hâfız Ali'nin icrâlarında ve Mardin dinî mûsikîsinde Arap kültürünün ve İstanbul tekke kültürünün etkisi eş zamanlı olarak görülebilir.⁴⁸⁹

Mardin dinî mûsikîsini temsil eden bir kârî ve mevlidhan olarak Hâfız Ali'nin bütün icrâlarının kayıt altına alınmasının son derece önemli bir ödev olduğunu belirten Kılıç, söz konusu ödevi deruhte ettiği için bu tezin yazarını tebrik etmektedir.⁴⁹⁰

⁴⁸⁹ Muhammet Fatih Kılıç, *Kişisel Görüşme*, 25 Mayıs 2018.

⁴⁹⁰ Muhammet Fatih Kılıç, *Kişisel Görüşme*, 25 Mayıs 2018.

SONUÇ

“Mardin’de Dinî Mûsikî (Hâfız Mehmet Ali Demir Örneği)” adlı yüksek lisans tez çalışmamız, üç yıl süren bir alan araştırması ve materyal toplaması neticesinde, daha önce yapılmamış, Mardin’de dinî mûsikî alanında yapılan kapsamlı bir çalışmadır.

Anadolu’nun birçok şehrinde olduğu gibi Mardin’de de mûsikî, kadim kültürün önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. Mardin’de mûsikî, geçmişte olduğu gibi günümüzde de sosyal ve kültürel hayatın her alanında yer almaktadır. Mardin’in çok kültürlü yapısı mûsikîsine de yansımıştır.

Mardin’de İslâm tarihi boyunca Müslüman dinî şahsiyetler, câmi ve tekkelerde icrâ edilmek üzere eserler bestelemişlerdir. Bestekârları bilinmeyen çok sayıda ilâhî, tevşih, şuşul gibi formlar mûsikîşinas imam, müezzin, hâfız ve mevlidhânlarla günümüze taşınmıştır.

Mardin dinî mûsikîsi, Türk mûsikîsiyle olduğu kadar makam ve tavır bakımından Arap mûsikîsi ile özellikle de Suriye (Şam ve Halep) bölgesiyle benzer bir özellik taşımaktadır.

Çalışmamızda, Mardin dinî mûsikîsi kapsamında Hâfız Ali tarafından icrâ edilen kırk dört eser ilk defa notaya alınmıştır. Eserlerin bir bölümü belli bir makam çerçevesinde serbest; diğer kısmı da belli makamlar doğrultusunda ritmik olarak icrâ edilmektedir. Eserler sabâ, segâh, uşşâk, rast, hüseyinî, hüzzam, çargâh, hicaz, hicaz-hümâyun ve bûselik makamlarından oluşmaktadır. Eserlerden on üç tanesi uşşâk, altı tanesi sabâ, altı tanesi hüseyinî, beş tanesi segâh, iki tanesi rast, iki tanesi hüzzam, bir tanesi çargâh, bir tanesi hicaz, bir tanesi hicaz-hümâyun, bir tanesi de bûselik

makamındadır. Yörede icrâ edilen dinî mûsikî formlarında en çok uşşâk makamı, sonrasında ise hüseynî, sabâ ve segâh makamları kullanılmaktadır.

Mardin’de dinî mûsikî kapsamında ezan, kamet, mahfel sürmesi, salâ, salât, salâvat, tekbir, istiğfar, temcid, ferâciye, tevşih, ilâhi, kasîde formları hakkında bilgi verilmiş ve bu formlar notaya alınmıştır.

Mardin’de ezanlar sırasıyla sabâ, segâh, uşşâk, segâh ve rast makamlarında; kamet, mahfel sürmesi, cuma ve cenaze salâları hüseynî makamında icrâ edilmektedir.

Geçmişte bütün camilerde her sabah ezanı öncesi icrâ edilen temcid, Mardin’de Anadolu’nun diğer şehirlerinin aksine unutulmamış, mûsikîşinas din görevlileri tarafından günümüzde yaşatılmakta, genellikle sabâ makamında, sabah ezanından hemen önce ve önemli günlerde icrâ edilmektedir.

Güneydoğu Anadolu’da sosyal ve kültürel açıdan benzerlik taşıyan Arap kültürünün etkin olduğu yerlerde dua niteliğinde ve salâ tarzında icrâ edilen ferâciye, Mardin’de genellikle cuma günleri cuma salâsından sonra, bayram sabahları sabah ezanından önce ve diğer önemli zamanlarda uşşâk makamında icrâ edilmektedir.

Osmanlı döneminde Kadirî, Halvetî ve Rifâi tekkelerinde zikir öncesi icrâ edilen salât-ı kemâliye, Mardin’de câmi mûsikîsi içinde yaygın olarak teravîh ve bayram namazları, farz namazları sonrası ile önemli dinî gün ve gecelerdeki merâsimlerde genel olarak uşşâk, bazen de hüzzam makamında icrâ edilmektedir. Salât-ı ümmiye, Anadolu’nun her yerinde olduğu gibi Mardin’de de hüzzam geçkili segâh makamında icrâ edilmektedir. Yöreye özgü olup mevlid bahirleri arasında uşşâk makamında bir solo bir koro şeklinde icrâ edilen salât-ı aşr, Mardin dinî mûsikîsine özgü bir gelenektir.

Salâvat genellikle rast makamında icrâ edilmektedir. Teravîh içinde icrâ edilen salâvatlar segâh makamında, mevlid içinde icrâ edilen salâvat uşşâk ve çargâh makamındadır.

Tekbir, bayram sabahlarında, Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Mardin'de de segâh makamında, mevlidin sonunda uşşâk makamında icrâ edilmektedir.

İstiğfar, farz namazlarının sonunda hüseyinî makamında, teravîh içinde sabâ makamında, istiğfar duası ise yine teravîh içinde sabâ makamında icrâ edilmektedir.

Mardin'de teravîh namazları Anadolu'nun diğer şehirlerinden farklı olarak, her dört rekâtta bir icrâ edilen istiğfar, istiğfar duası, salât-ı ümmiye, salât-ı kemâliye ve şuşul nitelikli ilâhilerle özgünlük kazanmaktadır. Ramazan ayının ilk on beş günü içindeki teravîh namazlarının genellikle on altıncı rekâtından sonra uşşâk makamında merhaba ilâhisi, son on beş günündeki teravîh namazlarında ise yine uşşâk makamında elvedâ ilâhisi icrâ edilmektedir.

Ahmed İbn-i Hacer el-Heytemî'ye ait Arapça, “en-Ni'metü'l-Kübrâ Ale'l-Âlem Fî Mevlidi Seyyidi Veledi Âdem” adlı mevlid manzûmesi, günümüzde Mardin'de icrâ edildiği şekliyle tercüme edilerek yazılmış ve analiz edilmiştir. On bölümden oluşan bu eserin günümüzde sadece, “ed-Dibâce, es-Sıffât, Bişâret, el-Vâkıdî” bölümleri icrâ edilmektedir.

Mevlid icrâsı sabâ makamında tevşih ile başlayıp yine aynı makamdaki tevşih ile son bulmaktadır. Bunun yanında aralarda icrâ edilen tevşihler sırasıyla hicaz, hüseyinî, uşşâk, hüzzam, segâh, hicaz-hümayun, uşşâk ve bûselik makamlarında icrâ edilmektedir. Mevlidin bahirleri içinde ve arasında icrâ edilen tevşihler, ilgili bahrin icrâ edildiği makam doğrultusunda, genellikle Arapça güfteli şuşullerdir.

Muhammed Bûsirî'nin “Kasîde-i Bürde” adlı eseri, Mardin'de bayram sabahları ve mevlid bahirleri arasında tevşih ve ilâhi formunda yer yer icrâ edilmektedir.

Çalışmamızda Artukoğulları döneminden başlayarak günümüze kadar Mardinli mûsikîşinasların tespiti yapılmıştır. Hâfız Ali, Mardin dinî mûsikîsinin amelî alanında geçmişi geleceğe aktaran önemli bir mûsikîşinas din görevlisidir.

Hâfız Ali, Mardin dinî mûsikîsinde mevlidhanlık geleneğinin yaşayan son temsilcilerinden biridir. Hâfız Ali, mevlidhânlığı belirli bir hocadan meşk etmemekle beraber, çağdaşı olan diğer mevlidhânlarla katıldığı merâsimlerde onlardan öğrenmiştir. Kendisinin özel olarak yetiştirdiği bir talebesi olmamasına rağmen, günümüzde onunla birlikte mevlidlere katılarak ondan etkilenen mûsikîşinas din görevlileri de vardır.

Küçük yaşta görme yetisini kaybeden, buna rağmen hayata küsmeyip, Kur'an-ı Kerim'i dinlemek sûretiyle ezberleyen ve talebeliği ile birlikte Ulu Câmii'nde yaklaşık elli yıllık bir geçmişi olan, Mardin halkı tarafından çok sevilen ve saygı gören Hâfız Ali, günümüzdeki mevlid merâsimlerinin baş icrâcısıdır.

Hâfız Ali tarafından icrâ edilen ezan, kamet, mahfel sürmesi, salâ, salât, salâvat, tekbir, istiğfar, Kur'an tilâveti, temcid, ferâciye, mevlid, tevşih, ilâhi ve kasîde formları çoğunlukla Türk din mûsikîsinde cami mûsikîsi türüne girmektedir. İcrâ edilen az sayıdaki ilâhi ve tevşihler hariç, formların tamamı Arapça sözlerden oluşmaktadır.

Hâfız Ali'nin icrâları genellikle birkaç ses aralığındadır. Tok ve gür bir sese sahip olan Hâfız Ali'nin icrâlarının genelinde belli bir makam dizisi vardır. Yöreye özgü bir tavır ile sesini dalgalandırması ise icrâlarının en bilinen özelliğidir.

KAYNAKÇA

- Abdülhadioğlu, Ahmet, “Mardin’deki Arapça Sözlü Kültürünün Korunmasında Hikâye Gecelerinin Rolü,” *Mukaddime*, S. 7, (2016), 243-257.
- Ahunbay, Metin, *Taşın Belleği Mardin, Tarihçe*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.
- Akdoğu, Onur, *Türk Müziği ’nde Türler ve Biçimler*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 1996.
- Akpınar, Hüseyin, “Bir Cami Mûsikîsi Formu: Feraciye,” *İslâm San’at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi*, S. 11, (2008), 189-194.
- Akpınar, Hüseyin, *Kişisel Görüşme*, 11 Şubat 2018.
- Akpınar, Hüseyin, *Şanlıurfa’da Dinî Mûsikî*, Ankara: Yayınevi Yayınları, 2011.
- Akpınar, Hüseyin, *Urfa’da Mevlid ve İlahîler*, Ankara: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2014.
- Arslan, Fazlı, *Safıyyüddîn Abdülmümin el-Urmevî er-Risâletü ’ş-Şerefiyye’si*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004.
- Ataman, Ahmed Muhtar, *Mûsikî Tarihi*, 2. baskı, 2 cilt, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1928.
- Ateş, Erdoğan, *Türk Din Mûsikîsi*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015.
- Ay, Abdulaziz, *Kişisel Görüşme*, 8 Ocak 2018.
- Aydınöz, Uğur, *Kişisel Görüşme*, 17 Ocak 2018, 24 Şubat 2018.
- Aygüler, Cevat, *Kişisel Görüşme*, 18 Şubat 2018.
- Ayverdi, İlhan, *Asırlar Boyu Târihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 4. baskı, 3 cilt, İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2011.
- Bakırcı, Selâmi, *Mevlid Doğuşu ve Gelişmesi*, İstanbul: Akademik Araştırmalar Yayınları, 2003.
- Bayındır, Fadime Rukiye, *Kant’ın Ahlâk Yasasının Kutsal Metinlere Göre Temellendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2018.

- Bayrak, Mehmet, *Namazın Maddî ve Manevî Faydaları*, İstanbul: Zafer Matbaası, 1991.
- Behar, Cem, *Şeyhülislâm'ın Müziği 18. Yüzyılda Osmanlı/Türk Musikisi ve Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin Atrabü'l-Âsâr'ı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.
- Belviranlı, Ömer Faruk, "Câmiî Mûsikîsi," *Kadem Mûsikî ve Edebiyat Dergisi*, S. 18, (2015), 40-41.
- Bilgin, Abdullatif, *Kişisel Görüşme*, 6 Ocak 2018.
- Biltekin, Şahin, *Kişisel Görüşme*, 15 Mayıs 2016.
- Birişik, Abdülhamit, "Kıraat," *DİA*, 1. baskı, 2002.
- Bozok, Bilgihan Akbaba, *Mardin Süryani Cemaati Önderliğinde Kültürel İfade ve Anlam Üretme Alanı Olarak Ritüeller ve Müzik*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir, 2009.
- Bumanhan, Murat, *Kişisel Görüşme*, 13 Ocak 2018.
- Cemil, Mesut. *Hâfız Şaşı Osman Efendi*.
https://www.youtube.com/watch?v=AseszKpB_ZQ, 23 Aralık 2017.
- Çakır, Ahmet, *Müziğe Giriş*, İstanbul: Dem Yayınları, 2009.
- Çalka, Zeki, *Kişisel Görüşme*, 6 Ocak 2018.
- Çelik, Mehmet, Orundaş İkbâl, *Yaşayan Tarih Mardin*, İstanbul: Resim Matbaası, 1998.
- Çetin, Abdurrahman, "Ezan," *DİA*, 1. baskı, 1995.
- Çetin, Abdurrahman, "Kur'an Kıraatında Mûsikînin Yeri," *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 7, (1998), 115-134.
- Çetin, Abdurrahman, "Tilâvet," *DİA*, 1. baskı, 2012.
- Çetinkaya, Yalçın, *İhvân-ı Safâ'da Müzik Düşüncesi*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2014.
- Çınarbaş, Ahmet, *Geçmişten Günümüze Mardin Müzisyenleri*, Mardin: Soylu Matbaa Yayıncılık, 2012.
- Çoban, Selma, *Mardin'de Yaşayan Yetişkinlerin Tarihi ve Kültürel Mirasa İlişkin Bilinçlilik Durumu*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2014.
- Çuha, Abdülkerim, *Mardin Halk Müziği*, Mardin: Mardin Valiliği Kültür Yayınları, 2006.

- Demir, Mehmet Ali, *Kişisel Görüşme*, 10 Haziran 2015, 28 Mayıs 2016, 18/21/24/25/26/28/30 Haziran 2016, 1/3/5 Temmuz 2016, 4 Ocak 2017, 1 Haziran 2017, 6 Ocak 2018.
- Demir, Tahir, *Mardin ve Çevresindeki Halk İnanışları ve Bu Bölgedeki Diğer Dinler Üzerine Bir Araştırma*, Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara, 1977.
- Devrim, Hande, “Mekan, Müzik ve Kimlik İlişkisi Ekseninde Çamdibi Müzisyen Kiraathanesi ve ‘Arefe Çalgısı’ Uygulaması,” *Ege Üniversitesi Devlet Türk Müzik Konservatuvarı Dergisi*, S. 11, (2017), 93-110.
- Doğan, Derya Karaburun, *Kültürel Kimlik Çerçevesinde Antakya Arap Ortodokslarının Dinsel Müzik Uygulamaları*, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2015.
- Dolapönü, Metropolit Hanna, *Tarihte Mardin*, İstanbul: Hilal Matbaacılık, 1972.
- Dolebeni, Metropolit Hanna, *Tarihte Mardin*, İstanbul: Resim Ofset Matbaacılık, 1972.
- Dural, Sami, *Türk Musikisi Meşk Geleneğinde Bir İcra; Hâfız Sami*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.
- Durmuş, İsmail, “Mevlid,” *DİA*, 1. baskı, 2004.
- Durmuş, Şenol, *Jean Jacques Rousseau’da Bazı Temel Kavramlar ve Doğal Din Anlayışı*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2010.
- Düzenli, Pehlul, *İslâm Kültür Tarihinde Mûsikî*, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2014.
- Eflâtun, *Şölen*, çev. Hüseyin Demirhan, İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1973.
- el-Bûsayrî, Muhammed bin Saîd, *Kasîde-i Bürde*, çev. Ömer Faruk Hilmi, İstanbul: Fatih Yayınevi, 2005.
- el-Fârûkî, İsmâil Râci, el-Fârûkî Luis Lâmia, *İslâm Kültür Atlası*, çev. Mustafa Okan Kibaroglu, Zerrin Kibaroglu, İstanbul: İnkılâb Yayınları, 1997.
- Elias, Nobert, *Uygarlık Süreci*, çev. Ender Ateşman, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- Ergül, Hüseyin Fazlı, Erdolu Fatih. “Cumhuriyete Kadar Türk Hakimiyeti Dönemlerinde Mardin’de Eğitim ve Eğitim Kurumları.” *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*. Ed. İbrahim Özcoşar, Hüseyin Haşimi Güneş. Temmuz 2006. Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi,

- http://acikerisim.ybu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/317/sempoz_yum_b15.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 23 Aralık 2017.
- Eroğlu, Muhammed, “Aşr-ı Şerif,” *DİA*, 1. baskı, 1991.
- Eroğlu, Süleyman, “Edebî Bir Tür Olarak Mevlitler, Şekil Özelliklerine Dair Bazı Değerlendirmeler,” *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakóltesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 18, (2010), 125-141.
- Eroğlu, Furkan Balategin, “Türk Halk Müziğinde Yöre, Üslûp ve Tavır Kavramları Üzerine,” *Türük Dil Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 3, (2014), 231-238.
- Eroğlu, Türker, *Türk Dans Antropolojisine Giriş*, Ankara: Yurt Renkleri Yayınları, 2010.
- Fazlıoğlu, İhsan, “Mardin Ulucamii,” *DİA*, 1. baskı, 2003.
- Fidan, Mehmet, *Kişisel Görüşme*, 24 Şubat 2018.
- Gökdoğan, Melek Dosay, “Pisagor,” *DİA*, 1. baskı, 2007.
- Gökdoğan, Kenan, *Mardin'i Dinlerken Müzeyle Başlayan Değişim*, İstanbul: Sabancı Vakfı, 2012.
- Göyünç, Nejat, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, İstanbul: Edebiyat Fakóltesi Basımevi, 1969.
- Güler, Abdülkadir, *Mardin Folkloru Gelenekler-Görenekler*, Ankara: Yorum Basın Yayın, 1998.
- Gürtaş, Ahmet, *Abdest Ezan Namaz Duaları ve Manaları*, Ankara: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 1999.
- Işık, Mustafa Ali, *Kişisel Görüşme*, 8 Ocak 2018, 9 Ocak 2018.
- Işiker, Mehmet Halil, *Kişisel Görüşme*, 8 Ocak 2018.
- Işıktaş, Bilen, *Şerif Muhittin Targan'ın Ud Tekniğine Katkısı; 6 Ud Taksiminin Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.
- İbn-i Hacer, Ahmed el-Heytemî, *Arapça Mevlid-i Nebî*, İstanbul: Ayfa Basın Yayın Dağıtım, 1970.
- İbn-i Hacer, Ahmed el-Heytemî, <http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Islam-Alimleri-Ansiklopedisi/Detay/IBN-I-HACER-I-MEKKI-HEYTEMI/3332>, 30 Mayıs 2018.

- İbn Haldûn, *Mukaddime*, çev. Zâkir Kâdirî Ugan, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1986.
- İlgürel, Mücteba, “Evliya Çelebi,” *DİA*, 1. baskı, 1995.
- Jebrini, Alâeddin, “Fârâbî,” *DİA*, 1. baskı, 1995.
- Judetz, Eugenia Popescu, “Kantemiroğlu (Dimitrie Cantemir),” *DİA*, 1. baskı, 2001.
- Kaçar, Gülçin Yahya, *Türk Müsikîsi Rehberi*, Ankara: Maya Akademi Yayın Dağıtım, 2009.
- Kafadar, Cemal, *Kendine Ait Bir Roma Diyar-ı Rum'da Kültürel Coğrafya ve Kimlik Üzerine*, İstanbul: Metis Yayınları, 2017.
- Kamiloğlu, Ramazan, “Türk Kültüründe Ezan ve Makamları,” *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, S. 5, (2012), 221-237.
- Karadeniz, Mustafa Ekrem, *Türk Müsikîsinin Nazarî ve Esasları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1979.
- Kaya, Mahmut, *Kasîde-i Bürde'yi Türkçe Söyleyiş*, İstanbul: Damla Yayınevi, 2014.
- Kaya, Mahmut, “Kasîdetü'l-Bürde,” *DİA*, 1. baskı, 2001.
- Kent, Seda, *Abdülkâdir Merâği Hayatı, Eserleri'nin Usûl ve Güfte Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995.
- Kesova, Nail, *Müsikî Meselleri*, İstanbul: Mayataş Matbaacılık ve Neşriyat, 1975.
- Kılıç, Muhammet Fatih, *Kişisel Görüşme*, 26 Aralık 2017.
- Kılıç, Muhammet Fatih, “Mardin'de Bir Salât-ı Kemâliyye Örneği,” *Mukaddime*, S. 2, (2015), 309-318.
- Köksal, Mehmet Fatih, *Mevlid-nâme*, Ankara: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 2011.
- Köse, Saffet, “Teravîh,” *DİA*, 1. baskı, 2011.
- Kutluer, İlhan, “Mekân,” *DİA*, 1. baskı, 2003.
- Kutluğ, Yakup Fikret, *Türk Musikisinde Makamlar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Mak, Mahir, *Müziğin Çokkültürlü Kodları; Mardin*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2017.
- Maxim, Mihai, “Kantemiroğlu (Dimitrie Cantemir),” *DİA*, 1. baskı, 2001.
- Nargül, Veysel, “Tarihi Süreçte Ezan,” *Diyanet Aylık Dergi (Ezân Özel Sayısı)*, S. 226, (2009), 1-6.
- Noyan, Sadettin, *Bir Şehir Bir Malikane Sıra Dışı Evler Mardin*, Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2008.

- Noyan, Sadettin, *Mezopotamya (El Cezire) 'da Kültür, Kimlik, Dil ve Politika*, Ankara: Feryal Matbaacılık, 2013.
- Olguner, Fahrettin, "Eflâton," *DİA*, 1. Baskı, 1994.
- Orman, İsmail, "Türbe," *DİA*, 1. baskı, 2012.
- Oyman, Adnan, *Kişisel Görüşme*, 27 Haziran 2016, 6 Ocak 2018.
- Öngören, Reşat, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî," *DİA*, 1. baskı, 2004.
- Önkal, Ahmet, Bozkurt Nebi, "Cami," *DİA*, 1. baskı, 1993.
- Özcan, Nuri, Çetinkaya Yalçın, "Mûsikî," *DİA*, 1. baskı, 2006.
- Özcan, Nuri, "Dinî Mûsikî," *DİA*, 1. baskı, 1994.
- Özcoşar, İbrahim. "19. Yüzyılda Mardin Nüfusu." *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*. Ed. İbrahim Özcoşar, Hüseyin Haşimi Güneş. Temmuz 2006. Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi, http://acikerisim.ybu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/317/sempozyum_b15.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 25 Aralık 2017.
- Özcoşar, İbrahim, *Makalelerle Mardin Eğitim-Kültür-Edebiyat III*, 1. baskı, 4 cilt, İstanbul: İmak Ofset Basım Yayın, 2007.
- Özdamar, Mustafa, *İslâmbol Geleneğinde Sivil Merasimler ve Doğumdan Ölüme Mûsikî*, İstanbul: Kırk Kandil Yayınları, 1997.
- Özel, Ahmet, "Mevlid," *DİA*, 1. baskı, 2004.
- Özışık, Edip, *Musiki Sanatı*, İstanbul: Nurgök Matbaası, 1963.
- Özcan, Nuri, "İsmâil Dede Efendi," *DİA*, 1. baskı, 2001.
- Özkan, İsmail Hakkı, "Kaside," *DİA*, 1. baskı, 2001.
- Öztuna, Yılmaz, "Dîvân," *Büyük Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi*, 1. baskı, 1990.
- Öztuna, Yılmaz, *Türk Mûsikîsi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000.
- Öztürkatalay, Latif, *Mardin ve Mardinliler*, İstanbul: Seçil Ofset Matbaa, 1995.
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1989.
- Peker, Hüseyin, *Psikolojik Açıdan Namaz ve Namaz Psikolojisi*, Ankara: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 2012.
- Saruhan, Mürtaza, *Kişisel Görüşme*, 8 Ocak 2018.
- Seçkin, Haydar, *Âyetlerin İfâdesiyle Türkçe Namaz*, İstanbul: Yelken Matbaası, 1980.
- Sezer, Alaaddin, *Kişisel Görüşme*, 8 Ocak 2018.
- Sezikli, Ubeydullah, "Temcid," *DİA*, 1. baskı, 2011.

- Sırdaş, Ahmet, *Kişisel Görüşme*, 30 Haziran 2016, 3 Temmuz 2016, 8 Ocak 2018.
Sokrates. Sokrates Kimdir?. http://www.felsefe.gen.tr/sokrates_socrates_kimdir.asp,
16 Temmuz 2017.
- Şavur, Murat, *Kişisel Görüşme*, 6 Ocak 2018.
- Şeker, Mehmet, “Mevlid,” *DİA*, 1. baskı, 2004.
- Şentürk, Rıdvan, *Müzik ve Kimlik*, İstanbul: Küre Yayınları, 2016.
- Tan, Ali, *Kişisel Görüşme*, 24 Şubat 2018.
- Tan, Ali, *Niyazi Sayın'ın Ney Tavrında Perde Pozisyonları*, Yüksek Lisans Tezi,
İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008.
- Tan, Ali, “Türk Müziğinde Türü Etkileyen İcra Problemleri: Tavır, Ritim ve Güfte
İlişkisi,” *Akademikbakış Dergisi*, S. 51, (2015), 462-469.
- Taşdemir, Mehmet, “Mardin,” *DİA*, 1. baskı, 2003.
- Tatlidede, Mehmet Sıddık, *Kişisel Görüşme*, 4/9 Ocak 2018.
- Tavaslı, Yusuf, *Salâvat-ı Şerîfeler*, İstanbul: Tavaslı Yayınları, 2014.
- Tıraşçı, Mehmet, “Güneydoğu ve Doğu Anadolu Çevresinde Arpça, Kürtçe, Zazaca
Mevlidler ve Müzikal İcra ediliş Tarzları,” *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat
Fakültesi Dergisi*, S. 2, (2013), 209-236.
- Tıraşçı, Mehmet, *İlahiyat Fakülteleri İçin Dinî Mûsikî Ders Notları*, İstanbul: Dört
Mevsim Yayınları, 2015.
- Tura, Yalçın, *Dinî Türk Mûsikîsi*, İstanbul, 1983.
- Turabi, Ahmet Hakkı, “İbn Sînâ,” *DİA*, 1. baskı, 1999.
- Turabi, Ahmet Hakkı, v.d., *Türk Din Mûsikîsi El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları,
2017.
- Uludağ, Süleyman, “Cezûlî,” *DİA*, 1. baskı, 1993.
- Uludağ, Süleyman, “İbn Haldûn,” *DİA*, 1. baskı, 1999.
- Uludağ, Süleyman, *İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ*, Bursa: Uludağ Yayınları, 1992.
- Uludağ, Süleyman, *İslam Açısından Müzik ve Semâ*, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık,
2012.
- Uslu, Recep, *Selçuklu Topraklarında Müzik*, Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve
Turizm Müdürlüğü, 2011.
- Uygun, Mehmet Nuri, “Kur'an ve Musikî,” *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları II*, S. 34,
(2001), 49-56.
- Uzun, Mustafa, “İlâhi,” *DİA*, 1. baskı, 2000.

- Yağmurcu, Remzi, *Kişisel Görüşme*, 27 Haziran 2016, 3 Temmuz 2016, 8 Ocak 2018.
- Yazgan, İsmail, *Kişisel Görüşme*, 10 Mart 2018.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Bilgisayar Hatlı 5'li Kur'an-ı Kerîm ve Meâlî*, İstanbul: Express Basımevi, 2012.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Yâsîn-i Şerîf*, İstanbul: Akra Neşriyat, 2015.
- Yenigün, Hasan, *Kişisel Görüşme*, 8 Ocak 2018.
- Yıldırım, Müslüm, *Mardin Yöresi Süryanî Müziği*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ, 2013.
- Yılmaz, Mehmet, *Mardin İlindeki Alternatif Turizm Potansiyellerinin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi Üzerine Araştırmalar*, Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2016.
- Yılmaz, Seda Düzyol, *Şanlıurfa'daki Teravihlerde Okunan Salât-ı Kemâliyeler*, Sanatta Yeterlilik Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016.
- Yuvalı, Abdulkadir. "Artukoğulları Döneminde Mardin'deki Maddi Kültür Unsurları." *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*. Ed. İbrahim Özcoşar, Hüseyin Haşimi Güneş. Temmuz 2006. Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi,
http://acikerisim.ybu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/317/sempozyum_b15.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 15 Aralık 2017.
- Yükseloğlu, Hıdır, *Kişisel Görüşme*, 14 Mayıs 2016.
- Zeybek, Özge, *Türk Makam Müziği'nde Üslûp-Tavır Görüşleri Doğrultusunda Münir Nurettin Selçuk, Alâeddin Yavaşca ve Bekir Sıdkı Sezgin İcrâlarının Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013.

EKLER

EK 1: MARDİN

Şekil A.1 Şeyh Çubuk Câmii'nin minâresinden şehrin genel görünümü, 19/05/2018.

Şekil A.2 Şehidiye Câmii'nin minâresinden şehrin genel görünümü, 26/05/2018.

EK 2: HÂFİZ MEHMET ALİ DEMİR

Şekil B.1 Kayıt esnasında Hâfız Ali,
10/06/2015.

Şekil B.2 Abdullatif Bilgin, Hâfız Ali,
Egecan Aydın, Mehmet Tören,
26/06/2016.

Şekil B.3 İkinci vakti Reyhaniye Câmii
cemâati ve Hâfız Ali, 30/06/2016.

Şekil B.4 Ramazan Bayramı sabahı Ulu
Câmii cemâati ve Hâfız Ali, 05/07/2016.

Şekil B.5 Nihat Erdoğan, Egecan Aydın,
Hâfız Ali, 02/02/2017.

Şekil B.6 Kayıt esnasında Hâfız Ali,
02/02/2017.

Şekil B.7 Remzi Yağmurcu, Hâfız Ali,
Egecan Aydın, Cihat Özcan,
31/03/2018.

Şekil B.8 Hâfız Ali, Egecan Aydın,
31/03/2018.

Şekil B.9 Hâfız Ali, 14/04/2018.

Şekil B.10 Hâfız Ali, 14/04/2018.

Şekil B.11 Egecan Aydın, Hâfız Ali,
23/04/2018.

Şekil B.12 Hâfız Ali ve eşi,
23/04/2018.

T. C.
DIYANET İŞLERİ REİSLİĞİ
Kur'an Öğretim Kursları
Ehliyet Belgesi

Sicil No. : 2

Belge No : 2

TABLO : I

Kursun Bulunduğu Mahal		Öğrencinin	
Vilayeti	Mardin	Adı ve Soyadı	M. Ali Demir
Kazası	"	Babasının adı	A. Razzak "
Nahiyesi	"	Doğum yeri ve tarihi	Mardin 1945
Köyü	"	Kazası	Mardin
		Köy - Mahalle	Aminettin mahallası

TABLO : II

D E R S L E R		Aldığı derece	Bu dersleri tamamladığı tarih
1	Hafızlık	Ezberden H. (8)	1/2/1961
2	Tecvit ve tashihi huraf	İyi (8)	1/2/1961
3	Aşere	Yok	
4	Takrip	Kiraati Asım riveyeti hafa	

Yukarıda fotoğrafı ilişik ve künyesi yazılı A. Razzak oğlu M. Ali Demir ikinci tabloda gösterilen dört dersten (10) numaralı derslerden öğrenimini tamamladığını gösterir işbu belge, Kur'an Öğretim Kursları Özel Talimatının 13 üncü maddesi mucibince kendisine verildi.

8 / 3 / 1961

Mümeyyiz

Mümeyyiz

Mardin

Kur'an Öğretim Kursu

Öğreticisi Mehmet Aydınöz

İmza

A. Rahman İnan
İmza

Vaiz suphi bıldık
İmza

Tasdik olunur. 15 / 3 / 1963

Mardin

Müftüsü

Halil Çavuş

Ali Gıblidar
Suphi Bıldık
İmza

Şekil B.13 Hâfiz Ali'nin hâfizlik belgesi.⁴⁹¹

⁴⁹¹ Bu belge, Hâfiz Ali'den alınmıştır.

EK 3: MEVLİDHANLAR

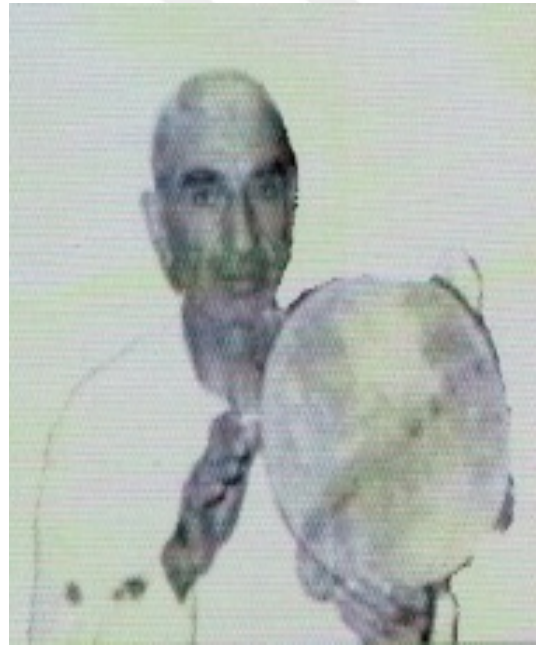
Şekil C.1 Abdurrahman İnan.⁴⁹²

Şekil C.2 Abdulkerim Atasayar.⁴⁹³

Şekil C.3 Mehmet Ürün.⁴⁹⁴

Şekil C.4 Mehmet Ürün.⁴⁹⁵

⁴⁹² Çuha, s. 183.

⁴⁹³ Çuha, s. 183.

⁴⁹⁴ Çuha, s. 183.

⁴⁹⁵ Çuha, s. 178.

Şekil C.5 Mehmet Esad Aydınöz.⁴⁹⁶

Şekil C.6 Halil Bilgin.⁴⁹⁷

Şekil C.7 Halil Bilgin.⁴⁹⁸

Şekil C.8 Şeyhmus Tatlıdede.⁴⁹⁹

⁴⁹⁶ Fotoğraf, Uğur Aydınöz'den alınmıştır.

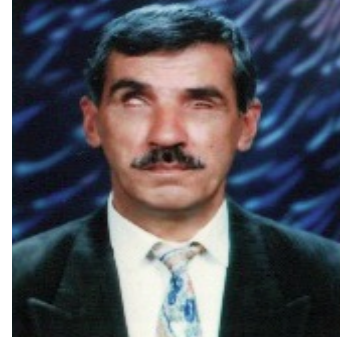
⁴⁹⁷ Fotoğraf, Abdullatif Bilgin'den alınmıştır.

⁴⁹⁸ Fotoğraf, Abdullatif Bilgin'den alınmıştır.

⁴⁹⁹ Fotoğraf, Mehmet Sıddık Tatlıdede'den alınmıştır.

Şekil C.9 Cevat
Aygüler.⁵⁰⁰

Şekil C.10 Mehmet Ali
Demir.⁵⁰¹

Şekil C.11 Zeki Çalka.⁵⁰²

Şekil C.12 Hasan
Yenigün.⁵⁰³

Şekil C.13 Adnan
Oyman.⁵⁰⁴

⁵⁰⁰ Fotoğraf, Cevat Aygüler'den alınmıştır.

⁵⁰¹ Fotoğraf, Hâfız Ali'den alınmıştır.

⁵⁰² Fotoğraf, Zeki Çalka'dan alınmıştır.

⁵⁰³ Fotoğraf, Hasan Yenigün'den alınmıştır.

⁵⁰⁴ Fotoğraf, Adnan Oyman'dan alınmıştır.

Şekil C.14 Bir Düğün Evi (Def: Mehmet Ürün, İcracı: Abdülkerim Atasayar).⁵⁰⁵

Şekil C.15 Bir Düğün Evi (Def: Mehmet Ürün).⁵⁰⁶

⁵⁰⁵ Çuha, s. 180.

⁵⁰⁶ Çuha, s. 182.

EK 4: NOTALAR

MARDİN PEŞREVİ

Yöre: Mardin

Derleyen: Abdülkerim Çuha

The image displays five staves of musical notation for the Mardin Peşrevi. The notation is written in a single system, starting with a treble clef and a 7-measure rest. The first staff begins with a 7-measure rest, followed by a series of eighth and sixteenth notes. The second staff continues with a series of eighth and sixteenth notes, including some beamed sixteenth notes. The third staff continues with a series of eighth and sixteenth notes, including some beamed sixteenth notes. The fourth staff continues with a series of eighth and sixteenth notes, including some beamed sixteenth notes. The fifth staff continues with a series of eighth and sixteenth notes, including some beamed sixteenth notes.

Şekil D.1 Mardin Peşrevi.⁵⁰⁷

⁵⁰⁷ Çuha, s. 123.

RAST GAZEL

Kaynak: Hafız Abde
Yöre: Mardin

Derleyen: Abdülkerim Çuha

The musical notation for Rast Gazel is presented in four staves. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 10/8 time signature. The melody is written in a single line. The second staff continues the melody, featuring a repeat sign (double bar line with two dots) in the middle. The third staff continues the melody, ending with a repeat sign. The fourth staff concludes the piece with a final cadence and a repeat sign. The notation includes various rhythmic values such as eighth and sixteenth notes, and rests.

Şekil D.2 Rast Gazel.⁵⁰⁸

⁵⁰⁸ Çuha, s. 127.

RAST OYUN HAVASI

Yöre: Mardin

Derleyen: Abdulkirim Çuha

Şekil D.3 Rast Oyun Havası.⁵⁰⁹

⁵⁰⁹ Çuha, s. 131.

SABIHA

Kaynak: Mehmet Ürün
Yöre: Mardin

Söz : Abdülkerim Çuha

Sen siz li ğin a cı sı sap la nır
yü re ği me sap la nır yü re ği me
le le le yar sa bi ha ar dın dan
ağ la mak tan kan dol du
göz le ri me kan dol du
göz le ri me le le le yar sa bi ha

Sensizliğin acısı
Saplanır yüreğime le le yar Sabiha
Ardından ağlamaktan
Kan doldu gözlerime le le yar Sabiha

Geceleri düşümde
Gündüz hayalimdesin le le yar Sabiha
Nağmeler dökülünce
Sazımın telindesin le le yar Sabiha

Melekler kadar güzel
Huri gibi narinsin le le yar Sabiha
Mardin türkülerinin
Biricik bebeğisin le le yar Sabiha

Şekil D.4 Sabiha.⁵¹⁰

⁵¹⁰ Çuha, s. 95.

YOLA ÇIKTIM MARDİN'E

Kaynak: Ömer Önderoğlu
Yöre: Mardin

Derleyen: Abdülkerim Çuha

Yo la çık tum mar di ne
düş tüm se nin der di ne ay le le le le
le le le le le le Ha li me saz
Mev lam sa bır lar ver sin ya ri ni yi
ti re ne ay le le de le le le de le
le le ha li me

Yola çıktım Mardin'e
Düştüm senin derdine
Ay le le de le le
De le le le Halime

Bana gurbet gezdirir
Kırk bin başlık parası
Ay le le de le le
De le le le Halime

Mevlam sabırlar versin
Yarini yitirene
Ay le le de le le
De le le le Halime

Estel Midyat arası
Sevdam başım belası
Ay le le de le le
De le le le Halime

Şekil D.5 Yola Çıktım Mardin'e.⁵¹¹

⁵¹¹ Çuha, s.107.

ÇİFTTELLİ

Yöre: Mardin

Derleyen: Abdulkerim Çuha

The musical score for ÇİFTTELLİ is presented in seven staves. Each staff contains three measures of music. The key signature is G major (one sharp, F#) and the time signature is 2/4. The melody is written in treble clef. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp, and a 2/4 time signature. The music consists of a continuous melodic line with various rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. The piece concludes with a double bar line and repeat dots at the end of the seventh staff.

Şekil D.6 Çiftetelli.⁵¹²

⁵¹² Çuha, s. 119.

GELİN KARŞILAMASI

Yöre: Mardin

Derleyen: Abdülkerim Çuha

The musical score for 'GELİN KARŞILAMASI' is written in a single melodic line on a treble clef. The key signature is one sharp (F#), and the time signature is 3/4. The score consists of nine staves of music. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 3/4 time signature. The music is written in a single melodic line. The score includes various rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. There are repeat signs (double bar lines with dots) and a final double bar line with a repeat sign. The piece ends with a double bar line and a repeat sign.

Şekil D.7 Gelin Karşılması.⁵¹³

⁵¹³ Çuha, s. 121.

HİNNE

Kaynak: Adnan Cava
Yöre: Mardin

Söz: Abdülkerim Çuha

Kut lu ol sun
bu dü ğün ge lin le da ma da kut lu ol sun bu dü ğün
ge li le da ma da çif te kum ru lar gi bi
er di ler mu ra da çif te kum ru
lar gi bi er di ler mu ra dı na

Kutlu olsun bu düğün
Gelinle damada
Çifte kumrular gibi
Erdiler muradına

Gelin damat kolkola
Kalktılar halaya
Zılgıt çalın oynayın
Tüm eller havaya

Ay le le le ay le le hınne
Ay le le le ay le le hınne

Ay le le le ay le le hınne
Ay le le le ay le le hınne

Şekil D.8 Hınne.⁵¹⁴

⁵¹⁴ Çuha, s. 57.

REYHANİ

Kaynak: Tuma Tüfekçi
Yöre: Mardin

Derleyen: Abdülkerim Çuha

The musical score for "REYHANİ" is presented in a single-line format on seven staves. The key signature is G major (one sharp) and the time signature is 4/4. The melody is written in a single line. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 4/4 time signature. The melody is written in a single line. The second staff features a more complex rhythmic pattern with sixteenth notes. The third staff continues the melody with a mix of eighth and sixteenth notes. The fourth staff shows a similar pattern to the second staff. The fifth staff has a more melodic line with eighth notes. The sixth staff features a long, sweeping melodic line with a slur over the first two measures. The seventh staff concludes the piece with a final melodic phrase.

This page contains eight staves of musical notation in G major (one sharp) and 4/4 time. The notation includes various rhythmic values such as quarter, eighth, and sixteenth notes, as well as rests and ties. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 4/4 time signature. The music features a mix of eighth and quarter notes, often beamed together. The second staff continues the melodic line with similar rhythmic patterns. The third staff includes a repeat sign (double bar line with two dots) and a fermata over the final note. The fourth staff shows a continuation of the melodic development. The fifth staff features a similar rhythmic structure. The sixth staff concludes with a repeat sign and a fermata. The seventh staff begins with a repeat sign and a fermata, followed by a melodic phrase. The eighth staff ends with a melodic phrase and a fermata.

1. 2.

Şekil D.9 Reyhani.⁵¹⁵

⁵¹⁵ Çuha, s. 134, 135.

RAKS EL HAVANIM

Yöre: Mardin

Derleyen: Abdulkerim Çuha

The musical score for "Raks El Havanım" is written in a single system with seven staves. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The melody is written in a treble clef. The score consists of seven lines of music, each containing four measures. The first line starts with a treble clef, a key signature of one sharp, and a 4/4 time signature. The melody begins with a quarter note G4, followed by a quarter note A4, a quarter note B4, and a quarter note C5. The second line features a repeat sign at the beginning, followed by a quarter note G4, a quarter note A4, a quarter note B4, and a quarter note C5. The third line starts with a quarter note G4, a quarter note A4, a quarter note B4, and a quarter note C5. The fourth line begins with a quarter note G4, a quarter note A4, a quarter note B4, and a quarter note C5. The fifth line starts with a quarter note G4, a quarter note A4, a quarter note B4, and a quarter note C5. The sixth line begins with a quarter note G4, a quarter note A4, a quarter note B4, and a quarter note C5. The seventh line starts with a quarter note G4, a quarter note A4, a quarter note B4, and a quarter note C5. The score is marked with a double bar line at the end of each line. There are also some special symbols, such as a circle with a cross inside, placed above certain notes in the second, fourth, and seventh lines.

The image displays a page of musical notation consisting of eight staves of music. The key signature is G major (one sharp) and the time signature is 4/4. The notation includes various rhythmic patterns, accidentals, and a fermata.

- Staff 1: Four measures of music. Measure 1: quarter notes G4, A4, B4, C5. Measure 2: quarter notes B4, A4, G4, F4. Measure 3: quarter notes E4, D4, C4, B3. Measure 4: quarter notes A3, G3, F3, E3.
- Staff 2: Four measures of music. Measure 1: quarter notes G4, A4, B4, C5. Measure 2: quarter notes B4, A4, G4, F4. Measure 3: quarter notes E4, D4, C4, B3. Measure 4: quarter notes A3, G3, F3, E3.
- Staff 3: Four measures of music. Measure 1: quarter notes G4, A4, B4, C5. Measure 2: quarter notes B4, A4, G4, F4. Measure 3: quarter notes E4, D4, C4, B3. Measure 4: quarter notes A3, G3, F3, E3.
- Staff 4: Four measures of music. Measure 1: quarter notes G4, A4, B4, C5. Measure 2: quarter notes B4, A4, G4, F4. Measure 3: quarter notes E4, D4, C4, B3. Measure 4: quarter notes A3, G3, F3, E3.
- Staff 5: Four measures of music. Measure 1: quarter notes G4, A4, B4, C5. Measure 2: quarter notes B4, A4, G4, F4. Measure 3: quarter notes E4, D4, C4, B3. Measure 4: quarter notes A3, G3, F3, E3.
- Staff 6: Four measures of music. Measure 1: quarter notes G4, A4, B4, C5. Measure 2: quarter notes B4, A4, G4, F4. Measure 3: quarter notes E4, D4, C4, B3. Measure 4: quarter notes A3, G3, F3, E3.
- Staff 7: Four measures of music. Measure 1: quarter notes G4, A4, B4, C5. Measure 2: quarter notes B4, A4, G4, F4. Measure 3: quarter notes E4, D4, C4, B3. Measure 4: quarter notes A3, G3, F3, E3.
- Staff 8: Four measures of music. Measure 1: quarter notes G4, A4, B4, C5. Measure 2: quarter notes B4, A4, G4, F4. Measure 3: quarter notes E4, D4, C4, B3. Measure 4: quarter notes A3, G3, F3, E3.

Şekil D.10 Raks El Havanım.⁵¹⁶

⁵¹⁶ Çuha, s. 128, 129.